

Συρρα
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ Κ. ΦΡΑΓΚΑΚΙ

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΣΤΑ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΘΗΝΑ
1949

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ Κ. ΦΡΑΓΚΑΚΙ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Λβ. Δοθ. 1679
Χρονολ. Εισαγ. 31-8-1954
Είδος 1679
Αριθ. 33-23/PHR

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΣΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΧΙΛΙΑΔΑ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΓΚΟΥΦΑ
ΑΘΗΝΑΙ 1949

Στὸν Πατέρα μου
ΝΙΚΟΛΑΟ ΛΟΓΑΡΙΑΣΤΑΚΙ
Ὅπλαρχηγὸ τῶν τελευταίων
ἐπαναστάσεων τῆς Κρήτης
καὶ στὴ σεμνὴ Μητέρα μου
ποὺ μ' ἐμεγάλωσαν μὲ τὴν ἀγάπη
γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Ἐλευθερία
τὸ μικρὸ μου πόνημα,
ἀφιερώνω.

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑΥΤΟΝ ΠΟΥ ΘΑ ΔΙΑΒΑΣΗ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Οί γραμμές μου αυτές, δὲ φιλοδοξοῦν νὰ θεωρηθοῦν σὰν πρόλογος συγγραφέα. Θέλουν μόνο νὰ δικαιολογήσουν γιατί γράφτηκε τούτο τὸ βιβλίο καὶ πῶς ἐγὼ ἐβρέθηκα νάχω καταπιαστῆ μετὰ τὴ λαογραφία.

Ἄπο μικρὸ κοριτσάκι μ' ἄρεσε νὰ διαβάζω, καὶ ν' ἀκούω διηγήσεις. Μόλις ἔμαθα νὰ συλλαβίζω, κάθε χαρτάκι ποὺ ἔλεπτε στὰ χέρια μου, τὸ ξεκοκάλιζα καλὰ καλὰ. Τότε μεῖς ἐκεῖ κάτω δὲν εἶχαμε παιδικὰ ἀναγνώσματα.

Θυμοῦμαι λοιπὸν τὸν πρῶτο καιρὸ ποὺ ἔμαθα νὰ συλλαβίζω, πῶς ἔτρεχα νὰ πάω, κάθε μεσημέρι, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ πατέρα μου τὸ πακετάκι ποὺ κρατοῦσε, γιὰ νὰ τὸ ξετυλίξω, νὰ διαβάσω τὸ χαρτί.

Κάποτε μούτυχε ἓνα χαρτὶ μετὰ κεφαλαῖα γράμματα στὴν κορφή, «ΚΡΗ-ΣΙΚΗ ΣΤΟΑ». Μ' ἄρεσαν πολὺ αὐτὰ ποῦγραφε. Εὐτύχημα πῶς ὁ πατέρας μου ἐψώνιζε πάντα ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο, κι' ἔτσι ἔμαθα ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἄμορφα πραγματάκια ποὺ ἔγραφε ἡ Κρητικὴ στοά. Παραμυθάκια, γηθειές, τραγουδάκια. (Ὡς γνωστὸν πολλὲς φορὲς οἱ μπακάληδες πέρνουν καὶ συγγράμματα ἀκόμη μετὰ τὴν ὁκιά). Ἐτσι εἶχα συνέχεια πολλὰ φύλλα τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ. Σύγχρονα μοῦῤῥθε ἡ δίψα νὰ μάθω περισσότερα, ὅλο περισσότερα. Ἐνοιώθα μιὰ γοητεία, ποὺ καὶ τώρα τὴ νοιώθω, διαβάζοντας καὶ ἀκούοντας.

Κεῖνο τὸ καλοκαίρι, εἶχαν βοῆ κυριολεκτικὰ τὸν μετὰ τους οἱ σταφιδούδες ποὺ κατέβηκαν ἀπὸ τὰ χωριά τους στὴ χώρα, γιὰ τὸ ξελίκισμα τῆς σταφίδας.

Τὰ ἐπόμενα καλοκαίρια, ποὺ πήγαινα στὸ χωριό, οἱ γέροι ποὺ ξεκουράζονταν στὸ δισταύρι, καὶ οἱ χωριατοπούλες στὸ βόσκημα τῆς αἴγας, ἦσαν οἱ νεομάρτυρες τῆς δίψας μου νὰ μαθαίνω.

Μὰ καὶ τὸ χειμῶνα στὴν πολιτεία, στὴ θαλπωρὴ τοῦ μαγκαλιοῦ, πλάι στὴ γιαγιὰ μου, ἄκουα, ἄκουα...

Ρουφοῦσα ἀπὸ τὰ χεῖλια τῶν ἀπλοϊκῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, ὅλα ὅσα ἀποτελοῦσαν τὴν ἐντελῶς λαϊκὴ μόρφωσί τους, τὴ σοφία τους. Δοξασίες, θρούλους, προλήψεις, θαύματα Ἁγίων τοπικῶν, τραγουδάκια, ἀνοιώματα, καθαρογλωσσίδα.

Ἐκεῖνοι πῶς τᾶξεραν ; ποῦ τᾶμαθαν ; Τὰ ἔμαθαν μετὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ποὺ τὰ ἔμαθα κι' ἐγὼ. «Τᾶχανε γροικισμένα ἀπὸ τσι παπουδολαδάδες τους», ὅπως λέμε μεῖς στὴν Κρήτη.

Οἱ σκλαβωμένοι Κρητικοί, ὅταν δὲν βρίσκονταν σὲ Ἐπανάσταση, ζοῦσαν κλεισμένοι στὰ σπίτια τους ἢ μαζωνόντουσαν σὲ μοναστήρια κι' ἐκκλησιῆς καὶ μετὰ τὶς συναστροφές αὐτὲς ἔπρηναν ἀπὸ τοὺς παληότερους, ἐσυμπλήρωναν καὶ ἔπλαθναν μετὰ τὴν φαντασία τους καὶ μετέδιδαν ὕστερα στοὺς μεταγενέστερους θρούλους, παραμύθια, δοξασίες, ἔθιμα, κι' ὅ,τι ἄλλο λέμε λαογραφικὸ ὑλικό.

Εἶναι ἀληθινό, κι' αὐτὸ δυστυχῶς τὸ διεπίστωσα ἐκ πείρας, κατὰ τὴ γερμανικὴ κατοχὴ, πῶς στὴ σπιτικὴ ζωὴ, τὰ χρόνια ποὺ ἡ Κρήτη ἦταν σκλα-

βωμένη, ὁ πλεῖο γραμματισμένος καὶ πολυκάτεχος τῆς συντροφιάς, ἔκανε τὸ δάσκαλο στους ἄλλους.

Αὐτὸ δίκως ἄλλο γινότανε καὶ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα, κι' ἔτσι μεταδόθηκαν ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ὅλα ὅσα ἀποτελοῦνε τὸ διαμαντένιο πλοῦτο τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων.

Τὸ σπουδαῖο καὶ ἀνεχτίμητο εἶναι, πὼς οἱ ἀπλοῖκοι καὶ ἀμόρφωτοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, χωρὶς διόλου νὰ ξέρουν τί προσφέρουν, γίνηκαν τὸ ἄσβυστο τζάκι πού βάσταξε στὸν κόρφο του τὴ φλόγα τῶν Ἐθνικῶν μας παραδόσεων καὶ τὴν ἀπόδειξη τῆς συνέχειας τῆς καταγωγῆς μας ἀπὸ τοὺς Ἀρχαίους Ἑλληνες.

Στὰ χρόνια κείνα πού τὸ πνεῦμα ἦτανε στραγγαλισμένο καὶ ἡ ἀπλοϊκώτερη γιαγιά, κάτι προσέφερε μὲ τὶς διηγήσεις της, καὶ μὲ τὰ ρητὰ πού ἀνακάτεψε καθημερινὰ στὴν κουβέντα της.

Τὸ συχνὸ μετακοῦνημα τῶν Κρητῶν στὶς Ἐπαναστάσεις, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἀνακατευτοῦν τὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης μὲ ἄλλων Ἑλληνικῶν περιφερειῶν, ὅπου κατάφευγαν οἱ Κρητες ὡς πρόσφυγες.

Ἔτσι μπορεῖς νὰ βρῆς πολλὲς ὁμοιότητες καὶ κοινὰ λαογραφικὰ στὴν Ἰωνία, στὰ Δωδεκάνησα, στὶς Κυκλάδες, στὴν Ἐφτάνησο κτλ., ὅπως καὶ στὴν Κρήτη πάλι, βρίσκεις νὰ κυκλοφοροῦν τραγουδάκια καὶ παραμῦθια ἄλλων Ἑλληνικῶν περιφερειῶν. Μὰ κι' αὐτὸ ἀφορμὴ μὲ τὸ βρίσκω. Νομίζω πὼς δείχνει τὴν ἐθνικὴ ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων.

Κάθε λαὸς ἔχει τὶς δικές του σκέψεις, τὶς δικές του παραδόσεις, δική του φύση, δικό του χαρακτήρα.

Στὴν Ἑλλάδα μας εἶναι ὅλα γλυκά, ἡρεμα, μετρημένα. Εἶναι καὶ τὰ λαογραφικὰ μας τὸ ἴδιο ἀπαλὰ κι' ὄχι ἄγρια σὰν τῶν βόρειων λαῶν.

Στὴν Κρήτη εἶναι ἀκόμη ὁμορφώτερα.

Ἀπὸ κάθε πλαγιά, κάθε κορφούλα της, ἀναβλύζει ἓνα τραγούδι, ἓνας θρούλος, ἓνας λόγος ἔξυπνος, γιὰ νὰ κάμουν ἓνα σύνολο, ἓνα καθρέφτη, πού δείχνει ποῖος εἶναι ὁ Κρητικός, ποιά εἶναι ἡ Κρητικὴ ψυχὴ.

Τὰ γνωμικά μας, οἱ μαντινάδες μας εἶναι σπουδαῖο ἀντικείμενο μελέτης. Διαβάζοντάς τα προσεκτικὰ βλέπεις νὰ κλειοῦνε μέσα τους πλοῦτο αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων. Μὰ πρέπει νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς πολὺ τὴν Κρήτη, γιὰ νὰ σκύψη ὑπομονετικὰ νὰ μελετήσῃ τὴ λαογραφία της καὶ νὰ μπῆ στὰ μυστικά τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τῶν παιδιῶν της.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, μοῦ γέννησε τὸ φόβο μήπως σιγὰ σιγὰ χαθοῦν τὰ λαογραφικὰ της καὶ ἔνοιωσα ἓνα ἀκατανίκητο σπρώξιμο νὰ γράψω ὅσα ξέρω καὶ νὰ μαζέψω ὅσα μοῦ ἦσαν μπορετό, ἀπὸ τὰ σκόρπια αὐτὰ μαγαριτιάρα.

Ὁμολογῶ πὼς, ἀφοῦ καταπιάστηκα μ' αὐτὴ τὴ δουλειὰ κι' ὕστερα, ἔμαθα πὼς ἄλλοι μεγάλοι ἔχουν προηγηθῆ, πὼς ἄλλοι εἶναι οἱ πρωτομάστοροι. Μὰ τοῦτο δὲ σταμάτησε τὴν πηγαία φλόγα μου, καὶ τώρα σχημάτισα τὴ γνώμη πὼς χρειάζονται καὶ μικρὰ πετραδάκια γιὰ μιὰ μεγάλη οἰκοδομὴ.

Τὴν ταπεινὴ μου δουλειὰ πάω νὰ βάλω κάτω ἀπὸ τὴ δική τους μαστοργιὰ.

Ὁ καθένας πρέπει νὰ βοηθήσῃ στὸ τελείωμα, ὅσο τοῦ εἶναι μπορετό.

Ὅποιος δὲν μπορεῖ νὰ ἐπεξεργαστῆ, ἄς περιμαζώξῃ τὰ σκόρπια.

Μακάρι, κι' ἄλλοι νὰ τὸ κάνουν αὐτό, καὶ Κρητες καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες Ἑλληνικὲς περιφέρειες, γιὰ νὰ συμπληρωθῆ τὸ ἀτίμητο κομπολόι πού λέγετα Ἑλληνικὴ Λαογραφία.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Α' ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Στὴν Κρήτη τὶς προλήψεις τὶς λένε παρατηρήματα.

Τὰ παρατηρήματα ἀφοροῦν τῇ ζωῇ τοῦ ἀνθρώπου σὲ ὅλες τῆς τὶς φάσεις (σύλληψις, γέννησις, γάμος, θάνατος), ἀφοροῦν τὸ ἴδιο τοῦ τὸ σῶμα, ἀφοροῦν τὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὰ οὐράνια σώματα, μὲ λίγα λόγια, τὰ παρατηρήματα ἀφοροῦν τῇ φύσει καὶ τὸν ἄνθρωπο σὲ ὅλες τοῦ τὶς πράξεις καὶ στάδια.

«Παρατηρημένο πρᾶγμα» λένε οἱ Κρητικοὶ καὶ συσχετίζουν τὸ κάθε γεγονός μὲ μιὰ πρόληψη.

ΟΥΡΑΝΙΑ ΣΩΜΑΤΑ

Ἡ φύσις, ὡς γνωστόν, ἐξασκεῖ μεγάλη ἐπίδραση στὸν ἄνθρωπο. Τὰ οὐράνια σώματα μάλιστα, σὰν ἀσύλληπτα καὶ ἄφθαστα ποῦ εἶναι, ἐπίδρουν περιέργα στὴν ψυχὴ του. Τὰ φυσικὰ φαινόμενα προκαλοῦν δέος καὶ στοὺς μορφωμένους ἀκόμη.

Ἐὸ οὐρανός, τὰ ἄστρα, τὸ φεγγάρι. ἢ βροχή, τὸ χιόνι, ὁ σεισμός, βρίσκονται συχνὰ στὸ στόμα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, μέσα στὶς μαντινάδες του, στὰ τραγούδια του, στὰ παραμύθια του, στὰ γνωμικά του, στὶς προλήψεις του.

Οὐρανός

Ἐὸ οὐρανός εἶναι τὸ παλάτι τοῦ Θεοῦ. Ἐὸ οὐρανός εἶναι καὶ ὁ πατέρας τῶν ἀνθρώπων.

1. «Στὸν οὐρανὸ θεὸν ἄνεβῶ νὰ δῶ Θεὸς πῶς κρίνει
» σὰν ἀρνηθῆ κιανεὶς κιαιμὶ τί βάσανα τοῦ δίνει.
»—Ἐ θε μου ποῦσαι στὰ ψηλά, κατέβα κάμε κρίσι
» γιὰ ἴνα φιλομελάχροινο ποῦ θέλει νὰ μὲ ἴψησῃ».
2. «Ἐ οὐρανὸ πατέρα μου καὶ γῆς μάννα γλυκεῖά μου
» καὶ μὴν τὰ δώσης ἀλλουνοῦ τὰ πάθη τὰ δικά μου».

—Ἐὸ οὐρανός δίδει καὶ «σημάδια» (οἰωνοὺς) ποῦ προειδοποιοῦν γιὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν :

- « Σημάδια τ' οὐρανοῦ θωρῶ μὰ δὲ γατέχω ἴντ' ἴναι
» ἴλω πῶς δὰ ξεχωρίσωμε θεοτικὴ φωθιά ἴναι».

Σημάδια ἢ κακὰ σημάδια (κακοὶ οἰωνοὶ) προμηνύοντα μεγάλα γεγονότα, πολέμους, αἱματοχυσίες, ἀσθένειες, καταστροφές τοῦ μαζουλιοῦ, θεωροῦνται οἱ ἀδιάκοποι ἄνεμοι, τὸ πιάσιμο τοῦ ἡλίου, τὸ πιάσιμο τοῦ φεγγαριοῦ, ὅταν χύνονται πολλὰ ἄστρα, ἡ ματωμένη βροχή, οἱ συχνοὶ σεισμοὶ κλπ.

— Ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀπάνω, ἡ γῆ κάτω καὶ δέχεται ὅλα ὅσα θὰ πέσουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ.

— «Ἴντα δὰ ρίξ᾽ ὁ ὀρανὸς νὰ μὴ τὸ δεχτῆ ἡ γῆς;»

— «Νταγιάντισε καρδούλα μου τρομάρες λιγωμάρες
» ὡς νταγιαντᾶ ἡ γῆς βροχὲς κι᾽ ὁ χρόνος ἑβδομάδες».

— «ᾠ οὐρανέ, ρίξε φωθιά, ὁ κόσμος ν᾽ ἀνελάβη

» ὅλοι ἄς λαβοῦν ὅλοι ἄς καοῦν ἡ ἀγάπη μου μὴ λάβη».

Ἡ λ ι ο ς

Εἶναι ἄρχοντας δυνατὸς κι᾽ ὀρίζει τὸν κόσμον. Σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια, φαίνεται πὼς ἔτρεφαν στὴν Κρήτη γιὰ τὸν ἥλιο ἓνα δυνατὸ αἶσθημα, ἓνα εἶδος λατρείας.

Ὁ ἥλιος ζωογονεῖ τὰ πάντα· αὐτὸς βοηθάει γιὰ τὸ μέστωμα τοῦ σταχυοῦ, γιὰ τὸ γίνωμα τῶν καρπῶν, εἶναι πηγὴ ποῦ πέμπει ὅλα τ᾽ ἀγαθὰ. Φυσικὸν λοιπὸν τὸ ὅτι τὸν ἐπικαλοῦνται συχνά.

Κι᾽ ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἀναφέρει πὼς ὁ Ρήγας καὶ ἡ Ρήγησα τὸν ἥλιο καὶ τὸν οὐρανὸ συχνά παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς ἀξώση καὶ νὰ δοῦν παιδί ποῦ πεθυμοῦσαν.

Ὁ λαὸς πάλι στίς μαντινάδες του λέει :

«Ἡλιε μου ποῦσαι στὰ ψηλά κι᾽ ὄλον τὸν κόσμον ὀρίζεις

» χαιρέτα τὴν ἀγάπη μου ἀνὲ τὴν ἐγρονίζης».

— Ὁ ἥλιος γυρίζει τὸν κόσμον. Παλιότερα πίστευαν πὼς ἔχει ἓνα πολὺ μεγάλο μάτι καὶ βλέπει, ἐξ οὗ καὶ ἡ φράσις «ἤκατσε στ᾽ ἀμάτι τοῦ ἡλίου» ποῦ σώζεται σήμερον, μὲ τὴ σημασίαν ὅτι ἐκάθισε κάποιος στὴ δυνατὴ ζεστασιά τοῦ ἡλίου.

Ἐπίσης ἔχει μείνει ἡ κατάρρα :

«Νὰ μὴ σὲ ἰδῆ ἥλιος»

Καὶ στὸ τραγούδι γιὰ μιὰ μονάκριβη :

«ἥλιος δὲν τὴν εἶδε μόνο ἡ μάνα τζη»

Ἐπίσης ἡ μαντινάδα :

«Πόσα παράξενα θ ω ρ ε ἰ ὁ ἥλιος τὴν ἡμέρα....»

***

Ὁ ἥλιος ποῦ ζωογονεῖ τὰ πάντα μπορεῖ ὅμως νὰ σκοτώσῃ ἄνθρωπον. Γιαυτὸ δὲν πρέπει νὰ πίνῃ νερὸ ἀντίκρυτα στὸν ἥλιο, γιὰτὶ ἀρρωσταίνει. Παθαίνει τὸν ΗΛΙΟ.

Γιὰ νὰ γίνη καλά ὁ πάσχων πηγαίνει σὲ μιὰ γυναῖκα χερικαροῦ, αὐθημερόν, πρὶν ἡλίου βασιλέμματα. Ἡ γυναῖκα αὐτὴ τὸν βάζει καὶ κάθεται ἀντίκρουστὸν ἡλιο, πέρνει ἕνα κιασέ, βάζει μέσα τρεῖς κρασόκουπες νερό, 40 σπόρους ταγῆ καὶ τὸν γητεύει.

Νὰ ἡ γηθειά :

- «Ἡλιε μου ποῦσαι στὰ ψηλά καὶ πᾶς νὰ βασιλέψης
- » ἕνα γκορμί πού λάβωσες γιάγυρε νὰ γιαιτρέψης
- » κι' ὕστερα φύγε κι' ἄμε κειὰ πού ψήνεις τὸ ψωμί
- » καὶ πετεινὸς δὲν κράζει, προζύμι δὲν δανειζοῦνε
- » πρωὶ μουδὲ καὶ βράδυ. Στάμπα ὁ ἡλιος στάμπα».

Ἡ γηθειά λέγεται τρεῖς φορές. Ταυτόχρονα μὲ τὸ νήτεμμα ἡ γυναῖκα χύνει στὴν κεφαλὴ τοῦ πάσχοντος λίγο λίγο τὸ νερό, κρατεῖ καὶ λίγο καὶ τοῦ δίδει καὶ πίνει, ρίχνει ἀπάνω στὸν ἄρρωστο ἕνα κόκκινο πανὶ καὶ γίνεται ἐφτάγερως.

Ἡ ταγῆ συμβολίζει τίς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου πού χάνουν τὴν καυστικότητα τοὺς μέσα στὸ νερό.

***

Τὸ χειμῶνα ὁ ἡλιος εἶναι πολύτιμος. Τὰ παιδιά πού θέλουν νὰ βγοῦν ἔξω, λένε τὸ ἡλιοβασίλεμμα :

«Ἐβγα ἡλιε νὰ λιαστῶ καὶ κουλούρια σοῦ βαστῶ».

—Ὁ ἡλιος ὅμως τοῦ Μάρτη μαυρίζει.

«Ἀπούχει κόρη ἀκριβή, τοῦ Μάρτη ἡλιος μὴν τὴν δῆ».

Προλαβαίνει κανεὶς τὸ ἡλιόκαμμα ἂν φορέση τὸ Μάρτη (μανίλι μὲ ψαρή κλωστή στριμένη κόκκινη μὲ ἄσπρη).

—Ὅταν συνυπάρχη ἡλιος μὲ βροχή, λένε :

«Ἡλιος καὶ βροχὴ καὶ παντρεύουντ' οἱ φτωχοί».

—Ὅταν συνυπάρχη μὲ φεγγάρι, λένε :

«Ἡλιος καὶ φεγγάρι καὶ παντρεύουντ' οἱ γαϊδάροι».

Μετὰ τὸ ἡλιοβασίλεμμα δὲν δανειζοῦνε ψωμί, αὐγὸ, προζύμι, ξύδι.

Ἄστρα

Στὴν Κρήτη τὰ ἄστρα νομίζονται ψυχὲς τῶν ἀποθαμένων.

—Κάθε ἄνθρωπος ἔχει καὶ τὸ ἄστρο του. Γι' αὐτὸ λένε γιὰ τὰ ἀγαπημένα ἀντρώνα «ἐταίριαξαν τ' ἄστρα ντως».

—Τὴ χρονιά πού χύνονται πολλὰ ἄστρα (διάττοντες), γίνεται πόλεμος μεγάλος, γὴ ποθαίνει μεγάλος ἄνθρωπος, γὴ μεγάλο βασίλειο πάει γιαμπανᾶ (καταστρέφεται).

—Τὴν ὥρα πού χύνεται ἕνα ἄστρο μελετᾶς ὅ,τι θὲς καὶ γίνεται

—Τὸ πρῶτο ἄστρο ἀποῦ θὰ φανῆ στὸν ὄρανό τὸ γητεύοῦνε οἱ κοπελλιὲς καὶ νὰ ποιά λόγια λένε :

« Ἄστρι πρωτάστρι τ' ὄρανοῦ πρώτα προσκυνῶ σε κ' ὕστερα
 » παρακαλῶ σε. Νά μοῦ πέψης τσί τρεῖς λύκους, τὸν κουτσό καί
 » τὸ στραβό καί τὸν καλύτερό σου, νά πάνε στοῦ . . . (δεῖνα), νά
 » μπουνε ἀποῦ τὸν κῶλον ντου, νά βγοῦνε ἀποῦ τῆ μύτη ντου,
 » νά μπουνε ἀποῦ τῆ μύτη ντου, νά βγοῦνε ἀποῦ τὰ μάθια ντου,
 » νά μπουνε ἀποῦ τ' αὐθιά ντου, νά πιάσουνε τοί ἑβδομηνταδυό-
 » μιση φλέγες τοῦ κορμιοῦ ντου, νά μὴ μπορᾶ φάη, νά μὴ μπορᾶ
 » σταθῆ, νά μὴ μπορᾶ κοιμηθῆ μόνο νᾶρθη νά μὲ βρῆ».

***

— Ὁ ἐρωτευμένος παρομοιάζει τίς ἐλῆές ποῦ ἔχει στό πρόσωπό
 ἢ καλή του μέ τᾶστρα καί τῆς λέει :

« Στή μούρη σοῦχεις τρεῖς ἐλῆές σάν τ' οὐρανοῦ τοί πήχες
 » ξεχνᾶς τη διαολόπιστη ὄση ἀγάπη μοῦχες ;»

— Ὁ Γαλαξίας στήν Κρήτη λέγεται Ἰορδάνης ποταμός.

Οἱ νέοι τραγουδοῦν σισί κοπελλιές :

« Στόν Ἰορδάνη μμποταμό πόσ' ἄστρα δέ βουλοῦνε

» πόσες καημένες κοπελλιές ἀγάπη λαχταροῦνε».

« Στόν Ἰορδάνη μμποταμό εἶν' ἓνα γκαβουσακι

» κι' ἐκειά τσί πλύνουν τσί καρδιές καί βγάνουν τὸ φαρμάκι»,

ἐννοοῦντες ὅτι ἀπό τὴν πολλὴ ἀγάπη θ' ἀποθάνουν καί θά πάνε οἱ ψυ-
 χές νά δροσιστοῦν στήν πηγὴ τοῦ Ἰορδάνη Ποταμοῦ, τοῦ ἐν Οὐρανοῖς.

— Ἡ Πλειάς εἶναι ἡ Πηλειὰ ἢ δική μας. Εἶναι ἑπτὰ παρθένες
 ποῦ σέρνουν τὸν ἑφταπάρθενο χορό.

— Τὸ Σεπτέμβριο ἡ Πηλειὰ χαμηλώνει πρὸς τὰ βουνά. Οἱ βοσκοί
 γυρίζουν ἀπὸ τὰ βουνά στοὺς κάμπους. « Ἡ Πηλειὰ φιλεῖ τὰ ὄρη
 κι' ὁ βοσκὸς φιλεῖ τὴν κόρη».

Καί τὴν Πηλειὰ τὴνέ γητεύουνε :

« Αἱ κερὰ καλὴ Πηλειὰ

» ἐσύ δὲ θά νᾶσαι μπλειό Πηλειὰ

» μόνο κλωσσοῦ μέ τὰ πουλιά

» διάολος μέ τὰ μαλλιά

» ἃ δὲ μοῦ βουθήξης νά πάρω

» τὸν (τάδε).

***

— Τὰ ἄστρα δὲ βασιλεύουνε. Μένουν πάντα στόν οὐρανό. Τὸ
 βεβαιώνει καί ἡ μαντινάδα :

« Τᾶστρα δὲ βασιλεύουνε μὰ ὁ ἥλιος τὰ θαμπώνει

» κι' ἡ ὄψη τοῦ προσώπου σου τὸν ἄνθρωπο σκλαβώνει».

***

— Τὰ ἄστρα ἔχουν καί μαγικὲς ἀλλὰ καί θεραπευτικὲς ἰδιότητες.

Φάρμακα πού γίνονται στοῦ σπίτι μὲ ἀπίγανο, ἀμπισθιά, κι' ἄλλα βότανα, πρέπει νὰ ξωμεινουνε στὰ ἄστρα τρεῖς ἀργαντινές νὰ ἀστρονομιστοῦνε, διχῶς νὰ τὰ δῆ ἥλιος κιαολιάς κι' ὕστερα νὰ χρησιμοποιηθοῦνε.

Καὶ τὰ μάλλινα ροῦχα πρέπει νὰ ξωμεινουνε στὰ ἄστρα τὴν παραμονὴ τοῦ Κλειδώνου, γιὰ νὰ μὴ τὰ βρῆ κοτσιπίδας, ὅπως κι' ὁ ἴδιος ὁ Κλειδώνας πρέπει νὰ ἀστρονομιστῆ.

Τὸ καλοκαίρι τὰ ἄστρα φέγγουν πολὺ, ἰδίως τὸν Ἰούλιο μῆνα. Τὸ Δευτεροούλη πού λέμε μεις ἐκεῖ κάτω στὴν Κρήτη, οἱ ἀστροφεγγιές εἶναι μοναδικές.

Γιαυτὸ κι' ὁ ἐρωτευμένος ντελῆ κανῆς λέει στὴν κοπελλιὰ ντου :

« Δευτεροούλη ἀστροφεγγιά κι' Ἄγουσθιανὸ φεγγάρι
» ἡ μάνα σου νὰ σέ χαρῆ κι' αὐτὸς πού θὰ σέ πάρη ».

Φεγγάρι

|| « Ὅποιος δὲν ἐπορπάτηξε τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι
» καὶ ταχυνῆ μὲ τὴ δροσὰ τὸν κόσμον δὲν ἐχάρη ».

Τὸ φεγγάρι εἶναι τὸ ἀγαπημένο ἄστρο τῶν ντελῆ κανῆδων καὶ τῶν κοριτσῶ. Τοὺς μιλεῖ γιὰ τὰ μυστικά τους, τοὺς βοηθᾷ νὰ μαντέψουνε τὴ μοῖρα τους. « Πρὸς πάντων τὰ κορίτσα » ἀγωνιοῦν μέχρι νάρθη πανσέληνο.

Τότες βγαίνουνε κατὰ κατὰ, βαστοῦνε ἕνα καρφίχτη κι' ἕνα κλαδί βασιλικὸ καὶ πᾶνε καὶ στέκουνε κάτω ἀπὸ τὸ φεγγάρι καὶ λένε:

« Χαῖρε Μαρία καὶ χαριτωμένη
» Φεγγάρι φεγγαράκι μου πού μυστικά γρωνίζεις
» φανέρωσε τὸν ἄντρα μου ἀνὲ ντονὲ γρωνίζης
» καὶ πέ του πὼς ἐπᾷ ἴμαι ἐγὼ καὶ πολὺ τὸν πεθυμῶ ».

— Ὅταν πρωτοδῆς τὸ νηὸ φεγγάρι, σκώσου ὀρθὸς καὶ κάμε τὸ σταυρὸ σου καὶ πέ :

« Προσκυνῶ σε νηὸ φεγγάρι κι' ἀποῦ σέπεμπεν ὀμάδι
» ὡς παχαίνεις νὰ παχαίνω κι' ὡς μορφαίνεις νὰ μορφαίνω
» κι' ὅσα μάθια μὲ θωροῦνε τόσοι νὰ μὲ λαχταροῦνε ».

— Ὅταν πρωτοδῆς νηὸ φεγγάρι πιάσε χρυσάφι, νᾶναι γεμᾶτο πάντα τὸ κεμέρι σου.

— Στὴ γέμισι τοῦ φεγγαριοῦ οἱ ρεσπέριδες κόβουν τὰ κυπαρίσσια πού θὰ τοὺς χρειαστοῦν γιὰ τὴ στέγη ἢ γιὰ τὰ ἔπιπλα. Ἐτσι δὲ λαθρακιάζει τὸ ξύλο.

— Στὴ γέμισι τοῦ φεγγαριοῦ, οἱ κοπέλλες κόβουν τίς ἀκρομαλλίδες ἀπὸ τὰ κουρλιά τους, γιὰ νὰ πληθαίνουν τὰ μαλλιά.

— Στὴ γέμισι τοῦ φεγγαριοῦ βάζουν μέσα στοῦ σπίτι τὰ πρωτο-

φανίστηκα φρούτα καὶ λαχανικά, γιὰ νᾶναι ἄφθονα μέσα στο σπιτι καὶ γιὰ νὰ τὰ τρῶνε μὲ ὄρεξη. Κι' ὅταν πρωτοφᾶνε λαχανικὸ ἢ φρούτο λένε : «λίγωση καὶ γέμωση», δηλ. νὰ ἔχωμε νὰ τρῶμε κι' ὅταν ὀλιγοστεύη κι' ὅταν πληθαίνη τὸ φεγγάρι.

—Στὴ λίγωση τοῦ φεγγαριοῦ δὲν κλαδεύουν ἀμπέλια καὶ δέντρα.

—Στὴ χασοφεγγαργιά (νουμηνία) δὲν ἀρχίζουνε δουλειά, δὲ φυτεύουνε φυτά, δὲν κόβουν κυπαρίσσια.

—Καθάργια λίγωση εἶναι ἡ ἐπομένη τῆς πανσελήνου. Στὰ χωρ- γιά δειπνοῦνε ἀπονωρίς. Λένε λοιπὸν «ὄντέ δειπνᾶς καὶ δὲ μὲ δῆς καθάργια λίγωσι ναι».

—Ἐπιπλέον ἀπὸ δυὸ τρεῖς μέρες τὸ φεγγάρι βγαίνει ἀκόμη ἀργό- τερα. Δὲν εἶναι ὁμορφο, καὶ ὅταν βγαίνη ἀπὸ τὸ βουνὸ εἶναι κατα- κόκκινο. Λένε λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ θὰ τὸ πρωτοδοῦν στοὺς ἄλλους ποὺ εἶναι μαζί «θῶργιε κειὲ τοῦ παποῦ σου τὴν κουτέλα».

—Τὴν ἔκλειψη τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λένε στὴν Κρήτη πιάσιμο. «Ἐ- πιάστηκε τὸ φεγγάρι».

Οἱ Τουρκοκρήτες εἶχαν τὴ γνώμη πὼς οἱ δαίμονες ἐμποδίζουν τὸ φεγγάρι. Γι' αὐτὸ ἔβγαίναν στὰ δώματα τῶν σπιτιῶν καὶ χτυποῦσαν τηγάνια, γιὰ νὰ φοβηθῆ τὸ δαιμόνιο νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ φεγγάρι.

—Τὸ φεγγάρι εἶναι πάντα ὁμορφο καὶ συμπαθητικὸ, ἀλλὰ, «τὸ φεγγάρι τοῦ Γενάρη, παρά λίγο, νᾶναι μέρα».

Ἐπίσης λαμπερὸ εἶναι καὶ τὸ φεγγάρι τοῦ Αὐγούστου, καὶ τότε οἱ ξενόχτηδες λένε «σ τ ἄ σ σ ε ι τὸ φεγγάρι».

—Τέτοιες ὁμορφες βραδυές, οἱ ἐρωντοχτυπημένοι γυρίζουνε στὰ σοκάκια καὶ τραγουδοῦνε, ἢ πᾶνε στ' ἀλώνια καὶ κάνουνε παρέες καὶ κουβεδιαστά ἢ τραγουδιστα ἐξυμνοῦνε τὰ παινέδια τῆς καλῆς τους, ἢ κάνουν σκέδια γιὰ τὸ πὼς θὰ τὴν ἀποχτήσουν, καὶ ἀνακα- τεύουν συχνά στὰ λόγια τους καὶ τὸ φεγγάρι :

« Φεγγάρι μου λαμπρότατο ποὺ πᾶς τὸ γῦρο γῦρο
» χαιρέτα μου τὴν κοπελλιὰ ποῦχω στὸν Ἅγιο Μύρω».

ἢ « Φεγγάρι μου Ἄγουσθιανὸ ἔπο σένα θὰ γυρέψω
» δῶσε μου καλὴ δύναμη νὰ πᾶ' νὰ τηνεκλέψω».

ἢ « Φεγγάρι ποῦσουν μάρτυρας στὸν ὄρκο τὸ δικὸ μας
» πέ τση πὼς ἦτον ἄφορμὴ αὐτὴ στο χωρισμὸ μας».

Φαίνεται πὼς τὸ φεγγάρι εἶναι καλόβολο καὶ τοὺς βοηθᾷ. Ἐχουν ἄλλως τε μαζί του παληὰ γνωριμία, ἀφοῦ καὶ ὅταν εἶναι μικιά κο- πέλλια τὸ παρακαλοῦν μὲ τὸ τραγουδάκι :

« Φεγγαράκι μου λαμπρὸ φέγγε μου νὰ πορπατῶ
» νὰ πηγαίνω στο σκολειὸ νὰ μαθαίνω γράμματα

» τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα.

» Νὰ μαθαίνω μαργιολιές νὰ φιλῶ τσί κοπελλιές».

—“Ὅταν γκίόλα δμως! τρομητερός νᾶσαι νὰ μὴν κατουρήσης ἀντίκρυτα στὸ φεγγάρι, γιατί θά μανίση καὶ θά γενῆς κίτρινος κίτρινος.

Β ρ ο χ ῆ

« Δὲν τῶλπιζ² ἀπ' τὸν οὐρανὸ στὴ γῆς νὰ στάξη αἷμα.

» μουδὲ καὶ τ' ἀχειλάκι σου κακὸ νὰ πῆ γιὰ μένα».

Ἔνα σπανιώτατο φαινόμενο εἶναι ἡ ματωμένη βροχή. Τὸ νὰ στάξη αἷμα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. Γιαυτὸ θεωρεῖται κακὸς οἰωνὸς καὶ πρό πάντων ἂν πέση τῇ Μεγάλῃ Παρασκῇ.

Ματωμένη βροχή προμηνύει πόλεμο, αἱματοχυσίες, μεγάλες ἀρρώσθειες καὶ θά ποθάνουνε μεγάλα προσώπατα.

Τὸ φαινόμενον φυσικὰ ἔχει ἐξηγηθῆ. Τὸ κοκκινωπὸ νερὸ τῆς βροχῆς προέρχεται ἀπὸ τὴν κόκκινη σκόνῃ πού μεταφέρει ὁ ἄνεμος Χαμψίν ἀπὸ τὴν Ἀφρική. Μὰ ὁ λαὸς σοῦ λέει «ντὰ δὲ φυσοῦνε χαψίνια κάθα χρόνο; γιάντα δὲ βρέχει κάθα χρόνο αἷμα;»

—“Ἄλλα παρατηρήματα γιὰ τὴ βροχὴ εἶναι τὰ παρὰ κάτω :

—“Ὅταν βρέχη καὶ τὸ νερὸ κάνει φουσκάλες στὴ γῆ, ἡ βροχὴ θά εἶναι διαρκείας.

— Τὰ πρωτοβρέξα ὅποιος πῆ «ἄχη πὼς μυρίζει ἡ γῆς» χτικιάζει.

— Τὰ πρωτοβρέξα ἂν μαδοῦνε τὰ μαλλιά σου, στάσου ὄξω νὰ τὰ γράνη ἡ βροχὴ.

— Σὰ δὲν ἀστράψη δὲ βροντᾶ κι' ἄ δὲ βροντᾶ δὲ βρέχει.

— Ἡ βροχὴ συσχετίζεται μὲ τίς ἡμέρες τῆς ἐβδομάδας :

« Ἡ Πέφτη κάνει τὸ νερὸ

» ἡ Παρασκῇ τὸ χιόνι

» καὶ τὸ Σαββατοκύργιακο τὸ ξαναδευτερώνει

» κι' ἄ δὲν τὸ κόψη Κυργιακῇ, Δευτέρα ὡς τὸ γιόμα

» τὴν Τρίτη ξημερώματα δέξου βαρὺ χειμῶνα ».

Κ ε ρ α υ ν ὸ ς

Τὸ ἀστροπελέκι εἶναι ἡ φωθιά τοῦ Θεοῦ, πού τὴ ρίχνει γιὰ νὰ κάψη τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους.

«Θεωτικὴ φωθιά νὰ σὲ κεγήση» εἶναι ἡ μεγαλύτερη κατάρρα πού μπορεῖ νὰ λεχθῆ.

Ἡ φωθιά αὐτὴ ὅτυνα πέση στὴ γῆς γίνεται ἕναν ἄσπρο πετραδάκι σάν τὸ κουφέτο. Ἄ μπορέσης καὶ τὸ πιάσης καὶ τὸ κρατῆς ἀπάνω σου δὲ φοβᾶσαι μπάλα καὶ μαχαιρά. Μὰ πρέπει νὰ τὸ προσέχης σάν ὄντε κρατῆς ἀπάνω σου Τίμιον Ξύλο. Δὲν πρέπει νὰ

τὸ κρατῆς ὄντ' ἔθ' πᾶς πρὸς νεροῦ σου, ὄντ' ἔθ' σμίξης μὲ γυναῖκα, μουδὲ δὲν πρέπει νὰ βλαστημᾶς.

Χιόνι

Τὸ χιόνι γιὰ τοὺς ρεσπέριδες εἶναι καλῶς δεχοῦμενο. Ψωφᾷ τὰ μαμούνια ποὺ σκουλικιάζουνε τὰ φρούτα, σκοτώνει τοὶ ἀρρώσθειες. Γιαυτὸ κι' ὅταν ὑποδέχονται ἓνα ἀγαπητὸ πρόσωπο ποὺ εἶχαν καιρὸ νὰ δοῦνε λένε «σάν τὰ χιόνια».

— Γάμος ποὺ γίνεται μὲ χιόνια θεωρεῖται εὐτυχισμένος.

— Ἡ ἀσπράδα τοῦ χιονιοῦ γοητεύει τὸν Κρητικὸ. «Σάν τὰ ἐφτά-λαγα χιόνια» λέει, γιὰ νὰ δηλώσῃ τὴν ἀσπράδα μιᾶς κοπελλιᾶς.

— «Χιόνι τοῦ χιονιοῦ» λέει, γιὰ νὰ δηλώσῃ πόσο παγωμένο εἶναι τὸ νερὸ κλπ.

Οὐράνιον τόξον

Στὴν Κρήτη τὸ οὐράνιο τόξο τὸ λένε Κεραζόζα, τοῦ Κεράς ἢ ζώνη, ἁγία ζώνη.

Ἄν κατορθώσῃς καὶ περάσῃς ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν Κεραζόζα, γίνεσαι ἄντρας ἂν εἶσαι γυναῖκα καὶ ἀντιστρόφως.

Ἡ Κεραζόζα εἶναι καὶ γιὰ τὰ μαξούλια. Μὲ τὰ χρώματά τ' ἔζη δείχνει ποῖο μαξούλι θὰ νᾶχῃ βεντέμμα κάθα χρονιά.

Τὸ κόκκινο εἶναι τὸ κρασί.

Τὸ πορτοκαλλίδικο εἶναι ὁ καρπὸς (στάρι, κριθάρι).

Τὸ μενεξελίδικο εἶναι τὸ λάδι.

Ἄνοιξη καιροῦ ὅποιο χρῶμα εἶναι πλατύτερο, ἐκεῖνο τὸ μαξούλι θὰ νᾶναι περισσότερο.

Χειμῶνα καιρὸ ἀποῦ συχνοβγαίνει ἡ κεραζόζα καταλαβαίνουν οἱ ρεσπέριδες καὶ πᾶνε στὰ χωράφια :

|| «Ὄντ' ἔθ' δῆς τὴν ταχυνὴ πῆγαινε στὴ δουλειά σου
» κι' ὄντ' ἔθ' δῆς τὸ πρόσαργο τρύπωνε στὴ φωλιά σου».

Ἄνεμος

— Ὄντ' ἔθ' φυσᾷ ἀδυνατὸς ἀέρας ἀμαρτωλὸς ξεψυχᾷ.

— Ὄντ' ἔθ' φυσᾷ ἀνεμοστρόφιλος νὰ βρίσκῃς ἓνα σπήλιο νὰ μπαίνῃς καὶ νὰ κάνῃς τὸ σταυρὸ σου. Μέσα στὸν ἀνεμοστρόφιλο εἶναι μπασμένοι οἱ δαιμόνοι καὶ πατάσσουνε τὸν ἄθροπο.

— Οἱ καιροὶ παλεύγουνε καὶ νικᾷ ὁ πλειᾷ ἀντρειωμένος : Ὁ βορρᾶς. Ἡ νοθιά εἶναι ὁ πλειᾷ ἀδύναμος καιρὸς καὶ δὲν παλεύγει ποτὲς ἀμοναχὴ μόνο παίρνει μαζί τ' ἔζη τὸ παιδιὰ τ' ἔζη καὶ τὰ ἄγγονα τ' ἔζη. Ἄμα νικηθῇ κλαίει καὶ φέρνει τότες τὴ βροχή. Γιαυτὸ τὴν ἔθ' λένε καὶ κατρουλοῦ. Ὅτινα νικήσῃ φυσᾷ πολλὰς ἡμέρας καὶ τότες λένε «ἔσηκώθηκ' ἡ νοθιά μὲ τὰ παιδιόγγονά τ' ἔζη».

Σεισμός

Ἄσσεισμός εἶναι ἡ ὄργη, ὁ θυμός τοῦ Θεοῦ. Τὸ Θεὸ δὲν τονέ
 ἢ βλέπομε, τὸ θυμὸ ντου ὅμως τονέ γροικοῦμε. Γιατὸ μόλις ἀνοιώση
 κιανείς σεισμό πρέπει νὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ βρίσκεται καὶ
 νὰ πάη νὰ σταθῆ σὲ μιὰ μεσόπορτα ἀπὸ κάτω. Τάξε καὶ καλὰ «κάτω
 ἀπὸ τὴν ἐξουσία σου μπαίνω Θεέ μου», καὶ νὰ λήη «ἡμαρτον». Τὸ
 ἐναντίον θεωρεῖται μεγάλη περιφρόνησις πρὸς τὸν Θεόν. Θέση ἀλ-
 λάζεις καὶ ἄν δὲν τὸν αἰσθανθῆς τὸ σεισμό, ἀλλὰ σοῦ τὸ λένε ἄλλοι
 ποὺ τὸν αἰσθάνθηκαν.

— Στὸ σεισμό νὰ πηγαίνης κώλου κώλου πεντέξε ζάλα. Ὅσα
 ζάλα πᾶς ὀπίσω ἔστα λοῆς, τσανὰ κρίματα σοῦ συχωρᾶ ὁ Θεός.

— Στὸ θυμὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ Κρητικὸς καταλαμβάνεται ἀπὸ δέος.
 Τὸ δείχνει καὶ ἡ μαντινάδα τῆς πεισματάρης κοπελλιᾶς, ὅπως τῆς
 τὴν τραγουδεῖ ὁ ἐρωτευμένος ντελη κανῆς :

« Μὰ σὺ μὲ τὸ ἰνάτι σου καὶ τὸ Θεὸ θυμώνεις

» κάνει σεισμούς καὶ τρέμ' ἡ γῆς, μὰ σὺ δὲ μετανοιώνεις».

ΧΡΟΝΟΣ

Ἔτη

Ἔτος δισεκτον στὴν Κρήτη λέγεται «δίσεφτο».

Ὅπως σ' ἄλη τὴν Ἑλλάδα ἔτσι καὶ στὴν Κρήτη δισεκτον ἔτος
 δὲν κάνουν γάμους, δὲν φυτεύουν ἀμπέλια, ἐν γένει δὲν κάνουν δου-
 λειές σοβαρές, δὲν ἀρχίζουν ἐπιχείρησι ζωτικὴ, δὲν ξεκινοῦν γιὰ μα-
 κρινὸ ταξίδι.

« Σὰν εἶν' ὁ χρόνος δίσεφτος, γάμοι νὰ μὴ γενοῦνε

» ἀμπέλια δὲ φυτεύονται, γιατί κασιποδιοῦνε».

Μῆνες

Τὴν πρωτομηνιά προσέχουνε ποιὸς θὰ πρωτομπῆ στὸ σπίτι, στὴ
 μάντρα, στὸν κῆπο. «Καλοπόδαρος» θὰ πῆς στὸν ἐπισκέπη. «Καλὸ
 μῆνα νὰ περάσωμε» θὰ σοῦ ἀπαντήση.

• — Τὴν πρωτομηνιά δὲ βάνουν γάλα στὸ σπίτι.

— Δὲν κάνει νὰ δῆς βαρεμένη (ἔγκυο) γυναῖκα.

— Νὰ μὴ κάνης ζημιὰ, γιατί θὰ κάνης ζημιές ὅλο τὸ μῆνα.

— Νὰ μὴν πῆς τὴ λέξι. «μποντικός» γιατί θὰ γεμίση τὸ σπίτι.

Γενάρης. Τὸ Γενάρη τὸν φαντάζονται στὴν Κρήτη σὰν ἕνα γέρο
 φαρογένη. Ὅλοι περιμένουν τὸν ἐρχομὸ του «σὰ ρόδο στὸ μεντήλι».

Καὶ πολὺ δίκια. Ὁ Γενάρης ἔρχεται ἀπὸ τόσο μακρινὸ ταξίδι

καί κρατεῖ καί τόσα μυστικά. Ἐληθινὰ μυστικά. Γιατί στό δρόμο του ἀπαντήχνει τοῖ μοῖρες, τοῖ χαιρετᾶ, κλέβει τὰ μυστικά τους γιά τοὺς ἀνθρώπους.

Περιμένουν λοιπόν τὸ Γενάρη μὲ ἀγωνία, ἄλλος γιά νὰ πάρη «τὴν καλή ντου χέρα», ἄλλος γιά νὰ μαντέψη πῶς θὰ περάση τὴ χρονιά.* Τὰ κορίτσια καρδιοχτυποῦν περισσότερο μὰ ἔχουν το καὶ δίκιο. Ὁ Γενάρης θὰ τὰ νειρέψη τὴ μοῖρα ντως.

Τὸν γητεύουν λοιπόν τὸ Γενάρη τὴν παραμονὴ ἅμα θέσουν στό κρεββάτι τους, λέγοντας τὴν πάρα κάτω γηθειά :

- » Αἱ Γενάρη καλαντάρη καὶ καλὲ καὶ διαμαντάρη
- » ἀπ' τὴν ἔρημο περνᾶς καὶ τοῖ μοῖρες χαιρετᾶς
- » ἐκειὰ ν' καὶ μένα ἢ μοῖρα μου λούγεται χτενίζεται
- » χρυσὸ γαϊτάνι πλέκεται
- » Πέ τση μὴ λουστῆ, μὴ χτενιστῆ, χρυσὸ γαϊτάνι μὴν πλεχτῆ,
- » μόνο νᾶρθη νὰ μὲ βρῆ νὰ μοῦ πῆ ποιὸν ἄντρα θε νὰ πάρω γῶ
- » ποιὸν ἄντρα θὰ στεφανωθῶ»

— Τὴν παραμονὴ τοῦ Γενάρη οἱ μοῖρες λούγονται στὰ νερά, γι'αυτὸ τὴν πρώτη τοῦ Γενάρη πρέπει νὰ βάλῃς νερὸ στό σπῆτι σου.

— Ὁ Γενάρης κι' ἄ γεννᾶ τοῦ καλοκαιριοῦ μηνᾶ.

Φλεβάρης. Οἱ γάμοι ποὺ γίνονται τὸ Φλεβάρη θεωροῦνται εὐτυχεῖς.

Ὁ Φλεβάρης κατὰ τόπους λέγεται καὶ φλεγάρης γιὰτὶ ἀνοίγει τοῖ φλέγες τοῦ νεροῦ.

— Ὁ Φλεβάρης κι' ἄ φλεβίζη τοῦ καλοκαιριοῦ μυρίζει.

Μάρτης. Τὴν πρώτη τοῦ Μάρτη τὴν ἔχουν στὴν Κρήτη σάν τὴν πρωταπριλιά στὴ λοιπὴ Ἑλλάδα. «Βλέπουσαι μὴ σὲ παίζουνε» παραγγέλλει ὁ ἕνας στὸν ἄλλο.

Τὸ Μάρτη τὸ λένε πεντάγνωμο, γιὰτὶ εἶναι ξαφνικὲς καὶ συχνὲς οἱ καιρικὲς μεταβολές.

Καὶ τὰ κορίτσια ποὺ δὲν ἔχουν σταθερὴ γνῶμη τὰ λένε «Μάρτη πεντάγνωμο».

» Ὁ Μάρτης ὁ πεντάγνωμος πέντε φορὲς ἐχίονισε

» καὶ πάλι τὸ μετάϊδενε πῶς δὲν ἐξαναχίονισε».

— Τὸ Μάρτη τὸ πρῶν εἶναι τσουχτερὸ κρύο, τὸ ἀπόι. Τοῦ Μάρτη τὰ ἀπόγια διαπερνοῦν τὸν ἄθρωπο. Γιατὸ καὶ ὅταν εἶναι βέβαιος πῶς θὰ βγῆ ὁ ἥλιος «πρέπει» νὰ πέρνη τὸ γαμπᾶ ντου. «Ὅντὲν εἶναι ἥλιος πέρνε τὸ γαμπᾶ σου, ὄντὲ βρέχη, ξάσου».

— Τὸ Μάρτη πέφτει κατσιφάρα. Οἱ βοσκοὶ φοβοῦνται πολὺ τὴν

* Ὅπως περάσης τὸ Γενάρη, θὰ περάσης ὅλο τὸ χρόνο.

όμιχλη γιατί σκοτεινιάζει και δέν διακρίνουν καλά και πάνε άλλοι βοσκοί και τούς κλέβουν τὰ πρόβατα.

Τὴν ἐξορκίζουν λοιπὸν νὰ φύγη καὶ τὴν φοβερίζουν με τὸν Ἄρχάγγελο Γαβριήλ, λέγοντας :

« Φύγε φύγε κατσιφάρα κι' ὁ Γαβρίλης κατεβαίνει
» πυρωμένος καυλωμένος με τὰ σίντερα ζωσμένος».

—Ἄλλὰ δὲν κάνει μόνο κακὸ ὁ Μάρτης, κάνει καὶ καλὸ με τὶς βροχές του.

« Σὰν κάμ' ὁ Μάρτης δυὸ νερά κι' Ἀπρίλης ἄλλον ἕνα
» χαρᾶς τονε τὸ γεωργὸ ποῦχει πολλὰ σπαρμένα».

—Τὸ χιόνι τοῦ Μαρθιοῦ τὸ φοβοῦνται οἱ βοσκοί, γιὰ νὰ μὴ ψοφήσουν τὰ ἀρνάκια τους, ἀλλὰ οἱ γεωργοὶ δὲν τὸ φοβοῦνται καὶ λένε:

1 «Μαρθιοῦ χιονιές, λαγοῦ πορδές».

—Ὁ Μάρτης ἄλλως τε εἶναι ὁ μήνας πού ἐννοοῦν με τὴ φράση : «ἄνοιξη καιροῦ».

—Τοῦ Μαρθιοῦ ὁ ἥλιος καίει. Προφυλάττεσαι με τὸ Μάρτη.

«Ἀποῦ ἔχει κόρην ἀκριβή, τοῦ Μάρτη ἥλιος μὴν τὴν δὴ».

—Ἀπὸ Μαρθιοῦ καὶ Σετεμπριοῦ ἴσα τὰ μερονύχθια.

—Λεῖπει ὁ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή ;

Ἀπρίλης. Τὴν ὕστερη ἡμέρα τ' Ἀπρίλη νὰ φυτεύης ὄσα λουλούδια θές.

—«Ἀπρίλης Μάης κουκιά μεστωμένα».

11 «Ψεύτρα ἔταν ἡ ἀγάπη σου σὰν τ' Ἀπριλιοῦ τὸ χιόνι
»ἀποῦ τὸ ρίχνει ἀπὸ βραδύς καὶ τὸ πρωὶ τὸ λυώνει».

Μάης. Τὸ Μάη δὲν γίνονται γάμοι.

—Μάη παντρεύονται μόνο οἱ βασιλιάδες καὶ... οἱ γαϊδάροι.

—«Ὅποιος γεννηθῆ το Μάη, δὲν τὸν πιάνουν μάγια».

«Τὸ Μάη ἐγεννήθηκα καὶ μάγια δὲν φοβοῦμαι».

—Τὸ Μάη δὲ συγκόβγεις φιστάνια, δὲν κινᾶς προῦκα, δὲ βάνεις στὸ σπίτι παρασύρα, κολοκύθια, κάτη.

—Τὸ Μάη δὲν κάνουνε νυχτέρι γιατί μανίζει ὁ Θεὸς καὶ λέει :

«Δὲ σοῦφταξε τόση νὰ σαραντάπηχη μέρα ταμασκιάρη, μόνο γυρεύγεις καὶ νυχτέρι ;»

—Τὴν πρωτομαγιά πηγαίνουν στὴ θάλασσα νὰ περάσουν τὰ 40 κύματα, γιὰ νὰ μὴν τοὺς πιάνουν μάγια.

—Τὸ πρωὶ τῆς πρωτομαγιάς πίνουνε γάλα, τρῶνε καὶ μέλι γιὰ νὰ μὴν τοὺς πλησιάζουνε τὰ κακοποιὰ πνεύματα.

—Ἐπίσης τρῶνε κόκκινο αὐγὸ καὶ κουλούρι τῆς Λαμπρᾶς.

—Τὸ Μάη μὴ φυτεύγης λουλούδια καὶ πρὸ πάντων βασιλικό,

γιατί τὸ δίχως ἄλλο στὴν κάσα σου θὰ σοῦ τονὲ βάλουνε.

—Πρῶι πρῶι τὴν πρωτομαγιά πηγαίνουνε στὰ χωράφια καὶ κόβουν βλαστοὺς ἀπὸ τὰ ἀμπέλια, στάχια καὶ ληόκλωνους ἀπὸ τὰ χωράφια, χλωροκούκια καὶ κόκκινες παπαροῦνες καὶ κάνουνε ἕνα μπουκέτο, τὸ Μάη.

Τὰ στάχια σημαίνουνε πλοῦτο, οἱ βλαστοὶ ὑγεία, ἡ ἔληά ὁμόνοια, χαρὰ οἱ παπαροῦνες.

Ρηιὰ γιὰ τὸ Μάη :

—« Καλὸς κακὸς ὁ Μάης τὸ δεμάτι ἔναι στ' ἄλωνι».

—« Ὅντὲν ἤπρεπε δὲν ἤβρεχε καὶ τὸ Μάη δροσολόγα(νε)».

—« Στῶν ἀμαρτωλῶν τὸν τόπο Μάη μῆνα βρέχει».

—« Μάη Μάη κικουρη ἐπόθαν' ὁ μπαμπᾶς σου ὁ κουσοθοδωρῆς ἀποῦ ἔβανε στὴν κούπα πολὺ πολὺ κρασί».

—Ἡ φράσις «τὸν κόκκινο Μάη» δηλοῖ ὅτι μιὰ ὑπόθεσις δὲν πρόκειται νὰ τελειώσῃ ποτέ.

—Ὅταν ὁ Μάης μῆη Σάββατο, πέφτουν πολλές ἀρρώστειες στὸν κόσμο :

«Σὰν μῆη ὁ Μάης Σάββατο, ὦφου καὶ θάνατος».

—Τὸ Μάη μαζώνουν τὰ βοτάνια τῆς γῆς ποὺ γίνονται φάρμακο, καὶ τὰ καμηλάκις.

Ἰούνιος. Ὁ Πρωτοούλης εἶναι ὁμολογουμένως ὁ μῆνας τῶν κοριτσιῶν. Εἶναι ὁμορφοστὰ χωργιὰ νὰ βλέπῃς τίς κορασοπούλες μὲ τὸ προσῶμι καὶ τὴν μπουχλίτσα στὸ νῶμο νὰ κάνουνε πατούλιες, πατούλιες, νὰ κρυφοκουβεδιάζουνε πηγαίνοντας βράδυ βράδυ στὴ βρύση γιὰ νερό. Καὶ σὰν ἴντα νὰ τσουτσορίζουνε ; Νά ! τὸ τί καὶ πῶς θὰ κάμουνε τὸν κλειδῶνα. Ὡς ποὺ φτάνει ἡ παραμόνη τ' Ἀῆ Γιαννιοῦ. Τότες ἡ κοπελιά ποὺ θὰ στελιώσῃ τὸν κλειδῶνα στὸ σπῆτι ντως, κάνει ὅ,τι πρέπει, ὅπως εἶναι τὸ ἀντέτι νὰ γίνεται κάθα χρόνο. Τὴν ὥρα ποὺ βάνει χερικὸ ἢ νύχτα νὰ μωχρῖᾶ, βάνει ἡ κοπελιά στὸ νῶμο τζη τὸ προσῶμι, παίρνει τὴν μπουχλίτσα ἀποῦ τὸ σταμνοστάτη καὶ πηγαίνει ὄξω ἀποῦ τὸ χωργιὸ σ' ἕνα Ἐνετολικὸ πηγάδι. Στὸ δρόμο ποὺ θὰ πηγαίνη δὲν πρέπει νὰ τση παντήξῃ ἄθροπος, μὰ κι' ἀνὲ τση παντήξῃ δὲν πρέπει νὰ τοῦ μιλήσῃ. Γεμίζει τὴ στάμνα τζη καὶ πάλι ἀμίλητη γιαγέρνει στὸ σπῆτι. Ἐκεῖ βρῖσκει σ' ἕνα πανιέρι μέσα τὰ μῆλα, ποὺ τάχουν πηγαυμένα οἱ φιλενάδες τση. Τὰ μῆλα εἶναι σημαδεμένα μὲ γαρόφαλλα καὶ κάθε μιὰ ἔχει γραμμένα τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνομάτου τζη. Παίρνει τότες ἡ κοπελιά ἕνα κουρουπάκι, βάνει μέσα τὸ ἀμίλητο νερό καὶ ρίχνει καὶ τὰ μῆλα. Σκεπάζει τὸ κουρουπάκι μ' ἕνα κόκκινο πανὶ καὶ βάνει ἀπὸ πάνω ὅσο μιὰ κλει-

δωνιά μὲ τὸ κλειδί τῆς. Τότε ἀνοίγει γιὰ πρώτη φορά τὸ στόμα τῆς καὶ σιγομουρμουρίζει : «κλειδώνω τὸν τὸν κλειδωνα μ' ἓνα χρυσὸ κλειδάκι κι' ἀπόης τοτὲ βγάνομε ὄξω στὸ φεγγαράκι». Σὺγχρονα πέρνει τὸ κουρούπι καὶ τὸ βάνει στὴ λοτζέττα τοῦ σπιθιοῦ νὰ ξωμεινῆ στὰ ἄστρα, νὰ ἀστρονομιστῆ ὁ κλειδωνας. "Ἄν ὑπάρχη καὶ φεγγάρι τόσο τὸ καλύτερο.

"Υστερα ὄλη ἡ παρέα μαζώνεται καὶ καίει τὸ Μάη καὶ μετ' αὐτοῦ ὄσα παλαιὰ χορταρένια στρώματα καὶ ἀγκαλιὲς ξύλα βρεθοῦν, ἔτσι πού οἱ φλόγες εἶναι ἓνα θέαμα πολὺ διασκεδαστικὸ μαζὶ μὲ τὰ χαρούμενα γέλοια τῶν κοριτσιῶν πού πρέπει νὰ πηδήξουν τὸ Μάη «γιὰ τὸ καλό».

Τὴν ἡμέρα τ' Ἀῆ Γιαννιοῦ «ἀπὸ κεῖ καὶ μεσημέρι» μαζεύονται τὰ κορίτσια γιὰ ν' ἀνοίξουν τὸν κλειδωνα.

Πέρνουνε τὸν κλειδωνα καὶ τὸν βάζουν στὴ μέση τῆς αὐλῆς. Κάθονται γύρω γύρω κι' ἓνα κοριτσάκι ἀπάρθενο ξεκλειδώνει τὸν κλειδωνα καὶ λέει: «ξεκλειδώνω τὴν κλειδωνιά στὴν κεφαλὴ τῆς τάδε...» (συνήθως ὀνοματίζει τὸ κορίτσι πού ἔχει τὸ κάλεσμα). Κάθεται μετὰ πλάϊ στὸν κλειδωνα καὶ τὰ κορίτσια ἀρχίζουν τίς μαντινάδες :

«Ἀνοίξετε τὸν κλειδωνα σι' Ἀῆ Γιαννιοῦ τὴ χάρη

» κι' ἀπού 'ναι καλορρίζικο τὸ μῆλον του νὰ πάρη».

Τὸ κοριτσάκι βουτᾶ τὸ χέρι του μέσα στὸ κουρουπάκι καὶ πιάνει ἓνα μῆλο, διαβάζει τὰ ἀρχικά καὶ τὸ δίδει στὴν καλορρίζικη.

«Ἀνοίξετε τὸν κλειδωνα νὰ βγάλωμε τὰ μῆλα

» νὰ δοῦμεν' ἀπ' τὴ συντροφιά ποιά θά 'ν' ἡ καλομοῖρα

Ἐκ περιτροπῆς ὄλες οἱ κοπελλιὲς λένε μαντινάδες, τίς σχολιάζουν, κοκκινίζουν, συγκινοῦνται, γιὰτὶ ἡ κάθε μαντινάδα ἔχει τὴ σημασία τῆς, γιὰ τὸ τυχερὸ τῆς κάθε μιᾶς.

Οἱ νεαροὶ ἐν τῷ μεταξὺ φροντίζουν νὰ μάθουν σὲ ποιά παρέα εἶναι ἡ καλή τους καὶ τριγυρίζουν. Κάποτε παίρνουν θάρρος σιγομπαίνουν καὶ πετοῦν καὶ καμμιά μαντινάδα. Καὶ ἡ ἔωρακυῖα μεμαρτύρηκε πόσο μεγάλη ἦταν ἡ συγκίνησις καὶ ἡ αἰδῶς τῆς κοπελλιᾶς πού βγήκε τὸ μῆλο τῆς ἀκριβῶς ὅταν ὁ καλὸς τῆς εἶπε τὴ μαντινάδα :

«Ἄπ' ἀγαπιοῦντ' ἀληθινὰ τὴ μοῖρα τὴν ὀρίζουν

1 » μουδ' ἀπὸ χάρου θέλημα ποτὲ δὲν ξεχωρίζουν».

Κάποτε παρεμβαίνουν στὴ διασκέδαση αὐτὴ καὶ παντρεμμένοι, λίγο στὸ κέφι, καὶ λένε κάμποσα σόκιν. Γιατὸ καὶ ἔμεινε ἡ φράσις : «αὐτὰ τὰ λὲ στὸν κλειδωνα», προκειμένου νὰ καταδειχθῆ ὅτι ὑπόσχεσις τίς στερεῖται σοβαρότητος.

—"Ἄμα βγοῦν ὄλα τὰ μῆλα μένει στὸ κουρουπάκι τὸ «κλειδόnero».

Τὸ κλειδόnero δὲ χύνεται γιὰτὶ ἔχει μαγικὲς ιδιότητες.

Μόλις φύγουν ἀπὸ τὸν κλειδῶνα οἱ ξένοι, τὰ κορίτσια ἕνα ἕνα βάζουν κλειδόνερο στὸ στόμα καὶ βγαίνουν μὲ διαφορετικὲς κατευθύνσεις. Τὸ ὄνομα ποῦ θὰ ἀκούσουν θὰ εἶναι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος συζύγου.

Τὴν ἐπομένη τοῦ κλειδῶνου βάζουν κλειδόνερο σὲ μιὰ λεκάνη, λιώνουν μολύβι καὶ τὸ χύνουν μέσα στὸ κλειδόνερο, καὶ λένε : «Ἄη Γιάννη μου τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης του φανέρωσέ μου».

— Παρατηρήματα τοῦ κλειδῶνου ὑπάρχουν πολλὰ.

Τὴν παραμονὴ κόβουν συκόφυλλα, τὰ βρέχουν, τὰ πασπαλίζουν μὲ ἀλάτι καὶ τὰ ἀφήνουν στὰ ἄστρα, μελετώντας ἕνα φύλλο γιὰ κάθε νέο ποῦ θὰ ἤθελαν νὰ πάρουν. Τὸ φύλλο ποῦ δὲ θὰ μαραθῆ δείχνει ποιὸς θὰ νᾶν ἑκεῖνος.

Ἐπίσης λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα κοσκινίζουν ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὴ μεσόπορτα ἄθο. Ἡ μοῖρα τῆ νύχτα θὰ πάη καὶ θὰ γράψῃ τὸ ὄνομα ἐκεῖνου.

— Μὲ λυμένα τὰ μαλλιά καὶ θεολόγδυμη ὡς σ' ἐγέννησεν ἡ μάνα σου νὰ πᾶ νὰ σταθῆς τὰ μεσάνυχτα ὀμπρὸς στὸν καρφίχτη, θὰ δῆς νὰ περνᾶ ἐκειοσὰς ποῦ θὰ σὲ πάρη.

— Βάλε καὶ στὸ μαξελάρι σου ἀπὸ κάτω ἕνα καρτσοδέτη, ἕνα ψαλλιδάκι κι' ἕνα λουλούδι ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιο, ὀλοφάνερο θὰ δῆς στὸ ὄνειρό σου τὸ ντελὴ κανὴ ποῦ θὰ πάρης. ✓

— Τὴν παραμονὴ πέρνεις ταγὴ καὶ πᾶς σ' ἕνα ντισταύρι. Σπέρνεις τὴν ταγὴ καὶ λές : «Σπέρνω τούτη τὴν ταγὴ κι' ὅποιος εἶν' τῆ μοίρας μου νὰ βγῆ νὰ τὴ θερίσωμε μαζί. Ἄν εἶναι νέος νὰ φανῆ, κι' ἂν εἶν' φτωχὸς νὰ μὴ ντραπῆ».

— Τὴν παραμονὴ τοῦ κλειδῶνου πρέπει νὰ βγάλης ἀπὸ τὴν κασέλα ὄλα τὰ μάλλινα νὰ κοιμηθοῦνε στ' ἄστρα, γιὰ νὰ μὴ τὰ φάη ὁ κοτσιπίδας. Ἡ πρόληψις ἔχει σκοπὸ μᾶλλον νὰ δείξουν τὰ κορίτσια τὰ ὑφαντά τους.

— Τὸ πρῶι τοῦ κλειδῶνου φρόντισε νὰ δῆς τὴν ἀσκιανάδα σου. Ἄν μαζί μὲ τὸ σῶμα σου δῆς καὶ τὴν κεφαλὴ σου θὰ νᾶσαι καὶ τοῦ χρόνου.

— Τὴν ἡμέρα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τὸ μεσημέρι πέρνουν τὰ κορίτσια κλειδόνερο κι' ἕνα κόκκινο πανί καὶ πηγαίνουν σ' ἕνα ἀνετολικὸ πηγάδι. Βάνουν στὸ στόμα κλειδόνερο, σκύβουν μέσα στὸ πηγάδι, σκεπάζονται μὲ τὸ κόκκινο πανί, χύνουν λίγο λίγο τὸ κλειδόνερο μέσα στὸ πηγάδι καὶ περιμένουν νὰ ἡρεμήσῃ ὁ πάτος τοῦ πηγαδιοῦ. Παρατηροῦν τότε καὶ βλέπουν τὸν μέλλοντο σύζυγο. Μπορεῖ ὅμως νὰ δοῦνε καὶ τὴν κηδεῖα τους μέσα. Κάποτε μιὰ νέα εἶδε τὴν κηδεῖα τῆς καὶ σ' ἕξη μῆνες πέθανε.

Ἰούλιος. Δευτεροούλη ὅποιος γεννηθῆ γίνεται ἀντρεωμένος. Οἱ ἀστροφεγγιῆς τοῦ Δευτεροούλη εἶναι οἱ λαμπερότεροι τοῦ χρόνου. Δευτεροούλης κι' ἄγουςτος μῆνες τριανταμῆδροι.

Αὔγουστος. Οἱ ἕξι πρῶτες μέρες τοῦ Αὐγούστου λέγονται δρόμες. Τίς ἡμέρες αὐτὲς δὲν πλύνουν, γιὰ νὰ μὴν ἔρθουν οἱ νεραίδες καὶ σκίσουν τὰ ροῦχα. Δὲν λούζονται γιὰ νὰ μὴ πέσουν τὰ μαλλιά.

Δὲν ἀρχίζουν ἀνυφαντικό.

Δὲν τελειώνουν συνοικέσιο.

Οἱ μέρες τῆς δρόμης ἀγιάζονται τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁφέντη Χριστοῦ, ἅμα ἀναφτῆ τῆς Χάρης Του τὸ καντήλι.

Λούζονται τότε, πηγαίνουν στὸ ἀμπέλι, κόβουν σταφύλια καὶ ἀφήνουν τὸ καλάθι στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ πρωὶ ξημερώνοντας τῆς μεταμορφώσεως πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία καὶ ἀποθέτουν στὴν ὥραΙΑ Πύλη τὸ καλαθάκι καὶ δύο ψωμιὰ ἐφτάζυμα. Μετὰ τὴ λειτουργία ὁ παπὰς εὐλογᾷ τὰ σταφύλια καὶ τὰ μοιράζει στοὺς πιστοὺς, κρατεῖ δὲ τὰ ἐφτάζυμα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ ἔθιμον τοῦ προσφέρει κάθε χρόνο ὡς δῶρο κάθε οἰκογένεια.

Συνήθως πάνω σὲ λόφους καὶ σὲ χαμηλὰ βουνά εἶναι χτισμένες οἱ ἐκκλησίαι τοῦ Ἁφέντη Χριστοῦ.

Οἱ πρῶτες 6 μέρες τοῦ Αὐγούστου καὶ οἱ 6 τελευταῖες λέγονται καὶ «Μηηνολόγια». Ἐπὶ τίς ἡμέρες αὐτὲς καταλαβαίνουν οἱ βοσκοὶ τί καιρὸ θὰ κάμη ὄλο τὸ χρόνο, ἀρχίζοντας πάντοτε ἀπὸ τὸ Σεπτέμβριο τὸν παλαιὸ χρόνο. Δηλαδή, ὅ,τι καιρὸ κάνει τίς 6 πρῶτες μέρες τοῦ Αὐγούστου, τὸν ἴδιο καιρὸ θὰ κάμη καὶ τοὺς 6 μῆνες Σεπτέμβριο—Φεβρουάριο. Τὸ ἴδιο καὶ τίς 6 τελευταῖες μέρες, ἐν σχέσει με τοὺς μῆνες Μάρτιο—Αὔγουστο.

Τοῦ Ἁγούστου τὸ φεγγάρι εἶναι τὸ λαμπερότερο.

« Δευτεροούλη ἀστροφεγγιά κι' Ἁγουσθιανὸ φεγγάρι

» νὰ σὲ χαρῆ ἡμανούλα σου κι' αὐτὸς ποὺ θὰ σὲ πάρη».

Σεπτέμβριος. Τὸ παλιὸ καιρὸ ὁ χρόνος ἄρχιζε ἀπὸ τὸ Σεπτέμβριον. Ἐξακολουθοῦν ὅμως ἀκόμη νὰ σέβωνται τὴν ἡμέρα αὐτὴ καὶ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία γιὰ νὰ περάσουν καλὸ χειμῶνα.

Γιὰ νὰ δῆς ἀνὲς ζήσης ἀλάκαιρο τὸ χρόνο πέρνεις ἕνα καρῦδι, τὰ μεσάνυχτα τὴν 31 Ἁγούστου τὸ βάνεις στὰ κεραμίδια καὶ πᾶς νὰ κοιμηθῆς. Τὴν πρώτη τοῦ Σεπτέμβριον σπᾶς τὸ καρῦδι. Ἄν βγῆ ὀλόκληρο θὰ νᾶσαι γερός ὄλο τὸ χρόνο.

Ὀκτώβριος. Ὁ Ὀκτώμηνος κάνει ὀκτῶ ὀμπρὲς (ὄμβρους), γιὰ τὸ λέγεται ὀκτώμηνος. Γιὰ νὰ πετύχη ἡ σοδειὰ σου πρέπει νὰ σπεί-

ρης Ὀχτώμπρη. «Τὸν Ὀχτώμπρη σὰ δὲ σπείρης τὸ ὄχτῶ σῶρους πῶς τοῖ γυρεύεις ;»

Ὁ γεωργὸς πρέπει νὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὴ βροχὴ τοῦ Ὀκτωβρίου. Εἶναι παρατηρημένο πῶς «ὀμπρὸς γῆ ὀπίσω τ' Ἀγίου Δημητρίου κάνει ἓνα χειμωνάκι».

Νοέμβριος. Στις 3 Ν)βρίου ἐορτάζεται ἡ μνήμη τ' Ἀῆ Γιωργιοῦ τοῦ Μεθυστή. Κεῖνη τὴν ἡμέρα ἀνοίγονται τὰ βαρέλια καὶ δοκικάζονται τὰ καινούργια κρασιά.

Στις 21 Ν)βρίου εἶναι τῆς Παναγίας τῆς Μεσοσπορίτισσας. Πρέπει ὁ γεωργὸς νὰ ἔχει σπείρει τὸ μισὸ καρπὸ. Ἄν δὲν ἔχη βρέξει ὡς τότε, πρέπει κείνη τὴν ἡμέρα νὰ γίνῃ λιτανεία, γιὰ νὰ σπλαχνιστῆ ἡ Χάρη τῆς Παναγίας νὰ ρίξῃ νερό.

Δεκέμβριος. Τὴν τελευταία βραδυὰ τοῦ Δεκέμβρη, λίγο πρὶν νᾶρθῇ ὁ καινούργιος χρόνος, ἀνάβεις φωτιά καὶ βάνεις λιβάνι καὶ λιβανίζεις ὄλους τοῖ ρουκούρους τοῦ σπιθιοῦ καὶ λές. «Ἄμε στὸ καλὸ παληὲ χρόνε καὶ μὲ τὸ καλὸ νὰ κοπιᾶσῃ ὁ καινούργιος».

—Καὶ τὸ Δεκέμβρη μῆνα μαντεύει τὴν τύχη του τὸ κορίτσι. Τὴν 31 Δεκεμβρίου τὰ μεσάνυχτα ἀκριβῶς ἐτοιμάζει τρία κουκιά. Ἐνα ὀλόκληρο, ἓνα ξεματισμένο, ἓνα ξεφλουδισμένο. Μὲ κλειστὰ μάθια, ὕστερα, πιάνει ἓνα κουκί. Ἄν πιᾶσῃ τὸ ὀλόκληρο ἐκεῖνος θὰ νᾶναι νέος, ἂν πιᾶσῃ τὸ ξεματισμένο, ἐκεῖνος θὰ νᾶναι χῆρος, ἂν πιᾶσῃ τὸ ξεφλουδισμένο, ἐκεῖνος θὰ εἶναι πάφτωχος.

Ἡ μέρες

Οἱ μέρες τῆς ἐβδομάδας ἔχουν συσχετισθῆ πολὺ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τίς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ πολλοὶ ἔχουν τὰ σχετικά παρατηρήματα. τὰ ὁποῖα πολὺ προσέχουν. Εἶναι ὅμως καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ δὲν παρατηροῦνε τέθιοια πράγματα καὶ σοῦ λένε : «ὄλες οἱ μέρες τοῦ Θεοῦ καλὲς κι' εὐλοημένες».

|| Τρίτη γεννᾶτ' ὁ φρόνιμος

Τετράδη ἀντρειωμένος

Πέφτη τὸ κακορρίζικο

καὶ Παρασκῆ τὸ ξένο

Σαββάτο ὁ πολὺκριτος κι' ὁ κακανεραμμένος

— Δευτέρα δὲ γίνεται γάμος, γιὰτι δευτερώνει

— Ἡ Τρίτη θεωρεῖται μέρα ἀποφράς. Δὲν ἀρχινοῦνε δουλειὰ δὲν συγκόβγουν φιστάνι.

! — Τὴν Τρίτη τρίχα μὴ ραῆ τετράδη ἀνύχι μὴν κοπῆ,

! — Τετράδη καὶ τὴν Παρασκῆ τ' ἀνύχια σου μὴν κόβγης.

- Ἐποὺ γελᾶση Παρασκὴ τὴν Κυργιακὴ θὰ κλαίη.
- Ἴντα μέρα εἶναι Πέφτη; Νὰ σηκῶνεσαι νὰ Πέφτης.
- Νὰ ρώστουμε τὴν Παρασκὴ
νὰ πόθαινα Σαββάτο
καὶ νὰ μὲ κατεβάζανε τὴν Κυργιακὴ
στὸν τάφο.
- Τὸ Σαββάτο εἶναι μέρα καλὴ.

« Σαββάτο ἀρχίνα τὴ δουλειὰ μὰ μὴ τὴν ξετελεύγεις ».

— Ὅποιος σπαρθῆ Σαββάτο λέγεται σαββατόσπαρμας. Αὐτὸν δὲν τὸν πιάνει ποτέσ του φταρμός.

- « Κάθα Σαββάτο γίνεται στὸν οὐρανὸ ντιβάνι
« τὸ ξένο χάκι μὴν τὸ τρώσ καὶ τὸ δικό σου χάνεις ».

Αὐτὸ σημαίνει πὼς κάθε σάββατο γίνεται μεγάλο Συμβούλιο στὸν οὐρανὸ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχης κάμει ἀδικία σὲ κανένα, γιατί θὰ πάρης καταδικαστικὴ ἀπόφασι καὶ θὰ χάσης τὸ δίκηο σου.

— Μὴν κόβης φόρεμα ἀπὸ μαγαζὶ τὸ Σάββατο. Σάββατο-σάβανο.

— Μὴ σφυρίζεις τὸ Σαββατόβραδο γιατί γίνεται μάζωξη τῶ δαιμόνω κοντά σου. Μὴ μασηῆς μαστίχα, γιατί μασηῆς τῶν ἀποθαμένων τὰ κόκκαλα.

***

Τὸ Σαββάτο ἔχει μιάν κακὴ ὥρα, ποὺ τὴν ἐ κατέχουν μόνο οἱ ὀβραῖοι. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸ σχετικὸ μῦθο.*

***

Ἡ Κυργιακὴ εἶναι ἡμέρα τοῦ Ἐφέντη τοῦ χριστοῦ. Δὲ ράβγου-

(*) Ἦτονε μιὰ φορὰ δυὸ γειτόνισσες, ἡ μιὰ ὀβρηὰ κι' ἡ ἄλλη ρωμιοπούλα. Ἡ ρωμιοπούλα εἶχενε ἕναν ἀρσενικουλάκι πολλὰ ἀτζούμπαλο. Ὁλοὴ μέρα τοῦ ἠμῆνευγε, τοῦλεγε νὰ κατατάξη, μὰ αὐτὸ πρᾶμμα, ὄλο ἀτζουμπαλιές ἤκανε, κι' ἦτονε νὰ στουπήρη ὁ νοὺς τῆ μαυροκακομοίρας Μιάν ἡμέρα ἤκατσε κι' ἤκαμε τὰ παράπονά τῆ τῆ ὀβραίησας: « Ἄχη μπρὲ κερά γειτόνισσα—τῆ λέει—κι' ὄλο ἀρμηνεύω τοῦ κοπελλιῦ μου καὶ νὰ μαλλιᾶση θέλει μπλεῖὸ ἡ γλῶσσα μου, καταροῦμαι του καὶ πρᾶμμα δὲν τὸ πιάνει. Ἴντα λοῆς κοπέλλι εἶναι τοῦτο νὰ ». Τότες καὶ ἡ ὀβραίησα γυρίζει καὶ κάνει τῆ: « Καὶ γιὰ τόσο νὰ μπρᾶμμα σκάς κερά γειτόνισσα; Σῶπα κι' ἐγὼ θὰ σοῦ πῶ πότες πρέπει νὰ τοῦ καταριστῆς, νὰ πιάση κατάρρα σου, νὰ μελογοραντίση τὸ κοπέλλι, νὰ ἡσυχάσης μπλεῖὸ κακορρίζικη ». Ἐπεράσανε δυὸ-τρεις ἡμέρης, ἤφταξε Σαββάτο. Τὴν ὥρα ποὺ κάτεχε ἡ ὀβραίησα, πάει ἀγλακιχτὴ στοῆ ρωμιᾶς καὶ τῆ λέει: « Ἐδᾶ ἴναι δᾶ ἡ γιῶρα νὰ καταριστῆς τοῦ κοπελλιῦ ». Τότες ἡ καρδιά τῆ μάννας ἐμαλάκωσε κι' ἐλυπήθηκε τὸ παιδί τῆς, καὶ λέει τῆς. « ὦ καλλιὰ χυθοῦνε τὰ μάθια σου στὴν ποδιά σου, παρὰ νὰ καταριστῶ στὴν ἀλήθεια τοῦ παιδιοῦ μου ». Καὶ τῶντες, ἐχυθῆκανε ντελόγο τὰ μάθια τῆ ὀβραίησας. Μὰ δὲν ὑπαρχε τότες ρολοὶ καὶ δὲν ἐμάθανε τὴν ὥρα οἱ Χριστιανοί, μόνο ὁ Ἐφέντης Χριστὸς νὰ μασὲ ξεμυστεύγη ἀπὸ τὴν κακὴ ὥρα.

νε, δὲ βάνουνε στὸ φιστάνι ἀπάνω μουδὲ μιὰ βελωνιά, γιατί ὁ ὄξω ἀπὸ πᾶ (διάβολος) σοῦ φωνιάζει: «ἀνέ μπηδᾶς κι' ἄ δὲν πηδᾶς Κυργιακιανὴ κεδιά βαστᾶς». Ἕλληλοι πάλι τῶχουν σὲ καλὸ ντως νὰ τοσὲ βάλουν ἄλλοι στὸ φουστάνι ντως ἀπάνω Κυργιακιανὴ κεδιά, «καί χαρᾶς τονε ἀποῦ τῆ φορεῖ, μὰ ἐγούγια ντου ποῦ τηνὲ βάνει».

—“Ὅποιος ποθάνη Κυργιακὴ πάει στὸν Παράδεισο.

***

— Τὰ κορίτσα ἐπικαλοῦνται τὶς ἡμέρες γιὰ νὰ μαντέψουν τὸν ἄντρα ποῦ θὰ πάρουν.

Κάθε Τρίτη τὴν ὥρα ποῦ θὰ πᾶ θέσουνε κουρκουνοῦνε τὸν τοῖχο καί λένε :

- » Αἶ Τετράδη μὲ τὴν Πέφτη
- » Παρασκὴ μὲ τὸ Σαββάτο
- » Κυργιακὴ μὲ τὴ Δευτέρα
- » ὡς εἶναι ἡ Τρίτη ἀμοναχὴ
- » εἶμαι κι' ἐγὼ ἀμοναχὴ.
- » Ἄμοναχὴ θέτω κι' ἐγὼ
- » καί τὸν τοῖχο μου χτυπῶ
- » καί τὴ μοῖρα μου παρακαλῶ
- » νᾶρθη νὰ μοῦ φέρη μπλειὸ
- » τὸν ἄντρα ποῦ θὰ βλοηθῶ
- » Αἶ καλὴ μου Τρίτη ἀργὰ φέρε τον
- » ἐπὰ κοντά.
- » Ὡς δὲν κάνει ἡ μάνα δίχως τὸ παιδί
- » νὰ μὴν κἀνη κι' ὁ... χωρὶς ἐμένα
- » ὡς δὲ ζῆ τὸ ψάρι ὄξω ἀπ' τὸ γιολὸ
- » ἐτσά νὰ μὴ ζῆ κι' ὁ... χωρὶς ἐμένα
- » ὡς δὲν πρέπει ἐκκλησά χωρὶς Παπᾶ.
- » ἐτσά μὴν τοῦ πρέπει ἄλλη ἀπὸ μένα

Μεγάλη Δευτέρα = μεγάλη μαχαίρα.

Μεγάλη Τρίτη = μεγάλη κρίση.

Μεγάλη Τετράδη = ὁ Χριστὸς ἐχάθη.

Μεγάλη Πέφτη = ὁ Χριστὸς εὐρέθη.

Μεγάλη Παρασκὴ = ὁ Χριστὸς στὸ καρφί.

Μεγάλο Σάββατο = οἱ ὄβραῖοι στὸ θάνατο

Μεγάλη Κυργιακὴ = οἱ ὄβραῖοι στὸ σακί.

» Μεγάλο μου Σαββάτο καί πῶς θὰ σὲ περάσω,

» ἀπούχεις τρία κολατσά καί τρία μεσημέργια

» καί τρία πρωτοσάββατα κι' ἀκόμη ἔχεις μέρα ».

(τὸ λένε οἱ λαίμαργοι ποῦ ἀνυπομονοῦν πότε θὰ πασχάσουν)

— Ἡ ἐβδομάδα τοῦ τεμπέλη :

— « Δευ-τέεερα,

— Τρί-ιιτη,

— Τε τράαδη,

— Πέφτη Παρασκῆ Σαββάτο» (γρήγορα γρήγορα).

Ἔμα φθάση ἢ Πέμπτη φαίνεται στὸν τεμπέλη ὅτι κατρακυλᾷ ἡ βδομάδα γρήγορα.

— Ἡ συμβουλή τοῦ βαρεσάρη :

« Μουδὲ καὶ τὴν καθημερινή, μουδὲ παρασκολάδα (δούλευε)

» μόνο τὸν ἄτζο σου ἄπλωνε ὅλη τὴν ἐβδομάδα».

Προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου

Τὸν καιρὸ ποῦ δὲν ὑπῆρχαν ρολόγια, εὔρισκαν τὴν ὥρα σὺν τοῦ νοῦ τους· π. χ. :

ὄντε βγαίνει ὁ ἥλιος (ἀνατολή—πρωί),

ὄντεν εἶν' ὁ ἥλιος ἕνα κονταρόξυλο,

τὸ κολατσό.

τὸ σύσηλο τοῦ μεσημεργιοῦ (ὅταν ὁ ἥλιος εἶναι στὴ μέση τοῦ οὐρανοῦ),

ἀπὸ κεῖ καὶ μεσημέρι (τὸ ἀπόγευμα),

τὴν ὥρα ποῦ κάνομε μαρέντα (τὸ δειλινό, τὸ γκουτέ τῶν Γάλλων),

ὄντε βουτᾶ ὁ ἥλιος (δύσις),

ἥλιου βασιλέμματα (δύσις),

ὄντε μωχριά (σούρουπο),

ὥρα π' ἀνάβγουνε τσι λύχνους,

τὸ προσαργάντυνο (πρὸ τοῦ δείπνου),

ὥρα δείπνου,

στὸν πρῶτο ὕπνο,

στὸ δεῦτερον ὕπνο,

ὄντε διαφωτᾶ (ξημερώματα).

— Τὰ ἔτη προσδιορίζονται ἐν συσχετισμῷ μὲ σοβαρὰ γεγονότα :

Τὸν καιρὸ τῆ πανώγλας (πανώλους). Τὸ μεγάλο σκοτίδι (ὀλική ἔκλειψις ἡλίου),

Τὸν καιρὸ τῶν Βενετσάνων.

Τὸ μεγάλο ἀρμπεντέ, τὴ μεγάλη σφαγή, τὸν καιρὸ τοῦ 66 (1866).

Ὅντεν ἦβαλε χερικὸ νὰ χτίζετα ὁ Ἅγιος Μηνᾶς, ὄντεν ἔθρο-
νιάστηκεν ὁ Ἅγιος Μηνᾶς, ὄντεν ἐκατέβηκεν ὁ Πρίγκηπας.

Τὸν καιρὸ τῆ Θέρισσος.

Τὸν καιρὸ τῆ γρίπης.

Αὐτὰ τὰ μεταχειρίζονται καὶ τώρα οἱ χωρικοί, ὅσοι ἔχουν γεννηθῆ πρό τοῦ 1900.

Ἑορτὲς

Δωδεκαήμερα. Οἱ σκολάδες ἀπὸ Χριστοῦγεννα ἕως Φῶτα λέγονται δωδεκαήμερα.

Τὰ δωδεκάμερα εἶναι μέρες ἀναπαύσεως γιὰ τοὺς γεωργούς.

«Τρεῖς τὰ γέννα τρεῖς τὰ Φῶτα....».

Γιαυτὸ ἀποφεύγουν κάθε σοβαρὴ δουλειά. Μὰ καὶ οἱ γυναῖκες δὲν κάνουν σοβαρὲς δουλειές, ἐξὸν ἀπὸ ὅσες εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὸ καλὸ φαγοπότι.

Τὰ δωδεκάμερα δὲν ὑφαίνουν γιὰ νὰ μὴ βροντᾶ ὁ Θεὸς δυνατὰ τὸν ὑπόλοιπο χειμῶνα.

Ἄλλα τὰ δωδεκάμερα δὲ βγάνουν ἄφο ἀπὸ τὴν παρασθιά. Τὸν βγάζουν τὴν ἐπαύριο τῶν Φῶτων. Ὁ ἄθος αὐτὸς ἔχει χάρη ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ὅταν τὸν ἀνεκατώσης μὲ τὸ στάρι δὲ μαμουλιάζει.

Ἐπίσης τὸν ἄθο αὐτὸ σὲ μερικὰ χωριά τῆς Κρήτης τὸν ρίχνουν γύρω γύρω ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ δὲν μπαίνουν μέσα οἱ καρακοντζόλοι, οἱ σαῦρες, τὰ φίδια καὶ ὅλα τὰ μαρά.

Χριστοῦγεννα. Τὰ παιδιὰ ποὺ γεννιοῦνται παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων γίνονται καρακόντζολοι. Γιαυτὸ ἔχουν λάβει τὰ μέτρα τους οἱ γονεῖς καὶ δὲν ἔχουν κοιμηθῆ μαζί τὴν παραμονὴ καὶ τὴ βραδυὰ τοῦ εὐαγγελισμοῦ.

Ἀπὸ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέρα τῶν Φῶτων, ποὺ θὰ βαφτιστοῦν τὰ νερά, δὲν γίνονται βάφτισες.

Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων βγαίνουν οἱ καρακόντζολοι. Αὐτοὶ τριγυρίζουν ἕως τὰ Φῶτα. Γιαυτὸ κάνουν διάφορα ξώρκια οἱ χωρικοί. Ἀλλὰ σὲ πολλὰ χωριά τῆς Κρήτης δὲ φοβοῦνται τέθιοιὰ πράγματα, μόνο λένε : «Χριστοῦ γεννήματα διαόλου σκορπίσματα».

—Τὰ Χριστοῦγεννα ἔχουν συνδεθῆ μὲ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς σοδειᾶς καὶ τὴν πρόγνωση τοῦ καιροῦ.

«Χαρᾶς τὰ Γέννα τὰ στεγνά καὶ τὴ Λαμπρὴ ὄντὲ βρέχη».

«Ἄν εἶν' τὰ Γέννα φεξερά εἶναι τὰ Φῶτα θαμπερά».

—Τὴν προπαραμονὴ τῶν Χριστουγέννων σφάζονται οἱ χοῖροι καὶ ζυμώνονται τὰ Χριστόψωμα.

Τὸ αἷμα τοῦ χοίρου ποὺ σφάζεται γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴ χάρη, ὅπως εἶναι ζεστὸ ζεστὸ, τὸ πέρνουν καὶ βουτοῦν τὰ χέργια τους αὐτοὶ ποὺ ἔχουν μαργωτίδες καὶ γίνονται καλά.

Νέον έτος. Τήν πρώτη τοῦ έτους τή λένε στήν Κρήτη ἀρχιχροιά.

— Τήν παραμονή τῆς ἀρχιχροιάς εἶναι καλό νά βάνης τὰ παι-
διά νά σοῦ λένε τὰ κάλαντα.

Μόλις ξυπνήσης τήν ἀρχιχροιά, φροντίζεις νά πρωτοκυτάξης
βουνό καί ένα γερό γείτονά σου, γιά νᾶσαι γερός ὄλο τὸ χρόνο.

Νά μὴ πρωτοδῆς θάλασσα, γιὰτί θά νᾶσαι σάν τῆ θάλασσα μα-
νισάρης.

Τὸ πρῶι πρῶι τήν ἀρχιχροιά ὁ ἄντρας θά πάη νά φέρη νερό
ἀπὸ τῆ βρύση. Τῆ νύχτα οἱ μοιράδες ἐλουστήκανε σέ ὄλα τὰ νερά
καί πρέπει νά βάλῃς νερό στό σπίτι σου. Φέρνει μαζί του καί μιὰ
πέτρα. Μόλις πατήση τήν πατητήρα τοῦ σπιθιοῦ ἀρχίζει καί χύνει
τὸ νερό καί μπαίνει μέσα λέγοντας : «ὡς τρέχει τοῦτο τὸ νερό έτσά
νά τρέχουν τὰ καλά στό σπίτι μου». Ὑστερα πετᾷ ἀπὸ κάτω ἀπὸ
τὸ κρεβάτι τήν πέτρα καί λέει : «ὡς εἶναι γερή τούτη ἡ πέτρα έτσά
νᾶναι γερό τὸ σπιτικό μου ὄλο τὸ χρόνο». Ἡ πέτρα πρέπει νά μείνη
ἔως τὰ Φῶτα.

— Ὑστερα πάει ἡ οἰκογένεια στήν ἐκκλησία καί στήν ἐπιστροφή
ὁ νοικοκύρης κρατεῖ τήν εἰκόνα* γιά νά κάμη ἡ χάρη τῆς τοῦ ποδαρικό.
Ὑστερα κάνει σέ ὄλους τήν «καλή ντως χέρα» μὲ λεφτά. Ὑστερα ἀπ'
αὐτὰ περιμένουν καί τὸν «καλοπόδαρο» (ποῦ εἶναι εἰδοποιημένος ἀπὸ
πρὶν) γιά νά κάμη τὸ ποδαρικό. Τὸν φιλεῦουν μὲ γλυκά καί λεφτά.

— Τήν ἀρχιχροιά δὲ μπαίνει στό σπίτι δανεικὴ φωθιά. Μουδὲ
γάλα.

— Τήν ἀρχιχροιά δὲ δίδουν σκουπίδια, γιά νά μὴ φύγουνε τὰ
καλά τοῦ σπιθιοῦ.

— Τήν ἀρχιχροιά δὲ δίδουν τίποτα δανεικό γιά νά μὴ φύγουνε
τὰ καλά. Δὲ μαλλώνουν, γιά νά μὴ μαλλώνουν ὄλο τὸ χρόνο. Δὲν πί-
νουν γιαιτρικά. Δὲ νοματίζουνε ψύλλους, μποντικούς κλπ. γιά νά μὴ
γεμίση τὸ σπίτι.

— Ἄν ὁ νοικοκύρης εἶναι κυνηγός πρέπει τήν ἡμέρα τῆς ἀρχι-
χροιάς νά σκοτώσῃ ἄς εἶναι καί μιὰν ὄρνιθα μέσα στόν κοῦμο, γιά
νά σκοτώνη ὄλο τὸ χρόνο λαγούς καί πέρδικες.

Φῶτα. Τήν ἡμέρα αὐτῆ βαφτίζονται τὰ νερά καί μερώνουν οἱ
θάλασσες.

Τήν παραμονή τῶν Φῶτων μιλοῦνε τὰ ζῶα, μὰ ὁποῖος τὰ ἀκού-
σῃ ποθαίνει. Τήν παραμονή τῶν Φῶτων ἀδειάζουν τὸν ἄθο ἀπὸ τοῖ
παρασθιές καί τὸν ραντίζουν γύρω γύρω στό σπίτι, γιά νά διώξουν
τοὺς καρακοντζόλους.

* Ἡ εἰκόνα ἔχει ἤδη μείνει 8 μέρες στήν Ἐκκλησία.

Ἀπόκριες. «Τοῖ μεγάλες ἀποκρὲς κουζουλαίνονται κι' οἱ γρές». Τὸ ρητὸν δηλοῖ πόσο χαρούμενα γιορτάζονται στὴν Κρήτη οἱ ἀπόκριες. Χοροί, μασκαρέμματα, παιγνίδια συναναστροφῶν, καλοφαγία. Πρὸ πάντων καλοφαγία. Τὸ τραπέζι τῆς Τυρινῆς εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ χιλιῶ λογιῶ φαγητὰ καὶ πῆτες. Ἀπαραίτητα δὲ τὰ λαζάνια. Ἐξ οὗ ἡ παροιμία: «Σώπασε νὰ χαρῆς νὰ μὴν ξεράσω τσῆ τυρινῆς τὰ λαζάνια» (ἐπὶ ἀνοήτως φλυαρούντων).

Ἔχει ὅμως καὶ ἡ ἀποκρηὰ τὰ παρατηρήματά της.

→ Τὸ τραπέζι τῆς τελευταίας Κυριακῆς δὲν ξεστρώνεται.

— Ἄν φτερνιστῆς στὸ τραπέζι ἐπάνω, σημαίνει πὼς τὸν ἄλλο χρόνο δὲν θὰ ἀποκρέψης στὸ σπίτι σου γιατί θὰ λείπης σὲ ταξίδι προσωρινὸ ἢ στὸ αἰώνιο.

— Τὸ τυρὶ ποὺ θὰ μείνῃ στὸ τραπέζι τῆς Τυρινῆς φυλάσσεται. Ἡ νοικοκυρὰ τὸ κρατεῖ ἀπάνω της τὴ βραδυὰ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τὴν ὥρα ποὺ λέει ὁ παπὰς τὸ Χριστὸς Ἀνέστη τὸ μοιράζει στὴν οἰκογένεια καὶ δὲ βγάζουν μαλαθράκους (δοθῆνες).

— Τὰ ψίχουλά τους τῆς τελευταίας ἀποκρηᾶς τὰ φυλάσσουν τὰ κορίτσια καὶ τὰ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τους γιὰ νὰ ὄνειρευτοῦν ποιὸν θὰ πάρουν.

— Τὰ δύο Σάββατα τῆς ἀποκρηᾶς (Κράτινης καὶ Τυρινῆς) καὶ τὸ πρῶτο Σάββατο τῆς πρώτης ἐβδομάδας τῆς Σαρακοστῆς, εἶναι **ἀναθεματισμένα**. Γιαυτὸ τὰ τρία αὐτὰ Σάββατα δὲν κάνει νὰ λούζωνται τὰ κορίτσια γιατί θὰ ἀποθάνουν. *

* Ἡ πρόληψις στηρίζεται στὸν ἐξῆς μῦθο:

Μιά φορὰ ἦτανε μιὰ χήρα μαμὴ μὲ τρεῖς κόρες. Τὸ Σάββατο τῆς Κράτινης ἔλουσε τὴ μιὰ κόρη κι' ἐπόθανε. Τὸ Σάββατο τῆς Τυρινῆς ἔλουσε τὴ δεύτερη, ἐπόθανε. Τὸ Σάββατο τῆς πρώτης ἐβδομάδας ἔλουσε καὶ τὴν τρίτη, ἐπόθανε κι' αὐτὴ. Ἐβαροκάρδιση ἡ κακομοῖρα ἡ μάνα καὶ εἶπε: «Ἀνάθεμά σε χάρε καὶ γιάντα μοῦ τῶκαμες ἐτουτονὰ κι' ἐπῆρες καὶ καὶ τοῖ τρεῖς μου θυγατέρες». Τότες ὁ χάρος ἐμεταμορφίστηκε καὶ γίνηκεν ἕνας ὁμορφος ἄντρας καὶ πῆγε καὶ χτύπησε τὴν πόρτα τῆς μαμῆς καὶ τῆς ζήτηξε νὰ τονὲ κογέψη (φιλοξενήσῃ). Ἡ χήρα τὸν ἐλυπήθηκε γιατί ἤβρεχε καὶ ἦνοιξε τὴν πόρτα κι' ἤβαλέν τονε μέσα. Ἀμὰ ἦτονε πολλὰ λυπημένη. Ὁ μουσαφίρης τὴν ἐρώτηξε ἰντὰ'χε νε μαθὲς καὶ βαρανεστενάζει. Καὶ γυρίζει καὶ λέει του: «Ἄ! καλορρίζικο μὰ μὲ τὰ πάθη μου εἶναι πολλὰ περίσσα». Λέει τση: «Τότες ἔρχου νὰ τὰ μοιράσωμε νὰ πχαίνωμ' ἴσα ἴσα». Ἄ! τοσονὰ τονε. Δὲν ἐπεράσανε πολλὲς ἡμέρες καὶ παντρευτήκανε.

Ὅλη τὴν ὥρα ἀργὰ ταχειὰ ἐζητούσανε τὴ μαμὴ νὰ πάη νὰ ξεγευνᾷ γυναῖκες, μὰ κείνη ἦκανε τὸ νυφάτο τζη καὶ δὲν ἐπήγαινε. Μιά βραδυὰ ξαναζητήσανε τὴ μαμὴ καὶ δὲν ἤθελε νὰ πάη, μὰ ὁ ἄντρας τσης τὴν ἤπεψε μὲ τὸ ζόρε. Λέει τση: «Πήγαινε γιὰ τὸ χατήρι μου καὶ πέ μου ἴντα σημάδι θὰ δῆς ἀπάνω στὸ κοπέλλι». Πάει ἡ μαμὴ, ξεγευνᾷ τὴ γυναῖκα, ἀρσενικὸ ἡ-

Καθαργιὰ Δευτέρα. Τὰ κορίτσια κάνουν μιά πήττα πολὺ ἀλμυρὴ (ἀρμυρόπηττα) καὶ τὴν τρῶνε τὸ βράδυ τὴν ὥρα ποὺ θὰ πέσουν νὰ κοιμηθοῦν, λέγοντας ἀπὸ μέσα τους :

«Αὐτὸς ποὺ θὰ στεφανωθῶ νὰ μοῦ δώσῃ τὸ νερό».

Ἐννοεῖται ὅτι τὴ νύχτα διψοῦν πολὺ, ἀλλὰ δὲν σηκώνονται νὰ πιοῦν νερό, μαρτυροῦν κυριολεκτικὰ, ἕως ποὺ τὰ λυπᾶται ὁ ὕπνος κι' ἔρχεται. Τότε μέσα στὸν ἐφιάλτη τῆς δίψας κάποιοι ὄνειρεύονται. Τότε πλειά σηκώνονται καὶ πίνουν νερό.

Ἅγιοι Θεόδωροι. Τὸ πρωτοσάββατο γιορτάζουν οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι. Τὰ κορίτσια κάνουν τὰ «Ἅγια κόλλυβα» τὰ ὁποῖα διαβάζουν καλοκάγαθοι παπάδες. Τὰ κορίτσια πέρνουν ἀπ' αὐτὰ τὰ Ἅγια κόλλυβα καὶ βάζουν στὸ μαξιλάρι τους τὴ νύχτα, μουρμουρίζοντας:

«Ἄη Θεόδωρε καλὲ καὶ καλὲ καὶ προπαντὲ

» ἀπ' τὴν ἔρημο περνᾶς καὶ τσι μοῖρες χαιρετᾶς

» νὰ πῆς καὶ μὲ τσῆ μοῖρας μου καὶ νὰ τσῆ παραγγεῖλης

» νὰ τρέξῃ νὰ μὲ παρηγορήσῃ

» Ἄν εἶναι πλοῦσος νὰ φανῇ κι' ἂν εἶν' φτωχὸς νὰ μὴ ντραπῇ».

[Στὸ χωργιὸ τοῦ πατέρα μου «Καλλονή» τὸ διδάξε ὁ Ἅγιονορίτης Ἱερομόναχος Πατὴρ Βενιαμῆν ἐκ Βιάννου Κρήτης, συμπαθῶν ἐξαιρετικὰ τὰ ἐρωτευμένα κορίτσια τοῦ χωργιοῦ, καὶ πολὺ διασκεδάζων μὲ τὰ ἀθῶα τῶν κοκκινίσματα].

τονε τὸ παιδί καὶ εἶχενε γύρου γύρου στὸ λαιμὸ μιά κλωστή δεμένη. Γυρίζει στὸ σπίτι τῆς, λέει το τ' ἀντροῦς τσῆ. Λέει: «Τουτοῦνὰ τὸ κοπέλλι, γυναῖκα, θὰ γενῆ κακοῦργος καὶ θὰ ποθάνῃ στὴν κρεμάλα ἀπάνω». Ταδὲ αὔριο πάλι ζητοῦν τσῆ, πάλι πάει σὲ ἄλλη λουχρούνα, πιάνει πάλι ἀρσενικό παιδί. Καλοξενοῖγει το καὶ θωρεῖ στὴν καρδιά ντου κοντὰ ἕνα κόκκινο σημαδάκι. Πάει στὸ σπίτι, λέει το τοῦ ἀντροῦς τσῆ. Λέει: «Τοῦτο, γυναῖκα, θὰ λαβωθῆ στὸν πόλεμο καὶ θὰ ποθάνῃ». Τοτεσὰς ἤχασε κι' αὐτὴ τὴν ἀπομονὴ τῆς καὶ τοῦ λέει: «Μὰ δὲ μοῦ λές, μάγος εἶσαι ἀπατός σου καὶ κατέχεις τοῦ καθενοῦς τὸ θάνατο;» Λέει: «Ὅσκει καὶ δὲν εἶμαι μάγος, μόνο νὰ καταλάβῃς πὼς δὲν πρέπει νὰ καταρᾶσαι τοῦ χάρου πὼς ἐποθάνανε οἱ θυγατέρες σου. Ἐτσὰ τονε γραμμένο ντως νὰ λουστοῦνε τ' Ἀποκρᾶς τὰ Σαββάτα καὶ νὰ ποθάνουνε. Τοῦ καθενοῦς ὄντὲ θὰ γεννηθῆ τοῦ γράφει ἡ μοῖρα ντου καὶ ἴντα λοῆς θάνατο θὰ κάμῃ. Ἰντα φταίει τὸ λοιπὸν ὁ χάρος πὼς ποθαίνουνε οἱ ἀθῶποι; Ἄλει τότες ἡ γυναῖκα: «Ἄϊ, σὰν εἶναι ἔτσὰ ποὺ τὸ λές, ἄς εἶναι συμπαθισμένος ὁ χάρος». Τὴν ἴδια ὥρα ὁ ἀντρας ἐγένικε ἕνας χρυσὸς ἀετός, ἐχτύπησε τρεῖς φορὲς τσι φτεροῦγες του καὶ πέταξεν ἀπὸ τὸ παραθύρι. Ἡ χήρα τοτεσὰς ἐκατάλαβε πὼς ὁ ἀντρας τσῆς ἤτονε ὁ ἴδιος κι' ἐνεστέναξε καὶ εἶπενε: «Ἄ νὰ θεμα στὰ Σάββατα τ' ἀναθεματισμένα: τσῆ κράτινης, τσῆ τυρινῆς, τσῆ πρώτης ἐβδοβάδας, ποὺ φάγανε τσι κόρες μου καὶ κούρσεψε τὸ σπίτι».

Εὐαγγελισμοῦ. Τὴν παραμονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τὰ κορίτσια κρατοῦν τὴν τελευταία μπουκιά τοῦ ψωμοῦ των. Τὴν κόβουν στὰ τρία καὶ βάζουν τὰ κομμάτια κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι, μουρμουρίζοντας :

« Ἡ Παρθένα ἢ Μαρία εὐλογᾷ τὴν Παρθενία. Νὰ προβάλη
» νὰ φάη τὸ ψωμί μου αὐτὸς ποὺ θὰ μὲ πάρη ».

Ἡ ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἶναι « βαρὰ σκόλη ». Δὲν κάνουν δουλειές, δὲν πιάνουν παρασύρα γι' αὐτὸ τὴν πετρῶνουν τὴν παρασύρα ἀπὸ βραδὺς ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὴ μεσόπορτα τοῦ σπιτιοῦ.

— Δὲν πιάνουν παρασύρα γιὰ νὰ μὴ παρασερθοῦνε τὰ καλὰ τοῦ σπιτιοῦ.

— Δὲ λένε τὴ λέξι ψαλλίδι γιὰ νὰ μὴ γεμίση ψαλλίδες τὸ σπίτι.

— Τὴν παραμονὴ καὶ τὴ βραδυὰ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὰ ἀντρώνα κοιμοῦνται χώργια, γιὰ νὰ μὴν μποῦνε στὸν πειρασμό, γιατί τὰ παιδιὰ ποὺ θὰ γεννηθοῦνε θὰ νᾶναι καρακοντζόλοι.

Τῶν Ἀγίων Σαράντα. Τὴν ἡμέρα τῶν Ἀγίων Σαράντα δὲ σπέρνουν σπόρους γιατί θὰ κάμουν 40 ἡμέρες νὰ φυτρώξουνε.

Τὴν παραμονὴ τῶν Ἀγ. Σαράντα σπέρνουνε τοὺς βασιλικούς.

Οἱ Ἅγιοι Σαράντα σπεύδουν μόλις τοὺς ἐπικαλεσθῆς καὶ ἀπομακρύνουν κάθε κακὸ ἀπὸ πάνω σου. Γιαυτὸ καὶ οἱ γυναῖκες ποὺ γητεύουν τίς ἀρρώστειες τοὺς ἐπικαλοῦνται συνηθέστατα λέγοντας « σαράντα Γιοὶ βοηθάτε του τὸ κακὸ σκορπάτε του, τὸ κακὸ (ν) ἰδεῖ (ν), τὸ κακὸ (ν) εἰπεῖ (ν) ».

Μεγάλῃ Πέμπτῃ. Πρέπει νᾶσαι μυρωμένος ἀπὸ τὴ Μ. Τετάρτη καὶ νὰ μεταλάβης χωρὶς ἄλλο τὴ Μ. Πέμπτη.

Παρακλοῦθεῖς ἂν ἡ μαύρη κότα σου γέννησε αὐγὸ. Ἔτσι ὅπως θᾶσαι μυρωμένη, βαφτισμένη, τῇ Μεγάλῃ Πέπτῃ μεταλαβωμένη, πέρνει τὸ αὐγὸ καὶ τὸ βουτᾶς στὴ μπογιὰ τὴν κόκκινη καὶ τὸ βάφεις. Τὸ ἀφήνεις νὰ καλοβράση. Τὸ ἀφήνεις στὸ ράφι ἀκίνητο 7 χρόνια. Στὰ 7 χρόνια ἀπάνω τὸ σπᾶς καὶ βρῖσκεις μέσα μία δαχτυλιδόπετρα.

Τὴ νύχτα τὴ Μ. Πέμπτη, τὴν ὥρα ποὺ λένε τὰ Εὐαγγέλια νὰ κρατᾶς μιὰ κλωστή. Σὲ κάθε Εὐαγγέλιο νὰ δένῃς ἓνα κόμπο, ὕστερα ὄλους μαζί νὰ τοὺς βάλῃς στὸ χαμαῖλι σου, γιὰ νὰ σὲ φυλάσσουν ἀπὸ κάθε κακὸ.

Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Εἶναι καλὸ νὰ λάβῃς μέρος στὸ στολισμὸ τοῦ Ἐπιτάφιου, ἔστω καὶ νὰ ἀγγίξης τὸ χέρι σου, καὶ νὰ περάσης ἀπὸ κάτω.

— Δὲν κάνει νὰ ράβῃς. Οἱ Βελωνιές κεντοῦν τοῦ Χριστοῦ τὸ Σῶμα.

— Τὸ κερί τοῦ Ἐπιτάφιου νὰ μὴν τὸ βάλῃς στὸ σπίτι.

—Μὲ τὰ καλορριζικά τοῦ Ἐπιτάφιου νὰ λουστῆς Μ. Παρασκευὴ νὰ σοῦ πάψουν οἱ πονοκέφαλοι. Ὅμως νὰ μὴ λουστῆς ποτὲ πειὰ μέρα Παρασκευῆ.

—Εἶναι καλὸ νὰ χύσης δάκρυα τῆ Μ. Παρασκευῆ γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ Πάθη.

—Εἶναι καλὸ νὰ φᾶς ξύδι μὲ φέτες λεμονιοῦ.

Μέγα Σάββατον. Τὸ ἀντίδωρο τοῦ Μ. Σαββάτου θεωρεῖται φυλακτόν.

—Εἶναι καλὸ νὰ βάλῃς ξύλα στὴ φουνάρα ποῦ θὰ καῖ ὁ Ἰούδας.

—Τὸ Μ. Σάββατο τὸ πρωὶ τὴν ὥρα ποῦ λέει ὁ παπὰς τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Α΄ Ἀναστάσεως, ἀναπιάνουν προζύμι μὲ σκέτο νερὸ καὶ ἀλεύρι, καὶ ζυμώνουν μετὰ.

Ἀνάστασις. Γυρίζοντας ἀπὸ τὴν Ἀνάσταση κάμε σταυρὸ στὸ ἀνώφλιλο τῆς πόρτας μὲ τὸν καπνὸ τοῦ κεριοῦ τῆς Ἀναστάσεως.

—Τὴν ὥρα ποῦ λέει ὁ παπὰς τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» νὰ μελετᾷς ἀπὸ μέσα σου ὅ,τι καλὸ ἐπιθυμεῖς.

—Τὴν ὥρα ποῦ λέει ὁ παπὰς «διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ» νὰ λές: «νὰ διασκορπιστοῦν καὶ νὰ λυώσουν ὅσοι κακὸ μοῦ θέλουνε».

—Νὰ ἀλαφρώσης τὰ ροῦχα σου τὴν ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, δὲν φοβᾶσαι νὰ κρυγιολοήσης.

—Τις 40 μέρες τοῦ Πάσχα χαιρετοῦν «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ ἀπαντοῦν «Ἀληθῶς Ἀνέστη ὁ Κύριος».

Τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Μὲ τὸ νερὸ τοῦ κλειδῶνου κυττάζουν στὸ πηγάδι τὰ κορίτσια καὶ λένε :

« Αἱ νεράιδες τοῦ γιαλοῦ καὶ στοιχεῖά τοῦ πηγαδιοῦ
» τὸν ἄντρα ποῦ θὰ πᾶρω νὰ μοῦ φανερώσετε
» νὰ μοῦ τονὲ δείξετε».

Τῆς Ἁγίας Μαρίνας. Αὐτὴ τὴν ἡμέρα πρωτοπαίνουν μὲ τὸ καλάθι στὸ ἀμπέλι. Γυαλιζει ἡ ρόγα τοῦ σταφυλιοῦ. Πέρνεις λοιπὸν τὶς πρῶτες μαῦρες ρόγες, τὶς σκορπᾷς μέσα στὸ σπῆτι καὶ λές :

« Ὅξω ψύλλοι καὶ κοργοὶ καὶ στὰ ὄρη οἱ μποντικοί».

Τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἀρχίζουν νὰ λαδώνουνε οἱ ἐλῆες.

—Τοῦ Προφήτῃ Ἡλίᾳ οἱ βοσκοὶ προμαντεύουν τὸν καιρὸ ἀπὸ τὰ σύννεφα τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσης τοῦ Ἡλίου. Ἀνὲ βγοῦνε τ' ἀνέφαλα ἀπὸ τὸ νότο θὰ κάμη ἀλαφροχειμωνιά.

Τοῦ Ἁγίου Φανουρίου. Κάνουν πῆττα καὶ τὴν μοιράζουν γιὰ νὰ

συχωρνάη ὁ κόσμος τῆς μάννας καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἁγ. Φανουρίου, αἱ ὁποῖαι φαίνεται εἶχαν ἁμαρτωλὸν παρελθόν.

— Τὴν πῆττα κάνουν οἱ ἐρωτευμένες γιὰ νὰ τὶς προστατεύσῃ ὁ Ἅγιος. Ἐπίσης ὅλες οἱ ἀνύπαντρες γιὰ νὰ τοὺς βρῆ γαμπρό. Ἐπίσης ὅσοι βροῦν τὰ χαμένα τοὺς ἀντικείμενα.

Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἀποκεφαλίστη ἢ Ριγολόγου (29 Αὐγούστου). Τὸν ἀγαθότατον αὐτὸν Πρόδρομο καὶ προφήτη στὴν Κρήτη τὸν λένε «Ἀποκεφαλίστη», ἐκ τοῦ ἀποκεφαλίσθεις.

— Αὐτὴ τὴν ἡμέρα νηστεύουν τὸ λάδι

— Ὅσοι πάσχουν ἀπὸ ἐλώδεις πυρετοὺς (ρίγο) τιμοῦν ἐξαιρετικὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη, ποὺ λέγεται καὶ Ριγολόγος. Οἱ πάσχοντες καὶ οἱ θεραπευθέντες κάνουν τάμα καὶ δὲν τρῶνε τίποτε ὄλη τὴν ἡμέρα, ἄλλοι πάλι τρῶνε μόνο ὅ,τι δὲν ψήνει ἢ φωθιά. Περνοῦν τὴν ἡμέρα τρώγοντας φρούτα. (Τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ δὲν ἐγίνοντο κομπόστες). Ὁ Ρίγος ἐπρωτοφανερώθηκε στὸν κόσμον τὴν ἡμέρα ποὺ κουτσοκεφαλίστηκε ὁ Ἅγ. Γιάννης. Ἐπρωτόπιασε ὄσους ἐκάθουντανε μὲ τὸν Ἡρώδη καὶ ζουμπουχιάζανε μαζὶ.

Τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Στὶς 14 τοῦ Σεπτεμβρίου ἐορτάζεται ἡ ὕψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Τὴν παραμονὴ τοῦ Σταυροῦ τὰ μεσάνυχτα οἱ δίκαιοι βλέπουν τὸν οὐρανὸ νὰ ἀνοίγῃ σὲ σχῆμα Σταυροῦ. Αὐτὸ ὅμως γίνεται ἀστραπιαία. Ὅ,τι ζητήσῃς ἐκεῖνη τὴ στιγμή γίνεται. Γιαυτὸ πρέπει γρήγορα γρήγορα νὰ τὸ ζητήσῃς. Μιά φορὰ ἤθελε ἕνας νὰ ζητήσῃ χίλια φλουργιά, μὰ δὲν πρόφταξε νὰ πῆ παρά μόνο τὸ «χίλια» καὶ στὴ στιγμή ἐγέμισε τὸ σῶμα του ἀχείλια (χείλη).

— Ὅσοι πονοῦν τὰ μάτια τοὺς νηστεύουν ἀπὸ τὴν 1 - 14 Σεπτεμβρίου καὶ θεραπεύονται.

— Ὑπάρχουν κλέφτες οἱ λεγόμενοι «σταυροπάτες». Αὐτοὶ περπατοῦν τελείως ἀθόρυβα, γιὰτὶ χαράζουν στὴν πατούσα τοὺς ἕνα Σταυροῦ.

— Ἡμέρα νηστείας, ὅπως παντοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας. «Γιὰ τοῦ Σταυροῦ τὴ χάρη μουδὲ λάδι μουδὲ ψάρι».

Τῆς Ἁγίας Πελαγίας. Εἶναι ἡ προστάτισσα τῆς θάλασσας, τοῦ πελάγους. Οἱ ναυτικοὶ ἐπικαλοῦνται τὴ χάρη τῆς καὶ λένε :

— «Ἁγιά μου Πελαγιά μου κάμε καλωσυνιά
» κι' ὄλα σου τὰ καντήλια νὰ τὰ χρυσώσωμε».

Τοῦ Ἁγίου Στυλιανοῦ. Θεωρεῖται ὁ προστάτης τῶν βρεφῶν. Οἱ μητέρες ποὺ δὲν τοὺς ζοῦν τὰ ἀγόρια, παρακαλοῦν τοὺς κουμπάρους καὶ τὰ ὀνομάζουν Στελιανούς γιὰ νὰ στελιώσουν (νὰ σταθοῦν) καὶ Στέργιους γιὰ νὰ στεργιώσουν, νὰ σταθεροποιηθοῦν.

Τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Ὁ Ἅγιος Ἀντρέας στὴν Κρήτη λέγεται τρυποτηγανᾶς. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἂν δὲν κάμης τηγανίτες, τρυπᾶ τὸ τυγάνι σου. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἀντρειώνει τὸ κρῦο.

Ζ Ω Α

Σκύλος. Εἶναι καλὸ νὰ ἔχῃς μαῦρο σκύλο στὸ σπίτι σου.

—Σκύλος ποὺ κλαίει προμαντεύει θάνατο. Μόλις τὸν ἀκούσης καὶ κλαίει νὰ τοῦ λὲς «φάε τὴν κεφαλὴ σου».

—Ὅταν σὲ δαγκάσῃ σκύλος κόψε δυὸ τρεῖς τρίχες του καὶ τσοῦκνισέ τῃ καὶ βάλε τὸν ἄθο ντως ἀπάνω στὴν δαγκανιά.

—Σκύλος ποὺ σκαλίζει ἀνοίγει τάφο.

—Σκύλος ποὺ κυλιέται μουσαφίρη περιμένει.

Γάτα. Ὁ κάτης ἢ κάτα ἢ κατσούλα, στὴν Κρήτη θεωρεῖται ζῶο ἱερό.

Ἡ γάτα ἐπιτρέπεται νὰ μπαίη στὸ Ἱερό, γιατί ἔφαγε τὸν κουφό ποὺ ἤθελε νὰ φάῃ τὴν Ἁγία Μετάδοση.

—Φαίνεται ὅμως πὼς ἡ συμπάθεια εἶναι πολὺ παληά, πρὸ Χριστοῦ. Γιατὶ στὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου ὑπάρχουν τοιχογραφίες μὲ γάτες.

—Ἡ γάτα εἶναι ζῶο ἀντοχῆς καὶ τὴ λένε «ἐφτάψοφη».

—Δὲν κάνει νὰ σκοτώσῃ γάτα, γιατί πέφτει 7 χρόνια ὀγουρσουζᾶ στὸ σπίτι σου καὶ καὶ στὴ δουλειά σου.

—Γάτα στὸ κρεβάτι σου φέρνει γρίνια.

—Μὴ σὲ διασκελίση γάτα, γιατί μετὰ θάνατο θὰ γενῆς καταχανᾶς (βρυκόλακας).

—Ἄν ἡ γάτα πάῃ κοντὰ στὴ φωτιά ἐνῶ ὁ καιρὸς εἶναι καλός, θὰ χιονίση.

—Ἄν ἡ γάτα λούγεται θὰ σηκωθῇ ἀέρας.

—Γάτα ποὺ φθιαρμίζεται χειμῶνα ἀνεμίζει.

***

—Τὴν κουτάλα τοῦ ἀρνιοῦ νὰ φυλάσῃς νὰ σοῦ λένε οἱ βοσκοὶ τὰ μέλλοντα.

—Πολλὰ ποντίκια στὸ σπίτι σου εἶναι σημάδι πὼς κάποιος σπιτικός σου σὲ κλέβει.

—Τὰ λαγουδάκια τῆς ἀγριολαγουδίνας βάζουν στὴν ποδιά τῆς ἄβγιας (*) καὶ κάνει παιδί.

—Ὅταν ἔρθῃ νυφίτσα στὸν κοῦμο σου, βάνεις καρφιά στὸν τοῖχο καὶ κρατεῖς σπάγγο καὶ τότε τυλίσσεις στὰ καρφιά, ὅπως κάνεις ὄντε διάξοσαι ἀνυφαντήρι, καὶ μιὰ ἄλλη γυναῖκα σὲ ρωτᾶ : «Ἰντα κάνει ἀτουδά ;» Κι' ἐσὺ ἀπαντᾶς : «Διάζομαι τῇ νύφῃ τὰ προυκιά νὰ μπαίη καὶ νὰ βαίη καὶ νὰ μὴ μὲ πειράζῃ».

* ἄβγια = στείρα.

- Χελιδόνα στο σπίτι τῆς νύφης, σημαίνει ἐγκυμοσύνη.
- Κόρακας μὴν πετάξῃ ἀπὸ πάνω σου.
- Σκλόπα στὴ στέγη τοῦ σπιθιοῦ σημαίνει θάνατο.
- + —Μὴν ἔχῃς ἄσπρη ὄρνιθα στὸν κοῦμο σου. Τὴν ὥρα ποὺ πίνει νερὸ παρακαλεῖ καὶ λέει : «ἐγὼ νὰ φορῶ τ' ἄσπρα κι' ἡ κερά μου τὰ μαῦρα».
- Ὁρνιθα ποὺ κρᾶζει φέρνει θάνατο. Μόλις τὴν ἀκούσης νὰ πῆς : «Φάε τὸν κεφαλό σου». Ὑστερα σφάζε τὴν, πέταξε τὴν κεφαλὴ καὶ μαγέρεψέ τὴν.
- 1 —Γιὰ νὰ βγάλῃς πολλὲς πουλάδες πρέπει νᾶναι τ' αὐγά σου ζυγὰ καὶ 7 φορές μετρημένα.
- Τὴν ὥρα ποὺ θέτεις κλωσσοῦ, ἂν ἔρθῃ μουσαφίρης νὰ πῆ : «Πουλιὰ κι' αὐγά».
- Ὅταν ἔχῃς κλωσσοῦ νὰ μὴ κάνῃς αὐγά βραστὰ γιὰ νὰ φᾶς, γιατί θὰ κολλήσουν τὰ πουλάκια μέσα στὰ αὐγά τους.
- Ἡ ὄρνιθα ὄντ' ἐτέκει μὲ τὸν ἕνα μπόδα βλαστημὰ τὴν κερά τζη γιατί πεινᾷ. Μὸς τὴν ἐδῆς πῶς κάνει ἔθιο μπρᾶμμα, ρίξε τὴν πολὺ τράιστο.
- 1 —Τῆς μαύρης ὄρνιθας τὴ χολὴ ρίχνουν στὴ φωτιὰ τοῦ μαγκαλιοῦ τίς βροχερὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα. Ἄν χτυπήσῃ δυνατὰ θὰ βγάλῃ ἥλιο τὴν ἐπομένη,
- Σὲ μαῦρο πετεινὸ νὰ δώσης νὰ φάῃ τὸ φάλι θηλυκοῦ παιδιοῦ θὰ κάμῃς τὸ ἐπόμενο παιδι ἀγόρι.
- Μὴ σκοτώνῃς ἀφορδακό, γιατί θὰ νᾶρθουνε τὴ νύχτα τὰ ἀφορδάκια νὰ σοῦ σπάσουνε τὰ πιάτα.
- Ὅταν σὲ δαγκάσῃ ὄφις, μιὰρό, ψαλίδα, πολυποδοῦσα κλπ., χύνεις ξύδι στὸ χῶμα καὶ φουσκώνει. Μιὰ ἄλλη γυναῖκα πέρνει αὐτὴ τὴ λάσπη μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι, σταυρώνει τὴ δαγκανιά, βάνει ἄπάνω λάσπη καὶ λέει :
- «Φίφι φίδι γῆ μιὰρό μοῦ παράγγειλ' ἡ Κερά
 » ἡ Μεγάλῃ Παναγιὰ
 » κι' Ἄης Τίτος Κρητικὸς
 » νᾶσαι φίλος, ὄι ἐχθρός.
 » Νὰ μαζώξῃς τὰ λουργιά σου καὶ τὰ χρυσοκούλουρά σου
 » μέσ' τὴ γῆς νὰ πᾶ χωστῆς
 » καὶ τρεῖς μέρες νὰ μὴ βγῆς.
 » Μουδὲ ἤμπυασε μουδὲ κακοσύνεψε
 » στὸν πόδα ντου, στὴ χέρα ντου
 » τσι 99 φλέγεγες τοῦ κορμιοῦ ντου ».

—Ὁ ὄφις ἤβαλε φωτιά νὰ κάψῃ τὸν κόσμον. Ἡ κολυσαύρα ἤσβυσε τὴ φωτιά, ἀλλὰ φοβᾶται μὴν τὴν ἐπροκάμῃ ὁ ὄφις καὶ τὴν ἐφάη. Ἄμα σοῦ παντήξῃ κολυσαύρα νὰ μὴν τὴν ἐσκοτώσῃς γιατί θὰ τρέμῃ 40 χρόνους ἢ χέρα σου. Κόψε μόνο τὴν ὄρα τῆς, νὰ μὴν τὴν ἐπροκάμῃ ὁ ὄφις καὶ τὴν ἐπιᾶσῃ ἀπὸ κειδᾶ. Ἄμα θές νὰ σταματήσῃ ἡ κολυσαύρα, δὲ σταματᾷ ἀλλοιῶς ἢ δὲν τσῆ πῆς: «δεῖξε μου τὴ γλῶσσα σου γιατί θὰ τὸ πῶ τοῦ ὄφι».

—Ὁ σαμιάμιθος γιὰ νὰ σταθῇ στὸν τοῖχο πρέπει νὰ τοῦ πῆς πολλὰς φορὰς «Σαββάτο, σαββάτο, σαββάτο».

Μερμήγκια. (Μελιτάκοι) Μελιτακιά στὸ σπίτι σου σημαίνει πλοῦτο. Στὸ ἀλώνι ὅμως δὲ συμφέρε νᾶναι μελιτάκοι, γιατί πέρνουν τὸν καρπὸ καὶ φεύγουν. Πρέπει νὰ τσι ξεκουμπήσῃς. Πάρε ἓνα μεγάλο μελιτάκα δέσε τονε μὲ μιὰ κλωστή καὶ βάλε τονε στὴ μέση τοῦ ἀλωνιοῦ καὶ πέ:

« Μέρμηγκα πρωτομάστορα πρῶτε τῶ μελιτάκω

» πάρε τ' ἄσκέρι σου νὰ πᾶς στὰ ὄργια στὰ βουνά

» νὰ φᾶς βόλι καὶ τριβόλι καὶ τσ' ἀγκαραθιάς τὴ σκόνῃ ».

Αὐτὸ τὸ λές τρεῖς φορὰς. Μετὰ πέρνεις τὴν ἄκρη τῆς κλωστής καὶ σέρνοντας βγάζεις ἔξω τὸ μέρμηγκα καὶ τοῦ δείχνεις σὰ νὰ ποῦμε ποῖο δρόμο θὰ πάρῃ, γιὰ νὰ πάῃ στὰ ὄργια στὰ βουνά.

—Τὸ μαμούνι τὸ γαζωτὸ τὸ πιάνουν τὰ κορίτσα καὶ τὸ σφίγγουν στὴν παλάμη τους καὶ λένε:

« αἱ μαμούνι γαζωτὸ κι' ἀπὸ ποῦ θὰ παντρευτῶ ; »

Μετὰ τὸ ἀφήνουν. Ἐὰν πετάξῃ πρῶς τὸ βορρᾶ, ἀπὸ βορεινὸ χωρὶ γιὸ θὰ εἶναι κείνος κ. ο. κ.

—Ὅταν ἔρθῃ στὸ σπίτι κρεατόμυγια, σὲ λίγο θὰ σοῦ φέρουν κρέας.

—Ἡ ἀλογόμυγια στ' ἀφτί σου σημαίνει μουζντέ. Ἡ ἀλογόμυγια ὄλο τὸ χειμῶνα κοιμᾶται μέσα σὲ βῶλους ἀπὸ χῶμα. Ἄνοιξη καιροῦ βγαίνει καὶ πηγαίνει στὰ βούγια. Ἐστερώτερα πηχιάει καὶ τὰ μπεγίργια καὶ τσι γαιδάρους. Ἡ ἀλογόμυγια τζιμπᾶ δυνατὰ καὶ κἀνει τὰ ὄζα νὰ γλακοῦνε γλήγορα. Γιαυτὸ τὰ βοσκάκια, γιὰ νὰ κἀνουνε τὰ βούγια νὰ σαλεύουνε ὀγλήγορα, τὴν ὥρα ποῦ τὰ γυρίζουνε ἀπὸ τὸ βόσκημα, τσὲ λένε: «Ἐβγα μύγια, ποῦ τὸ βῶλο κι' ἔμπα στοῦ βουγιοῦ τὸν κῶλο».

—Τὸ πανὶ τσῆ ἀράχνης νὰ σπᾶς, μὰ τὴν ἀράχνη μὴν τὴν ἐσκοτῶνῃς, γιατί ἐπάτησε ἀπάνω στοῦ Χριστοῦ τὸν τάφο.

—Τὴν πρώτη ψεῖρα ποῦ θὰ πιᾶσῃς ἀπάνω στὸ παιδί σου, νὰ τὴ σπᾶσῃς ἀπάνω σὲ καρφίχτη, νὰ γενῆ καλόφωνο.

—Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, πριχοῦ μιλήσῃ τὸ μωρό, νὰ τοῦ δώσῃς δυὸ τρεῖς σταλαμαθιὲς αἶμα τσῆ λαχταρίδας.

—'Ο Θηός ἤπεψε τσί ψύλλους νά τζιμποῦνε τσί καλογέρους νά ξεξυπνοῦνε, νά κάνουνε τήν προσευκή ντως. Τόν ψύλλο ρίχνουνε στό μαγκάλι ὅταν βρέχη. "Αν χτυπήση θᾶναι λιακάδα τήν ἐπομένη.

Καβρός. "Οτινα σοῦ παντήξη στό σοκάκι, πρέπει νά τονέ σκοτώσης. Εἶναι κακό συναπάντημα καί θά πᾶνε ἀξανάκωλα οἱ δουλειές σου. "Αν εἶσαι ρεσπέρης ἀργεῖ νά φυτρώξη τὸ σπαρμένο σου. Για κείνο λένε : «καβρός τοῦ πάντηξε» γιά ἀνθρώπους πού ξαφνικά δὲν πᾶνε καλά οἱ δουλειές τους.

ΦΥΤΑ — ΑΝΘΗ — ΔΕΝΔΡΑ

Βασιλικός. Κατέχει μεγάλη θέση στήν ψυχὴ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ. Στὶς λoτζέτες, στὰ ματζιπέθια, στὰ παραθύρια μαζί μὲ τσί γαροφαλιές ἢ καί μοναχές τους, εἶναι βασιλισσες οἱ γάστρες τοῦ βασιλικοῦ. Καί στὰ πόρτεγα (σάλες) ἔχουν τὸ καλοκαίρι ἀπάνω στό τραπέζι γάστρες μὲ βασιλικούς. Τὸ βραδάκι πηγαίνουν μόνες τους οἱ κοπέλλες καί φέρνουν τὸ δροσερὸ νεράκι, γιά νά ποτίσουν τοὺς βασιλικούς. Πρέπει νᾶναι κρύο τὸ νερὸ γιά νά σβύση ἢ καβαλίνα (κοπριά τοῦ γαϊδάρου πού θρέφει τὸ βασιλικό). Ἐξ οὗ καί τὸ ρητόν : «βασιλικός καί καβαλίνα» (ἐπὶ ἀχωρίστων φίλων). «Χατήρι τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γάστρα». Ὁ βασιλικός βρίσκεται παντοῦ : Στὰ τραγούδια, στὰ παρατηρήματα, στήν καθημερινὴ ζωὴ.

—Βασιλικὸ βάνουν στό αὐτί οἱ ντεληκανήδες (νεαροὶ) καί κάνουνε περασές ἀπὸ τὰ σπίθια τῶν κοριτσῶν. Βασιλικός μπαίνει στό νεκρό, βασιλικός στολίζει τὸ Σταυρό. Τότε μάλιστα καλλιεργεῖται μὲ περισσότερη προσοχὴ γιά νά μὴ σποργιάση. «Βασιλικὸ κι ἄρισμαρὶ δὲ βάνω μπλειὸ στ' αὐτί μου, γιατί μοῦ τὴνὲ κλέψανε τὴν ἀγαπητικὴ μου».

—Βασιλικὸ λένε τίς μοναχοθυγατέρες : «Τὴνὲ βαγιοκλαδίζουνε σάν τὸ βασιλικό». «Ἀπόψε τὰ μεσάνυχτα πριχοῦ νά βγοῦνε τ' ἄστρα ἐκλέψαν τὸ βασιλικὸ πού τὴ γυαλένια γάστρα».

—Βασιλικὸ δὲ φυτεύουν τὸ Μάη. Μουδὲ τὸν πρῶτο χρόνο τοῦ γάμου.

—Βασιλικὸ πρέπει νᾶχης νά ρεντίσης μὲ ἀγιασμό τὸν ἄρρωστο.

—Βασιλικός χρειάζεται γιά νά γητέψη τὴν ἄφτρα. Βασιλικός μπαίνει στὸν καρφίχτη γιά νά νειρευτῆς ἐκείνον.

Χαμωλιά. Θάμνος ἄγριος, μὲ φύλλα ὅμοια μὲ τῆς ἐλῆας, τὰ ὁποῖα ἔχουν χρωστικὲς ιδιότητες. Οἱ γυναῖκες τὰ μαζεύουν, γιά νά βάφουν τὰ φάδια. Τὴν ὥρα κείνη μὴν ἀνοίξης τὴ μπούκα σου, γιατί ἂν δῆ ἡ χαμωλιά τὰ δόδια σου θά πέσουνε ὄλα. «Μιά χαμωλιά ἐμάζωνα νά κάμω μάκια φάδια, καί πέσανε τὰ δόδια μου καί δὲ μιλω καθάργια».

Σφάκα (πικροδάφνη). Μὴ μυριστῆς σφάκα γιατί θὰ βγάλῃς φακίδες. Μὴ τὴν καλλιεργῆς στὸν κήπο σου γιατί θὰ νάχῃς πρικὶ ἀχειλί.
—«Νὰ κάτεχεν ἡ μάνα μου τὴ σφάκα τ' ἀχειλιοῦ μου».

Ἀπίγανος. Θεωρεῖται ὅτι διώχνει τὸ κακὸ ἀμάτι. Ξορκίζει τὸ κακό. Ἐξ αὐτοῦ ἡ παροιμία: «ξορκισμένος μὲ τὸν ἀπίγανο», ἡ ὁποία λέγεται ἐπὶ προσώπων ποὺ δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ πλησιάσουν τὸ σπίτι μας.

Τὸ **μάραθο** νὰ μὴ τὸ τρώς Μάη, γιατί τοτεσὰς πάνε οἱ ὄφιδες καὶ τρίβουνε τὰ μάθια ντως στὶ ἀμαραθότρουλες.

Τηλέγραφο καὶ ἀγάπη (εἶδος ἀναρριχωμένων) δὲ φυτεύουν, γιατί ἔρχεται στὸ σπίτι διχόνοια.

Τριφύλλι. Τὰ φύλλα εἶναι γιὰ τὸν πονέματο. Ὅταν σ' ἕνα σπίτι φυτρώσῃ τριφύλλι ἀπὸ μόνου του, φέρνει μεγάλη εὐτυχία.

Καλάθροπος (Μανδραγόρας). Εἶναι γιὰ τὶς στεῖρες νὰ γεννοῦν παιδιά. Εἶναι καὶ γιὰ τὸ δυνάμωμα τῶν μαλλιών.

Ἐρωντας. Εἶναι τὸ δίκταμο τῶν ἀρχαίων. Φυτό σπανιώτατο, μὲ θαυματουργῶς θεραπευτικὲς ιδιότητες. Φυτρώνει στὶς πεῖδ ἀπόκρημνές κορφές τῶν βουνῶν καὶ βγαίνουν γιὰ τὴ συλλογὴ του οἱ πεῖδ λιγερές κρητικοπούλες. Λέγεται ἔρωντας, γιατί ἔχει πολλὲς δυσκολιές τὸ μάζωμά του, καὶ πολλὰ δυστυχήματα ἔχουν σημειωθῆ. Σπάνια τὸ καλλιεργοῦσαν σὲ γάστρες τὰ κορίτσια, στὰ πρὸ τοῦ πρώτου πολέμου χρόνια. Ὑστερα στὸ χωριὸ Ἀρχάνες ἄρχισαν καὶ τὸ καλλιεργοῦν στὶς αὐλές. Μὰ δὲν ἔχει οὔτε τὸ ἄρωμα, οὔτε τὴν ἐμπορικὴ ἀξία τοῦ ἀγρίου δικτάμου. Μὰ οὔτε καὶ τὴν αἴγλη ποὺ τὸν περιέβαλλε.

Λένε πῶς ὁ ἀέρας, ποὺ βρίσκεται γύρω γύρω στὸν ἔρωντα, τὸν ἔρωντα ὁμῶς τῆς Δίκτης καὶ τοῦ Ψηλορείτη, ἀρπᾶ κι' ἀνάφτει ἀπὸ τὴ μυρωδιά, κι' ὅποιοι εἶναι ἄξιοι θωρεῖ τὴ φλόγα.

Τὸν ἔρωντα βράζουν γιὰ ἐμμηναγωγό. Οἱ παλῆτερες γυναῖκες τὸν εἶχαν καὶ γιὰ ὠκυτόκιο.

Βιόλα. Δυὸ μονές βιόλες νὰ δέσης μὲ τὴν κλωστή, μέρα διπλόσκολο, κάνουν σπόρο καὶ βγαίνει τοῦ χρόνου διπλὴ βιόλα.

Ἀδύσκιαμος. ἡ δαιμονόχορτο. Ἄγριο χόρτο. Θεληματικά δὲν τὸ ποτίζει κανεὶς καὶ τὸ καλοκαίρι διψᾷ πολὺ. Ὅταν μιὰ Μαρία λυπηθῆ καὶ ποτίσῃ ἀδύσκιαμο, ἀλλάσσει ὁ ἀέρας. Ἄν φυσᾷ νοθιά σηκώνεται βορρᾶς κ.ο.κ.

Λάπαθο. Ξερρίζωνέ το ὅταν φυτρώξῃ στὸ σπαρμένο σου, γιατί εἶναι ὄγουρσουζά.

Ἄσκρολύμποι. Εἶναι ὁ σκόλυμος ὁ ἀκανθώδης. Εἶναι καλὸ νὰ τσί τρῶς. Δὲ σὲ πιάνουν κρυγορέματα καὶ πόνοι στοὶ φίλιασες.*

***

—Γιὰ νὰ μὴ φταρμιζονται ὁμορφα φυτὰ καὶ δένδρα, κρεμοῦν ἀπάνω τους ἕνα ἄδειο αὐγὸ ἢ ἕνα ποῦλο.

—Γιὰ νὰ ἀποτρέψουν μιὰ ἀρρώστεια λένε «Στὰ ὄργια στὰ βου-
νὰ καὶ στὰ ἄγρια δέντρα.

—Γιὰ νὰ ψοφοῦν οἱ ψύλλοι ἀπὸ τὶς τριανταφυλλιές λένε:

« Ὁ Νουνοῦς ψυχομαχεῖ κι' ἡ Νουνοῦ τονὲ ρωτᾶ
» αἱ Νουνοῦ κι' ἀνέ μποθάνης τὰ παιδιὰ ἴντα θὰ τὰ κάμω;
» Κάθε Πέφτη καὶ Σαββάτο κούκιζέ τα μὲ τὸν ἄθο,
» νὰ ψοφοῦν νὰ πέφτουν κάτω ».

Δένδρα. Μὴ κοιμᾶσαι κάτω ἀπὸ συκιά, οὔτε κάτω ἀπὸ πικραμυ-
γδαλιά. Οἱ νεραίδες λένε:

—« Νὰ κατέχαν οἱ μαννάδες ποὺ γραγτίζουν τὰ παιδιὰ
» ἀπὸ κάτω ἀπ' τὴ συκιά κι' ἀπ' τὴ πρικαμυγδαλιά».

—«Ὅταν τρῶς σῦκα μὴ πίνης νερὸ γιατί θὰ σὲ πιάσουν θέρμες.
«Σῦκα καὶ νερὸ ἥλιος καὶ γαμπᾶς» (παλτό).

—«Ὅταν ξαφνικὰ ξερριζωθῇ δένδρο, ξερριζώνεται καὶ ὁ πρωτότο-
κος γυιὸς καὶ πάει στὰ ξένα.

Ραντολόγια. Μετὰ τὴ συγκομιδὴ τοῦ ἐλαιοκάρπου, ὁ κάθε νοικο-
κύρης εἰδοποιεῖ τὸν παπὰ σχετικῶς. Τὴν Κυριακὴ μετὰ τὴ λειτουρ-
γία, ὁ παπὰς εἰδοποιεῖ τὸ ἐκκλησίασμα καὶ λέει: «ὁ τάδε ἐπομάζω-
ξε τοὶ ἔληές του κι' ὅποιος θέλει νὰ παη νὰ ραντολοῖση». Αὐτὸ γίνε-
ται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ ἀπαγορεύεται, μετὰ τὸ ράβδισμα
καὶ τὸ μάζεμμα τῆς ἐληᾶς, νὰ ξαναπάη ὁ νοικοκύρης, νὰ ραντολοῖση.

* Λένε πῶς ἦτονε μιὰ φορὰ ἕνας γέρος κι' εἶχενε μιὰ θυγατέρα,
μόνη ἀμοναχῆ. Ἐρρώστησεν ἡ κοπελιά, δὲν εἶχενε καὶ χρόνους,
ἐπόθανε. Ὁ κύρης τῆς τὴν ὥρα ποὺ τὴν ἤλασσε, εἶδενε ἀπάνω στοῦ
στήθος τῆς καρδιᾶς τῆς κολλημένον ἕνα πιατάκι ἄσπρο μικιὸ μικιό.
Παραιτᾶ τὸ σπῆτι ντου, πέρνει τὸ πιατάκι καὶ βγήκε καὶ διακονοῦντανε.
Ἐγύρευε φαῖ μιὰ μπουκιά μοναχομένη καὶ τοῦ τὴ βάνανε στοῦ πια-
τάκι καὶ τὴν ἤτρωγε. Μιὰν ἀργατινὴ, πᾶρρωρα, ἤφταξε σὲ μιὰ γκα-
λύβα καὶ γροικᾶ τοὶ ἀθρώπους κι' ἐτοιμάζοντανε νὰ κοιμηθοῦνε. Χτυ-
πᾶ καὶ ζητᾶ φαῖ. Λέει «ντὰ δὲν ἔχομε κακορρίζικε μόνον ζουμι ἀποῦ
τοὶ βραστοὺς ἄσκρολύμπους ἀποῦ φάγαμε» Λέει «βαλετέ μου μιὰ στά-
ξη σὲ κειονὲ τὸ πιατάκι». Βάνουνε, καὶ ντελόγο ἐδιάλυσε τὸ πιατάκι.
Λέει «ἄχη θυγατέρι μου καὶ ὁ ἄσκρόλυμπος ἦτονε τὸ γιαιτρικὸ σου».
Ἐκούστηκε πῶς ὁ ἄσκρόλυμπος σκορπᾶ τὸ κακὸ καὶ πρέπει νὰ τονὲ
τρῶμε.

Οἱ ἀπομένουσες ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἀμάζευτες ἑληξές ἀνήκουν στοὺς φτωχοὺς.

—Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὸ σταφυλολόγημα, ἀλλὰ δὲν εἰδοποιοῦν τὸν παπᾶ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΜΑΤΑ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κυνήγι. Οἱ Κυνηγοὶ στὴν Κρήτη φοβοῦνται τὸ κακὸ ἀμάτι. Κι' ὄταν ξεκινοῦν νὰ πᾶνε στὸ πάτημα, ἂν συναντήσουν πρόσωπο ποῦ τὸ θεωροῦν βάσκανο, γυρίζουν πίσω καλύτερα, γιὰ νὰ μὴ τοὺς συμβῆ κακὸ. *

—Ἐπίσης ἂν παρουσιασθῆ μπροστά τους γάτα καὶ περάση ὀριζόντια ἀπὸ τὸ ἕνα κράσπεδο τοῦ δρόμου στὸ ἄλλο, γυρίζουν πίσω.

—Τὴν ἡμέρα τῆς ἀρχιχρονιάς πρέπει ὁ κυνηγὸς νὰ σκοτώσῃ, ἔστω καὶ μὴν ὄρνιθα, γιὰ νὰ σκοτώσῃ ὀλοχρονικῶς τοῦ χρόνου λαγοῦς καὶ πέρδικες.

—Λένε πῶς οἱ κυνηγοὶ ἀγαποῦν νὰ λένε ψώματα. Καὶ εἶναι —λέει— οἱ μεγαλύτεροι ψευῆτες.

Ταξίδι. Δὲν σκουπίζουν τὸ σπιτί, ὅταν ἕνα μέλος τῆς οἰκογενείας ξεκινήσῃ γιὰ ταξίδι. Ὁ ἀναχωρῶν δὲ γυρίζει νὰ πάρῃ κάτι ποῦ ξέχασε, γιὰτι ἀλλοιῶς θὰ πάῃ στὸν ἀγιάγερτο.

—Ἄν ὁ ἀναχωρῶν ξεχάσῃ τὸ ψαλλίδι του, γρήγορα θὰ ἐπιστρέψῃ.

Ζυμωτὸ. Δὲ δανερίζουν τὴ νύχτα προζύμι. Εἶναι εὐλογία νὰ δανείζῃς προζύμι, ἀλλὰ ποτὲ νὰ μὴ τὸ δανείζῃς ὀλόκληρο. Πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ σοῦ ἐπιστρέψουν τὸ προζύμι σου, γιὰ νὰ μὴ χαθῆ ἡ μαγιά τοῦ πλούτου σου. Τὴν ἡμέρα ποῦ θὰ ζυμώσῃς, δὲν πρέπει νὰ δανείσῃς τίποτε, ἕως νὰ ἀνεβῆ τὸ ψωμί. Ὅταν σκεπάσῃς τὴ ζύμη σου γιὰ νὰ ἀνεβῆ, μὴ τὴν ξεσκεπάζῃς συχνά νὰ τὴ νὲ θωρῆς, μόνο νὰ συχνοπερνᾷς ἀπὸ κοντὰ καὶ νὰ λές :

« ὁ Χριστὸς περνᾷ, ἡ βαρεμένη πεινᾷ ».

—Ἄφοῦ ζυμώσῃς, νὰ βάλῃς μέσα στὴ σκάφη ὅσο ζεστὸ νερὸ σοῦ περισσέψῃ καὶ νὰ ξεπλύνῃς τὴ σκάφη. Μ' αὐτὸ τὸ θολὸ νερὸ νὰ πλύνῃς τὸ προσώπό σου καὶ νὰ λές :

« Ἄποῦ ζυμώσῃ καὶ πλυθῆ 40 μέρες ὄμορφη

» ἀποῦ ζυμώσῃ καὶ δὲν πλυθῆ 40 μέρες ἄσκημη ».

* Ὁ πεθερός μου Ἰ. Φραγκάκις, δεινὸς κυνηγὸς, προκειμένου νὰ πάῃ στὸ κυνήγι, ἔβγαينه ἀπὸ τὴν ἐξώπορτα λέγοντας πῶς πάει στὸ ντουκιάνι (καφενεῖο), γιὰτι τὸν παρακολουθοῦσε μιὰ θειά του ποῦ ἐφτάρμιζε. Ὅστερα, ἀπὸ ἕνα φεγγίτη ποῦ ἦταν ἀπὸ τὴν ἀντίθετη μεριά, τοῦ ἔδιδε ἡ πεθερά μου τὸν τσιφτέ (τουφέκι), τὸ φυσεκλίκι καὶ τὸ δίχτυ.

—“Όταν πρόκειται νά φουρνίσῃς, ρίξε στὸν πόρο τοῦ φούρνου μιὰ χαχαλιά ἀλεύρι. Φουρνίζεις καὶ λές « σάν τὰ μῆλα σάν τὰ ρόδα σάν τ’ Ἄη Γιαννιοῦ τ’ ἀλώνια ».

—Μόλις ψηθῆ τὸ ψωμί πρέπει νά δώσης «ξεφουρνιά». Ἡ ξεφουρνιά νά δοθῆ ζεστή, ΠΟΤΕ ΚΡΥΓΙΑ. Ἐμα δοθῆ κρυγιά ἢ ἄμα δέ δοθῆ καθόλου ξεφουρνιά, γίνεται « Ἐρῆνος κι’ ἀνεστεναμὸς στὸν οὐρανὸ καὶ γροικᾶται Ἰσαμε τὸν κάτω Κόσμο ».

—Ἡ ξεφουρνιά πρέπει νά κοπῆ μὲ τὸ χέρι, χωρὶς μαχαίρι.

—Εἶναι μεγάλη ἄμαρτία νά σοῦ ζητήξουν ξεφουρνιά καὶ σὺ νά δώσης ψωμί μπαγιάτικο.

—“Όταν σοῦ μυρίση ζεστὸ ψωμί, κόψε καὶ φάε γιὰ νά μὴ χαλάσουν τὰ κάλλη σου.

—Τὸ ψωμί νά μὴ μπαίνη στὸ τραπέζι ἀνάσκελα.

—Ἡ κνισάρα σου νά μὴ ξωμείνη σὲ ξένο σπίτι.

—“Όταν τρῶς καὶ κάνεις πολλὰ ψυχάλια, θὰ κάμῃς πολλὰ παιδιὰ.

—Μὴν ἀφήνης τὸ ἀπομπουκίδι σου στὴν τάβλα, γιὰ τὴν θὰ χάσης τὴ δύναμί σου.

—Μὴν κουνεῖς τὰ πόδια σου τὴν ὥρα ποῦ τρῶς γιὰ τὴν θὰ φτωχέψῃς.

Χτίσιμο. Στὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ μπαίνει ἁγιασμὸς καὶ χρυσᾶ νομίσματα, ἐάν ὑπάρχουν. “Όταν τελειώση ἡ σκεπὴ καὶ οἱ μαστόροι βάλουν Σταυρό, ὁ ἰδιοκτῆτης μοιράζει μαντήλια στοὺς μαστόρους, γιὰ νά φύγουν εὐχαριστημένοι οἱ μαστόροι καὶ νά βαστήξῃ γερὸ πολλὰ χρόνια τὸ σπίτι.

—“Όταν πᾶς νά κατοικήσης σὲ σπίτι νεόχτιστο δικό σου, νά πρωτοβάλλῃς μέσα ψωμί. Δὲ θὰ τὸ στερηθῆς ποτέ.

Πλύσιμο. Κόρη ποῦ βρέχεται ὅταν πλύνῃ, πέρνει ἄντρα μπεκρῆ.

—“Αν στὸ στέγνωμα τῶν ρούχων κάνῃ καλὸ καιρὸ, θὰ πάρῃς ἄντρα σάν τὴν καλὴν ἡμέρα.

Πλέξιμο. “Όταν πλέκῃς κάλτσα καὶ φθάσης στὰ στενέματα, σπεῦσε νά τὴν τελειώσης. “Όσες μέρες μείνῃ ἡ κάλτσα στὰ στενέματα, τόσες μέρες θὰ βασανίζεσαι γιὰ νά ξεψυχῆσης.

Ράψιμο. “Όταν ράβῃς καὶ ἡ κλωστή σου δένη κόμπο, τὸ ρούχο θὰ ναι καλοκατάλυτο. Μὴ ράβῃς ρούχο ἐνῶ τὸ φορεῖς.

Σκούπισμα. Κόρη ποῦ σκουπίζοντας ἀφήνει πίσω τῆς σκουπίδια, πέρνει ἄντρα κασιδῆ. Νά ἀρχίξῃς τὸ σκούπισμα ἀπὸ τὴν ἐξώπορτα πρὸς τὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ γιὰ νά ἔρχωνται τὰ καλὰ μέσα στὸ σπίτι.

Δανεῖζω. Δὲν δανεῖζουν σαπούνη, γιὰ τὴν μαλλώνουν.

—Δέν δανείζουν από τὰ πρωτοφανίστηκα προϊόντα πρὶν δοκιμάση ὁ νοικοκύρης

—Δέν δανείζουν νύχτα αὐγὸ καὶ γάλα.

Χαρίζω. "Όταν χαρίσης κάτι νὰ μὴ τὸ ξαναπάρης πίσω «ὅποιος τὸ δίδει καὶ τὸ πέρνει, τ' ἄλλο Σάββατο ποθαίνει».

Λυχνίζω. "Όταν πᾶς στό ἀλώνι καὶ λυχνίζουν πρέπει νὰ πῆς : «χίλια μόδια μίλια μόδια καὶ τ' ἀπανεμίδια χῶργια».

ΑΛΛΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΜΑΤΑ

—Γιὰ νὰ λυώση μιὰ κατάρρα ποὺ ἔκαμες, βάλε ἀλάτι στό νερό.

—Μὴ τρῶς δίδυμα φρούτα γιατί θὰ κάμης δίδυμα παιδιά.

—Τὸ κρεββάτι σου νὰ μὴ βλέπη στήν Ἀνατολή.

—Νὰ μὴ κυτιάζης νύχτα στόν καθρέφτη γιατί θὰ κουζουλαθῆς

—Νὰ μὴν ἀνάβουν 3 φῶτα σ' ἓνα δωμάτιο.

—"Αν χυθῆ καφές γούρι, ἂν χυθῆ κρασί θυμός, ἂν ἀλάτι χωρισμός, ἂν καντήλι γρουσουζιά.

—"Όταν περνᾶς πόρτα μὴ πίνης νερό.

—Μὴ ἀφήνης νὰ σέ διασκελοῦνε γιατί θὰ σοῦ πάρουν τὰ χρόνια.

—"Αν συμβῆ νὰ σέ διασκελίσουν πρέπει νὰ σέ ξαναδιασκελίσουν, ἀντιθέτως γιὰ νὰ ἐπιστραφοῦν τὰ χρόνια σου.

—Μὴ διασκελᾶς παράθυρο, κόβονται τὰ χρόνια σου.

—"Όταν πηγαίνετε δυὸ στό δρόμο, μὴν ἀφήνετε σκύλο νὰ περάση ἀνάμεσά σας.

—"Αν θέλης τὸ χειμῶνα νὰ μάθης τί καιρὸ θὰ κάμη τὴν ἐπομένη, ρίξε ἓνα ψύλλο στὴ φωτιά. "Αν χτυπήση θὰ κάμη καλὴ μέρα.

—Γιὰ νὰ ἀνάψη γρήγορα ἡ φωτιά, νὰ λές μέσα σου : «ἡ μικὴ μικὴ φωτιά τὴ μεγάλη ἀνεγελᾶ».

—Γιὰ νὰ διατηρηθῆ ἡ φωτιά, κρῦψε κάρβουνο στὴ στάχτη καὶ λέγε : «Αἶ φωτιά κερά φωτιά, γάμο θάχωμε ταχυά, ἔχομε δὲν ἔχομε κράθιε ἐκεῖ νὰ σ' ἔχωμε».

—Στὴν ἐκκλησία νὰ μὴ πέρνης ξαναναμμένο κερὶ, γιατί πέρνεις τοῦ ἄλλοινοῦ τὰ κρίματα.

"Όταν ὁ παπᾶς λέη «τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν», νὰ λές : «δὸ μου κι' ἐμένα Θέ μου».

—Μὴν κάθουσε πίσω ἀπὸ ἄλλον, γιατί πέρνεις τὰ κρίματά του.

"Όταν ὁ παπᾶς λέει «ἐξαιρέτως», ἂν εἶσαι ἄρρωστος νὰ λές «ἐξαιρέτω ἡ ἄρρώσθεια ἀπὸ πάνω μου».

—“Οποῖος κλάσῃ στὴν ἐκκλησιά καὶ πῆ καὶ «πάλι βρέχει ;» καὶ βλαστημήξῃ τὸν παπά, μπλεῖό ντου σωσμοὸ δὲν ἔχει.

—“Ὅταν σοῦ παντήξῃ παπάς, δένε κόμπο στὸ μαντήλι σου.

—“Ὅταν πῆς ἀγίασμα ἐπὶ τόπου, βγάλε μιὰ κλωστή ἀπὸ τὰ ροῦχα σου καὶ δέσε τὴν σ' ἓνα δενδράκι, φεύγουν ὄλα τὰ κακὰ ἀπὸ πάνω σου.

—“Ὅταν ἔχῃς ἄρρωστο, νὰ βάλῃς ἓνα ἐσώρρουχό του 40 μέρες στὴν ἀγία Τράπεζα, νὰ πάρῃ 40 λειτρουγές καὶ νὰ τὸ φορέσῃ.

—Νὰ ξεκλειδώσῃς ἐκκλησιά ν' ἀνοίξῃ ἡ τύχη σου.

—Γιὰ ν' ἀγιάσῃς κτίσε μιὰν ἐκκλησιά.

—“Ὅταν ἔχῃς ἄρρωστο πού κινδυνεύει, καὶ πέσῃ εἰκόνα ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι, ἐὰν μὲν πέσῃ ἀνάσκελα, ὁ ἄρρωστος θὰ πεθάνῃ, ἐὰν δὲ πέσῃ μπρούμυτα, ὁ ἄρρωστος θὰ ζήσῃ.

—“Ὅταν κοιμῶνται τὰ παιδιὰ νὰ σταυρώνῃς τὸ μαξιλάρι τους καὶ νὰ λές : «Ὁ Ἰσοῦς Χριστὸς νικᾷ, φύγετε κακὰ ἵπὸ πᾶ».

—“Ὅταν βγαίνῃς τὸ πρῶτὸ ἀπὸ τὴν πόρτα σου κάνε τὸ σταυρό σου. «Ὅποῖος κάνει τὸ σταυρό ντου, ἄρμα ἔχει στὸ πλευρό ντου».

—Μὴ σφυρίζῃς τὴ νύχτα γιατί μαζώνονται οἱ ὀραδαῖτοι (δαίμονες)

—Μὴ βάνῃς κοντὰ στὸ προσκέφαλό σου τὰ παπούτσια σου γιατί θωρεῖς κακὰ ὄνειρατα.

—“Ὅποῖος βάζει μούστο στὰ βαρέλια νᾶναι φαγωμένος. Κι' ὁποῖος βάζει ξύδι νᾶναι μανισμένος.

—Ἄνοιχτὰ τὰ συρτάρια σου, ἀνοιχτὰ καὶ τὰ κακὰ στόματα καὶ σέρνουν τ' ὄνομά σου.

—Γιὰ νὰ φύγῃ ἀνεπιθύμητος μουσαφίρης, βάλε τὴν παρασύρα πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ ρίξε του μὲ τρόπο λίγο ἀλάτι στὰ πόδια του.

—Μὴ λές στὰ ψέμματα «ὁ πατέρας ἔρχεται» γιὰ νὰ γελάσῃς τ' ἀδέρφια σου, γιατί θὰ νᾶρθῃ μανισμένος.

—Μὴ φορῆς τὸν ἄρραβῶνα σου στὸ μεσαῖο δάχτυλο, γιατί θὰ χηρέψῃς.

—Πρόσεχε μὴ χάσῃς τὸν ἄρραβῶνα σου γιὰ νὰ μὴ χάσῃς τὸ σύντροφό σου.

—Μὴν τρῶς κουκιά ξεματισμένα, γιατί θὰ ξεχάσῃς τὰ γράμματα πού κατέχεις.

—Μὴν ξύσῃς τὸ μολύβι σου καὶ ἀπὸ τῆς δύο μεργιές γιατί θὰ ποθάνῃ ἡ μαμά σου.

—Ἄν πέσῃ τὸ σφεντύλι σου τὴν ὥρα πού κλώθεις, θᾶρθῃ ξενητεμένος συγγενής σου.

—Κάθ' ἄργά πού θὰ κοιμηθῆς νὰ Σταυρώνῃς τὸ προσκεφαλάδι σου.

—Μὴν πατήσης τὸ προκεφαλάδι σου γιατί πατήης τὸ Σταυρό.

—Νὰ σταυρώσης μιὰ δεκάρα στὸ γυαλί μιᾶς εἰκόνας κι' ὕστερα νὰ τὴν σύρῃς ἀπάνω στὸ γυαλί. "Ἄν κολλήσῃ θὰ γενῆ αὐτὸ πού μελέτησες.

—Μετὰ τὸ ἡλιοβασιλεμμα δὲν κάνει νὰ λειβανίζῃς τίς εἰκόνες τοῦ σπιτιοῦ.

—"Ὅτινὰ ζωγραφίσῃς κόνισμα, βάλε τὸ 40 μέρες στὴν ἐκκλησία νὰ λειτρουθῆ.

—Εἶναι καλὸ νὰ κλέψῃς κόνισμα.

—"Ἄμα σοῦ χαρίσουνε κόνισμα, ἄστο στὴν ἐκκλησία 2 χρόνια νὰ λειτουργᾶται κι' ὕστερα βάλετο στὸ σπίτι σου.

—'Ὁ παπὰς ὄντ' ἐβλογᾶ τὰ ἅγια, εἶναι καλὸ νὰ διασκελλῇ ἀρρωστάρη. Γίνεται καλὰ.

—Εἶναι καλὸ νὰ πιῆς τοῦ παπᾶ τὰ ἀποποισίδια.

—Εἶναι καλὸ ν' ἀκουμπήσῃς στὸν τζουμπὲ τοῦ παπᾶ τὴν ὥρα πού βγάνει τὰ "Ἄγια.

—"Ὅτινα χάσῃς πρᾶμμα, τὸ βάνει ὁ θεὸς ἀπὸ πᾶ στὰ μάθια ντου. Κάρφωσέ τονε τότες. Μπῆξε στὴ γῆς ἕνα τζένιο, ἕνα παλούκι, γῆ μιὰν καρφίτσα σὲ ξύλο ἀπάνω καὶ πέ :

«'Εκάρφωσά σε διάολε καὶ δὲ σὲ ξεκαρφώνω

» ἂ δὲ μοῦ φανέρωσῃς ἐκείονα ποῦχασα».

—"Ἐχε τὸ νοῦ σου τὴν ὥρα πού βγαίνεις ἀποῦ τὸ σπίτι σου, μὴ μπᾶ καὶ σοῦ δώσῃ κιανεῖς πούλο ἀπὸ πίσω σου, γιατί θὰ σ' ἀκλουθοῦνε ὅλη μέρα οἱ δαιμόνοι.

—Βάνε πότε καὶ πότε ἕνα ἀρσενικὸ κοπέλλι τριοχρονίτικο νὰ κατουρῆ τὴν πόρτα σου. Χαλοῦνε τὰ μάγια ποῦ σοῦχουνε καμωμένα.

—"Ἄν βρῆς μάγια στὴν πόρτα σου νὰ μὴν τὰ διασκελλίσης. Βάλε ἄλλο νὰ τὰ πιάσῃ καὶ νὰ τὰ πετάξῃ στὸν ἀναγκαῖο καὶ σὺ νὰ λές:

«Σάνταλα μάνταλα σκατὰ καὶ κατουρήματα».*

—Τὸ ποκάμισό σου νὰ μὴ δίδῃς νὰ σοῦ τὸ πλύνουνε ὄξω, γιατί μπορεῖ νὰ μαζώξουνε τὸν ἵδρο σου. "Ἄμα παληώσῃ ὁ γιακᾶς τοῦ ποκαμισοῦ σου νὰ τονὲ καῖς, γιατί μπορεῖ νὰ τονὲ πάρουνε καὶ νὰ τονὲ κάμουνε φυτῆλι τοῦ λύχνου καὶ νὰ σὲ κάμουνε κουζουλό ἀπὸ ἀγάπη.

—"Ὅταν κάνῃς μιστό, φαῖ ἢ ροῦχα, νὰ τὰ θυμιάζῃς καὶ νὰ μελετᾶς γιὰ τίνος τὴν ψυχὴ τὰ δίδεις.

* Μάγια μὲ τὴν πραγματικὴ σημασία δὲν κάνουν οὔτε ξέρουν οἱ Κρητικοί. Αὐτὰ τᾶκαναν συνήθως οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔβραῖοι, οἱ χοτζάδες καὶ οἱ ἀράπισσες.

—Μὴν ἀνοίγῃς τὴν κασέλα σου νύχτα γιατί θά κάμουνε λεκέδες τὰ ροῦχα σου.

—“Ὅταν μωρὸ παιδὶ κἀνὴ καβρούλις στὸ σπίτι, ἔρχεται μουσαφίρης.

—“Ὅταν πᾶς μουσαφίρης γιὰ πρώτη φορὰ σ’ ἓνα μέρος, νά μετρήσῃς πρὶν σὲ πάρῃ ὁ ὕπνος τρία μεσοδόκια. Θά ’ναιρευτῆς ποιὸν θά πάρῃς.

—“Ὅταν ὁ ἀέρας φέρῃ ἄσπρα τσουπουλάκια σάν ἀστράκια, ἔρχεται μουσαφίρης.

—Περίσσο μαχαίρι ἢ κουτάλι στὸ τραπέζι σημαίνει μουσαφίρη.

—“Ὁ μουσαφίρης στὸ τραπέζι πρέπει νά ξεδιπλώσῃ τὴν πέτσα ντου, γιατί ἀλλοιῶς πέφτει ὀγουρσουζά στὸ σπίτι τοῦ νοικοκύρη.

—“Ὁ μουσαφίρης δὲ διπλώνει τὴν πέτσα ντου, γιατί ἀργεῖ νά ξαναρθῇ.

—“Ὅταν μπλεχτοῦνε πειρούνια σημαίνει καυγᾶ.

—“Ὅταν ἀποφᾶς καὶ σὲ πιάσουν τούρτουρα, σημαίνει πῶς εἶσαι ἀμαρτωλός.

—Σὲ σπίτι ἀρραβωνισμένης νά μὴ μποῦνε κόλλυβα.

—“Ἄν φᾶς ταυτοχρόνως τὰ κόλλυβα τριῶν ἀποθαμένων, βλέπεις στὸν ὕπνο σου ποιὸν θά πάρῃς.

—Κόρη πού μαζεύει κουτιά δὲν παντρεύεται.

—Κόρη πού ἀγαπᾶ νά τρώῃ τὸ τσουνὶ τῆς κουλούρας γίνεται παπαδιά.

—Μὴν ἀφήνῃς νά πασπατεύουνε τὶς τσέπες σου. Ξεχνᾶς τὰ ὀνειράτά σου.

—“Ὅταν σοῦ κλέψουνε κάτι, βάλε ἓνα ροβῦθι στὸ καντήλι. Μελέτησε ποιὸν ὑποψιάζεσαι. Ἄν φουσκώσῃ τὸ ροβῦθι, αὐτὸς εἶναι ὁ κλέφτης.

—“Ὅταν σοῦ ἀρέσει νά πίνῃς τὸν καφέ ἀπὸ τὸ μπρίκι, θά κἀνῃς ὠραῖα παιδιά.

—“Ὅποιος πίνει κρύο τὸν καφέ του φοβᾶται τὴν πεθερά του.

—Μὴ σφουγγίζῃς τὰ χέργια σου σὲ ἀλλουνοῦ ροῦχο, γιατί θά σὲ συχαθῇ.

—Παντρεμμένη πού ἀγαπᾶ νά κάθεται στὸ κατώφλιο τῆς πόρτας, κάνει ὄλο θηλυκά παιδιά.

—Νά μπαινοβγαίνῃς ἀπὸ τὴν ἴδια πόρτα, γιατί ἀλλοιῶς χαλᾶ τὸ προξενεῖο καὶ γίνεται καὶ καυγᾶς.

—“Ὅταν σοῦ κρεμαστῇ ἡ ζώνη θά γεννῇ καυγᾶς.

—Δυὸ προσώπατα σ’ ἓνα σπίτι δὲν κάνει νά ἐορτάζουν μονημερίς. Γῆ ποθαίνουνε γῆ κακοποδίδουνε.

—Νὰ κοιμᾶσαι στὸ ἄλώνι καὶ νὰ μὴ φοβᾶσαι βιστιρά, γιατί οἱ δαιμόνοι φοβοῦνται τὸν κύκλο.

—Ὅταν χτυποῦνε τὰ ξύλα στὴ φωθιά σέ γλωσσοτρῶνε. Τότε νὰ λές: «ἂν εἶσαι φίλος νὰ χαρῆς κι' ἂν εἶσ' ἐχθρὸς νὰ σκάσης».

—Ἡ στάμνα τὴ νύχτα νὰ μὴ μένη ὄφκαιρη, γιὰ νᾶχη νὰ πίνη νερό «τὸ καλὸ τοῦ σπιθιοῦ».

—Μὴ φορῆς κίτρινα, γιατί ἀνὲ σέ φταρμίσουνε δὲ φεύγει ὁ φταρμός εὐκολὰ ἀπὸ πάνω σου.

—Ὅταν βγάλης λάδι ἀπὸ τὸ πιθάρι, δὲν κάνει νὰ τὸ ξαναχύσης μέσα.

—Τὸ καντήλι νὰ μὴ τὸ φυσᾶς γιὰ νὰ σβύση, μόνο νὰ βουλιάξης τὴ μολυβήθρα.

—Τὰ ψιχάλια τοῦ ἀντίπτερου ποὺ πομένουνε στὴ χέρα σου, νὰ τὰ βάνης ἀπάνω στὰ μαλλιά σου.

—Ὅντὲν ἔρχεται στὸ σπίτι σου μουσαφίρης καὶ βαστᾶ βέργα, μουδὲ νὰ τὴνὲ πέρνεις μουδὲ νὰ τοῦ τὴνὲ δίδης, γιατί θὰ μαλώσετε.

ΦΤΑΡΜΟΣ

ΧΑΜΑΪ-ΛΙΑ - ΑΓΙΩΤΙΚΑ - ΣΑΡΑΝΤΙΣΜΑ - ΓΗΘΕΙΕΣ

Φταρμός. Τὸ μάτιασμα στὴν Κρήτη τὸ λένε φταρμό. Γιαυτὸ ὅταν περιγράφουν τὴν ὁμορφιά ἀνθρώπου ἢ ζώου λένε «σιτ' ἀφτάρμιστά ντου» γιὰ νὰ προλάβουν τὴ βασκανία.

Ἡ Ἐπιστήμη ἐξηγεῖ τὸ πόθεν προέρχεται τὸ κακὸ μάτι, τὸ ὁποῖον γενικὰ φοβᾶται ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἀλλὰ στὴν Κρήτη, νομίζω, τὸ φοβοῦνται λίγο περισσότερο. «Καλλιά σὲ φάη θεργιοῦ μπούκα παρ' ἀνθρώπου ἀμάτι».

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο τὸ «κακὸ ἀμάτι». Εἶναι καὶ «ἡ κακὴ γλωσσοφαγιά».

Φυσικὸν εἶναι ἡ εὐτυχία νὰ ἐπισύρη τὸ φθόνον, τὴ γλωσσοφαγιά καὶ τὴν κατάρρα.

«Οἱ κατάρρες εἶναι πετρές» λένε στὴν Κρήτη. Ρίχνεις μιὰ πέτρα δηλ. καὶ δὲν πάει ἐκεῖ πού τὴν προορίζεις ἀκριβῶς, ρίχνεις δευτέρη τὰ ἴδια, ρίχνεις τρίτη, θὰ πάη. "Ετσι θὰ πάη ἀπάνω σου καμμιά φορὰ καὶ ἡ κατάρρα.

Εἴπαμε, αὐτὰ ἔχουν βάσι ἐπιστημονική.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὴν εὐχὴ τῆς βασκανίας, τὴν ὁποῖαν διαβάζουν στὰ σπίτια οἱ παπάδες, μετὰ τὸν Ἁγιασμό. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες, πού εἶχαν τόση Πίστη καὶ μὀρφωση, ἐθέσπισαν αὐτὴ τὴν εὐχὴ πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, διὰ τοῦ Τιμίτου Σταυροῦ.

—Οἱ σμιχτοφρύδηδες, λένε, πῶς φταρμίζουνε.

—Ἄλλὰ καὶ χωρὶς νᾶναι κανεὶς σμιχτοφρύδης φταρμίζει.

—Καὶ ἡ μάνα ἀκόμη μπορεῖ νὰ φταρμίση τὸ παιδί, κι' ὁ ἀδελφός σου μπορεῖ, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, νὰ σὲ ποθαμάξῃ καὶ νὰ σὲ γλωσσοφάη.

—Μερικοὶ «ξανοίγουνε τ' ἀνύχια ντως» ὅταν πρόκειται νὰ ἐκδηλώσουν τὸ θαυμασμό τους. "Αν τυχὸν τὸ παραλείψουν, τότε οἱ παρευρισκόμενοι τὸν διατάζουν «ξάνοιξε τ' ἀνύχια σου».

Καὶ τὸν «ἀπατόν ντου τόν ἴδιο» μπορεῖ κανεὶς νὰ φταρμίση γιαυ-

* Τὸ κακὸ ἀμάτι ἢ φταρμός εἶναι «τὸ κακὸ νιδί» (δηλαδή κακῶς ἰδεῖν) πού ἀναφέρεται στὶς γηθειές.

** Ἡ κακὴ γλωσσοφαγιά εἶναι «ὁ κακὸς καταλαλισμὸς ἢ τὸ κακὸ νισπὶ» (κακὸν εἰπεῖν).

τό, όταν κανείς μιλή γιά τόν ἑαυτόν του, τοῦ λένε οἱ ἄλλοι «φτύξε στόν κόρφο σου» ἢ «μεταξέσουρ' ἀπ' τόν τόπο σου» καί συγχρόνως τόν σπρώχνουν νά κουνηθῆ ἀπό τή θέση του, ἢ τοῦ λένε ἀκόμη «δάκασε τή γλώσσα σου».

—“Ένας ποῦ φταρμίζει καί τὸ ξέρει, ἅμα βάλῃ στό νοῦ ντου νά φταρμίση ἄθρωπο γῆ ὀζό, χάνει τή δύναμί ντου καί δέν μπορεῖ νά τοῦ κάμῃ κακό.

***

—“Από τὸ φόβο τοῦ φταρμοῦ καί τῆς γλωσσοφαγιάς ἔχουν προκύψει καί τὰ προληπτικά καί θεραπευτικά μέσα.

—Μερικοὶ ὡς πρόχειρο προληπτικό, δίδουν κρυφὰ κρυφὰ ἓνα ποῦλο (μουτζα) σέ κείνον ποῦ ξέρουν πὼς φταρμίζει. “Άλλοι κρατοῦν ἀπάνω τους Τίμιο Ξύλο, ἢ ἔχουνε στό σπίτι τους λιόκουρνο, ἢ κρατοῦν μιὰ μπλάβη μέτρα ἢ φοροῦνε ἓνα ροῦχο τους ἀνάποδα.

—“Όταν ποῦνε σέ κάποιον, ὅτι ἄλλος μιλοῦσε μὲ θαυμασμό γιά τὸ σπιτικό του, τὰ ζῶα, τίς δουλειές του, λέει πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας: «νά φάῃ τή γλώσσα ντου» ἢ «πούλους στα μάθια ντου», ἢ «δαυλος στόν κῶλο ντου καί σούβλα πυρωμένη».

—“Άλλο πρόχειρο μέτρον γιά τὴν ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας εἶναι νά κάνῃς «μια μουτζαλιά ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸ αὐτί, μὲ κάπνα παρμένη ἀπὸ τὴ ζερβὴ μπάντα τση παρασθιάς».

Ἐπίσης «νά βάνῃς στὴν ἀναμεσάδα τῶν κουρλιῶ σου ἓνα μπροκαλάκι, γιά νά μπαίνης καρφί στ' ἀμάθια τῶν ἔθρῳ σου καί τῷ δίμουρω φιῶ σου».

Χαμαῖλια. Ἐπὶ τὸ ἄνθρωπος δέν εἶναι ἀνυπεράσπιστος στὰ χέργια τῆς δύναμης τοῦ κακοῦ.

Ἐπὶ τὸ ἄνθρωπος δέν εἶναι ἀνυπεράσπιστος στὰ χέργια τῆς δύναμης τοῦ κακοῦ. Ὑπάρχουν οἱ χερικαροῦδες γυναῖκες καί οἱ χερικάρηδες παπάδες, οἱ ὅποιοι προλαμβάνουν καί θεραπεύουν πᾶσαν νόσον καί πᾶσαν μαλακίαν, μὲ διάφορα μέσα.

Καί τὸ πρῶτο εἶναι τὸ χαμαῖλι.

Τὰ χαμαῖλια ἔχουν μεγίστην προληπτικὴν δύναμιν.

Γίνονται μὲ μπλάβο πανί, ἔχουν σχῆμα τρίγωνο, καί περιέχουν:

1) Τὸ τετραβάγγελο, δηλαδὴ τὴν περικοπὴ τῆς Ἐναστάσεως καί ἀπὸ τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια.

2) Κερί ἀπὸ τὴν Ἐνάσταση.

3) Καλάμι, ἀπὸ τρικόντυλο καλάμι τοῦ Ἰορδάνη.*

4) Καλορρίζικα τοῦ Ἐπιτάφιου.

5) Ἐπίταφο τοῦ Μεγάλου Σαββάτου.

* Ἡ νοθεία, φαντάζομαι, δίδει καί πέρνει, γιὰτὶ ἀλλοιώτικα ὁ Ἰορδάνης θὰ εἶχε μείνει χωρὶς καλάμια.

Ἄγιωτικά. Ἡ γλωσσοφαγιά προλαμβάνεται ἂν κάνης ἁγιασμό κάθε μῆνα στὸ σπίτι σου καὶ ὁ παπὰς διαβάζη τὴν εὐκὴ τῆς βασκανίας. Ἐάν χύνῃς κάθε Σάββατο Μεγάλον Ἄγιασμό στὶς τέσσερις γωνιῆς τοῦ σπιτιοῦ σου. Ἐάν θυμιάζῃς μὲ καλορρίζικα τοῦ ἐπιτάφιου τὶς τέσσερις γωνιῆς τοῦ σπιτιοῦ σου.

***

Μιά φορά πού φταρμίστηκε κάποιος, δὲν πρέπει ν' ἀπομείνῃ ὁ φταρμὸς ἀπάνω του τὴ νύχτα. Πρέπει νὰ φύγῃ ὁ φταρμὸς. Πῶς;

α) Μὲ ἁγιωτικά, πού εἶναι κυρίως λάδι ἀπὸ τὸ εὐχέλαιο τῆς Μ. Τετράδης ἢ ἀπὸ καντήλι θαματοουργῆς εἰκόνας, ἢ ἁγίασμα ἀπὸ ἐκκλησία, καλορρίζικα, Μεγάλος Ἄγιασμός. Καπνίζουν μὲ καλορρίζικα τὸ φταρμισμένο, ἐπαλείφουν μὲ τὸ λάδι, τὸν ραντίζουν καὶ τὸν ποτίζουν μὲ ἁγίασμα. Φέρνουν καὶ τὸν παπὰ καὶ τὸν σταυρώνει μὲ τὴν Ἁγία Λόγη.

β) Μὲ σαράντισμα. Ἐάν παρὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶσων ἁγιωτικῶν τὰ φαινόμενα τοῦ φταρμοῦ εἶναι ἔντονα (ρίγη, κεφαλόπονος, ξερατὸ) οἱ συγγενεῖς τοῦ φταρμισμένου φωνιάζουν μιά χερικαροῦ γυναῖκα * νὰ τονὲ σαραντίσῃ μὲ τὴν κατάλληλη γηθειά, «*ἀποῦ εἶναι ἐφτὰ καληῶρες*».

* Τέτοιες γυναῖκες ὑπάρχουν καὶ στὶς πόλεις ἀκόμη. Λεφτὰ δὲν πέρνουν γιὰ τὴν ἔξαι ἀπογορευμένα ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὄντὲν ἤπεψε τὸν Ἁγ. Γιάννη ν' ἀρμηνέψῃ τοῖς γηθειῆς στοὶ ἀθρώπους, καὶ τοῦπνε: «*Σοῦ ἀρμηνεύγω τοῖς γηθειῆς κι' ὅπου τοῖς πῆς νὰ γαῖνη, μουδὲ κουρφὰ νὰ τὴνὲ λές, μουδὲ λεφτὰ νὰ πέρνης*». Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖο αὐτὸ οἱ χερικαροῦδες συμμορφώνονται καὶ δὲν πέρνουν λεφτὰ. Φανερά ὅμως δὲν τὶς λένε τὶς γηθειῆς. Ἐπ' ἐναντίας μάλιστα. Τὶς λένε μουρμουριστὰ, μυστηριωδῶς, ὥστε νὰ κουνοῦνται μὲν τὰ χεῖλια τους, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀκούῃ μῆτε ὁ γητεῦόμενος. Ἐάν τοὺς ζητήσῃς νὰ σοῦ τὴν μάθουν τὴ γηθειά, θὰ σοῦ βροῦνε διάφορες προφάσεις. Καὶ στὸ τέλος σοῦ λένε: «*Γιὰ νὰ μάθῃς τὴ γηθειά νὰ πιάνη, πρέπει νὰ τὴνὲ μάθῃς ἀπὸ ἄντρα, κι' ἐγὼ εἶμαι γυναῖκα*».

—Χερικαροῦ δὲν εἶναι τίτλος ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ μὲ τὴ λέξη αὐτὴ ἐνοοῦν τὴ γυναῖκα ἢ τὸν παπὰ (χερικάρης παπὰς) πού πιάνουν τὰ διαβαστικά τους καὶ γίνονται καλὰ οἱ ἄρρωστοι. Ἐς πούμῃ δοκιμάζον τὴ Μαργιόρα, τὴ Θεονύφη, τὴν Ἄνεζινη (σύγχρονὸς μου) κι' ὅποιαν βροῦνε πλεία χερικαροῦ, σὲ κείνη καταφεύγουν τὸ περισσότερο. Στὴν πόλη τοῦ Ἡρακλείου ἢ «*Μπάχη Κάλφαινα*» μὲ τὰ πελώρια αὐτιά της, ἦταν ὁ ἄσσος Ἐρωπὸς στὸ χωριὸ Ἁγ. Βασίλειος Πεδιάδος «*ὁ παπὰ Γιωργάκης*»—ἱερεὺς αὐτὸς—ἦταν ἐξαιρετικὰ χερικάρης καὶ μὲ τὰ διαβαστικά του καὶ τὰ χαμαῖλια του ἔκανε τρομερὴ ἀντίπραξη στοὺς γιατροὺς. Ἐπ' τὴν ὥρα πού ἔβαζε ἀρχὴ νὰ γητεῦνῃ λέγοντας: «*Ἐστ' ὄνομά σου Θέ μου, Δεσπότη μου, Χριστέ μου, Κύριε Ἰσοῦ Χριστέ μου. Στὸ κοσπέντε Δικεμβρίου ὁ Χριστὸς γεννᾶται, τούτῃ γιῶρα καὶ κείνη μιά λογαῖται*», ὁ ἄρρωστος ἀρχίζε κιάλας νὰ γίνετῃ καλὰ.

—Ἡ χερικαροῦ πρέπει νὰ φορῇ μαῦρα, ἢ μαύρη ζώνη, ἢ μαῦρο τζεμπέρι. Αὐτὸ τῶπνε ὁ Δεσπότης Χριστὸς στοὺς Ἀποστόλους ὄντὲ τασὲ παράγγερνε καὶ τῶς εἶπνε: «*Ἄντεστε βρῆτε μιά γρηά, μαύρη ζώνη νὰ φορῇ καὶ μὲ κείνη νὰ μετρᾷ γιὰ νὰ γίνονται καλὰ*».

γ) Διώκεις επίσης τὸ φταρμό, ἂν βάλῃς κάποιον καὶ σοῦ μετρήσῃ τις τρύπες σου. Πρέπει νὰ βρεθοῦν 9 τρύπες στὰ κορίτσα καὶ στοὺς ἄνδρες καὶ 10 στὶς παντρεμμένες (2 τὰ μάθια, 2 τ' αὐθιά κλπ.).

Πῶς γίνεται τὸ Σαράντισμα. Τὸ σαράντισμα ἔχει τὴν ὄνομασίαν του ἀπὸ τὴν ἐπίκλησιν «σαράντα Ἄγιοι βοηθάτε του», ποῦ περιέχεται στὶς γηθειές.

Τὸν τρόπο ποῦ θὰ γίνεται τὸ σαράντισμα τὸν ἀρμήνεψε στοὺς ἀνθρώπους ἡ Ἁγία Ἀργυρῆ ὄντὲν εἶπενε «Ἄχη καὶ δὲν εὐρέθηκε ἄθρωπος βαφτισμένος μυρωμένος νάχη φωμένο τὸ ἀντίντερο τῆς Μεγάλῃς Πέφτης, νὰ πιάσῃ ἀλάτι καὶ πανὶ νὰ σταυρώσῃ τὸν ἀρρωστάρη, νὰ φύγῃ ἀπὸ πάνω ντου ὁ φταρμός, ὁ πόνος κι' ἡ κακὴ γλωσσοφαγιά ;»

Γίνεται λοιπὸν τὸ σαράντισμα ὡς ἑξῆς :

Ἡ χερικαροῦ γυναίκα πέρνει τὸ τσεμπέρι τῆς ἀπὸ τὴ μιὰ γωνιά καὶ τὸ μετρᾷ πάνω στὸ χέρι τῆς ἀπὸ τὰ δάχτυλα ἕως τὸν ἀγκῶνα καὶ προσθέτει ἀκόμη 4 δάχτυλα τσεμπέρι. Στὸ σημεῖο ποῦ τελειῶνουν τὰ 4 δάχτυλα βάζει 3 σβώλους ἀλάτι. Κρατεῖ σφιχτὰ τὸ ἀλάτι μὲ τὸ τσεμπέρι καὶ σταυρώνει τὸν πάσχοντα μουρμουρίζοντας τὴ γηθειά. Ὁ ἀφὸ τελειῶσει ἡ γηθειά, μετρᾷ ξανά τὸ τσεμπέρι (ποῦ πρέπει νάχη σταθερὸ μῆκος 1/2 πήχη σὺν 4 δάχτυλα). Ἐὰν ἔχη κοντύνει τὸ μάκρος του, ὁ πάσχων εἶναι φταρμισμένος κατάκαρδα. Αὐτὸ ἄλλως τε πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἡ γιάτρουσα χασμουριέται σὲ σημεῖο νὰ τῆς φύγουν οἱ μασέλες, τρέχουν τὰ μάθια τῆς δάκρυα καὶ τὸ στόμα τῆς σάλια, γιατί πέρνει ἀπάνω τῆς τὸ κακό. Μετὰ τὸ μέτρημα, βάζουν τὸ τσεμπέρι γιὰ λίγη ὥρα στὸ κεφάλι τοῦ πάσχοντος, νὰ τὸν πάρῃ ὁ ὕπνος, καὶ τὸ ἀλάτι τὸ ρίχνουν σὲ μιὰ λεκάνη μὲ νερό, γιὰ νὰ λύσῃ τὸ κακό.

Γ η θ ε ι ε ς

«Στ' ὄνομα ντοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Στὶς ἰκοσπέντε Δικεμπρίου Χριστὸς γεννᾶται, τούτ' ἡ γιῶρα καὶ κείνη μιὰ λογαῖται. Ἄγγελε τρισάγγελε Μιχαήλ Ἀρχάγγελε. Παρακαλῶ τὸ Ἅγιό σου Πνεῦμα, ἡ ζάρα ἡ ζαρωμένη ποῦ πάει στὴ γειτονιά, μὴν ἔχη κακὸ παρατήρημα. Τὰ μαλλιά τῆς κρέμονται, τὰ βυζὰ τῆς καίγονται, τὰ γυροπόδια τῆς τῆ γῆς παρακαλοῦνε. Στ' ὄνομά Σου Θεέ μου, Δεσπότη μου, Χριστέ μου. Κύριε Ἰσοῦ Χριστέ μου. Ἡ ζάρα ἡ ζαρωμένη παίρνει νὰ θερμίση, μωρὸ παιδί στὴν κούνια νὰ θερμολοῆσῃ καὶ καλὸ ζευγάρι νὰ ξεζευγαρώσῃ καὶ καλὸ ἀντράννο νὰ ξεχωρίσῃ καὶ καλὸ ἀμπέλι νὰ ξεκουρμουλώσῃ. Ἄγγελε τρισάγγελε, παρακαλῶ τὸ Ἅγιό Σου Πνεῦμα, τὴ ζάρα τὴ ζαρωμένη νὰ τὴ στείλῃς κάτω στὸ γιαλὸ

κάτω στ' άκρογιάλι νά βρῆ τ' άγριου λαφιου τὴν καρδιά, νά τὴνέ σκίση καί νά τὴνέ φάη, νά βρῆ τοῦ άγριολαφίνας τὸ γάλα νά τὸ πιῆ κι' άπό τὸ δοῦλο τοῦ Θεοῦ . . . νά λείπη: τὸ λάβωμα, ὁ φταρμός, τὸ βιστρίσμα καί ἡ κακὴ γλωσσοφαγιά. άποῦ τὴν κεφαλή ντου, άποῦ τὸ στόμα ντου, άποῦ τὰ μάθια ντου, άποῦ τὴν καρδιά ντου, άποῦ τοί 99 φλέγες τοῦ κορμιοῦ ντου. Πέντε καί πέντε δέκα καί πέντε δεκαπέντε καί πέντε εἴκοσι καί πέντε εἰκοσιπέντε καί πέντε τριάντα καί πέντε τριανταπέντε καί πέντε σαράντα. Σαράντα Ἄγιοι βοηθάτε του. "Άλφα μιά, ἄλφα δυό, ἄλφα τρεῖς, ἄλφα τέσσερις, πέντε ἄλφα. Δυὸ μάθια σέ φταρμίσανε, τρία πράγματα σέ γιάνανε. Τὸ Πατρί καί τὸ Υἱὸ καί τὸ Ἄγιον Πνεῦματι. Ἄποῦ σέ φτάρμιζε νά βγῆ τ' άμάτι ντου. Τὸ δεξὸ γὴ το ζερβό; ὁποιο θέλει ὁ Θεός. Δέξου γῆς τὸ βάρος του καί δός του τὴν ὑγεία ντου» (λέγεται 3 φορές). Καί φτύνεται ὁ πάσχω 9 φορές.

"Άλλη γηθειά πολὺ παλαιά. Ὁ Χριστὸς ἐπήγαινε τὸ κακὸ νιπὶ τοῦ πάντηξε, Ποῦ πᾶς κακὸ νιδὶ κακὸ νιπὶ κακὲ καταλαλισμέ; Πάω νά βρῶ ζευγάρια νά ξεζευγαρώσω, ἄθρωπο καλὸ νά θανατώσω. Προσιτάζω σε κακὸ νιδὶ, κακὸ νιπὶ κακὲ καταλαλισμέ, νά πᾶς στὸν πάτο τοῦ γιαλοῦ, νά βρῆς χαράκια νά ξεχαρακώσης, πρικοῦς καβροῦς νά θανατώσης, κι' άπό τὸ δοῦλο τοῦ Θεοῦ. . . . νά λείπης. "Α σέ φτάρμισε γυναῖκα νά ψυγοῦνε τὰ βυζὰ τζης κι' ἄ σέ φτάρμισε ὁ ἄντρας νά ψυγοῦνε τ' άχαμνά ντου. "Άλφα μιά, ἄλφα δυό, ἄλφα τρεῖς, πέντε ἄλφα. (Διήγησις Ἁναστασίας Μανουρά ἔξ Ἁγ. Μύρωνος).

"Άλλη γηθειά.

- « Ὁ φταρμός ἐπήγαινε κι' ὁ Χριστὸς τοῦ πάντηξε
  - » Ποῦ πᾶς φταρμὲ πρικοφταρμὲ; Πάω νά βρῶ ἄγκουρα νά μαράνω,
  - » λιγερὴ νά καψοφλοῆσω, μωρὰ παιδιὰ νά ζεματίσω.
  - » Γιὰγυρε φταρὲ πρικοφταρμὲ, κι' ἔβγα στὰ ὄργια στὰ βουνά,
  - » νά βρῆς τὴν άγριολαφίνα, νά πιῆς τὸ αἷμα τζη,
  - » νά φᾶς τὸ κρέας τση κι' άποῦ τὸ δοῦλο τοῦ Θεοῦ...
  - » νά λείπης: άποῦ τὰ μάθια ντου, άποῦ τὸ σκῶτι ντου, άποῦ
  - » τοί 99 φλέγες τοῦ κορμιοῦ ντου. Πέντε καί πέντε δέκα
  - » καί πέντε δεκαπέντε καί πέντε εἴκοσι καί πέντε κοσιπέντε
  - » καί πέντε τριάντα καί πέντε τριανταπέντε καί πέντε σαράντα
  - » **Σαράνια** Ἰοὶ βοηθάτε του καί βγάλετε άπό πάνω ντου
  - » τὸ ρίγο, τὸ φταρμό, τὴ γλωσσοφαγιά, τὴν κατσιποδιὰ καί τὸ
  - » κακὸ συναπάντημα. "Α σέ φτάρμισε γυναῖκα νά ψυγοῦνε τὰ βυζὰ
  - » τζη, κι' άνέ ντώπαθες άπ' ἄντρα νά κοποῦνε τ' άχαμνά ντου.
- Ἄνάτριχα σ' ἔσπειρ' ὁ κύρης σου, ἀνάτριχα σ' ἔκαμε ἡ μάνα

σου, ἀνάτριχα νὰ φύγη τὸ κακὸ κακὸ 'πὸ πάνω σου, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
 Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνέματι.

***

'Αλλὰ δὲ φταρμίζονται μόνο οἱ ἄνθρωποι, φταρμίζονται καὶ τὰ ζῶα
 Ἡ γηθειὰ γιὰ τὰ ζῶα εἶναι :

« Αἶδε πρᾶμμα θαμαστό, νὰ φταρμίζεται τὸ ζῶ.

» Νὰ τοῦ χύνουνε νερό, νὰ τοῦ φεύγη ὁ φταρμός.

» Ὅντὲ δὲ φταρμίζεται, τρώει καὶ χυμίζεται».

***

Ὁ μεταξοσκώληξ, τὸ μεταξουργιὸ ὅπως τὸ λένε στὴν Κρήτη,
 ὑπόκειται περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα στὴ γλωσσοφαγία καὶ στὸ
 κακὸ μάτι. Οἱ κοπέλλες τὸν καλλιεργοῦν καὶ τὸν ἀγαποῦν τὸ μετα-
 ξοσκώληκα καὶ κάθε μιὰ φιλοδοξεῖ νὰ κάμῃ τὰ καλλίτερα μεταξωτά
 σεντόνια, τοὺς χαχιλαμάδες ὅπως τὰ λένε, καὶ τὰ μεταξωτά πουκάμι-
 σα τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ, σωστά ἀριστουργήματα Κρητικῆς ὑφαντικῆς.

Ἡ πάρα κάτω ὠραία γηθειὰ, τὴν ὁποῖαν ἡ μανούλα μου ἐσιγο-
 ψυθίριζε στὸ μεταξουργιὸ τῆς κάθε πρωί, ὅταν τὸ τάιζε, μᾶλλον ὡς
 προληπτικὸν κατὰ τῆς βασκανίας, μοῦ εἶναι ἐξαιρετικὰ συμπαθῆς:

« Ἀδάμης ὁ πρωτόπλαστος 12 χρόνους ἤκαμε μέσα στὴ γῆ χω-
 σμένος. Καὶ στὰ 12 χρόνια ἤνοιξε τὸ μικιὸν του δαχτυλάκι, κι' ἤβγα-
 λε τρία σκουληκάκια. Ἐνα χρυσό, ἓν' ἀργυρὸ κι' ἓνα μεταξωμένο.
 Ἡ Παναγία πέρασε καὶ δὲν ἐρέχθηκε μουδὲ χρυσό, μουδ' ἀργυρὸ,
 μόνο τὸ μεταξωμένο. Τῶπῃρε καὶ τῶβαλε στὸ μανικάκι τζη. Ἐπῆγεν
 το στὸ σπίτι τζης. Ἐγεμίσανε ἀνώγεια καὶ κατώγεια, πόρτες καὶ κα-
 λαμωτές.

Καὶ περάσανε τρεῖς μυτοῦσες τρεῖς κακοστομοῦσες. Εἶπανε δὲν
 εἶπανε, τὸ μετὰξι ἐκοιμήθηκε. Κι' ἡ Παναγιά ἔνεστέναξε καὶ εἶπενε :
 " Ἀραγες δὲν εὐρέθηκεν ἄθρωπος βαφτισμένος, μυρωμένος, τσῆ Με-
 γάλῃς Πέφτης μεταλαβωμένος, νὰ πιάσῃ ἀσήμι καὶ χρυσάφι, γῆ τοῦ
 σταργιοῦ τῆ ράπη, νὰ βλογῆσῃ τὸ δοῦλο τοῦ Θεοῦ μεταξοσκώληκα
 νὰ σηκωθῆ νὰ φάῃ ; Ναῖσκες Κερά Δέσποινα κι' εὐρέθηκε. Τὸ μετὰξι
 ἐξύπνησε, τρώει καὶ χυμίζεται, τὸ κακὸ σκορπίζεται.

***

Θές νὰ σοῦ πετύχη καὶ νὰ πληθύνῃ τὸ μεταξουργιὸ σου ; Πάρε
 τὴν ἡμέρα τῶν Ἁγῶν Σαράντα τὸ σπόρο στὸν κόρφο σου καὶ πήγαινε
 στὴν ἐκκλησία. Οἱ Σαράντα ἴγιοι βοηθοῦνε καὶ πληθαίνει τὸ μετα-
 ξαργιό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΓΗΘΕΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Κεφαλή. "Όταν πονή ή κεφαλή τῶν κοριτσιῶν, τοὺς λένε οἱ παντρεμμένες: «τάξε τηνε στὸν "Άγιο Στέφανο», ὑπονοοῦσαι ὄχι τὸν πραγματικὸ "Άγ. Στέφανο, ἀλλὰ τὸ στεφάνι τοῦ γάμου.

—"Όταν ἔχης πονοκεφάλους νὰ λουστῆς μὲ καλορρίζικα τοῦ Ἐπιταφίου τῆ Μ. Παρασκευῆ, ἀλλὰ νὰ μὴ ξαναλουστῆς πειὰ Παρασκευῆ.

Σκέψις. "Αν ταυτόχρονα δυὸ ἄνθρωποι εἶπουν τὴν ἴδια φράση εἰς ἐκδήλωσιν σκέψεως, ποὺ τοὺς κατέβηκε κείνη τῆ στιγμῆ, πρέπει νὰ σπεύσουν νὰ ἀκουμπήσουν σὲ κόκκινο ἀντικείμενο, γιὰ νὰ τοὺς ἔρθη καλὸ γρήγορο.

Μάτια. "Όταν ἔχης τσίτο στὸ μάτι (κριθαράκι), τὸν ὁποῖον ἀποκτᾶς, ὅταν δὲ δώσης σὲ βαρεμένη γυναῖκα κάτι φαγώσιμο ποὺ σοῦ ζήτησε, πρέπει νὰ σοῦ δώση ἕναν ποῦλο μιά πρωτογόνατη κοπέλλα. Καὶ νὰ σὲ γητέψη μιά Μαρία στὴν ἀστροφεγγιά μ' ἕνα σπυρὶ κριθᾶρι καὶ νὰ λέη.

«'Απὸ σπέρας τσίτος κριθος

» καὶ ταχυτέρου κριθος μὰ ὄχι καὶ τσίτος».

'Εάν παρ' ὄλα αὐτὰ ὁ τσίτος ἐπιμένῃ, πρέπει νὰ πᾶς στὴν ἔγκυο νὰ σοῦ χαρίση μιά μπακίρα (χάλκινο νόμισμα).

—"Όταν ξεπετᾶ τὸ μάτι σου κάποιον θὰ δῆς ποὺ ἔχεις καιρὸ νὰ τὸν συναντήσης.

—"Όταν σοῦ μπῆ φρύσαλο στὸ μάτι σου (ἄχυρο ἢ ξυλαράκι) νὰ σὲ γητέψουν. Νὰ ἢ γηθεία του :

«"Αη Γιώργη ἀφέντη Καβαλάρη. Παράσυρε τ' ἄλώνι σου νὰ βγῆ τὸ κοσαράκι. "Αν εἶσαι πέτρα πέταξε, κι' ἂν εἶσαι χῶμα λυῶσε, κι' ἂν εἶσαι καὶ βρωμαγκαθιά, ἔμπα στὴ μάννα σου βαθεία».

—Νὰ μὴ κάνης στὰ ψευτικά τὸν ἀλλοίθωρο, γιὰτὶ μπορεῖ νὰ κράξῃ ὁ μαῦρος πετεινὸς καὶ θ' ἀπομείνης ἀλλοίθωρος σ' ὄλη σου τῆ ζωῆ.

—"Όταν βγάλης φακὴ στ' ἀμάτι νὰ σὲ γητέψουν μὲ φακὴ.

—Νὰ μὴ πίνης νερὸ ἀπὸ τὸ ἀγγεῖο τῆ ὄρνιθας γιὰτὶ δὲ θὰ φέγῃς ἅμα βασιλέψη ὁ ἥλιος· θὰ ὀρνηθοτυφλιάσης.

Γιαινεις ἀπὸ τὸ ὀρνηθοτύφλιασμα ὡς ἐξῆς: "Ο γητευτῆς πέρνει τὸν ἄρρωστο καὶ κάνουν τρεῖς φορὲς τὸ γῦρο τῆς ἐκκλησίας καὶ λέει:

«Τοῦ κοπελλιού τ' ἀμάτι ἔχει ὄρνιθοτυφλήτη· πέτε του μικροὶ μεγάλοι ὁ Θεὸς νὰ τοῦ τὸ(ν) βγάλῃ».

Αὐτιά. «Ὅταν βουίξῃ τὸ αὐτί σου, καλὰ χαμπάρια θὰ νάχῃς. Σταύρωσε τὸ αὐτί σου καὶ πέ: «Καλὴ μιλιὰ, καλὴ λαλιὰ, καλὸ χαμπάρι νὰ μοῦ φέρῃ».

—«Ὅταν σὲ τρώῃ τὸ αὐτί σου, μουσαφίρης θὰ λάχῃ.

—Αὐτιά μεγάλα σημαίνουν μακροζωία.

—«Ὅταν γιορτάξῃς εἶναι ἔθιμο νὰ σοῦ τραβοῦν τὸ αὐτί.

—Εὐχή: «'Απ' τὸ στόμα σου καὶ στοῦ Θεοῦ τ' ἀφτί».

—«Κουφὸ τοῦ πονηροῦ τ' ἀφτί καὶ μολυβοδεμένο», εὐχή, μᾶλλον ξόρκι, ποὺ λένε ὅταν κάνουν λόγο γιὰ πόνο ποὺ δὲν ἐπανήλθε.

Μύτη. «Ὅταν σὲ τρώει ἡ μύτη σου, ἡ ψάρι θὰ φᾶς ἢ ξυλειές.

—«Ὅταν φθιαρμίζεσαι (φτερνίζεσαι) ἔχουνε τὴν ἀθυβολὴ σου (σὲ μελετοῦν). Κι' ἐπειδὴ ἔχει ὁ κόσμος τὴν ἀθυβολὴ τοῦ ἄλλου πότε γιὰ καλὸ καὶ πότε γιὰ σοῦρα (κουτσομπολιό), καλὸν εἶναι οἱ φθιαρμιζόμενοι νὰ λένε :

«'Αν εἶναι γιὰ καλὸ μου ν' ἀθίση καὶ νὰ δέση

» ἂν εἶναι γιὰ κακό μου νὰ γκρεμιστῇ νὰ πέση

» κι' ὡς τὸν ἐγήτεψα καλὰ νὰ βγάλῃ καὶ τὸν κοιλικὰ

» καὶ τὴ λῶβα καὶ τὴν ψώρα κι' ὅλα τὰ κακὰ τῆς χώρας.

—Τὸ φθιάρμισμα προμηνύει, ὡς γνωστόν, καὶ τὸ κρουλόγημα.

«'Αν ὁ φτερνιζόμενος εἶναι μόνος λέει: «καλῶς ὠρισες», ἂν εἶναι μὲ συντροφιά τοῦ λένε οἱ παριστάμενοι : «μὲ τῆς γειᾶς σου».

—«Ὅταν ἀνοίξῃ ἡ μύτη τῆς γητεύου :

« Χαιράμενη ἐζύμωσε, μπουκιὰ ψωμί δὲν ἤδωκε

» κι' ἀπ' τὰ ἑφτά οὐράνια ἀνεστεναμὸς ἐβγήκαινε

» Γροίκα αἶμα θάμα καὶ κάμε στάμα».

—Μὴν ἀγγίξῃς τὴ μύτη σου τὴν ὥρα ποὺ κατουρεῖς γιὰτὶ θὰ βγάλῃς σπυρί. Ἡ μύτη βγάνει κάτι σπυργιὰ καὶ ἡ ἀρρώστεια λέγεται βλοητό. Νὰ ἡ γηθειὰ τοῦ βλοητοῦ :

«Τρεῖς μικρὲς ἀπάρθενες ἐπήρανε τὰ μαναράκια ντως καὶ πήγα-νε νὰ κόψουνε πεῦκο, λεῦκο καὶ μηλιὰ κυπαρισσά, νὰ κάμουνε τῆς Παναγιᾶς ἀνώφιλο τσ' Ἁγιά Σοφιάς κατώφιλο. Μὰ κλαῖνε καὶ θρηνοῦνται τὰ βουνὰ τῶς ἀπηλογοῦνται. Κι' ὁ Χριστὸς ἐπρόβαλε καὶ τοῖ ρώτηξε. Ἰντὰ ἔναι καὶ θρηναῖστε καὶ τοῦ Χριστοῦ παραπονᾶστε ; —Χριστέ μου τὰ κρουφὰ κατέχεις καὶ τὰ φανερά δὲ γκατέχεις ; Ὡς ἐπηγαίναμε νὰ κόψωμε πεῦκο λεῦκο καὶ μηλιὰ κυπαρισσά, νὰ κάμωμε τῆς Παναγιᾶς ἀνώφιλο καὶ τσ' Ἁγιά Σοφιάς κατώφλι, μᾶς ἐχτύπησε τὸ πελεκούδι καὶ βγήκαινε τὸ βλοητό. Καὶ κοντὸ δὲν εὐρέθηκεν

ἄθρωπος βαφτισμένος, μυρωμένος τῇ Μεγάλῃ Πέφθῃ μεταλαβωμένος, νὰ πιάσῃ ἀσήμε γῆ χρυσάφι νὰ γητέψῃ τὸ βλοητό, νὰ τὸ δώσῃ ὁ οὐρανὸς τῇ γῆς κι' ἡ γῆ τοῦ ποταμοῦ κι' ὁ ποταμὸς τῇ θάλασσας νὰ τὸ καταπιῇ κι' ἀποῦ τὸ δοῦλο τοῦ Θεοῦ . . . νὰ λείπῃ ;»

—Γιὰ νὰ βρῆς ποιὸς ἔχει τὴν ἀθυβολή σου κάνεις τὸ νομάτισμα. Δηλ. στὰ 5 δάχτυλα μελετᾶς ἀπὸ ἓνα πρόσωπο γνωστό σου καὶ λὲς σ' ἓναν ποῦ εἶναι μαζύ σου νὰ πιάσῃ ἓνα δάχτυλο ἀπὸ τὰ μελετημένα.

Στόμα. Ὅταν χασμουριέσαι κάνε σταυρὸ στὸ στόμα σου, μὲ τὸ δείκτη τοῦ δεξιοῦ χερσιοῦ.

—Ὅταν χασμουριοῦνται συχνὰ δυὸ πρόσωπα ταυτοχρόνως, μαζύ θὰ ποθάνουν.

—Ὅταν χασμουριέσαι σημαίνει πῶς ἢ νυστάζεις, ἢ βαργυέσαι, ἢ πεινᾶς, ἢ κατουριέσαι.

—Ὅταν γελάς πολύ, ἀπὸ φόβο μήπως σοῦρθη καμμιά ξαφνικὴ λύπη, σοῦ λένε: «Σὲ καλὸ ντου Παναγία μου νὰ μὴν τοῦ βγοῦνε κλαψογέλοια».

—Ὅταν παραγελάς δένε κόμπο στὸ μαντήλι σου.

—Ὅποιος γελά τὴν Παρασκὴ τὴν Κυριακὴ θὰ κλάψῃ.

—Τὰ ὑπολείμματα τοῦ φαγητοῦ σου ἢ τοῦ ψωμοῦ σου νὰ μὴ φάῃ ἄλλος γιατί σοῦ παίρνει τὴ δύναμή σου.

—Τὰ ἀποποτιδία σου ὅποιος πιῇ μαθαίνει τὰ μυστικά σου. Στὰ γλέντια οἱ νέοι παρατηροῦν ἀπὸ ποιο ποτηράκι θὰ πιῇ τὸ ποτό της ἐκεῖνη, γιὰ νὰ πιοῦνε τὸ ὑπόλοιπο νὰ μάθουν τὰ μυστικά της.

—Τὸ στόμα στὶς γωνιὲς βγάζει χαλινάρια, μικρὴ ὑπόλευκη πληγή, ποῦ πολὺ πονεῖ. Γιὰ νὰ θεραπευθῆς νὰ σηκωθῆς πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος καὶ ἀνήπλυτη κι' ἀκατούρητη νὰ πᾶς νὰ τρίψῃς τ' ἀχείλια σου στὸ κερκέλι τοῦ σπιθιοῦ (κερκέλια εἶναι σιδερένιοι κρῖκοι ποῦ χρησιμεύουν γιὰ τὸ χτύπημα τῆς πόρτας).

—Ὅταν τρέχουν τὰ σάλια σου τὴν ὥρα ποῦ κοιμᾶσαι κάποιος συγγενῆς σου θὰ πεθάνῃ.

Ἄφτρα— παθαίνεις ὅταν πιῆς νερὸ στὴν ἀστροφεγγιά.

Τὴν ἄφτρα τὴ γητεύει μιὰ Μαρία ἀπάρθρευη (νὰ μὴν ἔχη δὴ τὰ ἔμμηνά της) μὲ ἀγιασμό καὶ ἓνα κομμάτι βασιλικὸ νωπὸ ἢ ξερό.

Τὸ γήτεμμα γίνεται στὴν ἀστροφεγγιά.

Νὰ ἢ γηθειὰ τῆς ἄφτρας :

«Βασιλικὸς Σταῦλος ἐκάηκε
 » κι' ἀπάρθено κοράσι τὸν ἐπόσβυσε
 » μὲ κουπί νερό, μὲ κλαδί βασιλικὸ
 » Ἄπο' σπέρας ἄστρα κι' ἄφτρα
 » ταχυτέρου ἄστρα κι' ὄχι ἄφτρα
 Ἡ ἄφτρα γιατρεύεται καὶ μὲ τὸ λιόκουρνο.

Γλῶσσα. Ἐὰν δαγκάσης τὴ γλῶσσα σου εἶναι σημεῖον γλωσσοφαγιάς. Πρέπει νὰ λές :

«Νὰ φᾶνε τὰ κομμάθια ντως ἀποῦ μὲ γλωσσοτρῶνε »

—Ἄν σὲ τρῶη ἡ γλῶσσα σου θὰ βάλῃς καυγᾶ.

—Ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα πολλές φορές «βγάνει σοῦρες καὶ κακὰ λόγια» γιὰ ἀθώους ἀνθρώπους, εἶναι «διαταμμένο ἀποῦ τὸ Θεὸ» νὰ τὴν πρωτοτρῶνε τὰ σκουλήκια στὸν τάφο μέσα κι' ὕστερα νὰ τρῶνε τὸ ὑπόλοιπο κορμί.

—Στὴ γλῶσσα βγαίνουν τὰ κακὰ σπυργιὰ τὰ λεγόμενα «Μουρνιά».

Ἡ Μουρνιά ἔμα δὲ γητευτὴ πεθαίνει ὁ ἄρρωστος.

Ἴδου ἡ γηθειά :

«Ἀδάμης ὁ Πρωτόπλαστος ἐφύτευε στὸν Παράδεισο τρία δεντρά. Μιὰ δάφνη, μιὰ μηλιά καὶ μιὰ μουρνιά. Ἡ δάφνη κι' ἡ μηλιά ν' ἀνθῆ, κι' ἡ μουρνιά νὰ ξεραθῆ.
 Μουδ' ἀπάνω τρούλα, μουδὲ κάτω ρίζα.»

—Τὴν ἀκρογλωσσίδα τοῦ ἀρνιοῦ νὰ μὴ τρῶνε τὰ μικρὰ παιδιὰ, γιὰτὶ γίνονται γλωσσάδικα.

Δόντια. Ἄραιὰ δόντια σημαίνουν πλοῦτο.

Δόντια παιδιοῦ μὲ μαῦρο κύκλο στὴ βάση, σημαίνουν ὅτι θὰ γίνῃ βαθεῖα γραμματιζούμενο.

Τὸν πρῶτο γαλαξία τοῦ θὰ πέση ἀπὸ τὸ στόμα, πρέπει τὸ παιδί μόνο του νὰ τὸν ρίξῃ στὸν ἀναγκαῖο καὶ νὰ πῆ : «Νὰ μποντικὲ τ' ἀντόντι μου καὶ δόμου σιντερένιο νὰ κοκκαλίζω τὸ ψωμί καὶ τὸ παξιμαδάκι ».

—Ὅταν σοῦ πονοῦν τὰ δόντια σου «τάξου στὸν Ἅγιο Νούφριο νὰ μὴν ξαναφᾶς ραπάνια» καὶ θὰ σοῦ περάσῃ.

Οὐρανίσκος. Γιὰ νὰ ξεχάσης προσφιλή σου νεκρὸ, νὰ τρῶς τὴν πέτσα τοῦ οὐρανίσκου μικροῦ ἀρνιοῦ καὶ νὰ λές :

«Ὡς ἐξέχασε τουτουνὲ τὸ ἀρνὶ τοῦ ἀπάνω κόσμου
 ἔτσά νὰ ξεχάσω κι' ἐγὼ τοῦ τάδε....»

Μάγουλα. Ὅταν, ἐνῶ ἐργάζεσαι, κοκκινίση μόνο τὸ ἕνα σου μάγουλο, ἡ μοῖρα σου δουλεύει.

* —“Όταν σέ τρώνε τὰ μάγουλά σου, δάκρυα θά χύσης.

—Μὴν κρατῆς τὰ δυό σου μάγουλα μαζί, γιατί θά πεθάνουν οἱ γονεῖς σου.

—“Όταν βγάλης ἰλαρὰ νά μὴ δῆς τὸ πρόσωπό σου σέ καθρέφτη, ἀλλὰ νά τὸ σκεπάσης μὲ κόκκινο πανί.

—“Όταν πάθης μαγουλάδες πρέπει νά τοῖ γράψῃς. Θάρθη μιὰ χερικαροῦ γυναῖκα καὶ θά μολυβώσῃ ἀπὸ μιὰ πεντάλφα στὸ κάθε μάγουλο, ἀλλὰ ἡ πεντάλφα νά γίνῃ μονοκοντυλιά, καὶ συγχρόνως θά σέ γητεύῃ καὶ θά λέῃ :

«Ὁ πονηρὸς ἐπέρασε, μάγουλο ἐρέχτηκε

» μάγουλο ἐπρίστηκε. Ὁ Κύριος ἐπέρασε

» στὸ μάγουλο ἐκούμπησε καὶ τὸ ζημιὸ ξεπρίστηκε.

»“Ἄλφα μιὰ, ἄλφα δυό, ἄλφα τρία, τέσσερ' ἄλφα

» πέντε ἄλφες καὶ πεντάλφες καὶ περνοῦν οἱ μαγουλάδες».

—Τὰ μάγουλα τῶν μωρῶν, ὅταν τὸ γάλα τῆς μάνας εἶναι ἄψύ, παθαίνουν σπυράκια, τὸ λεγόμενον ψωροφήτη. Κάνουν ἀλοιφή μὲ θειάφι καὶ κερὶ καὶ λάδι καὶ τὸν γητεύουν :

» Ψωροφήτη φήτη φήτη καὶ γαῖδουροκατουρήτη

» λιάρη λιάρη κατρουλιάρη καὶ κακὲ πονεματσάρη

» νά δαγκάσης τὴν ὄρα σου νά κοπῇ 'κεφαλαρά σου.

» Εἶπανέ σου νά μαζώνης καὶ νά μὴ πολυξαπλώνης

» πρὶ σέ φτάξῃ τὸ Σαββάτο καὶ σέ βγάλῃ ποῦ τὸν πάτο».

Γένεια. Γιά νά βγάλῃ γένεια ὁ σπανός, πρέπει νά μαζευτοῦνε τρεῖς σπανοὶ Γιώργηδες, νά πιάσουνε ἕναν ἀφορδακὸ (βάτραχο) καὶ νά τονὲ σφάξουνε στὴν πανσέληνο, νά πάρουν τὸ αἷμα καὶ νά ἀλοιψοῦν τοῦ ἔνοϋς τὸ μάγουλο καὶ νά λένε :

«Νά φυτρώσῃ νά ριζώσῃ καὶ μὲ γένεια νά γεμώσῃ».

Λαιμός. Ἄμυδαλίτες. Μ' ἕνα ἀμύγδαλο τρίβουν τὸ μπράτσο τοῦ πάσχοντος ἀπὸ τὸ μέσα μέρος τοῦ ἀγκῶνος καὶ λένε :

« Σανταλάκια μανταλάκια ἀνεβῆτε κατεβῆτε

» καὶ στὸν τόπο σας νά μπῆτε.

» Μιὰν ἀμυδαλιά εἶχενε ἑφτά ἀμυδαλάκια

» κι' ἀπὸ τὰ ἑφτά πομείναν ἕξε, κι' ἀπ' τὰ ἕξε πέντε

» κι' ἀπ' τὰ πέντε τέσσερα, κι' ἀπ' τὰ τέσσερα τρία

» κι' ἀπ' τὰ τρία δυό, κι' ἀπ' τὰ δυό ἕνα, κι' ἀπ' τὸ ἕνα κανένα.

» Σανταλάκια μανταλάκια ἀνεβῆτε κατεβῆτε

» καὶ στὸν τόπο σας νά μπῆτε».

Λόξυγκας. “Όταν ἔχῃς λόξυγκα σέ μελετοῦνε. Μυρίσου τὴν παλάμη σου καὶ πὲς φωναχτὰ τὰ ὀνόματα δυό-τριῶν φίλων σου νά πάψῃ.

—Ρωτοῦνε ἀποτόμως τὸν πάσχοντα : «Γιάντα μοῦκλεψες τὴν κλωστή;» Αὐτὸς θὰ μεταρωτήξῃ : «ποιά κλωστή;» ἀναγκάζεται νὰ μιλήσῃ καὶ περνᾷ ὁ λόξυγκας.

• **Λαδιά.** Ὅταν βγῇ λαδιά στὸ λαιμό σου σὲ κακολογοῦνε.

Ζοῦδος. Εἶναι ἓνας λεκὲς μελιτζανῆς ἢ καφεδῆς ποὺ τῶχει τὸ παιδί ἀπὸ γεννητῶντας στὸ πρόσωπο ἢ στὸ λαιμό. Οἱ ζουδεροὶ εἶναι τυχεροί, πρὸ πάντων ἂν ὁ ζοῦδος εἶναι σὲ μέρος ποὺ νὰ μὴ τὸν βλέπουνε.

Μαλλιά. Ὅταν λούξῃς τὰ μαλλιά σου καὶ θέλῃς νὰ βγῆς ἔξω, νὰ πάρῃς μαζύ σου ψωμί κι' ἀλάτι γιὰ νὰ μὴ σοῦρῃθῃ βιστιράς.

—Τὰ ἀποχτενίδια σου νὰ μὴν ἀφήνῃς νὰ τὰ πέρνῃ ὁ ἀέρας γιὰτι θὰ καζαντίσῃς κεφαλόπονο.

—Τὰ πρωτοβρέξα νὰ ἀφήνῃς νὰ βραχοῦνε τὰ μαλλιά σου, γιὰ νὰ μὴ μαδοῦνε.

• Ὅταν τὸ κεφάλι ἔχει δυὸ κορφές, τὸ παιδί γίνεται μεγάλος ἄνθρωπος.

—Ὅταν σὲ ψειρίζουν δυὸ ταυτοχρόνως, θὰ παντρευτῆς δυὸ φορές

—Μὴ χτενίζεσαι Τρίτη. Τῆ Τρίτη τρίχα μὴ ραῖ.

—Μὴν ἀφήνῃς στὸ χτένι σου ἀποχτενίδια. Ὅποιος σοῦ τὰ κλέψῃ θὰ πάρῃ καὶ τὸ νοῦ σου. Ὅποιος χτενιστῆ μὲ τὸ χτένι σου καὶ ἔχει ἀπάνω τρίχα σου, θὰ σοῦ πάρῃ τὰ μαλλιά σου, θὰ μείνῃς κασίδης, ἐνῶ αὐτὸς θὰ κάμῃ πολλὰ μαλλιά.

—Ὅταν μιὰ τρίχα κατεβῆ στὸ μέτωπό σου σημαίνει γράμμα.

—Δυὸ τρεῖς τρίχες ὅταν μείνουν ἀπλεχτες στὸ πλάϊ σου, ἂν μὲν εἶσαι ἄγαμος σημαίνει προξενιά, ἂν δὲ ἔγγαμος μουσαφίρη.

• —Νὰ μὴ μασᾷς τὴν ὥρα ποὺ χτενίζεσαι γιὰτι θὰ ψειριάσῃς.

—Ὅταν δῆς ψόφιο ποντικὸ νὰ πιάσῃς τὰ μαλλιά σου καὶ νὰ πῆς: «Πούφ πούφ πῶς βρωμεῖ», γιὰτι ἀλλοιῶς θὰ μαδήσουν τὰ μαλλιά σου καὶ θὰ μείνουν σὰν τοῦ ποντικοῦ τὴν οὐρά.

—Ἐνα ρητὸ λέει : «μακρὰ μαλλιά καὶ λίγη γνώση» ἐν τούτοις ὅλες οἱ κοπέλλες θέλουν νὰ ἔχουν μακρὰ μαλλιά.

Τὸ πρωὶ ὅταν χτενίζουν τίς κοῦρλες (κοτσιίδες) τῶν κοριτσιῶν ἀφοῦ τελειωσῇ τὸ πλέξιμο, τραβοῦν τίς κοῦρλες καὶ λένε :

«Πάνω κουρλιά κάτω κοπελλιά

» νὰ παχύνης νὰ ψηλώσῃς καὶ τὴν τρίχα σου ν' ἀλλάξῃς

» Σὰν τ' ἀτζᾶ τσῆ πεθερᾶς σου.

» νὰ χοντρίνουν τὰ κουρλιά σου.

—Γιὰ νὰ κάμῃς καλὰ μαλλιά νὰ τρῶς μουχλιασμένο ψωμί.

—Οἱ νεράϊδες εἶπαν :

«Νὰ κατέχαν οἱ κοπέλλες πῶς τὰ κάνουν τὰ μαλλιά

» Ἀντωναρίδα καὶ λουλάκι καὶ ἄλλον ἓνα χορταράκι»

Τὸ ἄλλο χορταράκι δὲν τὸ εἶπαν ἀπὸ τῆ ζήλεια τους, μήπως οἱ κοπέλλες γίνουιν πειὸ ὁμορφες ἀπὸ κεῖνες.

— Τοῦ ὄφη τὸ ποκάμισο νὰ βράσης μὲ λάδι καὶ καλάθρωπο καὶ νὰ ἀλοιφῆς τὴν κεφαλὴ σου, θὰ κάμῃς κουρλιά σὰν τοῖ ὄφηδες μακρά.

— Στὸ νηὸ φεγγάρι νὰ κόβῃς τοῖ ἀκρομαλλίδες σου καὶ νὰ λές: «ὡς πληθαίνει τὸ φεγγάρι νὰ πληθύνουν τὰ μαλλιά μου».

Χέρυια. «Ὅποιος δίδει πούλους (μοῦτζες) δὲ λυώνει ἢ χέρα ντου.

— «Ὅταν σὲ τρώῃ ἢ παλάμη σου νὰ τὴν φιλῆς. Λεφτὰ θὰ πάρῃς.

— Στὴν παλάμη γνωστὸν ὅτι δὲ φυτρώνουν τρίχες. «Ὅταν θυμώσῃ κανεῖς τοῦ λένε ἐμπαικτικὰ «βγάλε μιὰ τρίχα ἀπ'τὴν παλάμη σου».

Δάκτυλα. «Ὅποιος ἔχει δάκτυλα κοντὰ εἶναι ταιγκούνῃς. Ὅμοῖως καὶ ὅταν λυγίζουιν τὰ δάκτυλα πρὸς τὸ ἔξω μέρος τῆς παλάμῃς ἐνῶ εἶναι τεντωμένα.

— Γιὰ νὰ θεραπεύσης τίς μαργοτίδες σου (χιονίστρες) τρίψε τίς μὲ τὸ μαγιόχορτο. (Εἰρωνικῶς ἐπειδὴ τὸ Μάη πειὰ δὲν ἔχει κανέννας χιονίστρες).

— «Ὅταν κοπῆς νὰ σὲ γητέψουν: «Στ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τσῆ Παναγιάς, τὸ Χριστὸ οἱ ὄβραῖοι μὲ 6 καρφιά τὸν ἐκαρφώσανε. Καὶ δὲν ἤμπυασε καὶ δὲν ἐκακοσύνεψε. Κι' ὡς δὲν ἤμπυασε καὶ δὲν ἐκακοσύνεψε ἐτσὰ νὰ μὴν ὀμπυάση καὶ νὰ μὴν κακοσυνέψη ἢ μαχαιρὰ τοῦ τάδε . . .».

— Στὸ δρόμο ὅταν πηγαίνῃς καὶ βρῆς κουκιά, νὰ μὴ τὰ πιάσης γιὰτὶ θὰ βγάλῃς μυρμηγκιές. Ἐπίσης νὰ μὴ μετράς τὰ ἄστρα.

— Ἀπαλλάσσεσαι ἀπὸ τίς μυρμηγκιές, ἂν πάρῃς ὅσες μυρμηγκιές ἔχεις τόσα κουκιά καὶ πᾶς σ' ἓνα δισταύρι καὶ τὰ ρίξῃς λέγοντας: «ἐγὼ ρίχνω μυρμηγκιές κι' ὅποιος πιάση τὰ κουκιά ἐκεῖνος νὰ τοῖ πάρῃ».

— Ἐπίσης σὲ γητεύουν στὴ λίγωση λέγοντας :

«Ὡ καλῶς τὸ νηὸ φεγγάρι κι' ἀποῦ τῶπεμπεν ὀμάδι
» βάρσαμος καὶ μυρωδιές, νὰ χαθῆτε μυρμηγκιές».

Νύχια. Ἐκεῖνος ποῦ μεγαλώνουν τὰ νύχια του γρήγορα θεωρεῖται ἀφωρεσμένος.

— Τετράδῃ καὶ τὴν Παρασκῆ τ' ἀνύχια σου μὴν κόβῃς.

— Μὴν κόψῃς τὰ νύχια σου σὲ σπῆτι ποῦ δὲν ἔχεις ξανακοιμηθῆ γιὰτὶ θὰ μαλώσετε.

— Ἀπ' ἀγαπᾶς κατούρησε, κι' ἀποῦ μισᾶς χτενίσου, καὶ κεῖ ποῦ θές πολὺ κακὸ κάτσε κουτσανυχίσου.

— Τὰ ἄσπρα σημαδάκια ποῦ ἔχουν τὰ νύχια εἶναι: οἱ εὐχές τῶν γονέων στὸ δεξί καὶ οἱ κατάρες στὸ ἀριστερὸ χέρι.

—Μην πετᾶς τὰ νύχια σου νὰ μὴ τὰ πατήσουν ἄλλοι.

—“Ὅταν ἔχῃς παρανουχίδες, πλύνε τὰ δάχτυλά σου στὸ ἀγγεῖο ποὺ πίνουν οἱ ὄρνιθες νερό.

—“Ὅταν μὲ τὸ ζερβό σου χέρι μπορῆς νὰ κόψῃς τὰ νύχια τοῦ δεξιοῦ, σημαίνει πὼς εἶσαι ἄξιος νὰ βγάλῃς τὸ ψωμί σου.

—Τὰ πρῶτα νύχια τοῦ παιδιοῦ κόβονται μὲ μιὰ μικρὴ τελετὴ. Καλοῦνε δυὸ τρεῖς στενοὺς φίλους, κάνουν γλυκὰ καὶ ἡ μικρὴ νονὰ κόβει τ’ ἀνύχια τοῦ δράκου ἢ τῆς δρακούλας. Τὸ κουτσανύχισμα τὸ κάνει συνήθως κοπέλλα.

—«Ὅποιος φοβάται τὸ Θεὸ κόβγει τὰ νύχια τῶν ποδιῶν του, κι’ ὅποιος ντρέπεται τσ’ ἀθρώπους κόβγει τὰ νύχια τῶν χεριῶν του.»

—«Ἐχε παιδί μου τὴν εὐχὴ μου ἀπ’ τὰ εἴκοσί μ’ ἀνύχια».

—“Ὅταν τὸ νύχι βγάλῃ κουφὸ (τριγυρίστρα), βάζεις τὸ δάχτυλό σου σὲ μιὰ τρύπα καὶ λές :

«Ἦκουσά σε κι’ ἤνοισά σε καὶ στὴν τρύπα ἤχωσά σε».

Κοιλιά. “Ὅταν πονῆ ἡ κοιλιά φαντάζονται ὅτι μπῆκε μέσα δαιμόνιο κι’ ἀνακατώνει τ’ ἄντερα. Τὴ σταυρώνουν μὲ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ λέν:

«Ὁ νοικοκύρης ἀγαθός, ἡ κερά μαργιόλισα

» λάρδον ἤψηνε, φάκον ἐκατέβασε.

» Φύγε πνέμ’ ἀποῦ τ’ ἀντέρι

» κι’ ὁ Χριστὸς σὲ κατατρέχει

» μὲ τὰ 12 Βαγγέλια καὶ μὲ τὴ δεξάν του χέρα».

—«Ἡ κοιλιά μου μὲ πονεῖ. —Δέσε τη μὲ τὸ πανί».

Πόδια. “Ὅταν σκουπίζῃς πρόσεξε νὰ μὴ σκουπιστοῦν τὰ πόδια σου, γιατί διώχνῃς τὴν τύχη σου. Ἐὰν ὅμως πατήσῃς τὴ σκουπὰ ἐξουδετερῶνεις τὸ κακό.

—“Ὅταν σὲ τρώῃ ἡ πατούχα σου κάπου θὰ πᾶς.

—“Ὅταν ξεκινᾶς γιὰ ἐπιχείρησι, νὰ βγαίνῃς ἀπὸ τὸ σπίτι σου μὲ τὸ δεξί σου πόδι.

—“Ὅταν χτυπήσῃς στὸ πόδι πρέπει νὰ ξαπλώσῃς στὸ κρεβάτι, «ὁ πόδας θέλει ἀνάπαψη κι’ ἡ χέρα στὸ μεντήλι».

—“Ὅταν κορμιάζῃ τὸ πόδι σου, νὰ τὸ χτυπᾶς στὸ γόνατο καὶ νὰ λές : «ξεκόρμια κόρμια πόδα μου κι’ ἄμε στῆ βαρεμένης».

Γεννητικὰ ὄργανα. Ἡ γυναίκα γενικὰ ὅταν ἔχῃ τὰ ἔμμηνα θεωρεῖται ἀκάθαρτη.

Τότε πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ νὰ κάνει ὠρισμένες δουλειές. Π.χ: νὰ μὴ τυροκομᾶ, νὰ μὴ κἀνῃ πελτέ, γλυκὰ τοῦ κουταλιοῦ, νὰ μὴ ἔτοιμάσῃ τραχανάδες κλπ. τρόφιμα γιὰ τὸ χειμῶνα, γιατί θὰ σκουλικιάσουν.

Ἐπίσης πρέπει νὰ ἀποφεύγη νὰ ἀνοίξη κασέλα, γιατί τὰ μὲν μάλλινα ρούχα θὰ τὰ φάη ὁ κοσιπίδας, τὰ δὲ βαμβακερὰ θὰ γεμίσουν λεκέδες.

Ὅταν ἡ γυναίκα ἔχει τὰ καταμήνιά της δὲν μπαίνει σὲ ἐκκλησία, δὲν κάνει στεφάνωση, δὲν πάει νὰ ἐπισκεφθῆ λεχώνα, δὲν πάει σὲ μελισσόκηπο, δὲν ταΐζει μεταξαργιό.

—Τὸ πρῶτο βρεσίμιο τοῦ κοριτσιοῦ (τὴν πρώτη περίοδο) νὰ τὸ βάλης σὲ τρόφιμα νὰ τὸ φάη ὁ νέος πού θέλει νὰ πάρη, γίνεται τρελὸς ἀπὸ ἔρωτα.

—Τὸ παιδί πού θὰ συλληφθῆ στὰ ξεπαστρέμματα τῆς περιόδου γίνεται θηλυκό.

Παρατηρήματα σχετικά μὲ τὶς ἀσθένειες.

—Γιὰ νὰ μὴ σὲ πιάνη μουδὲ σκυλόκακο τρῶγε σ κ ό ρ δ ο τὸ Μάη.

—Τὸ σαριλίκι (χρυσῆ) τὸ κόβει μιὰ χερικαροῦ γυναίκα μὲ χρυσὸ φλουρί. Κόβει δηλ. μιὰ ἴνα πού ὑπάρχει ἐσωτερικὰ μεταξὺ ἐπάνω χεῖλους καὶ οὔλων. Συγχρόνως νὰ δώσουν στὸν πάσχοντα νὰ πιῆ αὐγολέμενο μὲ τῆς μαύρης ὄρνιθας τὸ αὐγὸ καὶ μὲ τὰ κάτουρά του ἀστρονομισμένα.

—Ὅταν σοῦ ἀναφέρουν γιὰ τὴν ἀρρώστεια ἄλλου νὰ σταυρώ-νεσαι καὶ νὰ λές : «Σίντερο στὴ μέση μου».

—Ὅταν θέλῃς νὰ προσδιορίσης τὴν ἡλικία κάποιου καὶ πέρνεις γιὰ μέτρο τὴν ἡλικία ἄλλου γνωστοῦ νὰ λές : «κακὸ νὰ μὴν ἔχη». Π. χ. Τὸ παιδί πού πέθανε ἦταν σάν τὴ Μαρία τοῦ Καφετζῆ, κακὸ νὰ μὴν ἔχη.

—Ὅταν στραβώση τὸ στόμα κανενούς ἀπὸ βιστιρά, πρέπει νὰ τὸν Σταυρώση ὁ Παπᾶς μὲ τὴν Ἁγία Λόγχη.

—Ὅταν ἔχῃς μαλαθράκους πρέπει νὰ σὲ γητέψουν μὲ τὴν ἐξῆς γηθειά :

«Προσκυνῶ σε νηὸ φεγγάρι κι' ἀποῦ σ' ἔπλασεν ὁμάδι
» προσκυνῶ σας καὶ τὰ τρία καὶ τὴ Δέσποινα Μαρία
» τοῦτανὲ τὰ παλληκάργια ἦταν πλειὰ καλὰ 'πὸ σένα
» καὶ στὸ δεξὸ σου γύρισμα νὰ μὴ βρεθῆ κιανένα.

* * *

Ἐπὶ τὴν Κρήτην καὶ ἀστεῖοι τύποι, οἱ ὅποιοι κάνουν τοὺς γητευτάδες, ἀλλὰ ἀντὶ νὰ λένε γηθειῆς θεραπευτικῆς λένε ἀνάποδες, γιὰ νὰ γελοῦνε.

Γνώρισα, μᾶλλον εἶχα μιὰ ξαδέρφη Μαρία, ἡ ὁποία ἔλεγε πὼς γιὰ τὸ γήτεμα τῶν μαλαθράκων ἦταν μοναδική. Κάποτε ἔβγαλα κι' ἐγὼ μαλαθράκους καὶ ἤμουν στὸ χωργιό, φαρμακεῖα καὶ γιανοῦ δὲν

ὕπῃρχαν, στάθηκα κι' ἐγώ, μικρὸ κορίτσι ἤμουν, νὰ μὲ γητέψη. Καί μὲ ὑποχρέωσε. Ὅριστε τί μοῦ μουρμούριζε :

- «Μαλαθρακάκι κουφωτὸ
- » γύρου γύρου βγάλε δεκοχτῶ
- » Ἄη Γιάννη μὴν τὴ γιάνης
- » παρὰ νὰ τὴν κουζουλάνης.

Τὴν ἄλλη τὴν ἡμέρα γύρω γύρω στὸ γεγάλο σπυρὶ εἶχα τουλάχιστον 50 μικρότερα καὶ εὐτυχῶς πού σκέφθηκε ἡ γιανιά μου καὶ μὲ πῆγε στὸ σπίτι μας στὸ Ἡράκλειο.

Ἐπίσης στὴ γηθειὰ τοῦ ὀρνιθοτυφλήτη, οἱ ἀστεῖοι λένε : « πῆτε του μικροὶ μεγάλοι ὁ Θεὸς νὰ τοῦ τὸ βγάλη» δηλ. τὸ μάτι, ἐνῶ ἡ γηθειὰ εἶναι . . . τὸν βγάλη (τὸν ὀρνιθοτυφλήτη).

—Μὴν κάθεσαι ποτὲ στὸ τραπέζι ἀπάνω, θὰ γεμίση ὁ πεινῶς σου μαλαθράκους.

Τὴ σπλήνα τὴν καρφώνουν. Ἐνας γέρος νησιτικὸς κόβει ἕνα φύλλο καπλοσυκιᾶς καὶ στέκει στὴ ζερβὴ μεργιά τοῦ τζακιοῦ καὶ κρατεῖ μιὰν ἀγκάθα καὶ τὴν καρφώνει στὸ φύλλο. Ὁ γιὸς του, ἐπίσης νησιτικὸς, τὸν ρωτᾷ :

- «Ἴντα κάνεις ἀτουδά ; καὶ ὁ γέρος ἀπαντᾷ :
- » Σπλήνα καρφώνω σπλήνα ἴνοιγω, ὄχι τὴ φελούμενη
- » μόνο τὴ βλαβουμένη, ἴνα βγῆ ὁ ὄμπυος τῆς, νὰ
- » βγῆ τὸ φλέμα τῆς κι' ἀποῦ τὸ δοῦλο τοῦ Θεοῦ ....
- » νὰ λείπη ».

Οἱ σημειωμένοι. Οἱ ἄνθρωποι γεννιοῦνται μὲ σωματικὲς ἀτέλειες καμμιά φορά (κουτσοί, ἐξοδάκτυλοι, ἀλλοίθωροι, λαγόχειλοι, κουτσοδάκτυλοι, κλπ., αὐτοὶ λέγονται σημειωμένοι.

Συνήθως οἱ σημειωμένοι εἶναι κακοὶ ἄνθρωποι.

Μιά φορά ὁ Ἀφέντης Χριστὸς ἐπήγαινε μὲ τοὶ μαθητὲς του καὶ τὸς εἶπε «ἀλλάργο ἀπὸ τοὶ κακοῦς». Λέει : «μὰ δὲ τοὶ γρωνίζομε». Λέει : «μὰ ἐγὼ θὰ τοὶ σημειώσω ! » .....

ΜΟΙΡΑ

«Ἡ μάνα γεννά κι' ἡ μοῖρα μοιράζει», λένε στὴν Κρήτη.

Ἡ παροιμία αὐτὴ δείχνει πόση σημασία δίδουν οἱ Κρητικοὶ στὸ πεπρωμένο.

Βέβαια αὐτὸ δὲ θὰ πῆ πῶς οἱ Κρητικοὶ εἶναι ἀδρανεῖς καὶ μοιρολάτρες ποῦ ἀφήνονται στὸ «ὄσα πᾶνε κι' ὄσα ἔρθουν».

Ἐν τούτοις ἡ πεποιθησις γιὰ τὸ ρόλο ποῦ παίζει ἡ μοῖρα εἶναι ἀρκετὰ δυνατὴ, καὶ τὴν ἔχουν κληρονομήσει ἀπὸ πολὺ παλιὰ.

Ξέρουν οἱ Κρητικοὶ πῶς γρήγορα ἀλλάζει ἡ μοῖρα καὶ πῶς τίποτε δὲν εἶναι σταθερὸ, πῶς ἔχει σκαλοπάθια κι' ἀνεβοκατεβάζει τοὺς ἀνθρώπους. Ξέρουν πῶς ὁ κόσμος εἶναι τροχὸς καὶ χαρᾶς τονε ἀποῦ κατορθώση νὰ τονὲ γυρίση. «Θὰ γυρίσ' ὁ τροχὸς νὰ χορτάσ' ὁ φτωχός».

Κι' ὁ Ἐρωτόκριτος ἄλλως τε μὲ τοῦτο ἀρχίζει : «Τοῦ κύκλου τὰ γυρίσματα π' ἀνεβοκατεβαίνουν . . . . » Αὐτὸ δείχνει πῶς κι' ὁ ποιητὴς καὶ οἱ σύγχρονοί του, ἀπὸ τοὺς παλιότερους εἶχαν κληρονομήσει τὴν πεποίθησι γιὰ τὴ μοῖρα.

—«Ἡ μοῖρα τῶ μοιράδω» εἶναι ἡ μεγαλύτερη Μοῖρα, ποῦ Κυβερνᾷ τὴ ζωὴ, ποῦ γράφει στὸ τεφτέρι τῆς ὅ,τι προορίζει γιὰ τὸν καθένα. «Τῆς μοῖρας τὰ γραμμένα», σοῦ λέει ὁ ἄλλος! «Τὰ γράφει ἡ μοῖρα στὸ χαρτὶ πελέκι δὲν τὰ κόβγει».

—Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴ μοῖρα του. «Ὅπου κι' ἂν πάῃ τὸ πουλὶ τὴ μοῖρα ντου βαστᾷ μαζύ».

Ἐν τούτοις ἐπειδὴ καὶ οἱ Τοῦρκοι πιστεύουν στὴ μοῖρα «τὸ κισιμέτι», ὑπάρχει καὶ ἡ ἐκδοχὴ :

«Τὸ κισιμέτι δὲ βουλᾷ τ' ἀσήμι δὲ σκουραίνει
κι' ὅ,τι 'ν' ἀποῦ τὸ Θεὸ γραφτὸ ὀπίσω δὲ γιαγαίρνει».

Ἐπιτυχὴς συνδυασμὸς Μοῖρας καὶ Θεῖας Προνοίας.

Τὴ Μοῖρα τὴ φαντάζονται σὰ μιά γρηᾷ ζαρωμένη.

Ποῦ ὅμως βρίσκεται; Ποιὸ εἶναι τὸ ἄντρο τῆς; Αὐτὸ δὲν τὸ ξέρουν, οὔτε ἡ φαντασία ἔχει δημιουργήσῃ ἕνα ὀρισμένο τόπο.

Ἄκούει κανεὶς συχνὰ νὰ λένε ἀναστενάζοντας :

«Ἄχῃ τὴν παντέρμη μου μοῖρα καὶ νὰ κάτεχα ποῦνα
νὰ πᾶ τὴν πιάσω ἀποῦ τὰ μαλλιά».

—Καί στούς χορούς, ἀκούει κανεῖς συχνά νά τραγουδοῦν οἱ ἐρωτευμένοι :

«Φεγγάρι μου ποῦ πορπατεῖς μέ τοῦ Βοργιᾶ τὰ νέφη
«ἄμε νά πῆς τῆ μοῖρας μου νά μὴ με κατατρέχη».

* *

—Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ καλομοίρης καί προκόφτουν ὄλες του οἱ δουλειές ἢ κακομοίρης καί «δὲ θωρεῖ χαέρι καί καλό».

«Τοῦ κακομοίρη τὸ κερὶ ἂν ἄψη κιάλα σβύνη
» γιὰτὶ τοῦ καλορρίζικου ἡ μοῖρα δὲν τ' ἀφήνει»

«Ὅντὲ μ' ἐγέννα ἡ μάννα μου πηλὰ ἔταν στὴν αὐλή μας
» κι' ἤρθεν ἡ μοῖρα μου νά μπῆ καί πέφτει μεσ' τὰ βουρκα
» κι' ἐργίστηκέ μου ζάβαλε καλό νά μὴ γρωνίσω»

«Ἡ μοῖρα δὲν ἐδίκασεν ἄλλον ὡσάν ἐμένα
» ποῦ πορπατῶ στὴ γῆς κλιτὰ καί παραπονεμένα.

«Μοῖρα τὰ χαμηλὰ κλαδιὰ γιὰ μένα τὰ ψηλῶνεις
» καί τ' ἄλλα τὰ ψηλότερα σ' ἄλλους τὰ χαμηλῶνεις»

«Ὁ κάκομοίρης ἄνθρωπος, κεῖνος κι' ἀμοναχός του
» ὅ,τι τοῦ κάμ' ἡ μοῖρα ντου, δὲν τοῦ τὸ κάνει ὀχτρός του»

* *

—Ἡ εὐχή «αἶ νά σ' εὐρ' ἡ μοῖρα σου» εἶναι εὐφημισμός. Γιατὶ μοῖρα κοινὴ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ θάνατος. Ὅμως ὁ Κρητικὸς δὲν θέλει νά πολυσυλλογαῖται τὸ θάνατο, γιὰυτὸ τὴ λέξη μοῖρα τὴν ἔχει κάμει συνώνυμη μέ τὸ «γάμο».

—Ὅταν οἱ κοπελλοποῦλες ὀρκίζονται «νά μὴ γρωνίσω μοῖρα», δείχνουν καθαρά πὼς μέ τὴ λέξη μοῖρα ἐννοοῦν τὸ γάμο.

«Μοῖρα δὲ σὲ φοβοῦμαι μπλεῖο καί ὅσο θέλεις χτύπα
» τὸν ἀγαπῶ παντρεύουνε, οἱ γιορπίδες μου κοπήκα.
» Ποτές του νά μὴν πῆ κιανεῖς ἀπ' ἀγαπᾶ θὰ πάρη,
» ἡ μοῖρα καί τὸ ριζικὸ εἶναι ποῦ κουμαντάρει».

—Τὴ μοῖρα μᾶλλον κακὴ τὴν φαντάζονται, γιὰυτὸ καί τὴν καλοπιάνουν τὰ κορίτσα μέ γηθειές, νά φανῆ εὐμενὴς καί νά τοὺς φανερώση τὸν μέλλοντα σύζυγο. «Γητεύουν τὴ μοῖρα ντως», ὅπως λένε.

—«Τὰ κορασοπούλια στὸ σκολεῖο νά μὴ δένουνε τὰ χέργια ντως, γιὰτὶ δένουνε τὴ μοῖρα ντως». Ἔτσι λένε οἱ γιαγιάδες. Δένεται ἡ μοῖρα καί ἐπιβραδύνεται ὁ γάμος.

Φαντάζομαι πὼς οἱ μικρὲς ἀκολουθοῦνε τὴ συμβουλή, γιὰτὶ παντοῦ καί πάντοτε τὸ ὄνειρο τῆς κόρης εἶναι ὁ γάμος.

Παρατηρήματα τοῦ Γάμου.

- Ἡ προξενήτρα φορεῖ ἀνάποδα τὴ μιὰ κάλτσα ὅταν ξεκινᾷ νὰ πάη γιὰ νὰ ἀρχίσῃ προξενειά.
- Στὴν προξενήτρα, ἀφοῦ κοποῦν τὰ λόγια, χαρίζει ὁ γαμπρὸς ἓνα χρυσὸ νόμισμα, λέγοντάς της «πάντα κερδισμένη σὰν τὴν κεραμαμῆ».
- Δυὸ ἀδέρφια δὲν παντρεύονται τὸν ἴδιο χρόνο.
- Τὴν νύφη νὰ τὴν ντύσουν κόρες μανοκυρουδάτες (νὰ ζοῦν ἀμφοτέροι οἱ γονεῖς τους) καὶ Χαιράμενες πρωτοστέφανες (παντρεμμένες εἰς πρῶτον γάμον), γιὰ νὰ περνᾷ τὸ ἀντρόγυνο ὡς θέλει ὁ Θεός.
- Οἱ μελλοντοῦμοι πρέπει νὰ λουστοῦν καὶ νὰ μεταλάβουν.
- Ὁ γαμπρὸς κρατεῖ ἀπάνω ντου ἓνα ψαλιδάκι καὶ μιὰ βελόνα ζεβλωμένη, ὥστε ἡ μύτη νὰ εἶναι περασμένη μέσα στὸ μάτι της, γιὰ νὰ μὴ φοβᾷται «τὸ δέσιμο».
- Ἡ νύφη ὅταν βγάλῃ τὰ κοριστίστικα φορέματα, γιὰ νὰ φορέσῃ τὰ νυφικά, πετᾷ τὰ πρῶτα μάνι μάνι πάνω σὲ κείνην ποῦ συμπαθεῖ περισσότερο, γιὰ νὰ παντρευτῆ μέσ' τὸ χρόνο.
- Ἀπάνω στὸ κρεβάτι τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμπροῦ ρίχνουν ρύζι, χρυσὰ νομίσματα, ρόγδι:
- Σκοῦπα νὰ μὴν ἀκουμπήσῃ στὸ κρεβάτι γιατί χωρίζει τὸ ἀνδρόγυνο:
- Ὅποιος πατήσῃ τὸν ἄλλο στὸ «Ἡσαΐα χόρευε» κουμαντέρνει σ' ὅλη τὴ ζωή.
- Τὸ κρασί τοῦ γάμου ὅποιος πιῆ μετὰ τὸν κουμπάρο, παντρεύεται σ' ἓνα χρόνο.
- Ἄν ἡ νύφη τὴν ὥρα τοῦ γάμου φαίνεται ἄσχημη, σημεῖον εὐτυχίας.
- Ὅποια φορέσῃ τὸν ἀρραβῶνα νεοαρραβωνιασμένης, παντρεύεται σὲ τόσα χρόνια, ὅσες μέρες τὸν φορεῖ ἐκείνη.
- Τὰ κουφέτα τοῦ δίσκου οἱ ἀνύπαντρες τὰ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τους καὶ ἓναν ἀνθὸ ἀπὸ τὰ στέφανα καὶ ὄνειρεύονται ποῖον θὰ πάρουν.
- Οἱ λαμπάδες τοῦ γάμου μετροῦνται μετὰ τὸ τέλος τοῦ μυστηρίου καὶ ἂν βρεθοῦν ἴσες τὸ ἀντρόγυνο θὰ σογεράσῃ.
- Ἄν ἡ νύφη δὲν θέλει νὰ κάμῃ γρήγορα παιδί, ἀνεβαίνει πρὶν τὴ βλόγα στὸ δῶμα καὶ μετρᾷ τίς καμινάδες. Ὅσες καμινάδες μετρήσῃ, τόσα χρόνια θὰ κάμῃ ν' ἀποχτήσῃ παιδί.
- Ὅταν φεύγουν οἱ νεόνυμοι, τοὺς χύνουν νερὸ ἀπὸ πίσω τους.
- Πρὶν μποῦν στὸ σπίτι τους οἱ νεόνυμοι, μελοταῖζονται. Μιὰ κόρη πρωτογόνατη καὶ μανοκυρουδάτη τοὺς βάζει στὸ στόμα μέλι καὶ καρύδια.

—Τὴν ἐπομένη τοῦ γάμου ὁ γαμπρὸς φιλεῖ τὸ χέρι τῆς πεθερᾶς, σημεῖον ὅτι ἡ νύμφη ἦτο παρθένος.

—Ἡ νύμφη δείχνει τὰ παρθένια στὴν πεθερά της.

—Στὸ γάμο ἡ νύφη χορεύει μὰ δὲν τραγουδεῖ.

—Μέρα Δευτέρα δὲ γίνεται γάμος, γιατί ξαναδευτερώνει. Οὔτε Σεπτέμβριο, (γιατί τρυγοῦνε καὶ λέγεται τρυγητής). Οὔτε τὸ Σάββατο τῆς Τυρινῆς δὲν γίνονται γάμοι γιὰ νὰ μὴ τυρανιέται τὸ ἀντρώπο.

—Τυχερὸς ὁ γάμος ποῦ γίνεται Πέμπτη μὲ γέμισι φεγγαριοῦ μῆνα Φεβρουάριο.

—Ἄν δυὸ νεόνυμφες συναντηθοῦν, λένε ταυτοχρόνως «νύφη καὶ σὺ νύφη κι' ἐγώ, νὰ σιδερώσωμε κι' οἱ δυό», καὶ ἀνταλλάσσουν ἀπὸ ἓνα κουφέτο.

—Τὸν πρῶτο χρόνο τοῦ γάμου δὲν φυτεύουν λουλούδια, οὔτε βάζουν ζῶα στὸ σπίτι. «Μουδὲ σκυλί, μουδὲ κατί, μουδὲ γάστρα».

—Δὲν παντρεύονται μεταξύ τους οἱ συναδερφοί (οἱ πνευματικοὶ ἀδελφοί). «Καλῆ ἀ'ν' τ' ἀδέρφια τσ' ἐκκλησᾶς, παρὰ τ' ἀδέρφια τῆ κοιλιᾶς».

—Ἄν κοοῦν τὰ κουφέτα τοῦ γάμου, τὸ ἀντρώπο μαλάνει.

—Τὴν ὥρα ποῦ λέει ὁ παπᾶς «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς» πηγαίνει ἓνας συγγενῆς πίσω ἀπὸ τοὺς μελλόνυμφους καὶ πιάνει τὸ σακάκι τοῦ γαμπροῦ καὶ τὸ πέπλο τῆς νύφης καὶ τὰ ἐνώνει λέγοντας : « νὰ ζήσουνε καὶ νὰ σογεράσουνε καὶ νὰ ριζοβλαστώσουνε ».

—Ἡ νύφη σπεύδει νὰ πιάση τὴ μύτη τῶν κοριτσιῶν, ποῦ ἐπιθυμεῖ νὰ παντρευτοῦνε γρήγορα.

—Τὴν ὥρα ποῦ θὰ πατήση ἡ νύφη τὴν πατητήρα τοῦ σπιθιοῦ τῆ, δίδει ἓνα κουλούρι σ' ἓνα φτωχὸ παιδί, γιὰ νὰ ναι ἀνοιχτοχέρα.

* *

Ὁ γάμος εἶναι ἓνα εὐτυχισμένο γεγονός, πρὸ πάντων ἐὰν οἱ νεόνυμφοι εἶναι ἐρωτευμένοι.

Χαίρονται μαζὺ τους καὶ οἱ φίλοι τους, κι' ἔτσι πρέπει νὰ γίνεται ἀσφαλῶς.

Ἐπάρχουν ὅμως περιστάσεις ποῦ ὁ γάμος κινεῖ τὸ φθόνο, ὑπάρχει ἐγκατάλειψις ἐνὸς ἀτόμου, ἀντιζηλία κλπ.

Τότε μερικὰ γραῖδια δένουν τὸν γαμπρὸ καὶ τὸν καθιστοῦν ἀνίκανο γιὰ τὴν ἐκπλήρωσι τῶν συζυγικῶν του καθηκόντων.

Ἐνίοτε καὶ φίλοι τοῦ γαμπροῦ γιὰ νὰ τὸν κάμουνε χάζι (νὰ διασκεδάσουν εἰς βάρος του) κάνουν κάτι μαγεῖες.

Νὰ ποιῆς :

—Κλειδώνουν μιὰ κλειδαργιὰ τὴν ὥρα ποῦ λέει ὁ Παπᾶς «καὶ ἔσονται οἱ δυό».

—Δένουν κόμπους τὴν ὥρα ποῦ ὁ Παπᾶς λέει τὸ Εὐαγγέλιο καὶ λένε «δένω νύφη καὶ γαμπρὸ καὶ στὴ μέση πειρασμὸ».

“Ὅταν συμβῆ αὐτὸ τὸ δυσάρεστον, τὸ ἀνδρογυνο ἐξομολογεῖται τὸ μυστικὸ του σ’ ἓνα πρόσωπο ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον πασχίζει νὰ λύσῃ τοὺς νεονύμφους.

Βρίσκει τὰ πρόσωπα ποὺ ξέρουν ἀπ’ αὐτὰ κι’ ἀρχίζουν τὶς ἐνέργειες.

(Βρίσκουν τὰ κρανία ἀνδρογύνου ἀπὸ τὸν ἴδιο τάφο καὶ τὰ βάζουν κάτω ἀπὸ τὰ μαξιλάργια τοῦ ζεύγους, χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ.

—Πέρνουν τὴν πέτρα ποὺ εἶναι ὄριο σὲ δυὸ χωράφια καὶ τὴν βάζουν σὰ σύνδεσμο στὰ δυὸ μαξιλάργια.

Βάζουν στὰ μαξιλάγια τὸ πρῶτο παπουτσάκι τοῦ πρώτου παιδιοῦ νεαροῦ ἀνδρογύνου, κατουρημένο).

—Πλαγιαίνει τὸ ἀνδρογυνο στὸ θυρόφυλλο ἐσωτερικῆς πόρτας, ἄλλου ἀνδρογύνου.

Ἐγκυμοσύνη. “Ὅταν ἡ γυναῖκα κρατᾶ ἀπάνω τῆς ἓνα ἀντικείμενο βγαλμένο ἀπὸ τάφο, νεκρώνονται τὰ αὐγά τῆς καὶ δὲν κάνει παιδιά.

—Γυναῖκα στεῖρα κάνει παιδί ἂν καταπιῇ τὸ φυτῆλι ἀπὸ τὸ καντήλι τῆς Παναγίας τῆς Τήνου.

—Ὅμοίως ἂν κρατῆ, τὴν ὥρα ποὺ πρέπει, καλὰθρωπο (μανδραγόρα).

—“Ἄν τῆς βάλουν ξαφνικὰ στὴν ποδιά τῆς λαγουδάκια τῆς ἀγριογαγούδινας.

—Οἱ γυναῖκες ποὺ μένουν ἔγκυες γιὰ πρώτη φορὰ, δὲν πρέπει νὰ τὸ μαρτυρήσουν, γιὰ νὰ γίνῃ φρόνιμο τὸ παιδί.

—Ἡ γυναῖκα ποὺ ἀγάπᾶ νὰ πίνῃ τὸν καφέ τῆς ἀπὸ τὸ μπρίκι, κάνει ὄμορφα παιδιά.

—“Ὅταν πρωτοχτυπήσῃ τὸ βρέφος στὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας πρέπει νὰ κυττάξῃ τὴν Παναγία, γιὰ νὰ γίνῃ ὄμορφο τὸ παιδί*.

—“Ἄν ἔγκυος σοῦ ζητήσῃ μεζέ, σπεύσε νὰ τῆς δώσης γιὰ νὰ ἀποφύγῃς τὸν τσίτο.

* Ἡ προμάμμη μου ἐκ μητρὸς ὅταν ἦταν ἔγκυος τὸ πρῶτο τῆς παιδι ἐκάθονταν πάντα κοντὰ στὴν Παναγία. “Ὅταν τὸ αἰσθάνθηκε νὰ χτυπᾶ, ἔπεσε τὸ βλέμμα τῆς ἐπάνω στὸ Χριστό. Ἐγέννησε ἓνα ὠραιότατο ἀγόρι, τὸ ὁποῖον ἐξελείχτηκε σ’ ἓνα ὑπέροχο ἄντρα μὲ θεϊκὴ ὄμορφιά. Ἱστορικῆ ἔχει μείνει ἡ ὄμορφιά του τοῦ Γιάγκου τοῦ Τζανάκι, στὴν περιφέρειαν τοῦ Ἁγ. Μύρωνος, ὅπου ἦταν ἡ καταγωγὴ του. Τόσο ποὺ οἱ Τοῦρκοι αἰσθάνονταν δέος ὅταν τὸν ἀντίκρουζαν καὶ μὲ μπαμπεσιά τὸν σκότωσαν.

—“Αν ζητώντας ἀπὸ ἔγκυο νὰ σοῦ δείξῃ τὰ χέρια της, σοῦ δείξῃ πρῶτα τὸ ἀπὸ μέσα μέρος τῆς παλάμης της, θὰ κάμῃ κόρη.

—“Ὅταν τελειώνης τὸ ἀνυφαντήρι σου καὶ μείνουν λίγες κλωστὲς καὶ πέση ὁ γκάρδιος, νὰ μελετήσης τὴν ἔγκυο ποῦ σὲ ἐνδιαφέρει καὶ νὰ βγῆς στὴν ἐξώπορτα. “Αν περάσῃ ἄντρας, θὰ κάμῃ ἀγόρι ἢ ἔγκυος.”

—“Ἡ βαρεμένη δὲν τρώει λαγὸ, γιὰ νὰ μὴ γίνη τὸ μωρὸ σχιζα-
χείλης.

—Δὲν τρώει χταπόδι γιὰ νὰ μὴ βγάλῃ χταπόδια στὰ πόδια της.

—Δὲν τρώει χοχλιοὺς, γιὰ νὰ μὴ γίνη τὸ μωρὸ σαλιάρικο.

—“Ἡ ἔγκυος δὲ μυρίζεται τριαντάφυλλο, γιὰ νὰ μὴ κάμῃ τριανταφυλλιά σημάδια τοῦ μωροῦ τὸ πρόσωπο.

—“Ἡ ἔγκυος δὲν βαφτίζει, δὲ βλέπει κηδεῖα, δὲ δουλεύει τοῦ Ἁγίου Συμεοῦ.

—“Ὁ Ἅγιος Λευτέρης εἶναι ὁ προστάτης της, καὶ τὸν παρακαλεῖ, νὰ πέση ὀγλήγορα τὸ λευτέρι.

—“Ἡ ἔγκυος μεταλαβαίνει γιὰτὶ ὁ ἕνας τση πόδας εἶναι στὸ λάκκο.

—“Τὴ μαμὴ τὴν προσκαλεῖ ἕνας ἀψὺς κι’ ὀγλήγορος, γιὰ νὰ βγῆ ὀγλήγορα τὸ μωρὸ.

—“Γιὰ νὰ ἐπιταχυνθῇ ὁ τοκετός :

—Δὲν μπαίνει κορίτσι μέσα στὴν κάμαρα τῆς ἐπιτόκου

—Βάζουν μέσα τὰ στιβάνια τοῦ πατέρα.

—Φοροῦν στὴν ἐπίτοκο Ἁγιοκωσταντινάτο.

Λεχώ. Στὴν Κρήτη τὴ λεχώ τὴν λένε λουχούνα.

Στὸ μαξιλάρι τῆς λουχούνας βάζουν ἕνα ψαλιδάκι, γιὰ νὰ κοποῦν οἱ ὑστερόπονοι.

—Τὸ λεφτέρι πρέπει νὰ θαφτῆ

—“Ἡ λεχώ δὲν πρέπει νὰ μείνῃ μόνη της ἐπὶ 3 ἡμέρες καὶ τρεῖς νύχτες.

—“Ἡ λεχώ δὲ βλέπει σὲ καθρέφτη καὶ δὲ μυρίζεται λουλούδια.

—“Γιὰ νὰ κατεβάσῃ γάλα τρώει ταξειδιάρικο ψωμί καὶ γαλατσίδες

—“Γιὰ τὸν ἴδιο λόγῳ τῆς κρεμοῦν στὸ λαιμὸ γαλατόπετρα.

—“Δύο θηλάζουσες δὲν κάθονται ἀπέναντι ἢ μιὰ στὴν ἄλλη γιὰτὶ θὰ στερέψῃ τῆς μιᾶς τὸ γάλα.

—“Ἡ λεχώ σηκώνεται στίς 9 μέρες καὶ πρωτοπατάει σίδερο.

—“Ἡ λεχώ ἂν δὲ σαραντίσῃ δὲν κάνει ἐπισκέψεις.

—“Γιὰ νὰ πισωστρέψῃ ἢ λεχώ τὸ γάλα της κρεμάει ἕνα σφεντύλι μὲ μαύρη κλωστὴ στὴν πλάτη της 40 μέρες.

— Ἡ γυναίκα μετὰ ἀπὸ ἀποβολὴ δὲν πηγαίνει σὲ σπίτια, διότι θεωρεῖται πολὺ ἐκάθαρη καὶ φόνισσα. Πρέπει πρῶτα νὰ πάρῃ τὴν εὐκὴ.

Τὸ μωρό. Στὴ λεκάνῃ ποῦ θὰ πλύνουν τὸ νεογέννητο, ρίχνουν ἀλάτι, γιὰ νὰναὶ νοστιμόλογο, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πατέρα, γιὰ νὰναὶ χρυσοῦ ἢ μοῖρα ντου.

— Ἄν κορίτσι γεννηθῆ μὲ τρίχες στὸ ραχοκόκκαλο, γίνεται πόρνη.

— Ἀγόρι ποῦ θὰ γεννηθῆ μὲ οὐρά γίνεται ἀντρειωμένος. Γιατὸ ὁ πατέρας πρέπει νὰ βγῆ στὸ πατητήρι ἀπάνω καὶ νὰ φωνάξῃ: «ἀντρειωμένος ἐγεννήθηκε», γιατί ἅμα τὸ κρατήσῃ μυστικό, τὸ παιδί θὰ ποθάνῃ.

— Στοῦ ἀγοριοῦ τὴν κούνια εἶναι καλὸ νὰ ὑπάρχῃ ἓνα μαυρομάνικο μαχαίρι.

— Στοῦ ἀβάφτιστου τὴ σκούφια ράβουν ἓνα χρυσὸ φλουρί.

— Γενικά στοῦ μωροῦ τὴ σκούφια ράβουν ἓνα μπλάβο ντοντίνι (μπλὲ χάντρα).

— Νὰ μὴ δείξουν τοῦ μωροῦ καθρέφτη, γιατί μένει γρήγορα ἢ μάνα ἔγγυος.

— Μωρὸ κορίτσι ποῦ ἔχει ἀγορίστικη μούρη, σημαίνει πῶς τὸ ἐπόμενο παιδί θὰναὶ ἀγόρι.

— Τὸ μωρὸ δὲν τὸ φιλοῦν πρὶν πλαγιασῇ γιὰ νὰ μὴ τοῦ πάρουν τὸν ὕπνο του.

— Τὸ πρῶτο πουκαμισάκι τοῦ μωροῦ πρέπει νὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ μακρὸ γιὰ νὰ γίνῃ τυχερό. Γιὰ τοὺς ἄτυχους λέει ὁ λαός: «κοντὸ τοῦ κόψανε τὸ πρῶτο ντου ποκάμισο».

— Τὰ ρουχαλάκια τοῦ μωροῦ νὰ μὴ μένουν στὰ ἄστρα, γιατί γεμίζει τὸ στοματάκι του ἄφτρα.

— Ὅταν τὸ βρέφος πάῃ γιὰ πρώτη φορὰ σ' ἓνα σπίτι, βάζει ἢ οἰκοδέσποινα στὴ φασκιά του ζάχαρη καὶ βαμβάκι. Ζάχαρη γιὰ νὰναὶ γλυκὸ τ' ἀχείλι ντου, καὶ βαμβάκι γιὰ νὰ ζήσῃ νὰ γενοῦν ἄσπρα τὰ μαλλιά του.

— Νὰ μὴ βάζῃς τὸ μωρὸ στὸ τραπέζι νὰ τὸ τυλίσῃς, γιατί ποθαίνει.

— Τὸ πρῶτ, ὅταν τοῦ λύνῃς τὰ χεράκια του, νὰ τοῦ λές: «καλά σου ξυπνητούργια ἀγάπη μου καινούργια».

— Ἄν τὸ μωρὸ μιλήσῃ μέσα στὴν κοιλιὰ τῆς μάνας, πρὶν γεννηθῆ, γίνεται μεγάλος ἄνθρωπος ἢ μεγάλος κακοῦργος.

— Ὅταν τὸ βρέφος κοιμᾶται καὶ χαμογελά, μιλάει μὲ ἀγγέλους.

—Γιὰ νὰ γίνη ζαρίφικο τὸ παιδί (μικροκάμωτο ἀλλὰ χαριτωμένο) τὸ περνοῦν πρὶν σαραντίση σ' ἓνα τσέρκουλο.

—Νὰ μὴν κουνῆς τὴν κούνια τοῦ παιδιοῦ ἄδεια, γιατί ποθαίνει τὸ παιδί.

—“Ἄν στὸ βαθούλωμα τῆς μύτης τοῦ βρέφους ὑπάρχη ὀριζόντια μιὰ γαλάζια φλέβα, τὸ παιδί ἔχει ἀδερφοδιώχτη. Τοῦτο σημαίνει πὼς ὄσα παιδιά καὶ ἂν κάμη μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἢ μητέρα, ὄλα θ' ἀποθάνουν. Γιὰ τοῦτο καίνε ἐλαφρὰ ἓνα φοῦρνο καὶ βάζουν μέσα τὸ παιδί (τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχη ἀρχίσει νὰ ὀμιλῆ) καὶ τὸ ρωτοῦν :

—«Τί θές, ἀδερφό ἢ ἀδερφοδιώχτη;»

Ἐάν τὸ παιδί πῆ ἀδερφό, τὸ βγάζουν ἀμέσως ἀπὸ τὸ φοῦρνο, ἐάν πῆ ἀδερφοδιώχτη, τὸ ἀφήνουν μέσα ἕως νὰ τὸ ἐκβιάσουν νὰ πῆ τὴ λέξη « ἀ δ ε ρ φ ὸ » γιὰ νὰ φύγη τὸ κακό.

—Μὴ φιλῆς τὸ βρέφος στὸν πσιινό, γιατί ὅταν θὰ μεγαλώσῃ δὲ θὰ σὲ λογαριάζῃ.

—Μὴ φιλῆς τὸ βρέφος στὶς πατοῦχες, γιατί θὰ ἀργήσῃ νὰ περπατήσῃ.

—Μὴ ταῖσης τὸ μωρὸ ψάρι ἂν δὲν κλείσῃ τοὺς 9 μῆνες, γιατί θὰ ἀργήσῃ νὰ μιλήσῃ.

—Μωρὸ παχὺ νὰ μὴ τὸ χαιρέσαι, γιατί θρέφεται τσῆ γῆς.

—Ὅταν πέσῃ ὁ ὄφαλὸς τοῦ μωροῦ νὰ τὸν κρατήσῃς νὰ τὸν ξεράνης, νὰ τοῦ τὸν δείξῃς ὅταν θὰ πάῃ στὸ σχολεῖο, γιὰ νὰ μαθαίνῃ τὰ γράμματα.

—Ὅμοιως ὅταν κάνῃς κόρες στὴ σειρά, φύλαξε τὸν ὄφαλό τῆς τελευταίας καὶ δός τον νὰ τὸν φάῃ κόκορας, τὸ ἐπόμενο παιδί θὰ εἶναι ἀγόρι.

—Ὅταν τὸ παιδί ἀρχίσῃ νὰ περπατῆ καὶ πέφτει διαρκῶς, νὰ τοῦ δώσῃ ὁ νονός του 3 Σάββατα ἀπὸ ἓνα κουλούρι.

—Τὰ τρίδυμα παιδιά εἶναι καταραμένα, γιατί καταπατοῦν τὴν Ἁγία Τριάδα.

—Ὅταν τὸ παιδί γίνη δυὸ χρονῶ ἀκριβῶς, τὴν ἡμέρα τῶν γενεθλίων του μετράς τὸ μπόι του μὲ μιὰ κλωστή. Τὸ μάκρος τῆς κλωστής τὸ διπλασιάζεις. Τόσο ἀκριβῶς θὰ εἶναι τὸ μπόι ποῦ θὰ ἔχῃ, ὅταν γίνη 20 χρονῶν.

—Ὅταν τὸ μωρὸ παιδί ἀρωστήσῃ ξαφνικά, πρέπει τρεῖς Μαρίες νὰ κάμουν τὸ μονημερίτικο πανί. Νὰ διαστοῦν, νὰ περαματήσουν, νὰ φάνουν αὐθημερὸν τρεῖς πῆχες πανί, καὶ μ' αὐτὸ νὰ τυλήξουν τὸ κορμάκι του. Γίνεται καλλὰ.

—Στὸ σπῆτι ποῦ ὑπάρχει μωρὸ, πρέπει νὰ βρῖσκεται ἓνας καλαμέσιος Σταυρός. Φοβοῦνται οἱ δαιμόνοι καὶ δὲν σιμώνουνε.

—Ἡ μάνα δὲ δείχνει στὸ μωρὸ καρφίχτη γιατί πομένει ὀγλήγορα βαρεμένη.

—Γιὰ νὰ μὴ ζηλεύη τὸ πρῶτο παιδί, ὅταν γεννηθῆ δεύτερο, τοῦ πρωτοδείχνουνε τὰ ποδαράκια ντου κι' ὕστερα τὸ ἀποδέλοιπο κορμί.

Ὀνομασία τοῦ βρέφους. Πρὶν ἀκόμη γεννηθῆ τὸ παιδί, οἱ γονεῖς ἔχουν βρῆ κιόλας τὸ ὄνομά του. Συνήθως ἐάν τὸ πρῶτο παιδί εἶναι κορίτσι πέρνει τὸ ὄνομα τῆς μητέρας τῆς νύφης· ἐάν εἶναι ἀγόρι πέρνει τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ γαμπροῦ.

Καμμιά φορά ὅμως τὸ παιδί γεννιέται μὲ τὸ ὄνομά του. Γεννιέται δηλ. μιὰ μεγάλη γιορτή, ὅποτε πρέπει νὰ τοῦ δώσουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου τῆς ἡμέρας. Μιὰ μητέρα ποῦ ἔχει τὸ ἀτύχημα νὰ μὴ τῆς ζοῦν τὰ παιδιὰ. ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν σύντεκνό της καὶ ὀνομάζει τὸ μωρὸ Στελιανὸ γιὰ νὰ στελιώση, Στέργιο γιὰ νὰ στεργιώση, Δράκο, Σαρακηνό, Πολυζώη, Πολύβιο, Ἀμιρᾶ, Στερεώ, Σαρακηνή, Καλομοῖρα κλπ. Ὅμοίως πετοῦν τὸ μωρὸ στὴν Ὠραία Πύλη τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅποιος τὸ πρωτοπιᾶση, ἔστω καὶ ζητιάνος, αὐτὸς τὸ βαπτίζει γιὰ νὰ ζήσει.

—Τὸ βαπτισθσόμενο, γιὰ νὰναι πολύχρονο δὲν πρέπει νὰ φορέσῃ ξαναευλογημένα βαπτιστικά φορεματάκια.

—Ὁ νονὸς στὴν Κρήτη λέγεται σάντολος καὶ τὸ βαπτιστήρι φιλιότσο. Τὸ φιλιότσο πέρνει μιὰ χάρη ἀπὸ τὸν σάντολό ντου (ἔξυπνο, φιλομαθὲς κλπ.).

—Τὴν ὥρα ποῦ βαπτίζει τὸ παιδί ὁ νονὸς ἔχει καὶ μιὰ κορδέλλα δεμένη στὸ λαιμό του καὶ περνᾷ μέσα τὸ μωρὸ. Ἔτσι συμβολικὰ ἀναδέχεται καὶ ἀναλαμβάνει τὸ μωρὸ καὶ τὸ κάνει τέκνο του, δι' ὃ καὶ λέγεται σύντεκνος ἐν σχέσει μὲ τοὺς γονεῖς τοῦ παιδιοῦ.

—Μετὰ τὸ μυστήριό λένε στὸν σύντεκνο: «ἄξιο τὸ μιστό σου καὶ νὰ τὰ χιλιάσης, νὰ ζήσει ὁ νεοφώτιστος». «Ἀπούβαλε τὸ λάδι, νὰ βάλῃ καὶ τὸ κλῆμα», δηλαδή νὰ ζήσει ὁ νονὸς νὰ στεφανώσῃ τὸ βαπτιστικό του.

—Ὁ νονὸς μοιράζει τὰ μαρτυρήκια, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχουν μοιράζει χρήματα.

—Ὅταν κάποτε ἀρρωστήσουν βαρειά τὰ παιδιὰ, οἱ γονεῖς ἐπικαλοῦνται γνωστήν τους θαυματουργὸν Εἰκόνα καὶ τὴν μεταφέρουν στὸ σπίτι. Τότε κάνουν τάμα καὶ ἀλλάζουν τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ, ἰδίως ἐάν εἶχε ὄνομα ἀρχαϊκό, καὶ τὸ φωνάζουν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου τῆς εἰκόνας, ἢ τάζουν τὸ παιδί νὰ τοῦ φορέσουν μαῦρα γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα.

Σε μερικά μέρη της Κρήτης έχουν άλλο έθιμον. Έχουν μάλλον το παρατήρημα διτι αν ζή ο παπους ή ή γιαγιά του παιδιού δέν βγάλουν τὸ ὄνομά τους γιατί θά πεθάνουν αὐτοὶ καὶ θά ζήση τὸ μωρό.

Όταν τύχη νά πεθάνη τὸ μωρό βαφτισμένο δέν πρέπει νά ξαναβγάλουν τὸ ἴδιο ὄνομα σὲ ἄλλο παιδί, γιατί γίνεται ἄτυχο.

ΘΑΝΑΤΟΣ

«Ὁ χωρισμός κι' ὁ θάνατος τὰ δυὸ τυχ' ἄν ἔλλείπαν
« ἤθελα νᾶν' οἱ γιάνθρωποι δίχως καύμὸ καὶ πρίκα

Πόσο σοφὴ εἶναι αὐτὴ ἡ μαντινάδα τῆς Κρήτης ! Καὶ ὑπάρχει μεγαλύτερη πίκρα ἀπὸ τὸ χωρισμό, μάλιστα ἀπὸ τὸ χωρισμὸ τοῦ θανάτου ;

Ὁ χάρος ὅταν πάρη τὴν ψυχὴ, πρὶν νά τὴν πάη στὸν Κάτω Κόσμο, τὴν περνᾶ ἀποῦ τῆς ἀρνησᾶς τὴ βρύση καὶ πίνει νερό. Πίνει καὶ ποξεχνᾶ τοῦ Ἄπάνω Κοσμοῦ. Ξεχνᾶ καὶ δὲ στενοχωρᾶται. Ἐτσὶ πομένει ἡ πρίκα μόνο γιὰ τσι ἀζωντανούς,

Τὸ πῶς γίνεται καὶ ἀντέχουν σ' αὐτὸ τὸν πόνο οἱ ζωντανοὶ μᾶς τὸ λέει ἡ παράδοσις. «Ἡ Παρθένα Μαρία ἤκαμε ἀπομονή, ὄντὲν εἶδενε τὸ Μονογενῆ τζη στὸ καρφί. Ἦκαμε ἀπομονή καὶ δέν ἀπόθανε γιὰ κειονὰ βαστοῦμε καὶ μεῖς καὶ δέν ποθαίνομε ὄντᾶ θά μασὲ πάρη ὁ χάρος τὸν ἄθρωπό μας».

«Ὁ Κόσμος εἶν' ἓνα δεντρί κι' ἐμεῖς τ' ὄπωρικόν του
» κι' ὁ Χάρος εἶν' ὁ τρυγητῆς καὶ πέρνει τὸν καρπό ντου
» Κι' αὐτὴ τὴ γῆς ἀποῦ θωρεῖς ἄλλοι τὴν εἶχαν πρῶτα
» καὶ μᾶς τὴν παραιτήσανε ὡσάν τῆς γῆς τὰ χόρτα ».

Όλοι ξέρομε πῶς θά πεθάνωμε, γιὰυτὸ στὰ ἐγλέντια τραγουδοῦνε :

«Χαίρεστε νέοι χαίρεστε καὶ καθ' ἄργα βραδυάζει
» κι' ὁ χάροντας τσι μέρες μας καλὰ τσι λογαριάζει».

Όταν οἱ Κρητικοὶ μὲ τὴ λύρα τους χορέψουν καὶ γλεντήσουν μὰ μέρα καλὰ καλὰ καὶ εὐχαριστηθοῦν, λένε: «αἱ μωρὲ μὰ τὸ Θεὸ κι' ἐκλέψαμε μιὰν ἡμέρα τοῦ Χάρου».

«Ὁ Κάτω Κόσμος νᾶτονε γλυκὺς σάν τὸν ἄπάνω
» μὰ τὸ Θεὸ δὲ μ' ἔγνοιαζε ντελόγο νά ποθάνω»

Μὰ δέν εἶναι δυστυχῶς.

Ὁ Κρητικὸς τὸν κάτω κόσμο τὸν νομίζει ἓνα βάραθρο, ἓνα τόπο

ὄχι εὐχάριστης διαμονῆς, ἓνα ταξίδι χωρὶς ἐπιστροφή. Κι' ἀλήθεια ποῖος ἐπῆγε καὶ ξαναγύρισε ἀπὸ τὰ παλάθια, ὅπου ὁ χάρος εἶναι βασιληῆς; Μήπως ὑπάρχει δὲ καὶ τρόπος νὰ γυρίσῃ;

«Ὁ Θεὸς ἀποῦ μᾶς ἤκαμε ἐστόλισε τὸν κόσμον,

» μὰ ξέχασε, δὲν ἤδωκε τρία καλὰ στὸ ἀθρώπους

» γεφύρι γιὰ τὴ θάλασσα καὶ γιαγερμὸ π' τὸν ἄδη

» καὶ σκάλαν εἰς τὸν οὐρανὸ νὰ πχαίνου νὰ γιαγέρνου».

Ἡ καλύτερη εὐκὴ πού θὰ κάμης κανενοῦς εἶναι : «αἴ ποῦ νὰ σοῦ ξεχάσῃ ὁ χάρος».

Ἄλλὰ κανεῖς δὲν ἔμεινε καρακοζώητος.

Κοινὴ μοῖρα ὁ θάνατος.

«Νὰ μὴ χαρῆ ὁ ἄχτρος μου μόνο τὸ θάνατό μου».

***

Ἡ παράδεισο εἶναι μοιρασμένη σὲ καμεράκια καμεράκια καὶ μπαίνουν οἱ δίκαιοι. Ἡ πίσσα πάλι εἶναι πατωσὲς πατωσὲς καὶ στιβιάζουνε τσι κριματισμένους σάν τσι σαρδέλλες. Οἱ πλειὰ κάτω εἶναι οἱ πλειὰ κριματισμένοι. Ὅσοι βλαστημήσανε Παπᾶ, ὅσοι κλάσανε μέσα στὴν ἐκκλησιά, ὅσοι βαρογνωμήσανε πὼς ἐχάλασε ὁ καιρὸς κι' ἤβρεξε. (Ἄποῦ κλάση μέσα σ' ἐκκλησιά καὶ πῆ «καὶ πάλι βρέχει!» καὶ βλαστημῆξῃ τὸν Παπᾶ μπλειόν ντου σωσμὸ δὲν ἔχει).

—Τὸ χάρο τὸν φαντάζονται μαῦρο καβαλλάρη, πάνω σὲ μαῦρο ἄλογο, πίσσα ναιώνια μαῦρο.

—Ὁ χάρος πέρνει τσι ψυχὲς καὶ τσι κατεβάζει στὸν Ἄδη.

—Ὁ Ἄδης βρίσκεται ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ. Ἐκεῖ τὸν τοποθετεῖ καὶ ἡ λαϊκὴ μουσα :

» Στὸν Ἄδη θὲ νὰ κατεβῶ κι' ὄλοι οἱ νεκροὶ φωνιάζου

» ἐμεῖς ἐπὰ δὲ θέλομε καρδιὲς π' ἀνεστενάζου».

« Τὸ χέρι σου νὰ τὸ βαστῶ ὄντὲ δὲ βγῆ ψυχὴ μου

» χαρούμενο θὰ κατεβῆ στὸν Ἄδη τὸ κορμὶ μου».

—Ὁ χάρος ὅταν θὰ πάη τις ψυχὲς στὸν Ἄδη, τσι ρωτᾶ ποιὸν θέλουνε νὰ τοὺς φέρῃ γιὰ συντροφιά, ἀπὸ τσι συγγενεῖς, πού ἔχουνε στὸν ἀπάνω κόσμον. Ἄν δὲν καλοσυλλοῖστη ὁ νεκρὸς καὶ ζητήξῃ κιανέ-να ντου συγγενή, ποθαίνει κι' αὐτὸς σὲ 40 μέρες. Ἄν ζητήξῃ ὅμως τὸ σπίτι ντου, τότες δὲ μπορεῖ ὁ χάρος νὰ τὸ σηκώσῃ καὶ δὲν ποθαίνει ἄλλος.

—Ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος, πού πέρνει τσι ψυχὲς, πέμπει ἓναν ἄγγελο στὸν ἄρρωστο. Ἄν τὸν δῆ ὁ ἄρρωστος χαμογελᾶ. Τότε λένε οἱ παριστάμενοι : «ἐγγελοσκιάχτηκε». Ὁ ἄρρωστος ἄμα ἀγγελοσκιαχτῆ, σίγουρα ποθαίνει.

—Καταλαβαίνει πὼς θ' ἀποθάνῃ ἓνας ἄρρωστος, (πὼς ἤρθενε

στον ὕστερό ντου τράτο), ὅταν ἔχη προσηλωμένο τὸ μάτι του σ' ἕνα ὄρισμένο σημεῖο : «ὅτινα στέση τ' ἀμάτι». Ἦ ὅταν μαζεύη τὰ σεντόνια του.

— Ἐάν ἕνας ἔτοιμοθάνατος βασανίζεται καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ξεψυχήση, πρέπει νὰ τοῦ γυρίσουν τὸ κρεβάτι του νεκρῖκια (νὰ βλέπη πρὸς τὴν ἀνατολή).

— Τῶν ἔτοιμοθάντων ἀνοίγει τὸ ψειργιό. Παρουσιάζονται ξαφνικὰ ἀπάνω στὸν ψυχορραγοῦντα ψεῖρες, οἱ ὁποῖες ψοφοῦν ἀμέσως μόλις βγῆ ἡ ψυχὴ.

— Ἐπίσης ξαφνικὰ ἀρχίζουν καὶ τρέχουν τὰ μάτια τῶν ψυχορραγοῦντων, τὰ λεγόμενα «πύρινα δάκρυα». Ἐξ οὗ ἡ φράσις : «καὶ τὰ πύρινά σου νὰ χύσης δὲ σοῦ πιστεύω».

Ὁ νεκρὸς καὶ τὰ σχετικὰ παρατηρήματα.

— Ὁ ἀποθαμένος πάει μὲ τσι πολλούς.

— Γιά νᾶναι ἡσυχος πρέπει νὰ θαφτῆ. Καὶ μάλιστα μὲ τίς εὐλογίες τῆς Ἐκκλησίας. Νεκρὸς ἄταφος θεωρεῖται μεγάλη συμφορά, γιατί βασανίζεται καὶ περιπλανᾶται μέρα νύχτα καὶ γίνεται καταχανᾶς.

— Στὸ στήθος τοῦ νεκροῦ μπαίνει εἰκόνα.

— Στὸ στόμα τοῦ νεκροῦ μπαίνει κερένιος Σταυρός, γιὰ νὰ φοβᾶται ὁ δαίμονας νὰ μὴ μπῆ μέσα ντου.

— Ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ ἀκουμπᾶ σὲ μαξιλάρι γεμισμένο μὲ φρέσκα φύλλα λεμονιάς.

— Τὰ μαλλιά τῶν παρθένων τὰ ἀφήνουν ξέπλεκα.

— Ὁ νεκρὸς πρέπει νὰ θαφτῆ πρὶν ἡλίου βασιλέμματα.

— Τὸν ἀποθαμένο δὲν τὸν ἀφήνουν μοναχό. Κάθονται δίπλα του καὶ τὸν ξενοχτοῦνε.

— Στὴν πόρτα σπιτιοῦ, πού ὑπάρχει νεκρὸς δὲν στέκονται ἄνθρωποι, γιατί ἐμποδίζουν τοὺς ἀγγέλους νὰ μπαινοβγαίνουν.

— Ἐάν τὰ μάτια νεκροῦ εἶναι μισανοιχτά, σημαίνει πὼς σύντομα θὰ πάρη κι' ἄλλον κοντά του, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του.

— Ὅταν φυσᾶ δυνατὸς ἀέρας, ξεψυχᾶ ἁμαρτωλός.

— Ὅποιος πεθάνη τὴν ἡμέρα τῆς Λαμπρᾶς πηγαίνει στὸν Παράδεισο.

— Κι' ὁποιος καταβῆ στὸν τάφο τὴν Κυριακὴ ἐπίσης πηγαίνει στὸν Παράδεισο.

— Ὅταν ὑπάρχει παιδί ἀβάπτιστο, πρέπει νὰ βαπτισθῆ, πρὶν σηκώσουν τὸ νεκρό.

— Ὅσοι γυρίζουν ἀπὸ κηδεῖα πρωτοπαίνουν στὸν ἀπόπατο καὶ ὕστερα στὸ σπίτι, γιὰ νὰ μεῖνη τὸ κακὸ στὸν ἀπόπατο.

—Τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας δὲ σκουπίζουν γιὰ νὰ μὴ σκουπιστῆ κι' ἄλλος σπιτικός.

—“Ὅταν τὸ σῶμα τοῦ ἀζωντανοῦ παρουσιάσῃ μπλάβες βοῦλες, εἶναι σημάδι πῶς τὴ νύχτα ἀποθαμένοι τονὲ μαλάξανε.

—“Ἄν βραχὴ λείψανο, θὰ βρέχῃ συνέχεια 40 μέρες.

—Στὸ μέρος ποῦ θὰ ξεψυχῆσῃ νεκρός, ἀνάβουν καντήλι, ἐπὶ 40 μέρες. Γιατὶ 40 μέρες τριγυρίζει ἡ ψυχὴ ἕως νὰ πάῃ ὀριστικὰ στὸν τόπο τῆς.

—Τὰ βράδουα, ὅταν ἔρχονται γύρω στὸ φῶς πεταλοῦδες, εἶναι ψυχὲς τῶν ἀποθαμένων, ποῦ γυρίζουε στὴ γῆ, γιὰ νὰ δοῦνε τί γίνεται στὸν ἀπάνω κόσμο.

—“Ὡστὲ νὰ ζῆ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ κἀνῃ «μιστά», γιατί αὐτὰ βλέπει ἡ ψυχὴ στὸν κάτω κόσμο. Πρὸ πάντων πρέπει νὰ δίδῃ νερό, γιὰ νὰ βρεθῆ νερό στὸν ὕστερό του τράτο, ὅπου διψᾷ καὶ καίγεται κανεῖς.

—Τὰ ροῦχα τῶν ἀποθαμένων πρέπει νὰ δίδωνται, παληὰ καὶ καινούργια. Ἐξ οὗ ἡ φράσις: «ἐπῆγαν ἄδικα τὰ καλά ντου σάν τ'ἀποθαμένου τὰ ροῦχα», ἐπὶ σπαταληθέντων ἀγαθῶν.

—“Ὅταν ξεψυχῆσῃ ὁ ἄνθρωπος, χύνουν τὸ νερό ἀπὸ τίς στάμνες καὶ φέρνουν καθάριο.

—“Ὅταν πεθάνῃ κάποιος στὸ χωργιό, σταματοῦν ὅλες οἱ δουλειές. Ἄν πλύνουν σταματοῦν τὸ πλύσιμο, ἂν καθαρίζουν καρπὸ, σταματοῦν τὸ ἄλεσμα. καὶ κάθε σοβαρὴ δουλειά.

—“Ἄν ἓνας ζωντανὸς συναντήσῃ στὸ δρόμο ἀποθαμένον ἄνθρωπο καὶ μιλήσουν, ἂν δὲν τὸ μαρτυρήσῃ ὁ ζωντανός, θὰ ζῆσῃ ἀκόμη ἓνα χρόνο, ἂν ὅμως ἐξομολογηθῆ σὲ κανένα αὐτῆ τῆ συνάντησι, πεθαίνει σὲ 6 μῆνες.

Αὐτὰ γιὰ τοὺς νεκρούς. «Ἐλεος καὶ φωτερὰδα στὴν ψυχὴ ντως».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
Α' ΔΟΞΑΣΙΑΙ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΙ
ΔΟΞΑΣΙΑΙ

Νεράιδες. Στην Κρήτη τις νεράιδες τις λένε «άνεράγδες» ή «άνεράιδες».

Σύμφωνα με τὰ μυθεύματα περι νεράιδων, αὐτὲς ζοῦνε κοντὰ στὰ νερά, ποτάμια, πηγάδια, νερόμυλους. Σὲ σπήλιους, σὲ κουφάλες δένδρων. Εἶναι πολὺ ὁμορφες, χορεύουν τραγουδοῦν, πλύνουν ροῦχα κλπ. Ἔχουν δὲ μᾶλλον κακοποιὸν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου.

— Ἀνθρώποι ποῦ βλέπουν τις νεράιδες μένουν τρελλοί.

— Ἄμα συναντήσης νεράιδα δὲν πρέπει νὰ μιλήσης, γιατί σοῦ πέρνει τὴ μιλιὰ, ἢ παθαίνεις βιστιρὰ (στραβώνει τὸ στόμα σου, τὸ μάτι σου, κουφαίνεσαι κλπ).

— Τὸ σύσηλο τοῦ μεσημεριοῦ νὰ μὴν περπατῆς μόνος σου στὴν ἔξοχὴ γιατί μπελογραντίζης ἀποῦ τσι άνεράιδες.

— Ὑπάρχουν ὅμως καὶ οἱ καλὲς άνεράιδες ποῦ ὅμα ἀγαπήσουν κανένα ὁμορφο ντελῆ κανῆ (1) τοῦ μαθαίνουνε νὰ παίζη τὴ λύρα, καὶ τότες ὁ λυράρης παίζει τόσονά γλυκειά ποῦ «νὰ φυσήξη ὁ νοῦς τ' ἀθρώπου».

Ἔχουνε νὰ ποῦνε ὅμως, πῶς ὅμα σοῦ μάθη τὴ λύρα άνεράιδα, δὲν προφθάνεις νὰ γεράσης, μόνο ποθαίνεις με ἄδικο θάνατο.

Οἱ άνεράϊδοι εἶναι τρισχερότεροι ἀποῦ τσι άνεράιδες. Αὐτοὶ πάλι κατατρέχουνε τσι ἄντρες, γιατί τοςὲ ζηλεύουνε. Πᾶνε καὶ πειράζουνε τὰ συνοροπαντρεμμένα άντρώνα (2). Ἐνας άνεράϊδος ἦκανε τὸ τζαγκάρη. Ἐγύριζε τὰ χωργιὰ καὶ μάθαινε ποιοὶ ἦσανε συνοροβλημένοι καὶ πήγαινε τὴ νύχτα κι' ἦπνιγε τὸ άντρώνο. Τὴν ἡμέ-

1. Νέος.

2. Νεόνυμφοι.

ρὰ πάλι ἐβιστίριζε τὰ ντεληκανιδάκια. Μιὰν ἀργαντινὴ ἐμέθυσε κι' ἤθεκε (1) ἀπὸ κάτω ἀπὸ μιὰ συκιά κι' ἐτραγουδῖε :

«'Απ' τὸ Χουδέτσι ἔρχομαι κι' εἶμαι καὶ κουρασμένος (2).

» κι' ἕναν ἀντρόυνὸ 'πνιξα συνοροβλημένο.

—Γιὰ τὶς νεράϊδες ὑπάρχουν πολλοὶ μῦθοι καὶ διηγήσεις.

'Ο προπάππος μου ἐκ μητρός ἐκαυχᾶτο ὅτι εἶδε νεράϊδες, ἀλλὰ δὲν ἔπαθε κακό, γιατί εἶχε ἀπάνω του 'Αγιοκωσταντινάτο.

Τὸν καιρὸ ποῦ ἔλεγε ὅτι τὶς εἶδε (1810) ἡ πόλις τοῦ 'Ηρακλείου ἦταν τριγυρισμένη ἐξ ὀλοκλήρου μὲ τὸ 'Ενετικὸν τεῖχος ποῦ καὶ σήμερα σώζεται, μὲ τὴ διαφορά πὼς οἱ πόρτες τοῦ φρουρίου ἔκλειναν μὲ τὴ δύση τοῦ ἡλίου καὶ ἀνοίγαν πάλι μὲ τὴν 'Ανατολή.

'Ελεγε λοιπὸν ὁ προπάππος μου, ὅτι ἤρχετο πεζὸς ἀπὸ τὸ χωριὸ πρὸς τὸ Κάστρο καὶ ἔτρεχε μάλιστα, νὰ προλάβῃ ἀνοιχτὲς τὶς πόρτες. 'Αλλὰ μάταια . . . ἔφθασε ἀργὰ καὶ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ περάσῃ τὴ νύχτα ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη. 'Η νύχτα ἦτανε φεγγαρόλουστη, Αὐγουστος μῆνας, καὶ ὁ προπάππος μου νέος, ἐρωνοτχυπημένος, σωστὸ ντελή κανιδάκι.

'Ο ὕπνος τὸν ἐδάμασε γρήγορα, παρὰ τὸ φόβο ποῦ αἰσθανότανε, μήπως ξεπροβάλλῃ κανέναν Τουρκοκὸς ζαφτιὲς καὶ τὸν πάῃ χαπίσι (3).

Σὲ λιγάκι ἕνα σιγανὸ μурμουρητὸ τονὲ ζύπνησε καὶ εἶδε κάτι πεντάμορφες κοπέλλες, σὰν τὰ ἐφτάλαγα χιόνια ἄσπρες, μὲ χρυσᾶ μαλλιὰ μακρὰ ἴσαμε τσι ἀστραγάλους τως, νὰ χορεύουν καὶ νὰ σιγοτραγουδοῦνε. Σὲ κάθε γύρο τοῦ χοροῦ ἔπιναν κρασί ἀπὸ χρυσὲς κοῦπες, ἴσαμε ποῦ ἤκραξε ὁ μαῦρος πετεινός. Τότες εἶπανε ὄλες μαζύ «αἱ καλὰ μας εἶναι». 'Εφήκανε κατάχαμα τσι χρυσὲς κοῦπες καὶ σὰ νὰ σκίστηκε ἡ γῆς καὶ τσι κατάπιε, ἐγενίκανε ἄφαντες, 'Εκεῖνος φοβισμένος, δὲν ἐμπόργιενε νὰ μετακουνηθῇ, εἶπε ὁμως μὲ τὸ νοῦ ντου πὼς τὴν ὥρα ποῦ φέξη, θὰ γλακῆξῃ νὰ πᾶ πιάση τσι χρυσὲς κοῦπες νὰ γενῇ πλοῦσος.

Μὲ τὴ σκέψη αὐτὴ δὲν κοιμήθηκε καθόλου. Μόλις ἔφεξε ἐξεμουδιάσανε τὰ πόδια ντου καὶ πάει νὰ πιάση τσι κοῦπες. 'Ἰντα νὰ δη; ἀντὶς γιὰ κοῦπες : ἕνας σωρὸς καβαλίνες . . .

'Αν εἶν' ἀλήθεια πιστέψετε το.

—'Η θεία μας πάλιν 'Αναστασία Μανουρᾶ ἐξ 'Αγίου Μύρωνος, μᾶς διηγεῖτο :

1. 'Επλάγιασε.
2. Χωρίον ἐπαρχίας Πεδιάδος, πλησίον τοῦ χωριοῦ μου Καλλονή. 'Η διήγησις εἶναι τῆς γιαγιᾶς μου 'Ασπασίας Λογαριαστάκι.
3. Ζαφτιὲς=χωροφύλαξ Τουρκοκὸς. Χαπίσι=φυλακή.

Μιά φορά πηγαίνανε στη στράτα τρεις κόρες. Ήτονε μεσημέρι και πηγαίνανε τὸ γιόμα τῶν ἀργατῶ. Ἐφορούσανε στὸ λαιμὸ ἀπὸ ἓνα χρυσὸ Σταουρούακι. Μιά κοπανιά ἐκεῖα ποῦ περνούσανε κοντὰ στὸ ρυάκι, θωροῦνε μάκιες ξαθομαλλοῦσες καὶ χορεύγανε, καὶ τὸσὲ φωνιάζανε νὰ πᾶνε κοντά. Οἱ τρεῖς κοπελλιές ἐφοβηθήκανε καὶ δὲν ἐπηγαίνανε. Τότες οἱ ξαθομαλλοῦσες τὸς εἶπανε: « ἄχη καὶ νὰ μὴν ἐφορούσετε κεῖνα νὲ τὰ Σταουρούακια κι' ἤθελα σασὲ δείξωμε πόσα ἀπίδια βάνει ὁ σάκκος».

Εἶπανε τοῦτα τὰ λόγια κι' ὕστερα ἐρχίζανε τὸ τραγοῦδι :

- » Χόρευγε μωρὴ καλὰ, κι' ἀπούχει γρὰ ἄς πᾶ ρωτᾶ
- » Σὰν εἶσαι νηὰ καὶ κοπελλιὰ γιάντα μοῦ φαφουτίζεις ;
- » Μιά χαμωλιὰ καθάριζα νὰ βάψω μάκια φάδια
- » καὶ πέσανε τὰ δόδια μου καὶ δὲ μιλῶ καθάργια
- » Ἄχη θεῖα κουργιὰ ποῦ τᾶχεις
- » Ντοναῖδα καὶ λουλάκι κι' ἄλλον ἓνα χορταράκι
- » Νὰ κατέχαν τὰ κορίτσα πῶς τὰ κάνουν τὰ μαλλιὰ».

Πρὶν σταματήσουν οἱ νεράιδες ἄρχιξαν νὰ τραγουδοῦν οἱ τρεῖς κοπελλιές κἀνοντας καὶ τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ :

Στὸ οὐρανοὺς χορὸς καὶ σκόλη
τὸν κρατοῦν οἱ Ἄποστόλοι
ψάλλουνε καὶ τραγουδοῦνε
κι' ὄλοι μιὰ φωνὴ λαλοῦνε
Δώδεκά ἔναι εἰς τὸ μέτρος
σύρνει τὸ χορὸ ὁ Πέτρος,
ὅποιος Παναγία κρᾶζει
τὸ Χριστὸ πάντα λογιᾶζει
κι' ὅποιος δὲν κακολογήσῃ
στὸ οὐρανοὺς θεὸ νὰ νικήσῃ
κι' ὅποιος κάνει τὸ Σταυρὸ ντου
ἄρμαν ἔχει στὸ πλευρὸ ντου
κι' ὅποιος κάνει ἐλεημοσύνη
βρίσκει στὸ οὐρανοὺς Ἐρήνη.

Μόλις ἐτελείωσαν τὸ τραγοῦδι τοὺς οἱ κοπέλλες, χάθηκαν οἱ νεράιδες.

Διαολικὴ συνερία (1). Ὅντὲ θὰ σοῦ παντήξῃ διαολικὴ συνερία,

1. Συνεργασία διαβόλων.

σὲ πιάνει βιστιράς. Γροικᾶς καὶ σοῦ παίζουνε μιὰν ἀδυνατὴ μπατσε-
λιά στὸ μάγουλο, ἀποῦ σὲ πιάνει ρίγος καὶ πέφτεις τοῦ κάτω κό-
σμου. Τὸ βιστίρισμα γιατρεύεται μόνο μὲ ἀγιωτικά.

Σ-ρίγκλες. Εἶναι δαιμόνια κακοποιά, πού πνίγουν τὰ μωρὰ τὰ
ἀβάφτιστα.

Τελώνια. Τὰ μωρὰ παιδιὰ πού πεθαίνουν ἀβάφτιστα, γίνονται
τελώνια.

—'Επίσης τελώνια γίνονται καὶ τὰ λαχάρικα (1) παιδιὰ, πού τὰ
πετοῦνε οἱ μανάδες στὰ σοκάκια νὰ 'ποθάνουνε, γιὰ νὰ μὴ μαθευτῆ
ἡ ἐντροπή ντῶς.

—Καὶ τὰ ἀποβαρσάρικα (2) τελώνια γίνονται.

—Τὰ τελώνια βιστιρίζουνε τσι ἀθρώπους, πού περνουνε νύχτα
ἀπὸ τὸν τόπο πού τᾶχουνε χωματισμένα (3).

Τὰ στοιχειά. Τὰ στοιχειά εἶναι δαιμόνια, τὰ ὁποῖα παρουσιάζ-
ζονται στοὺς ἀνθρώπους μὲ πολλὲς μορφές.

'Υπάρχουν στοιχειά ἀγαθοποιά, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ὑπὸ μορ-
φήν μοσχαργιῶν ἢ ἐλαφιῶν, τὰ λεγόμενα στοιχειά τῶν 'Αγίων.

Αὐτὰ εἶναι ἐλεύθερα ἢ σέρνουν βαργιές ἀλυσίδες.

Βγαίνουν τῆ νύχτα, ἀλλὰ δὲν κάνει νὰ τὰ δοῦν ἄνθρωποι. 'Ε-
βγαίνανε ὅμως ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἤσανε καλοὶ, τότε πού δένανε τσι
σκύλους μὲ τὰ λουκάνικα.

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἐπειδὴ καὶ οἱ Τουρκοκρῆτες τὰ ἤ-
ξεραν αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐκρύβοντο ὅταν ἀκούανε τῆ νύχτα τὸ θό-
ρυβο τῆς ἀλυσίδας τοῦ στοιχειοῦ (4).

Τὴν παραμονὴ τῆς 'Αγίας Αἰκατερίνης, κάθε χρόνο ἔβγαине τὸ
στοιχειό τῆς καὶ γύριζε τὰ σοκάκια τοῦ Κάστρου, σέρνοντας ἀλυσί-

1. Λαχάρικα=νόθα.

2. 'Αποβαρσάρικα=ἀποβολές.

3. Θαμμένα ἐκτὸς νεκροταφείου.

4. Κάποτε ἔνας νέος στὸν 'Αγ. Μύρωνα, ἀγαποῦσε μιὰ κοπέλλα καὶ
ἦταν ἀδύνατο νὰ τὴν βλέπη. 'Εσοφίστηκε λοιπὸν νὰ βάλῃ ἀλυσίδες στὴ
μέση του καὶ νὰ τὴς τραβᾷ στὰ καλντιρίμια, τὴς παραμονές τῶν μεγάλων
ἑορτῶν καὶ νὰ περνᾷ φυσικὰ καὶ ἀπὸ τὸ στενὸ *ἐκείνης*. 'Ενα γραῖδιον τὴν
εἶχε εἰδοποιήσει καὶ ἔβγαине ἀπὸ ἕνα παράθυρο. Καὶ ἔτσι ὁ ἐρωτευμένος
εἶχε τὸ ποθοῦμενο. Γιατὶ ἦτανε σίγουρο πὼς κανεὶς δὲ θᾶκανε τὴν ἀσέβεια
νὰ προβάλῃ ἀπὸ παράθυρο, νὰ δῆ τὸ στοιχειό. Κάποτε ὅμως οἱ ἀλυσίδες
λυθῆκανε, κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸ θυμὸ του ἐβλαστήμηξε. Τὸν ἀκούσανε οἱ ἄλλοι
χωργιανοὶ καὶ τὴν Κυργιακὴ γινότανε ὁ γάμος.

δες καὶ μουγκρίζοντας, γιὰ νὰ φοβερίσῃ τοὺς Τούρκους ν' ἀδειάσουν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς, τὴν ὁποίαν εἶχαν καμωμένη τζαμί.

— Ἄλλὰ καὶ μέσα στὰ σπίτια φανερώνονται στοιχειὰ ἀγαθοποιὰ (φίδια, καβροί, πουλιά). Αὐτὰ ἀπαγορεύεται νὰ τὰ πιάσουν ἢ νὰ τὰ σκοτώσουν. (Εἶναι ἄλλως τε ἀκίνδυνα). Αὐτὰ τὰ στοιχειὰ λέγονται «τὸ καλὸ τοῦ σπιθιοῦ».

Καρακοντζόλοι. Στὴν Κρήτη τοὺς καλλικάντζαρους τοὺς λένε Καρακοντζόλους.

Λένε πὼς ὅποιος γεννηθῆ ξημερώνοντας Χριστοῦγεννα ἢ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστογεννῶν, γίνεται καρακόντζολος.

Οἱ καρακοντζόλοι βγαίνουν ἀπὸ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστογεννῶν ἕως τὰ Φῶτα.

Εἶναι δαιμόνια κακομούντρολα (1), κουτσά, ἀσχημότητα, ποὺ πειράζουν τοὺς ἀνθρώπους.

Φοβοῦνται ὅμως τὸν Μεγάλον Ἁγιασμό.

Γιατὸ Μεγάλος Ἁγιασμὸς πρέπει νὰ ὑπάρχῃ σὲ ὅλα τὰ σπίτια, γιατί δὲν πλησιάζουν καρακοντζόλοι. Γιατὸ καὶ ἐξεφανίζονται μόλις γενῆ ὁ Μεγάλος Ἁγιασμὸς.

Φοβοῦνται ὅμως καὶ τὸν ἄθο (2). Γιατὸ ὅλα τὰ δωδεκάμερα νὰ μὴ σηκωθῆ ὁ ἄθος ἀπὸ τὴν παρασθιά.

Οἱ καρακοντζόλοι φοβοῦνται καὶ τὰ ἀχινοπόδια (3).

Γιατὸ οἱ βοσκοὶ βάζουν ἀχινοπόδι γύρω γύρω στὴ μάντρα ποὺ ἔχουνε τὰ πρόβατα, νὰ μὴμποῦν οἱ καρακοντζόλοι, γιατί θὰ μπῆ καὶ ἡ ὄγουρσουζά καὶ θὰ ψοφήσουν ὅλα τὰ Μαρθιά (4).

Οἱ καρακοντζόλοι φοβοῦνται καὶ τὸ Σταυρὸ ποὺ κάνουν τὴ Λαμπρά μὲ τὸ κερὶ στὸ ἀνώφιλιο τσῆ ὀξόπορτας.

Καταχανάδες. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ζώντας τοὺς διασκέλισε γάτα, οἱ νεκροὶ ποὺ θάφτηκαν χωρὶς τὴν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας, οἱ μεγάλοι ἁμαρτωλοὶ, οἱ βαρυνόμενοι μὲ δεσποτικὸν ἀφορισμὸ καὶ παπαδικὴ κατάρα, γίνονται μὲ τὴ διαβολικὴ συνερία, καταχανάδες,

Ἔχουν νύχια πελώρια καὶ εἶναι μαῦροι σάν τὸν Κἄη.

Γυρίζουν τὴ νύχτα καὶ πλακώνουν τοὺς ἀνθρώπους στὸ λαιμὸ, μέχρι ἀσφυξίας. Τίς νέες γυναῖκες τίς κάνουν ἔγκυες. Ὑπάρχουν πολλοὶ μῦθοι περὶ καταχανάδων.

1. Κακομούντρολα=κακοφτιαγμένα.

2. Ἄθος=στάχτη

3. Ἀχινοπόδια=ἀγκάθια γιὰ προσάναμμα

4. Μαρθιά=ἀρνάκια ποὺ γεννιοῦνται τὸ Μάρτη.

Τὰ παληότερα χρόνια, ἂν συνέβαινε νὰ εἶναι ἔγκυος ἡ γυναῖκα ἀντρός, ποὺ δὲν ἔτεκνοποίει παρεδέχοντο πὼς ἐκοιμήθηκε τὴ νύχτα μὲ καταχανᾶ. Εὐτύχημα ἂν τὸ παιδί ὠμοίαζε στὴ μητέρα.

— Ἡρεμοῦν καὶ οἱ καταχανάδες σάν τοὺς ἄλλους νεκρούς, ἂν πάη καὶ δεηθῆ ἀπάνω στὸν τάφο τους Δεσπότης, τὶς ἡμέρες τοῦ Πάσχα, ὅσο διαρκεῖ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη».

Ἀνασκελάδες. Ὑπάρχουν κι' ἄλλα δαιμόνια, τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται στοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ μορφήν ζώων. Εἶναι οἱ ἀνασκελάδες ἢ ἀτζουρπάδες.

— Ἐνας γέρος ἑκατοχρονίτης στὸ χωργιὸ τοῦ πατέρα μου, θυμᾶμαι ποὺ διηγόταν τὴ νύχτα στὸ δισταύρι τὸν παρακάτω μῦθο:

«Μιά φορά ἦτανε ἕνας γέρος καὶ ἐπήγαινε στὸ χωράφι ντου. Στὴ στράτα του πάντηξεν ἕνα πουλάρι χαμηλὸ καὶ ἦβοσκε. Λέει ὁ γέρος σὺν τοῦ νοῦ ντου: «Μωρὲ καλὸ ἔναι κιονὲ τὸ πουλάρι καὶ ψαρὸ. Τίνος εἶναι κοντό; Νὰ πάω κοντὸ νὰ τὸ κοβαλικέψω, γῆ κρίμα εἶναι; Ἄς πᾶ τὸ κοβαλικέψω. Πάει καὶ κάνει το. Δίδει του μιά νημαθειὰ μὲ τὴν νιυχολέβεργα καὶ ξεκινᾶ. Ἐδὰ ἔδὰ τοῦ φάνηκε τοῦ γέρου πὼς ψηλώνει τὸ πουλάρι, κι' ὅσον ἐπορπάθιενε τόσον κι' ἐψηλώνε. Μιά κοπανιά ἐξεπέρασε τὰ δεντρά. Ἐτοτεσᾶς ἐδὰ μπλεῖδ ἑκατάλαβε ὁ γέρος πὼς τὸ πουλάρι μαθὲς ἦτονε ἀνασκελάς, κι' ἐρχίνηξε κι' ἤλεγεν ἀπὸ μέσα ντου τὸ Πατερημῶ. Τρεῖς βολὲς τὸν εἶπενε κι' ἤρχιζε τὸ πουλάρι καὶ μίκραινε, ὡσαμὲ που γίνηκε σάν καὶ πρῶτας κι' ἦβαλε χερικὸ νὰ βόσκη. Ἐτότες ἐξεπέζεψεν ὁ γέρος κι' ἀποῦ φύγει φύγη. Ἐπῆγε στὸ χωργιὸ καὶ τῶπε στὸ καφενεῖο καὶ τὴν ἄλλη μέρα ταχυὰ ταχυὰ ἐπήγαινε οἱ χωργιανοί, μὰ δὲν εἶδανε μουδὲ πουλάρι μουδὲ τὴ σκάρμη ντου».

Λογάρι. Ὑπάρχουν ἀνθρώποι ποὺ ξαφνικὰ παρουσιάζονται πλούσιοι.

Γι' αὐτοὺς λένε πὼς ἠύρανε λογάρι.

Δὲν εἶναι ἄγνωστο πὼς κάτω ἀπὸ τὴ γῆ ὑπάρχουν κρυμμένοι θησαυροὶ καὶ μάλιστα στὴν Κρήτη, ὅπου ὑπῆρξαν τόσες χαμένες πολιτεῖες.

Πιστεύουν πὼς ἕνας ἀράπης ὄνειρεῦει τοὺς ἀνθρώπους ποὺ καὶ πὼς θὰ βροῦν τὸ λογάρι, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τὸ μολοήσουν, γιατί ἀντί γιὰ χρυσάφι θὰ βροῦν κάρβουνα.

Ἡ Ἄννα Συλιγαρδάκι διηγεῖται:

«Σ' ἕνα χωργιὸ τῶν Χανιῶν ἕνας νέος εἶδε στὸν ὕπνο ντου πὼς σ' ἕναν τόπο ὑπῆρχε ἕνας χρυσὸς ἀραλειὸς καὶ 7 κουρουπάκια λίρες, χωσμέ-

να μέσα στὸ χῶμα. Τὸ εἶπε σὲ δυὸ ἀντρειωμένους κι' αὐτοὶ συμβουλευτήκανε ἕνα μάγο Παπᾶ. Ὁ Παπᾶς τοὺς εἶπε: Πάρτε τοῦτα τὰ διαβαστικά, νὰ τὰ κρατῆ ὁ ἕνας στὴν κεφαλὴ τοῦ ἀπάνω μέσα ἀπὸ τὸ σκοῦφο τοῦ Νὰ πάρετε κι' ἕνα μαῦρο πετεινό. Στὸ σημεῖο ποῦ θὰ σταθῆ νὰ κρᾶξῃ ὁ μαῦρος πετεινὸς ἐκεῖ νὰ σκάψετε Νὰ κάψετε τὰ χαρθιά, νὰ σφάξετε τὸν πετεινό, καὶ νὰ πάρετε τὸ χρυσάφι. Ὁ,τι δῆτε νὰ μὴ φοβηθῆτε. Ἐπῆγαν καὶ οἱ τρεῖς νέοι. ἀλλὰ ξεχάσανε νὰ κάψουνε τὰ χαρθιά. Ἐσφάξανε τὸν πετεινό κι' ἀρχίσανε νὰ σκάβουν. Σιγὰ σιγὰ ἀρχίσανε νὰ βγαίνουν φωθιγὰ ἀπὸ τὸ γῶμι. Οἱ δυὸ φοβηθήκανε καὶ φύγανε. Αὐτὸς ποῦ εἶχε τὰ χαρθιά στὸ σκοῦφον τοῦ ἐπόμεινε καὶ εἶδε μιὰ στιγμή νὰ βγαίνουν δαιμόνια δευέ-να με ἄλυσσιδες, τότε τὸν ἤπιασε κι' αὐτὸν ὁ φόβος καὶ τῶβαλε στ' ἀγλάκι. Ἐτρεχε ἔτρεχε πάει σ' ἕνα γειτονιδάκι (μικρὸ χωριγιό) καὶ τὰ δαιμόνια τὸν κυνηγοῦσαν. Γιὰ τὴν κακὴν τοῦ μοῖρα πέφτει ὁ σκοῦφος μὲ τὰ χαρθιά, τὰ πέρνουν οἱ δαιμόνοι καὶ πομένει ξερός ὁ ἄνθρωπος.»

—Ἦτανε πάλι σ' ἕνα χωριγιό τσῆ Γεράπετρος, ἐδᾶ ἐδᾶ τὸ ὕστερους χρόνους, μὰ πριχοῦ τὴν Ἐνωση, μιὸ σπιθιά κι' εἶχενε 7 γιουὺς καὶ μιὰ μοναχοθυγατέρα. Μιὰν ἀργαντινὴ ἐφάνηκε στὸν ὕπνο τσῆ μάνας ἕνας ἀράπακας καὶ τσῆπενε: «Νὰ πᾶς στὴν ἀσφεντρουλιὰ ποῦναι στὸν τάδε ντόπο καὶ νὰ βαστᾶς τρία κεργιά. Νὰ πᾶς τὰ μεσάνυχτα, νὰ βαστᾶς λιβάνι, ν' ἀνάψῃς φωθιά, νὰ βάλῃς λιβάνι καὶ ν' ἀνάψῃς καὶ τὰ κεργιά. Ὑστερα θὰ σκάψῃς στὴ ρίζα τσῆ ἀσφεντρουλιᾶς νὰ βρῆς ἕνα λεκανιδάκι χρυσᾶ φλουργιά. Ἀμὰ νὰ πᾶς ἀμοναχὴ σου καὶ νὰ μὴν τὸ θαρρέψῃς κιανενούς. Σκῶνεται ἡ γυναῖκα ταδὲ αὔριο, πάει πέρνει 3 κεργιά καὶ λιβάνι, ἀνημένει νὰ νυχθιάσῃ κι' ἀπίς ἐποκοιμήθηκεν ἡ φαμελιά τζῆ, φεύγει κατσᾶ κατσᾶ καὶ πάει στὴν ὄξοργιά ἐκεῖα ποῦτονε ἡ ἀσφεντρουλιὰ. Πάει, ἄφτει φωθιά, βάνει λιβάνι, ἄφτει καὶ τὰ κεργιά, ὡς καθῶς τσεῖχενε ἀρμηνεμένα ὁ ἀράπης, σκάφτει στὴ ρίζα τσῆ ἀσφεντρουλιᾶς καὶ ἴντα νὰ δῆ! ἕνα πιτήδιο πιτήδιο λεκανιδάκι γεμᾶτο χρυσᾶ φλουργιά. Πέρνει τα πάει στὸ σπῆτι τζῆ. Δὲν τῶς εἶχενε λεωμένα κουβέντα καὶ τῶς ἐφάνηκε μεγάλο παράξενο ποῦ τᾶβρενε τοσανὰ φλουργιά. Ὁ γέρος τσῆ ἐψυλλιάσθηκε μὰ μουδὲ δὲν ἐρώτηξε. Μὰ ἴντα χάρη διάφορο. Ἀποῦ τὰ 7 ἀρσενικά παιδιὰ τὰ 3 σκοτωθήκανε στὸν πόλεμο, τὰ δυὸ ἐδικοθανάτισανε, ὁ γιατρὸς ἐκουζουλάθηκε κι' ἡ θυγατέρα ἤπαθε λοῦβα καὶ τὴν ἔχουνε στὴ Σπιναλόγγα.

—Μιὰν ἄλλη πάλι γυναῖκα ἐμολόγησε τοῦ ἀντροῦς τσῆ, γιατί ἐφοβήθηκε καὶ δὲν ἐμπόργιε νὰ βαστάξῃ μυστικό, καὶ πῆγανε καὶ σκάψανε μαζὶ μαζὶ στὴ ρίζα μιᾶς βελανιδιᾶς καὶ βρῆκανε ἕνα γκουρουπάκι βελάνια ξερά καὶ τὰ πετάξανε τοῦ χοιροῦ ντως καὶ τᾶφαι.

(Διήγησις τῆς Γιαγιᾶς μου Ἀσπασίας).

—Εἶναι βέβαιο πὼς ὅτι νὰ κάμης συναλλήκι (νταλαβέρι) μὲ δαιμόνους μπορᾶ γενῆς πλοῦσος, ἀμὰ ἔχεις κακὰ ξεμπερδέματα.

Ἄγιοκωσταντινάτο. Γιά νὰ μὴ μποροῦν νὰ σὲ πειράξουν στοιχειά, δαιμόνια, καὶ καμμιά κακὴ συνερία, εἶναι καλὸ νὰ βαστᾶς ἀπάνω σου Ἄγιοκωσταντινάτο. Τὰ καλὰ Ἄγιοκωσταντινάτα δὲν εἶναι τὰ χρυσᾶ, ἀλλὰ τὰ μπακιρένια. Αὐτὰ ἔκαμε ὁ Ἅγιος Κωσταντῖνος. Ὅντὲν ἤθελα βαφτιστῆ ὁ Ἅγιος Κωσταντῖνος δὲν εὐρίσκου-
 τανε κολυμπήθρα. Τὸν ἐβαφτίσανε λοιπὸν μέσα σ' ἓνα μεγάλο μπακιρένιο μπουγαδοτσικαλο. Ὕστερα πάλι δὲν εἶχανε μαρτυρίκια γιὰ νὰ μαρτυρηθῆ μαθὲς πὼς ἐβαφτίστηκε κοτζάμ βασιλιάς. Τότε τοῦ ἤρθενε τοῦ Ἁγίου, Θεοῦ φώτιση καὶ ἐβούλωσε μὲ τὸ μεγάλο ντου δάχτυλα τὸ καζάνι. Τότες ἐκόπηκεν ἓνα γκομάτι μπακιρί στρογγυλὸ μ' ἓνα λακουδάκι στὴ μέση καὶ εἶχενε τυπωμένα ἀπάνω δυὸ προσώπατα, ἓναν ἄντρα καὶ μιὰ γυναῖκα, καὶ στὴν ἀναμεσάδα ντως ἓνα Σταυρό. Ὕστερα ἦκαμε τὸ ἴδιο σὲ ὄλο τὸ καζάνι κι' ἐπέταξε κι' ἐσκόρπισε τὰ κομμάθια σὲ Ἄνατολὴ καὶ Δύση καὶ μαθεύτηκε σὲ ὄλο τὸν κόσμο πὼς ἐβαφτίστη ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος.

—Γιὰ νὰ βεβαιωθῆ τὸ γνήσιον τοῦ Ἄγιοκωσταντινάτου, ζυμώνουν σκέτο ἀλεύρι μὲ νερό (χωρὶς προζύμι), καὶ βάζουν μέσα τὸ Ἄγιοκωσταντινάτο. Ἄν ἡ ζύμη φουσκώσῃ, τὸ Ἄγιοκωσταντινάτο εἶναι γνήσιο καὶ πρέπει νὰ τὸ φυλάσῃ κανεὶς «σάν τὰ μάθια ντου».

—Πρέπει νᾶναι κανεὶς ποῦ θὰ τὸ κρατῆ «καθαρός», νὰ μὴν πηγαίνει σὲ κακὰ μέρη.

—Τὸ Ἄγιοκωσταντινάτο χρησιμεύει καὶ ὡς ὠκυτόκιον, καὶ ὡς προφυλακτικὸν ἀπὸ τὶς σφαῖρες στὸν πόλεμο.

Λιόκουρνο. Τὸν παλῆθ καιρὸ στὴν Κρήτη ὑπῆρχαν ὄφιδες φαρμακεροὶ καὶ εἶχανε κέρατα. Λένε πὼς ἦσαν ἐρχωμένοι στὴν Κρήτη κολυμπητὰ ἀπὸ τὸ Μισίρι. Ὁ Ἅγιος Τίτος τὰ ἐξωλόθρεψε, ὅπως καὶ κάθε δηλητηριώδες ἐρπετὸ τῆς Κρήτης. Τῶν φιδιῶν αὐτῶν τὰ κέρατα καὶ οἱ γλώσσες ἔχουν θεραπευτικὲς ἰδιότητες. Ἐχει καὶ τοῦ Ἄγιοκωσταντινάτου τὴ χάρη, διώκει τὶς σφαῖρες*.

Τὰ σημερινὰ χρόνια τέθια πράμματα δὲν ὑπάρχουν, μὰ ἂν καμμιά φορὰ παρουσιαστῆ μπροστά του κιανενουὶς ἓνας τέθιος ὄφις, πρέπει νᾶναι τρομητερός νὰ ρίξῃ μάνι μάνι ἀπάνω ντου ἓναν ἄσπρο πανί, νὰ πέσουνε τὰ κέρατα.

* Ὡς θεραπευτικὸν ἐπὶ ἄφτρας π. χ., ἐπὶ ἀναφυλαξίας κλπ. Βάζεις τὸ λιόκουρνο στὸ νερό, τὸ ἀφίνεις στὰ ἄστρα νὰ ἀστρονομιστῆ καὶ μετὰ πίνεις τὸ νερό νηστικός, κάνεις ἐπαλείψεις, μπουκώματο κλπ.

Ὡς προφυλακτικὸν ἀπὸ τὰ μάγια καὶ τὶς σφαῖρες τὸ κρατεῖς ἀπάνω σου. Στὸν Ἄλβανικὸ Πόλεμο ἐφωδίαζα μὲ φυλακτὰ ἀπὸ ἀγιωτικά καὶ λιό-

ΘΡΥΛΟΙ

Στους θρύλους τῆς Κρήτης εἶναι ἀνακατεμένοι πολλοὶ "Ἅγιοι. Ἐδῶ γράφω γιὰ τοὺς θρύλους ποὺ ἔχω ἀκούσει ἀπὸ τὶς δύο γιαιάδες μου, καταγόμενες ἀπὸ δυὸ ξεχωριστὲς περιφέρειες τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου.

Θρυλοὶ σχετικοὶ μὲ τὴν περιφέρεια Ἁγ. Μύρωνος Μαλεβυζίου.
Τὸ χωριγιὸ "Ἅγιος Μύρων εἶναι κεφαλοχώρι, χτισμένον πάνω σὲ δυὸ λόφους· εἶναι ἡ ἰδιαιτέρη πατρίδα τῆς ἐκ μητρὸς μάμης μου. Τὸ χωριγιὸ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἤγμαζε καὶ ἦτο κέντρον στρατιωτικῆς Διοικήσεως. Καὶ σήμερα τὸ χωριγιὸ ἀκμάζει, καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ φημίζονται γιὰ τὴν γενναιότητα, φιλομάθειαν καὶ φιλεργίαν των. Τρέφουν δὲ ἐξαιρετικὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν "Ἅγιον, μὲ τ' ὄνομα τοῦ ὁποίου τιμᾶται τὸ χωριγιὸ. Τὸ χωριγιὸ στὴν ἀρχαιότητα ὠνομάζετο Ραυκος. Τῇ σημερινῇ ὀνομασίᾳ τοῦ τὴν ἔχει ἀπὸ τὸν "Ἅγιον Μύρωνα, γηγενῆ "Ἅγιον, ὁ ὁποῖος εἶναι βέβαιον, ὅτι ἔζησε, ἔθαυματούργησε καὶ ἐκοιμήθη ἐν Ραύκῳ, ὅπου καὶ σώζεται τὸ σπήλαιον ὅπου ἠσκήτευσεν, ὁ τάφος καὶ τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου.

***

Ὁ "Ἅγιος Μύρων ἦταν γεωργός, ὕστερα ἔγινε παπᾶς καὶ Ἐπίσκοπος. Ὁ "Ἅγιος πρὶν κοιμηθῆ ἔκαμε μέγα θαῦμα. Ἦταν Κυριακῆ, καὶ ὁ γηρασμένος πειὰ Ἐπίσκοπος ἐλειτούργουσε στὸ «Χριστό», ἐκκλησία ποὺ καὶ σήμερα σώζεται. Ἐνας φοβερός δράκος ἀνέβαινε νὰ φάη τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ χωρικοὶ κατατρομαγμένοι εἰδοποίησαν τὸν "Ἅγιον, ὁ ὁποῖος ἐπροσκόμιζε ἐκείνη τὴν ὥρα. «Πάρτε τὴν πατερίτσα μου—τοὺς ἀπαντᾶ—καὶ πετάξετέ τὸν τὴν, ἕως νὰ ἔρθω». Πράγματι οἱ χωρικοὶ ἐπέταξαν κατ' ἐπάνω τοῦ θηρίου τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον τοῦ Ἁγίου, καὶ παρευθὺς τὸ θηρίο ἐλιθώθηκε καὶ σώθηκε τὸ χωριγιὸ. Καὶ σήμερα ἀκόμη ὑπάρχει ὁ βράχος καὶ ὀνομάζεται Δράκος.

Ὁ βράχος-δράκος εἶναι ἀξιοπρόσεκτος ἀπὸ γεωλογικῆς πλευρᾶς, γιὰ τὴν στὶς ἀρχὲς τοῦ χειμῶνα φυσᾶ (σφυρίζει), καὶ οἱ χωρικοὶ

κουρνο κάθε στρατιώτῃ Κρητικῷ, ποὺ ἤρχετο στὴ Φιλοθέη νὰ μὲ ἀποχαιρέτηση. "Ὅλοι (χάριτι θεῖα) ἐπέστρεψαν ὑγιεῖς.

Στὴν οἰκογένειά μας ὑπῆρχαν τρία λιόκουρνα. Μία γλῶσσα καὶ δυὸ κομμάτια κέρατα. Ἐνα στρογγυλὸ σάν τάλληρο κι' ἓνα παραλληλόγραμμο. Μοιάζει μὲ ξύλο ἀλλὰ εἶναι σκληρότατο κι' ὅταν θελήσης νὰ τὸ κόψης μὲ μαχαίρι εἶναι ἀδύνατον. Ξήνοντάς το ὀμοιάζουν τὰ τρίμματα μὲ κομμένα νύχια. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐπίσης σκληρὴ καὶ ἄθραυστη. Ἐχει σχῆμα τριγωνικόν, μὲ ὀδοντωτὴν περιφέρειαν. Εἶναι κάτι μεταξύ-λίθου καὶ ὀστού.

ξέρουν, όταν ἀκούσουν αὐτὸ τὸ φύσημα, ὅτι θᾶχουν βαροχειμωνιά.

— Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν Ἅγιον ὑπάρχει πάντοτε, ἀλλὰ ἐτονώθη ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου ἐπὶ γερμανικῆς κατοχῆς. Ὁ Γερμανὸς διοικητὴς τῆς μοίρας Ἁγίου Μύρωνος, ὠνειρεύτηκε ἕνα βράδυ ἕναν ψαρογένη, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπλησίασε καὶ τοῦ εἶπε: «Πρόσεξε, μὴν πειράξης τὸ χωριό μου, καὶ ἐγὼ θὰ σὲ προστατεύσω νὰ σὲ πᾶω στὸ σπίτι σου μὲ τὸ καλό». Μόλις ἐξύπνησε ὁ Γερμανός, ἐπῆγε στὸ καφενεῖο τοῦ Κυριακάκι, ὁ ὁποῖος κατὰ τύχην ἦταν καὶ ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἅγιος Μύρων. Ὁ ἐπίτροπος δὲν ἔφερε ἀντίρρησην καὶ τὸν ὀδήγησε. Μόλις ἐμπῆκε ὁ Γερμανὸς ἔρριξε γύρω γύρω τὸ βλέμμα του καὶ ἐστομάτησε μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου. Ἄναψε κερί μὲ εὐλάβεια καὶ διηγήθηκε στὸν ἐπίτροπο τὸ ὄνειρό του. Ἐβεβαίωσε δὲ μὲ πολλὴ πεποίθησι, ὅτι αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ψαρογένη εἶδε. Ἐκτοτε ἐπῆγαινε στὴν ἐκκλησία καὶ ἔδειχνε πολὺ σεβασμὸν γιὰ τὸν Ἅγιο. Ἡ γκεσταπὸ ὅμως παραξενεύτηκε, ποῦ ὁ διοικητὴς δὲν κατήγγελλε κανένα καὶ ἔστειλε δύναμη στρατοῦ καὶ ἐξῶσε τὸ χωριό. Ὁ διοικητὴς μὲ χίλια καλοπιάσματα καὶ γεύματα, ἔδωξε τὴν γκεσταπὸ καὶ ἐσώθη τὸ χωριό. Ἦτο δὲ τόση ἡ ἀσφάλεια τῶν κατοίκων, ὥστε πολλοὶ διωκόμενοι ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, κατέφευγαν σὲ συγγενικά τους σπίτια στὸν Ἅγιο Μύωνα καὶ ἐσώζοντο. Ἀργότερα ἡ Διοίκησις Ἡρακλείου ἀνεκάλεσε τὸ Γερμανό, ἀλλὰ αὐτὸς ἔφυγε εὐχαριστημένος καὶ βέβαιος ὅτι θὰ πᾶη σὺς οἰκογένειά του.

Οἱ Τριαμμάτες. Στὸν Ἅγιο Μύωνα, καθὼς διηγεῖτο ἡ γιαγιά μας, πήγανε κάποτε ἄνθρωποι τριαμμάτες. Τὸ τρίτο (ἀ)μάτι τὸ εἶχανε στὸν καφᾶ (1) καὶ γιαυτὸ εἶχανε πάντα δεμένο γύρου γύρου στὸ λαιμὸ ἕνα κόκκινο μαντήλι. Ἡ θειά τῆς γιαγιᾶς μου, ἡ θειά τὸ Μαριάκι, ἐπῆγε κάποτε στὴν κάτω βρύση νὰ πάρῃ νερό. Ἀπὸ μακρυὰ εἶδε ἕνα ἄντρα καθιστὸ μὲ τὸ μοῦτρο γυρισμένο πρὸς τὴ βρύση. Μόλις ἡ θειά ἐπλησίαζε, ὁ ἄντρας μὲ βιαστικὰς κινήσεις ἔδесе τὸ κόκκινο μαντήλι στὸ λαιμὸ του. Ἐκατάλαβε τότε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦταν τριαμμάτης καὶ τὴν εἶδε μὲ τὸ τρίτο του μάτι, ἀφοῦ ἦταν ἀδύνατον νὰ τὴν δῆ μὲ τὰ ἄλλα μάτια, ἐπειδὴ ἦταν γυρισμένος πρὸς τὴ βρύση. Τέτοιος φόβος τὴν ἔπιασε, ποῦ ἔφυγε τρέχοντας. Μὲ τὴ γλώσσα ἔξω ἔφθασε στὸ χωριό καὶ σὲ δυὸ μέρες πέθανε γιατί ἔσπασε ἡ χολή της. Ἡ ἀγαθὴ κόρη ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴ διάδοσι, δὲν μπόρεσε νὰ σκεφθῇ πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶχε καὶ αὐτιά νὰ τὴν ἀκούσῃ ποῦ ἐπλησίαζε.

1. Καφᾶς=σβέρκος.

—Ἐπειδὴ ἄνθρωποι τριαμμάτες (2) δὲν ὑπάρχουν ὑπολογίζω πῶς «οἱ ἐξωτικοὶ ἄνθρωποι» μὲ τὸ κόκκινο μαντήλι, ποῦ ἔφθασαν στὸν Ἅγιο Μύρωνα ἦσαν στρατεύματα Γενιτσάρων, ποῦ στάλθηκαν στὴν Κρήτη περὶ τὸ 1800, ἡ σκληρότης τῶν ὁποίων στάθηκε πρωτοφανὴς γιὰ τοὺς Κρητικούς. Ὁ φόβος καὶ ἡ φήμη τοὺς ἤθελαν τριαμμάτες. Τὸ μαντήλι ὑποθέτω θὰ ἦταν ἀπαραίτητο ἐξάρτημα τῆς στολῆς ὅπως λ. χ. τὸ μαντήλι τῶν προσκόπων.

Οἱ χαλέπες. Τὸν παλῆο καιρὸ στὸν Ἅγιο Μύρωνα ἦτανε μεγάλη εὐτυχία. Οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν ἀνάγκη νὰ καλλιεργοῦνε τὰ χωράφια, γιατί τὰ χῶματα τῶν χωραφιῶν ἦτανε φέτες ψωμί, ἔτοιμες νὰ τις τρῶνε οἱ ἄνθρωποι. Ἦτανε οἱ λεγόμενες χαλέπες. Οἱ ἄνθρωποι, μὴ ἔχοντας ἔγνοια γιὰ τὸν ἐπιούσιο, ἄρχισαν σιγὰ σιγὰ νὰ μὴ τὸν λογαριάσουν. Οἱ γυναῖκες μάλιστα ἔπερναν τὸ ψωμί καὶ σκουπίζανε τοὺς κώλους τῶν μωρῶν παιδιῶν. Τότε ὁ Θεὸς ἐμάνισε κ' ἔκαμε τὰ χωράφια μὲ χῶμα ἀληθινό, κ' ἔτσι ἀναγκάστηκαν οἱ ἄνθρωποι νὰ δουλεύουν, νὰ σπέρνουν καὶ νὰ θερίζουν, γιὰ νὰ βγάλουν τὸ ψωμί τῶν καὶ νὰ λένε: «δόξα νᾶχης Θεέ μου». Ἀπὸ τότες ὅμως ἔμεινε στὰ χωράφια αὐτὰ ἡ ὀνομασία «χαλέπες» καὶ εἶναι τὰ εὐφορώτερα χωράφια τῆς περιφερείας Ἁγίου Μύρωνος.

Πῶς πρωτοπῆγαν οἱ ντομάτες στὸν Ἅγιο Μύρωνα. Ἐνας παχῆς ἀπὸ τὴν Πόλη ἐπῆγε στὸν Ἅγιο Μύρωνα.

Πρὶν ἀναλάβῃ ὑπηρεσία, ἔκαμε τὸ γυρο τοῦ χωργιοῦ καὶ πῆγε στοῦ προπάππου μου τὸν κῆπο, «στοῦ Τζανῆ τὸ περβόλι», τὸ μονο

2. Εἰς τὸ Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκι ἀναγράφεται ἡ λέξις Τριαμμαθιά, χωρὶς ἰδιαιτέρον τι. Ἡ Δίς Ἐσθῆρ Τοράκι ἀπὸ τὸ χωρίον Σκλαβοπούλα τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν παρεκάλεσα, μὲ πληροφορεῖ ὅτι ἡ Τριαμμαθιά εἶναι μιὰ μεγάλη σπηλιά μὲ στενὴ εἴσοδο, σὲ ἀπόσταση 2 περίπου ὥρων ἀπὸ τὴ Σκλαβοπούλα. Μέσα σ' αὐτὴ τὴ σπηλιά θρυλεῖται ὅτι ἐζοῦσαν ἄνθρωποι τριαμμάτηδες. Ὅποιοι περνοῦσε ἀπ' ἐκεῖ τὸν πιάνανε καὶ ἐχάνετο πλέον. Κάποτε δυὸ γυναῖκες ἔτυχε νὰ περνοῦν ἀπ' ἐκεῖ κοντὰ τὴ νύχτα καὶ εἶδαν φῶς. Ἐνόμισαν ὅτι ἐκεῖ ἦσαν βοσκοὶ κ' ἐπῆγαν νὰ περάσουν τὴ νύχτα. Ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ βοσκούς εἶδαν ἄγριους τριαμμάτες καὶ καζάνια μὲ ἀνθρωπινὰ κορμιά νὰ βράζουν. Νὰ φύγουν ἦταν ἀδύνατον.

Εἶπαν τότε στοὺς τριαμμάτηδες ὅτι θέλουν νὰ χύσουν τὸ νερό τους καὶ αὐτοὶ τίς ἔδεσαν μὲ σκοινιά καὶ τίς ἄφησαν νὰ βγοῦνε ἔξω, ἀλλὰ τίς ἄκρες τῶν σκοινιῶν τίς κρατοῦσαν αὐτοὶ ἀπὸ μέσα. Οἱ γυναῖκες τότες ἅμα βγήκανε ἔξω ἐλυθήκανε καὶ δέσανε τὰ σκοινιά σὲ κάτι θάμνους, γιὰ νὰ παρυσιάζουν ἀντίσταση καὶ ἔφυγαν. Τρέχοντας ἔφθασαν σὲ ἕνα χωργιό, διηγήθηκαν τὰ καθέκαστα καὶ πῆγαν κ' ἄλλοι ἀπὸ τὰ γύρω χωργιά καὶ βάλανε φωτιά στὴν εἴσοδο τῆς σπηλιᾶς καὶ τοὺς κατέκαυσαν. Ἐτσι ἐξωλοθρεύτηκαν οἱ τριαμμάτες.

χτήμα ἐντὸς τοῦ χωρριοῦ, πού ἔχει ἀνέκαθεν τρεχούμενη φλέβα νερό, τὸ μέχρι σήμερον ὀνομαζόμενον «τοῦ Τζανῆ τὸ νερό». Στὸ χτήμα μέσα τοῦρθε κι' ἔκαμε τὸ χοντρό του νερό.

"Ὑστερ' ἀπὸ λίγες μέρες ἐφυτρώσανε στῆ θέση ἐκείνη κάτι ἀλλοιώτικα φυτά. Ὁ προπάππος τὰ εἶδε καὶ εἶπε: «ἄστα μωρὲ νὰ δοῦμε ἴντα δὰ βγῆ». Στὸ μεταξύ ὁ παχιάς ἐπόθανε, γιατί τὸν ἤπιασε θανατικό κι' αὐτὸν καὶ τὸ ἀσκέρι ντου, γιατί ἐμπήκανε νὰ κοιμούνται στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μύρου μέσα, κι' ἔκατουρούσανε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου.

Τὰ φυτά σὲ λίγο δέσανε καρπὸ πράσινο, πού λίγος λίγος ἐκοκκίνιζε.

Κανείς δὲν ἀποφάσιζε νὰ κόψη γιατί φοβούντανε μπάς εἶναι ψακωτάρια (δηλητηριώδη). Τὰ φυτά αὐτὰ πολλαπλασιασθήκανε μόνα τους καὶ τ' ἀφήνανε γιὰ ὀμορφιά τοῦ μπαξέ.

"Ὑστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ἐπῆγε ὁ Βλάχος ὁ τζελάτης (δήμιος) τ' Ἀναπλιοῦ γιὰ νὰ ξεκουρασθῆ σὲ κάτι συγγενεῖς του. Μόλις εἶδε νὰ κοκκινίζουν οἱ περίεργοι ἐκεῖνοι καρποὶ ἐφώνησε πασίχαρος «αἱ μωρὲ τί ὀμορφες φραγκοντομάτες!» ἔκοψε κι' ἔφαγε καὶ κορόιδευε τοὺς Ἁγιομυργιανούς πού δίσταζαν νὰ φᾶνε. Σιγὰ σιγὰ δοκίμασαν κι' αὐτοί. "Ἀρχισαν νὰ τίς καλλιεργοῦν σὲ γλάστρες γιατί μέσα στὸ χωργιὸ δὲν ὑπάρχουν κῆποι, λόγω τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως νεροῦ.

ΘΡΥΛΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

(ΚΑΣΤΡΟΥ)

- « Τῶν Κρήτης τ' ὁμορφότατο
- » ΚΑΣΤΡΟ τὸ ξακουσμένο
- » ἀποῦ στὰ πέρατα τοῦ Γῆς
- » λογαῖται τιμημένο

***

- » Ὅμορφοκαωιένη μου παντιέρα
- » τ' Ἀη Μάρκου
- » παλαινὴ κανάκαρὰ
- » ποῦ τὸν καιρὸ τοῦ Κάστρου ».

Α' ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ

[Αὐτοῖσια διήγησις τῆς ἐκ μητρὸς μίμης μου Βικτωρίτσας Τζανοπούλας συζύγου Κων. Μιγάδη γεννηθείσης ἐν Ἑρακλείῳ περὶ τὸ 1831, ἀνατραφεύσης καὶ ὑπανδρευθείσης ἐν Ἑρακλείῳ εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἐξ ἀγγιστείας θείου της, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀρμενίου Ἐπισκόπου. Ἡ διήγησις ἀφορᾷ τὴν συνοικίαν τοῦ Κάστρου Γενῆ Τζαμί καὶ Μαυραλῆ Χαράμι, τὴν σημερινὴν ὁδὸν Ματίου, ὅπου τὸ πατρικὸν μας σπίτι καὶ ἡ ιδιόκτητος κατοικία τῆς ἀδελφῆς μου κ. Τιτίκας Ζαχαριουδάκι, τὰ λουτρά καὶ τὸ Ξενοδοχεῖον Αἰγυπτῶς, πρῶην ιδιοκτησίας Γεωργίου Βαρδάκι, καὶ τὴν συνοικίαν Ἀρμενικῆ Ἐκκλησίας. Ἡ διήγησις δὲν ἔχει ἀξιώσεις ἱστορικῆς ἀκριβείας, διότι ἀναφέρεται εἰς παλαιότεραν τῆς μίμης μου ἐποχὴν, ἐκείνη δὲ ἦτο γυναικῆ ἀγράμματη. Τὴν ἀναγνώφω ὅμως, ὅπως ἀκριβῶς εἰς διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἤκουσα νὰ τὴν ἐπαναλαμβάνη, χωρὶς νὰ προσθέτῃ ἢ νὰ ἀφαιρῇ, οὔτε ἓνα νί, οὔτε ἓνα οἶγμα. Τῇ διήγησιν ἔχει παραλάβει ἀνομφιβόλως ἀπὸ τὸν Ἀρμενίον ἐπίσκοπον, ἄνθρωπον μεγάλης μορφώσεως.]

— Τὸν καιρὸ ποῦ ἦρθαν ἀπὸ τὴν Πόλιν τὰ δώδεκα Ἀρχοντόπουλα, ἐχτίσανε ἐπαδὰ ποῦ θωρεῖται καὶ εἶναι τὸ χαμάμι, μὴν ἐκκλησιὰς τριμάρτυρη. Ἁγίσι Δέκα, Ἀη Γιώργης καὶ Ἀγία Φωτεινὴ. Τὰ κονίσματα κεῖνον τὸν καιρὸ ἦτανε σγουραφιστὰ στῆσι τοίχους. Ὑστερα περάσανε χρόνοι πολλοὶ καὶ διαμοιραστήκανε οἱ Φράγκοι τὸ βασίλειον τῆς Πόλης. Τότες ἡ Κρήτη ἦπεσε στὸ μερικὸν τῶ Βενετσάνου. Οἱ Βενετσάνοι ἦτονε Χριστιανοὶ ἀμὰ φραγκόσκυλοι. Δὲν ἐχαλάσανε

ταί ἐκκλησίαις, μόνο ταί ἀφήκανε νά λειτουργοῦνε. Ἐχτίσανε ὁμως καί δικές τως ἐκκλησίαις καί τοτεσάς ἐχτίσανε μπεσπελῆ κολητά στήν τριμάρτυρη, βενετσάνικη ἐκκλησία «τὸν Ἅγιο Μᾶρκο» καί τὴν αὐλή τὴν εἶχανε ὡς εἶδος Νεκροταφεῖο.

Οἱ Βενετσάνοι ἐχτίσανε καί μπεντένια μὰ γίνηκε μεγάλος σεισμός καί τὸς τὰ γκρέμισε. Τότες πρέπει νά γκρεμίστηκε καί ὁ Ἅγιος Μᾶρκος κι' ἐπόμεινε ἕνας τοῖχος ὀρθός, ἀπούτονε ἀπάνω σκαλισμένος ὁ Ἅγιος Μᾶρκος. Ἦθελε πρέπει ὁ Ἅγιος—μεγάλη ἡ Χάρι Ντου καί νᾶναι βοήθειά σας—νά σταθῆ νά βλέπη ταί χριστιανούς, νά μὴν πάθουνε κακό, μουδὲ ἀπού ταί Βενετσάνους μουδὲ ἀπού ταί μπουρμάδες, ἀπού ἔτανε μελλοῦμενο νά πάρουνε τὸ Κάστρο. Ὑστερις ἐχτίσανε καινούργια μπεντένια κι' ἐφήκανε πόρτες γιὰ νά μπαινοβγαίνουν οἱ ἀθρῶποι καί τοσὲ βγάλανε ὀνόματα τῶν πορτῶ. Ἐμᾶς ἐτόυτη ἔπορτα ἀποῦναι κοντά μας λέγεται « τῶ Χανιῶ ἢ Πόρτα ». Πολλὰ κακὰ ἐπάθανε οἱ Καστρινοὶ ἀπού ταί βενετσάνους μὰ σκιᾶς ἐλατρεῦγανε τὴν πίστη ντως στά φανερά, γιατί ἦρθανε ὕστερα οἱ σκύλλοι ἀπού ἦσανε τρισχερότεροι, κι' ἐκάψανε ταί ἐκκλησῆς, κι' ἐκάμα τζη τζαμιὰ καί χαμάμια. Ἐτοτεσάς ντελόγο ἐπήρανε οἱ Τούρκοι τὴν τριμάρτυρη καί τὴν ἐκάμανε χαμάμι καί τὸ χαρίσανε τοῦ Μαυραλῆ (1).

Ἐσπρίσανε ταί τοίχους γιὰ νά σβύσουνε οἱ εἰκόνες, μὰ οἱ τοῖχοι ἀνεξερνούσανε τὸν ἀσβέστη καί ἤβγαине. Τὸ χαμάμι δὲν ἐξεσταίνοντανε μὲ ὄσα ξύλα καί νά τοῦ βάνανε καί ταί πιασε φόβος ταί Τούρκους. Τῶπανε κουρφά κουρφά σὲ ἕνα Χριστιανὸ καί αὐτὸς ταί ἐσυμβούλεψε νά φωνιάξουν ἕνα γέρο παπᾶ νά κάμη ἀγίασμό. Ἐφώνάξανε τὸν παπᾶ, ἦκαμε τὸν ἀγίασμό, τὸ χαμάμι ἐξεστάθηκε. Κάθε ντίς καί ντάη, ὁ Μαυραλῆς ἐφώνιαζε τὸν παπᾶ, καί ἀπίς ἐπόθανε. τὸ ἴδιο ἐκάνανε οἱ μοιρασχόροι ντου κι' ἀκόμη καί σήμερα, αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ποῦ τῶχουνε, ὡς τῶβρανε ἐτσά τὸ λαλοῦνε, κάθε μῆνα παπᾶ φέρνουνε καί τόσε κάνει ἀγίασμό.

1. Ὅρα καί Σουλταμανάκι Ἅγ. Μηνᾶς σελ. 48 — 49 ὅπου ἀναφέρει τὸ χαμάμι ποῦ Ἄλῃ βέη καί συμπληρώνει «ἴσως πρόκειται περὶ Νασού». Ὅχι ἴσως, ἀλλὰ πρόκειται. Καί ἐγὼ ἐνθυμοῦμαί τις τοιχογραφίες μέσα στοῦ λουτρό μέχρι τοῦ 1915. Μετὰ τὴν Ἑνωσὴ τῆς Κρήτης, ὄλα τὰ γέρικα κόκκαλα τῆς Γειτονιάς, ἤλπιξαν, πὼς τὸ χαμάμι θὰ ξαναγινότανε Ἐκκλησία. Ὅταν ὁμως ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν Γεώργιο Βαρδάκι τὸ χαμάμι κατεδαφίστηκε ἐξ ὀλοκλήρου. Τὰ βέβηλα χέργια δὲν ἐφείσθησαν οὐδὲ τῶν τοιχογραφιῶν. Ἀνοίχτηκε καί δρόμος, ἢ νῦν ὁδὸς Ματίου, μὲ ἐξοδὸν πρὸς τὴν Κεντρικὴν ὁδὸν. Τὸ ἀκριβὲς τοῦ πράγματος γνωρίζομε μείς ποῦ ζήσαμε τρεῖς γενεές στὸν Ἱερό αὐτὸ χῶρο.

—'Ετσά ἦτονε τὰ πράμματα, ἡ τριμάρτυρη χαμάμι, ὁ "Αγιο Μᾶρκος γκρεμισμένος, ὄντὲν ἤφταξε στὸν Κοῦλε ἕνα κοῖκι Ἄρμένηδες μαζὺ μὲ τὸ Δεσπότη ντως. Ὁ Τοῦρκος ὁ Παχιᾶς δὲν ἤθελε νὰ τσ' ἀφήση νὰ βγοῦνε ὄξω, γιατί οἱ τοῦρκοι εἶχανε πολλή ἀμάχη μὲ τοὶ ἀρμένηδες. Τότες ὁ Δεσπότης ἤπεισε ριτζατζήδες (παρακαλετάδες) τοῦ Παχιᾶ καὶ τόνε παρακάλεσε νὰ τὸν ἀφήση νὰ ρίξη τὴ σαῖτα κι' ὅπου πέση νὰ τοῦ χάριση «ὅσο τόπο πιάνει ἡ προβιά ἐνοῦς χρονιαρικοῦ ἀρνιοῦ». Σὰν τῶκουσε ὁ Παχιᾶς ἐτσουκνογέλασε καὶ ἤπενε «Αἶ σὰν εἶναι γιὰ τοσονά λίγο μπράμμα ἄστε τονε κ' αὐτὸ νὰ παίξη τὴ σαῖτα ντου». Ρίχνει τὸ λοιπὸν τὴ σαῖτα ὁ Δεσπότης καὶ πάει μιὰ ὀλιά παρὰ κάτω ἀποῦ τὸν "Αγιο Μᾶρκο. Ὑστερα βγαίνει μὲ τὴν προβιά στὸ χέρι καὶ πάει νὰ προσκυνήση τὸν παχιᾶ. Ὑστερα ἀπὸς ἐπροσκύνησε, τοῦδωκε ὁ παχιᾶς χαρτί μὲ βουλωτήρι «πὼς ἔχει χέρι δικαίωμα νὰ πιάση τόσο τόπο, ὅσο μπορᾶ πιάση μὴν ἀρνίστικη προβιά». Ἐξαναπροσκύνησε ὁ ἀρμενοδεσπότης κι' ἤφυγε.

Δυὸ Τοῦρκοι τσαούσηδες τὸν ἐπήγανε στὸ μέρος ἀποῦ ἤπενε ἡ σαῖτα. Τότες μάνι μάνι ὁ Δεσπότης ἤβγαλε ἕνα ψαλίδι κι' ἤκοψε τὴν προβιά στενὴ στενὴ μονοκόμματη λουρίδα κι' ἔστερέωσε τὴ μὴν ἄκρα μὲ μιὰ πέτρα. Οἱ τσαούσηδες τοῦ ἐναντιωθήκαμε, μὰ ὁ δεσπότης ἤρχιζε νὰ τοὶ σιργουλεύγη: «προβιά ἤκοψα μπέηδες, προβιά λέει καὶ τὸ χαρτί, δὲν ἤκοψα ἄλλο πράμμα». Δὲν ἐκάντιζαν ὅμως αὐτοὶ καὶ πῆγαν ὀπίσω στὸν παχιᾶ καὶ τοῦ κάμαν τὰ σκιαέθια. Τότες ὁ παχιᾶς ἤπενε: «Βάλαῖ ὄρκο ἤκαμα καὶ δὲν μπορᾶ τόνε πάρω πίσω, μὰ ἐκατάφερέ μου τηνε ὁ σκαταρμένης. Ἀφήτε τονε δὰ νὰ δούμενε τὸ ἴντα δὰ ξετελέψη». Ἐστερέωσε τότες ὁ δεσπότης καὶ τὴν ἄλλη ἄκρα τοῦ προβιάς καὶ τὴν ἐξάπλωσε κι' ἔκαμε κύκλο, κι' ἔτσά ἤπισσε πολὺ σπιτότοπο. Ἦχτισε τὴν πρώτην ἀρμενόκκληα, τὸν "Αγιο Ἰωάννη τὸ βαφτιστή, καὶ γύρου γύρου σπίθια κι' ἐκάτσαν οἱ ἀρμένηδες. Ἦπηρε καὶ τὸν "Αγιο Μᾶρκο μὲ τὴν περιοχὴ. Τὸν τοῖχο ἀποῦ εἶχενε σκαλισμένο τὸν "Αγιο Μᾶρκο, τὸν ἤφηκε τοῖχο τοῦ σπιθιοῦ ντου, ὡς σκετονὲ θωρεῖτε καὶ σήμερο. Στὸ περιαύλιο ἠῦрене κόκκαλα καὶ τὰ σκέπασε. Ἐφήκανε ἕνα κομμάτι γιὰ μπαξέ καὶ τὸ ἀποδέλοιπο τὸ κάμανε σπίθια γιὰ τὸ δεσπότη. Σ' αὐτὸ τὸ δεσποτικὸ ἐκάθουνταν κι' ὁ ντέρ μπαμπᾶς ἀπούκαμε νύφη τὴ θειά μου ποῦ μ' ἀνέθρεψε καὶ μοῦ χάρισε καὶ τὰ σπίθια ποῦ κάθουμέστανε καὶ ποῦ θὰ κέθεστε καὶ σεῖς, καλὸ νὰ σᾶσε κάμουνε. Ἀμὰ νὰ τὸ κατέχετε, πὼς ὁ τόπος ἐτοῦτος εἶναι ἅγιος καὶ νὰ κάνετε καὶ σεῖς ὅ,τι μὲ θωρεῖτε καὶ κάνω κι' ἐγώ, καὶ ποῦ θὰ τὸ κάνω, ὥστε νὰ σὴ ἀέρας τὴν τρίχα μου. (Ἐθύμαζε πρῶτῃ βράδυ τὸν "Αγιο Μᾶρκο, καὶ τὰ σημεῖα ὅπου εὐρέθησαν κόκκαλα, ὅταν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐγινε μιὰ ἐκσκαφὴ θεμελιῶν γιὰ τρο-

ποποίηση τῆς κατοικίας της. «Ἅγιε Μάρκο μου κι' Ἅγιε Μύρω μου ἀποῦ κατέχετε τὰ κουρφά καὶ τὰ φανερά», αὐτὴ ἦταν ἡ διαρκῆς ἐπίκλησίς της).

Ὁ Ἅγιος Μάρκος ἀνάγλυφος ὅπως ἀκριβῶς τὸν γνώρισε ἡ μάμη μας μεγαλώνοντας μέσα στὸ δεσποτικὸ σπίτι, βρίσκεται καὶ σήμερον στὸ σπίτι τῆς ἀδελφῆς στὴν ὁδὸ Ματίου 3.

—Εἶναι γνωστὸν πῶς οἱ Βενετσιᾶνοι εἶχαν γιὰ προστάτη τους τὸν Ἅγιο Μάρκο, καθὼς εἶναι γνωστὸν καὶ τὸ γιατί.

Στὸν Μεγάλον Ναὸ τοῦ Ἁγίου Μάρκου ποῦ εἶχαν κτίσει στὸ Ἡράκλειο, ἐκυμάτιζε περήφανα ἡ σημαία, καὶ μὲ αὐτὴν παραβάλλει ὁ ἐρωτευμένος τὴν ἐκλεκτὴ του ὅταν τὴν ἐπονομάζει «ὁμορφοκαωμένη του παντιέρα τ' Ἁγίου Μάρκου».

Ὁνειρα σχετικὰ μὲ τὸν Ἅγιον Μάρκον.

«Ὁνειράτα φαντάσματα παραμύθια ψώματα» λένε στὴν Κρήτη. Ἐν τούτοις μερικά ὄνειρα κάποτε ἐπαληθεύουν. Εἶναι προειδοποιητικὰ ἀπ' εὐθείας ἢ συμβολικά.

Ἐνα ὄνειρο τῆς γιαγιᾶς μου ἀναφέρω, γιατί τότε ποῦ τὸ εἶδε τοῦ ἐδόθηκε πολλὴ σημασία.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1897 διηγεῖτο ἡ γιαγιά μας, πῶς ἦταν ὄλοι φοβισμένοι καὶ περίλυποι καὶ ἐτοιμάζοντο νὰ φύγουν κρυφὰ γιὰ τὸν Πειραιᾶ. Μιὰ νύχτα εἶδε στὸν ὕπνο της ἕνα Δεσπότη ψαρογέννη μ' ἕνα Εὐαγγέλιο στὸ χέρι, ὅμοιον μὲ τὸν Ἅγιο Μάρκο, ὁ ὁποῖος τῆς εἶπε: «Μὴ φοβᾶσαι Βιτωρίτσα καὶ ἡ Κρήτη θὰ γενῆ αὐτονομία». Ἐπειδὴ ἐκείνη ἦταν ἀγράμματη καὶ δὲν ἤξερε τί θὰ πῆ αὐτονομία ἐπῆγε στὸ σπίτι τοῦ ἀνεψιοῦ της τοῦ συμβολαιογράφου καὶ τὸν ἐξύπνησε καὶ τοῦ διηγήθηκε τὸ ὄνειρο. Ἐκεῖνος ἐξήγησε τὸ ὄνειρο καὶ κατόπιν αὐτοῦ πῆρε θάρρος ὅλη ἡ οἰκογένεια καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἡρακλειῶται.

—Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1898 ὅλη ἡ οἰκογένεια τῆς μητρός μου εὐρίσκεται σὲ χωριά, γιὰ τὸν Τούρκο εἶχαν καταλάβει τὸ σπίτι τοῦ Ἡρακλείου. Μέσα σὲ μιὰ βδομάδα πέθαναν ὅλα τὰ ἄρρενα παιδιὰ τῶν Τούρκων αὐτῶν. Μιὰ νύχτα οἱ Τούρκοι ἐφιλοξένησαν καὶ μιὰ ἀράπισσα τούρκισσα γνωστὴ καὶ τῆς γιαγιᾶς μου—τῆς Μαυρούκα—τῆς ἔστρωσαν νὰ κοιμηθῆ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μάρκο. Ἡ Μαυρούκα, ὡς διηγήθη ἡ ἴδια ἀργότερα στὴ γιαγιά μας, εἶχε ὕπνο ἀνήσυχος καὶ ξαφνικὰ ἔβαλε μιὰ δυνατὴ φωνή: «Σῶστε με ἀπὸ τὸν ψαρογέννη». Εἶχε δὴ τὸν Ἅγιο Μάρκο στὸν ὕπνο της καὶ τὴν ἔδιωχνε καὶ τῆς εἶπε νὰ πῆ καὶ στοὺς ἄλλους νὰ φύγουν νὰ μὴ μολύνουν τὸ μέρος καὶ τρομητεροὶ νᾶναι νὰ μὴ βάλουν φωτιά στὸ σπίτι γιατί θὰ

τοὺς εὔρισκε μεγάλο θανατικό. Οἱ Τοῦρκοι ἔφυγαν κι' ἔτσι σώθηκε τὸ σπίτι ἀπὸ τὴν Μεγάλη Πυρκαϊὰ τοῦ Ἡρακλείου στὰ 1898.

***

Β' ΑΓΙΟΣ ΜΗΝΑΣ

Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Κρήτης τιμᾷ τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Ὁ θαυματουργὸς καὶ προστάτης τῆς Κρήτης Ἅγιος, κατέχει μεγάλη θέση στὴν ψυχὴ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἰδίως μετὰ τὸ μέγα θαῦμα τοῦ 1826, περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ κ. Γ. Σουλμιανάκης στὸ βιβλίον του «Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς». Ἀκόμη καὶ τὸ χτίσιμο τοῦ Ναοῦ ἔχει γίνεи θρυλικό, ἀφ' ἑνὸς γιατί διήρκεσε πολλὰ χρόνια, ἀφ' ἑτέρου γιατί ἔγιναν, κατὰ τὴ διάρκειά του χτισίματος, πολλὰ γεγονότα μεγάλης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης. Τὸ χτίσιμο καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ χρησιμοποιοῦν οἱ παλιότεροι γιὰ χρονολογία, ἀντὶ νὰ μεταχειριστοῦν τὰ ἔτη 1861, 1895. Λένε π.χ. ὄντὲν ἐθεμελιώθηκεν ὁ Ἅγιος Μηνᾶς, ὄντὲν ἐθρονιάστηκεν ὁ Ἅγιος Μηνᾶς κλπ.

«Ὅστε νὰ στέκουν τὰ βουνά, κι' Ἄη Μηνᾶς στὴ χώρα
» ὥστοτεσσάς θὰ σ' ἀγαπῶ κι' ἄς μὴ σὲ πάρω κίόλα».

Αὐτὸ δείχνει πόσο στερεὸ ἔγινε τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ναοῦ, ὥστε νὰ μὴ διατρέχη κίνδυνον νὰ χαλάσῃ. Μέγα θαῦμα τὸ ὅτι ἐπὶ γερμανικῶν βομβαρδισμῶν ὄλες οἱ βόμβες ἔπεσαν γύρω ἀπὸ τὸ Ναό, χωρὶς καμμία νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ἀντικειμενικοῦ τῆς σκοποῦ.

Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς ἦτο Κρήσις; Ὁχι, ἦτο Αἰγύπτιος. Σύμφωνα μὲ παλαιότατον βιβλίον ἀγνώστου συγγραφέως, ποῦ εἶχεν ὁ πατέρας μου, καὶ σύμφωνα μὲ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Σουλμιανάκι. Κατὰ τὸν Καθηγητὴν μάλιστα κ. Δασκαλάκιν (περιοδ. Ἡλιος), πατρίς τοῦ Ἁγίου εἶναι τὸ Ἐλ ἀλά Μείν, ὅπου συνετρίβη ἡ γερμανικὴ φιλοδοξία, χάρις εἰς τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου. Ὁ κ. Δασκαλάκης ἀναφέρει ὅτι ἠγνῶει ὅτι τὸ Ἄλ Ἀμείν προέρχεται ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ὀνόματος Μηνᾶς, καὶ ὅτι προσέφυγεν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν βιβλιοθήκην διὰ πλείονας πληροφορίας, μετὰ τὴν μάχην. Ἐγὼ, ἡ ταπεινὴ Κρητικοπούλα, ὅταν ἐδῶ ὄλοι ἦσαν ἀπελπισμένοι ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν προέλασιν τῶν Γερμανῶν, παρεκάλουν τὸν Ἅγιόν μας νὰ δείξῃ τὴ δύναμή του. Ἐπαρακάλουν καὶ ἡλιπίζα καὶ ἐπίστευα, γιατί στὴν καρδιά μου εἶχε χαραῖξει ὁ φιλόθρησκος πατέρας μου τὴν βεβαιότητα γιὰ τὸν Ἅγιο, ὅταν μᾶς ἐδιάβαζε ἀπὸ τὸ πολὺ παλὸ τοῦ βιβλιαράκι, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς ἐχάθη κατὰ τὴν λεηλασίαν τοῦ Ἡρακλείου, τὴ ζωὴ καὶ τὰ μεγάλα του θαύματα.

Πῶς ἔγινε τὸ μέγα σύγχρονον θαῦμα τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ περιγράφει ὁ κ. Ἄπ. Δασκαλάκης καὶ λέγει ὅτι Ἄγγλοι καὶ Ἕλληνες μαχη-

ταί εἶδον τὸν Ἅγιον Μηνᾶν μὲ τὰς δύο καμήλους, ὅπως εἶναι ζωγραφισμένος εἰς μεσαιωνικά φυλακτά. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ἀκίνητοποιήθηκαν τὰ μηχανοκίνητα τοῦ Ρόμελ (χάρις στὸ ἄδειασμα ἀπὸ μυστηριώδεις ὁπὰς τῶν δοχείων τοῦ πετρελαίου του), ὀρθῶς εἰς τὸν Ἅγ. Μηνᾶν ἀποδίδεται. Ὁ Ἅγιός μας ἤθελε ἐλεύθερη τὴν ἰδιαίτερη πατριδα του καὶ τὸ ἐπέτυχε διὰ τοῦ συγχρονισμένου αὐτοῦ θαύματος. Θαύματα ὁ μέγας μας Ἅγιος ἔχει κάμει ἀμύηλα σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια, ἐθεράπευσε ἀσθενεῖς κλπ., ἀλλὰ τὸ θαῦμα τοῦ 1826, ποῦ ἔκαμε στὸ Ἡράκλειο καὶ τὸ Ἄλᾶ Μείν εἶναι θαύματα σύγχρονα, εἶναι γεγονότα ποῦ ἀναζωογονοῦν τὴν πίστιν καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν Ἅγιον.

Θρωλοὶ σχετικοὶ μὲ τὴν περιφέρεια τοῦ χωρίου Καλλονῆς Πεδιάδος.

Τὸ πὼς μετωνομάστηκε τὸ χωριὸ τῆς ἀπὸ Σκυλλοῦς σὲ «Καλλονή», ἢ ἐκ πατρὸς μάμμη μου δὲν ἀξιώθηκε νὰ τὸ μάθῃ, γιὰτὶ πέθανε. Ἦξερε ὅμως πὼς ἀρχὲς ἀρχὲς στὰ παλιὰ χρόνια τὸ λέγανε ΚΟΙΛΟΙ (ἴντα ὄνομά τονε δὰ κιονὰ μωρὴ παιδί μου) κούφιοι σάν νὰ λέμε σήμερα, ἴσως γιὰτὶ δὲν ἦταν χτισμένο σὲ στερεὸ ἔδαφος (1). Ἦξερε πὼς ὕστερῶτερα τὸ βγάλανε ΤΣΙΛΟΥΣ, γιὰτὶ ἐτίσλασε τὸ χωριὸ, ἐγκρεμίστηκε, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μεγάλη σύγκληση. Καὶ τέλος πὼς μὲ τὴν Τούρκικη κατοχὴ τὸ βγάλανε ΣΚΥΛΛΟΥΣ γιὰτὶ πήγανε καὶ κατοικήσανε πολλοὶ Τούρκοι, ἐξ αἰτίας ποῦ ἦτανε ὁμορφο καὶ πλούσιο χωριὸ. (2, 3, 4).

α'. Ἁγιά φωθιά. Ἐξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Καλλονὴ σ' ἓνα γραφικώτατο τοπεῖο βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησίας Ἁγιά Φωθιά. Ἐχει τοιχογραφίες Βυζαντινὲς καὶ θεωρεῖται πὼς εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς ποῦ ἔχτισε ὁ Νικηφόρος Φωκάς. Θρωλός; Ἱστορία; Πλάϊ στὴν ἐκκλησία ἔχτιστηκαν ἀργότερα κελλιά

1. Ὑπῆρξεν εἰς ἀρχαίους χρόνους, πλησιέστατα στοὺς Σκυλοῦς, ἀρχαῖο χωριὸ. Ἐνθυμοῦμαι περὶ τὸ 1920, ὅτι τὰ παιδιά τῆς οἰκογενείας Γεωργίου Ἀνδρουλάκι, ἔπαιζαν μὲ ἀρχαῖκὰ βαζάκια. Ἐρωτηθέντα τὰ παιδιά εἶπαν ὅτι τὰ βρῆκαν στὸ ἀμπέλι τους, ἀλλὰ οἱ γονεῖς κατ' οὐδένα λόγον ἤθελαν νὰ μαρτυρήσουν ποῦ εὑρέθησαν.

2. Γνωστὴ ἡ ματινάδα:

«Ἁ Βασίλη καὶ Σκυλοῦς, Πεζά, Καταλαγάρι,
» ὅλα νὰ μοῦ τὰ δίδανε δὲ σ' ἔθελα μαγάρι».

Εἶναι συγκρότημα ὁμορφῶν χωριῶν, ἐξ ὧν οἱ Σκυλοὶ τὸ ὠραιότερο.

3. Σκύλους ἔλεγε τότε ὁ λαὸς τοὺς Τούρκους.

4. Κατὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1918, Σκυλιανοὶ χωροφύλακες εἶχαν ὑπηρετήσει στὸ χωριὸ τῆς Μυτιλήνης «Καλλονή». Ἐπιστρέψαντες μὲ ἀγαθὰς ἀναμνήσεις ἐφρόντισαν καὶ μετωνόμασαν τὸ χωριὸ σὲ «Καλλονή»

ἔδιδε καμμιά σημασία. Ἄλλὰ ἓνα βράδυ πάλι ὠνειρεύτηκε τὴν Παναγία ποῦ τὸν διέταξε νὰ σκάψη μέσα στὸ σπήλιο καὶ θὰ βρῆ τὸ εἰκόνημά της. Πράγματι ὁ βοσκὸς ἔσκαψε καὶ βρῆκε τὴν Εἰκόνα τῆς Παναγίας ἔβγαλαν ἔξω τὰ πρόβατα καὶ ἔκαμαν τὸ σπήλιο ἐκκλησία, ἢ ὁποία ὠνομάσθηκε Παναγία ἢ Σπηλιώτισσα. Σὰν ἐποθάνανε οἱ βοσκοὶ ἐθάψανε μέσα στὴν ἐκκλησία τὰ σώματά τους καὶ ὁ τάφος εὑρίσκεται καὶ σήμερα ἐκεῖ. Ἀργότερα ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ κτήματα περιῆλαν στὴν κατοχὴ τῆς Μονῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ προσέθηκε μία πτέριξ, τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης.

ΙΕΡΑ ΣΠΗΛΑΙΑ

[Λιτήγους τοῦ πενθεροῦ μου * Ι. ΦΡΑΓΚΑΚΙ
 ποιηγηθέντος τὴν Κεῖτην κατὰ τὸ 1936]

Ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν Μονὴν τοῦ Κουδουμᾶ πρὸς τὰ Σφακιά συναντῶμεν τὸ Ἱερὸν Σπήλαιον «Ἁγίου Ἀντωνίου» ἀπέχον ἀπὸ Κουδουμᾶ περὶ τὰ 2 χιλιόμετρα. Εἰς τὸ βάθος τοῦ Σπηλαίου ὑπάρχει ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου. Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα εἶναι ἓνα γουργουθάκι (1) στὸ βράχο ἀπάνω. Ἐκεῖ στάσσει νερὸ (Ἁγίασμα). Μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπήλαιον μπαίνουν οἱ κασιέκες τῆς Μονῆς Κουδουμᾶ καὶ πίνουν νερό, διότι πουθενά ἄλλοῦ δὲν ὑπάρχει νερό, καὶ τὸ νερὸ οὐτὸ ποῦ ἐξ εἶναι περισσότερο ἀπὸ μισὴ ὁκᾶ δὲν ξοφλιέται ποτέ. Ἐγὼ εἰσῶντας τὸ ἤπια ὄλο καὶ αὐθορὶ τὸ γουργουθάκι εὐρέθη γεμῆτο. Φείζοντος ἀπὸ τὸ Σπήλαιον αὐτὸ προχωρῶντας περὶ τὰ 10 χιλιόμετρα ἀπόκρημα καὶ ἄγρια μέρη, συναντῶμεν ἄλλο Ἱερὸν Σπήλαιον.

Ἐκεῖ στὸ βάθος τοῦ Σπηλαίου εἶναι ὁ Ἁγίος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Λένε πᾶς ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μετεφέρετο στὴ Ρώμη γιὰ τὰ δικοστή, τὸ καράβι ποῦ τὸν μετέφερε προσήγγισε στοὺς Καλοὺς Λιμένες. Ἐκεῖ ἐβγήκε μὲ τοὺς μαθητάς του νὰ βρῆ κανένα χόρτο νὰ ἐρσοισθῆ καὶ ἐπέρασε ἀπὸ αὐτὸ τὸ Σπήλαιο. Τότε ἐδιέταξε ἓνα μοιητὴ τῶν νὰ ζωγραφίσῃ τὸν Ἁγίον Ἰωάννη. Ὁ ζωγράφος τὸν ἐζωγράφησε στὸ βράχο στὸ στόμιον τοῦ Σπηλαίου, ἐζωγράφησε δὲ καὶ ἄλλους Ἁγίους. Τὸς βλέπεις λοιπὸν τώρα σ' αὐτὸ τὸ ἔρημο μέρος τοὺς Ἁγίους καὶ σὰν νὰ σοῦ μιλήσουν.

Περιττὸν νὰ σᾶς πῶ πόσο θάρρος καὶ πόση ἐλπίδα πέρνει κανεὶς ἀντικρῦζοντας τοὺς Ἁγίους σ' αὐτὴ τὴν ἔρημιά.

1. γουργουθάκι= μικρὸς φυσικὸς λάκκος σὰν γουρνίτσα.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΙ ΘΡΥΛΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΝΩΓΕΙΩΝ

[Διηγήσεις τῆς Ἀδελφῆς μου ΕΛΕΝΗΣ ΜΑΘΙΑΝΑΚΙ]

α'. Οἰκογένεια Σκουλάδων.

Πρὸ τοῦ 1821 θρυλεῖται ὅτι ὑπῆρχε εἰς τὸ χωριό Ἀνώγεια κάποιος χωρικός βυζαντινῆς ἢ Ἑνετικῆς καταγωγῆς. Σὲ μιὰ βαρυχειμωνιά, ὁ χωρικός αὐτός ἐβγήκε ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό καὶ τὸν ἐβρῆκε μιὰ θύελλα κι' ἐχάθηκε. Λένε πὼς ἔπεσε μέσα σὲ μιὰ τάφρο. Ἐκεῖ μέσα ζοῦσε ἓνα ἄγριο θηρίο τυρλό καὶ ἐθήλαζε τὸ μικρὸ του. Τότε ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἐπεινοῦσε, ἐθήλαζε ἀπὸ τὸν ἓνα μαστὸ καὶ τὸ θηρίκι ἀπὸ τὸν ἄλλο. Τὸ μεγάλο θηρίο αἰσθάνθηκε ἀνθρωπινὴ μυρωδιὰ καὶ ρώτησε τὸ παιδί του. Λέει δὲν εἶδα κανένα, ἀπὸ πάνω μας θὰ πέρασε ἄνθρωπος. Μέσα στὴν τάφρο ἔμεινε ὁ Ἀνωγειανὸς 40 μέρες. Οἱ χωριανοὶ τοῦ τὸν ἐζητοῦσαν παντοῦ, ἀλλὰ δὲν μπορούσαν νὰ τὸν βροῦνε. Τέλος κατῶρθωσε ν' ἀνεβῆ, ἀλλὰ τὸ σῶμα του ἦταν γεμᾶτο σκουλιὰ (μαλλιὰ μεγάλα σάν τοῦ προβάτου). Ἐκεῖ κοντὰ ἦταν κάτι βεσκοὶ καὶ μόλις εἶδαν τὸν τριχωτὸν ἄνθρωπο ἔφυγαν φοβισμένοι. Ἐν τούτοις μιὰ κόρη τὸν λυπήθηκε τὸν ἀγάπησε καὶ τὸν ὠνόμασε σκουλά. Τοῦ ἔδιδε φαγητὸ ἀλατισμένο νὰ τρῶη καὶ σιγὰ σιγὰ ἄρχισαν νὰ τοῦ πέφτουν οἱ τρίχες. Ἐπαντρευτήκανε καὶ ἔκαναν ὄλο ἀρσενικά παιδιά. Αὐτὸς ἦταν γνωστὸς πειὰ μὲ τὸ ὄνομα Σκουλάς καὶ τὰ παιδιά Σκουλάδες. Ἀπ' αὐτοὺς κατάγονται οἱ Σκουλάδες μιὰ ἀπὸ τίς πειὸ ἀνδρεῖες οἰκογένειες τῶν Ἀνωγείων.

β'. Οἰκογένεια τῶν Μανουράδων.

Ἀπὸ τὰ παλῆα χρόνια σῶζεται στὰ Ἀνώγεια ἡ βρῦση τῆς Ζώμυθος, ὅπου ἔχει 7 στέρνες καὶ πίνουν νερὸ τὰ κοπάδια. Ἐκεῖ ἐκατέβαινε ἓνα θηρίο καὶ ρουφοῦσε τὸ νερὸ καὶ μετὰ τὸ ρούφηγμα ἔπερνοῦσαν τρεῖς ἡμέρες γιὰ νὰ ξαναφανῆ νερὸ στὴ βρῦση. Ὅλοι ἦταν ἀπογοητευμένοι γιὰτὶ ἄνθρωποι καὶ ζῶα πεθαίναν ἀπὸ τὴ δίψα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Ἀνωγειανούς, ὁ Μανουράς ἀποφάσισε νὰ σκοτώσῃ τὸ θηρίο κι' ἔκαμε ὄρκο καὶ εἶπενε:

« Μπλεῖό μου σὲ τάβλα δὲ δειπνῶ
 σὲ στῶμα δὲν κοιμοῦμαι,
 ἄ δὲ σκοτώσω τὸ θεργιὸ
 ἀπουδὰ ὀψὲς στὴ βρῦση.
 Κι' εἶχε διπλὲς τσί κεφαλὰς
 καὶ δυὸ ζευγάργια μάθια
 κι' ἤβγανε ποῦ τ' ἀρθούνια ντου.
 δυὸ καμηνιῶ φουγάρο»

Οἱ χωργιανοὶ τοῦ ἔταξαν μεγάλες ἀμοιβές :

« Μ' ἂν τὸ σκοτώσης Μανουρᾶ τῆ βρύσης τὸ λιοντάρι
 » πέρνεις τρακόσα πρόβατα κι' ἕναν κρυγιὸ μπροστάρη
 » Πρῶτος νὰ πχαίνης στὸ νερό κι' ὄμπρός νὰ τὰ ποιίζης
 » καὶ στ' ἀσφεντάμνου τ' ἀσκιανὸ νὰ πᾶ νὰ τὰ σταλιζής».

Τότε ὁ Μανουρᾶς ἐμάζεψε ἀλάτι πολὺ καὶ ἔβαλε μέσα στὶς στέρνες τὴν ὥρα ποὺ ἤξερε πὼς θὰ κατεβῆ τὸ θηρίο. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀνέβηκε σ' ἕνα σφένταμνο ποὺ ἦταν ἐκεῖ κοντὰ καὶ κρατοῦσε καὶ τὴ σοῖτα του. "Ερχεται λοιπὸν τὸ θηρίο νὰ πιῆ νερό. Πάει στὴν πρώτη γούρνα, ἀλμυρὸ. Πάει ἀπὸ τὴ δεύτερη τὰ ἴδια. Πάει σ' ὄλες τίς βρύσες τὸ νερὸ ἀλμυρὸ. Τὸ θηρίο ἔμεινε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ καὶ ὁ Μανουρᾶς ρίχνει τὴ σοῖτα καὶ τὸ πληγώνει στὸν οὐρανίσκο. Πέφτει κάτω τὸ θηρίο καὶ ἡ οὐρά του ἐτυλήχτηκε στὸ σφένδαμνο καὶ τὸ δένδρο ἐκουνήθηκε σὲ σημεῖο νὰ ξερριζωθῆ. Ὁ ἄνθρωπος ἔβαλε μιὰ φωνὴ καὶ τὸ θηρίο ἐστράφηκε καὶ τὸν εἶδε καὶ τοῦ φώναξε :

«Σὸν εἶσαι ἄντρας Μανουρᾶ κατέβα παίξε κι' ἄλλη
 » νὰ πάρης χίλια πρόβατα χωρὶς τὸν ὄμπροστάρη»

Καὶ ὁ Μανουρᾶς ἀπάντησε :

«Μία φορά μ' ἐγέννησε ἡ μάνα ποὺ μ' ἐγέννα
 » καὶ μιὰ φορά τὴν ἠπαιξα τὴ σοῖθιά γιὰ σένα».

Τὸ θηρίο ἔφυγε καὶ σύρθηκε ἔως τὴ φωλιὰ του, ἀλλὰ, δὲν πρόφθασε νὰ μπιῆ μέσα κι' ἐψόφησε.

Οἱ μῦγες ἐπῆγαν καὶ τὸ φάγανε, καὶ ἀπὸ τότε τὸ μέρος λέγεται τῆ μύγιας τὸ φαρᾶκι.

ΘΡΥΛΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΙ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ (ΜΕΡΑΜΒΕΛΛΟΥ)

Λίμνη. Πρὸ τοῦ λιμένος Ἁγ. Νικολάου ὑπάρχει μιὰ λίμνη, νῦν συκοινωνοῦσα μὲ τὴν θάλασσαν, μεγάλου βάθους. Ὑποτίθεται ὅτι προήλθεν ἀπὸ καθίζησιν ἠφαιστειογενῆ. Τὸ βάθος της, μέχρι 90 μόνον μέτρων ἔχει ὑπολογισθῆ, κατὰ τὰς κρατούσας ἀντιλήψεις εἶναι ἀπύθμενος. Οἱ Γερμανοὶ ὑποχωροῦντες τὸ 1944 ἔρριξαν μέσα στὴ λίμνη αὐτοκίνητα καὶ ἄφθονον πολεμικὸν ὕλικόν, τὰ ὁποῖα ἐξηφανίσθησαν.

— Ἡ Λίμνη ἦτανε μιὰ μεγάλη γειτονιά. Ἦτανε Μεγαλοβδομάδα ποὺ ζυμώνουσε ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴ Χάρη. Ἡ παπαδιά τῆ γειτονιάς ἐβγήκε κι' ἐζήτησε προζύμι. Καμμιά γυναῖκα δὲν τσῆδωκε, καὶ τότες ἡ παπαδιά ἐκαταρίστηκε καὶ εἶπενε : «Αἶ ποὺ νὰ βουλήξῃ ὁ τόπος». Κι' ἐβούλιαξε ὁ τόπος κι' ἡ παπαδιά μαρμάρωσε. "Ενος πετεινὸς ἤβγαινε κάθε ντὶς καὶ ντᾶη κι' ἤκραζε μέσα στὴ λίμνη, κι' ἕνας βουτηχτὴς τὴν εἶδενε τὴν ἐκκλησίᾳ. Μιὰ φορά

βουτηχτάδες ἐβγάλανε τὴ μαρμαρωμένη παπαδιά, κι' ἕνας ὄρχαιο-λόγος ἐπῆγε κι' ἤκοψε τὰ χέργια καὶ τὴν κεφαλὴ καὶ τὰπηρε κι' ἐμίσειε.

Περιφέρεια Ἐλούντας. Τοποθεσία ὄξᾶ. Ὑπάρχουνε 101 στέρνες. Αὐτὲς οἱ στέρνες ἦσανε θαμμένες καὶ βρεθῆκανε μόνο οἱ 100. Ὅντὰ θὰ βρεθῆ ἡ μία, θὰ νᾶναι χρυσὸ γεμάτη.

Περιφέρεια Χουμεριάκο. Ὑπάρχει ἡ πορτέλλα ρομὰνα, εἴσοδος ἑνὸς σπιτιοῦ. Ὅταν πέση ἡ πορτέλλα, θὰ πλουτίση ἡ Κρήτη, γιατί θὰ βρεθοῦν ἀπὸ κάτω τὰ χρυσὰ φλουργιά πού πέρνανε φόρους οἱ Βενετσάνοι ἀπὸ τοὺς Κρητικούς.

(Διήγησις Μαριάνθης Κουκούλη)

Β'. ΠΑΡΑΜΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Τὰ μικρὰ παραμυθάκια, τοὺς ἀστείους ἢ διδακτικούς μύθους, τοὺς λένε στὴν Κρήτη παραμιές. Ἴσως ἐκ τοῦ «παροιμιώδης μύθος» ἐκ τοῦ μύθου δηλ. πού περιέχει παροιμίαν ἢ παρήχθη ἐκ παροιμίας (1).

Τὸ σουβλί

Μιά φορά κι' ἕναν καιρὸ ἦτανε ἕνας ψαρᾶς. αὐτὸς ἐψάρευγε μόνο τοὶ καθημερινές. Μιά φορά ἐπῆγε νὰ ψαρέψη μιὰ Κυριακὴ πρωί. Ἐψάρευγε, ἐψάρευγε, πρᾶμμα δὲν ἦπιανε. Στὰ τελευταῖα ἐβαρέθηκε, κι' ἐποφάσισε νὰ φύγη. Τὴν ὥρα δὲ μπλειὸ πού μάζωνε τὰ δίχθια ντε νὰ πχαίνη, γροικᾶ τὸ δίχτυ κι' ἐβάραινε. Σέρνει το

1. Ἡ ἐκ πατρὸς γιαγιά μας εἶχε τὸ χάρισμα νὰ διηγῆται ἐξαιρετικά, καὶ ἦταν περιζήτητη στὶς ἀποσπερίδες. Τὰ χειμωνιάτικα παγερά βράδυα, ὅταν κανένας συγγενὴς ἤθελε νὰ προσελκύσῃ κόσμον στὸ σπίτι του γιὰ συντροφιά, ἔλεγε: «ἐλᾶτε ἀποῦ δὲ νᾶναι κι' ἡ θειά ἡ Ἐσπασία».

— Ὅταν ἄρχιζε μὲ τὸ «παραμῦθι μύθαρος κι' ἡ κοιλιὰ σου πύθαρος», ἢ «παραμῦθι μῦθι μῦθι, τὸ κουκί καὶ τὸ ροβῦθι», ἦτανε αἰγούρου πὼς θὰ ξεφουρνίσῃ παραμιά.

— Ὅταν ἄρχιζε νὰ ρωτᾶ ἕναν ἕναν ἀπὸ τοὺς παρισταμένους «δίδεις μου βουλή νὰ σοῦ πῶ νὰ παραμῦθι;» ἔξερανε ὅλοι πὼς θὰ πῆ τὴν «εἰδικὴ» παραμιά «τὸ σουβλί». Στὴν ἀρχὴ ὅλοι τῆς δίδανε βουλή. Ὁ καθένας ὅμως μιὰ φορά τὴν πάθαινε καὶ τῆς ἔδιδε βουλή. Γιαυτὸ καὶ κείνη ἐδιάλεγε νὰ ζητᾶ βουλή νεοφερμένου στὴ συντροφιά, γιὰ νὰ γελᾶ κι' ἴδια μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους.

— Ὅταν ἄρχιζε μὲ τὸ κλασικὸ: «κόκκινη κλωστή δεμένη στὴν ἀνέμη τυλιμένη, δὸς τσ' ἀνέμης νὰ γυρίσῃ παραμῦθι νὰ κινήσῃ, ἀρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ, καλησπέρα τσ' ἀφεντιᾶς σας», ἔπρεπε ὅλοι νὰ στοργυλοκαθίσουν, νὰ μὴ κουνιέται κανεὶς καὶ νὰ ἐτοιμαστοῦν νὰ ἀκούσουν παραμῦθι μὲ πολὺ πῆχες μᾶκρος. Παραμιώδεις μῦθοι ἀναφέρονται πολλοὶ εἰς τὰ γνωμικὰ ἢ παροιμίας μας ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.

— (Παροιμιώδεις...)

καὶ θωρεῖ κι' ἤχενε πιασμένο ἓνα ὄμορφο ψάρι. Αἶ χαρὰ τὴν ἤκαμε ὁ κοκομοίρης! Τὸ ψάρι ὄμως ἤρχιξε νὰ νουργιέται καὶ νὰ κλαίῃ. "Ἠκλαιγε καὶ τὰ δέντρι μάραινε. « Ἄφησ' με ψαρά μου ἄφης με»- «Ὅι δὲ σ' ἀφήνω κολορρίζικο μόνο νὰ τὸ κατέχης». Στὰ τελευταῖα τοῦ λέει: «ἄφησ' με ἄρχοντά μου! νὰ πᾶ νὰ βυζάξω τὸ κοπέλλι μου καὶ τὴν ἄλλη Κυργιακὴ ἔρχου καὶ πάρε με». Λέει του ὁ ψαρᾶς «νιᾶ ποῦ δὰ σὲ πετυλάχω γὼ μπλειό;». « Αἶ καὶ ντὰ ἐπαδὰ δὰ σκονιάψωμε ἄρχοντά μου; τῶνομά μου δὰ φωνιάξης νὰ σὲ κούσω ναρθῶ» «Ντὰ πῶς σὲ λένε μαθός;» Σουβλί ἄρχοντά μου καὶ πολλὰ τὰ ἔτη σου». Ἐπίστεψέ ντο κι' ὁ κουζουλόσ ὁ ψαρᾶς κι' ἀφήνει τὸ ψάρι καὶ φεύγει του.

Σάν ἐπεράσανε οἱ μέρες κι' ἤφταξεν ἡ ἄλλη Κυργιακὴ πάει πάλι ὁ ψαρᾶς στὸ γιαλὸ νὰ πᾶ νὰ ψαρέψη τὸ ψάρι. Ἀπίτις ἤριξε τὰ δίχθουα ντου ἐρχίνιξε νὰ φωνιάζῃ: «Σουβλί αἶ σουβλί ἔρχου κι' ἐπᾶ μ' ἐγὼ. Σουβλίιιιι». Μιάν γκοπανιὰ γροικᾶ κι' ἤρχουντονε μιὰ ἐμιλιά ἀποῦ τ' ἀστάχυ τοῦ γισλοῦ. Ξαναφωνιάζει του: «σουβλί αἶ σουβλίιιιι». Λέει «στὸν κῶλον του νὰ μπῆ ἀποῦ ὄδιδε τῆ βουλή».

Βουλή=ἄδεια.

Σουβλί=ἐργαλεῖο τοῦ τσαγγάρη.

Νὰ πλαίνη=νὰ φύγη

Νουρνιοῦμαι=κλαίω μονότονα σὰ μικρὸ παιδί.

Κα' ἐχω=ξέρω.

Πετυλάχω=νὰ σὲ ἐπιτύχω, νὰ σὲ ξαναβρῶ.

Ἀπίτις=μόλις.

Ἀστάχυ τοῦ γιαλοῦ=ἐκεῖ ποῦ σμίγει ὁ οὐρανὸς μὲ τὴ θάλασσα.

Ἡ κακὴ πεθερὰ

Μιά φορά ἦτανε μιὰ πεθερὰ κι' εἶχε καὶ μιὰ θυγατέρα παντρεμένη. Σύμπτωσς καὶ τὸν ἴδιο καιρὸ ἦτανε βαρεμένες καὶ ἡ νύφη καὶ ἡ θυγατέρα. Καθ' ἄργα ἡ γρά ἐπαρακάλιενε τὸ Θεὸ καὶ τοῦλεγε νὰ γεννήσῃ ἡ νύφη τζη σάν τσί ἄλλες γυναῖκες κι' ἡ θυγατέρα τζη νὰ γεννήσῃ εὐκόλα «σάν ἀποῦ κἀνη ἡ ὄρνιθα τ' αὐγός».

Ἀποῦ τὰ πολλὰ παρακάλια τὴν ἐβαρέθηκε κι' ὁ Θεὸς κι' ἐπιάσθηκε ἡ παρακάλεσῃ τζη.

Τὴν ἴδια μέρα γεννήσανε νύφη καὶ θυγατέρα.

Ἡ νύφη ἐγέννησε σάν ὄλες τσί γυναῖκες καὶ γίνηκεν ὄμορφη σάν τὸ βασιλικό. Ἡ θυγατέρα ἐγέννησε σάν τὴν ὄρνιθα καὶ βγήκανε τὰ μάθια τζη ὄξω ἀπὸ τὸ ζόρε τζη νὰ πυλώθη.

Βαρεμένη=ἐγκυος.

Καθ' ἄργα=κάθε βράδου.

Νὰ πυλώθη=νὰ τανίζεταί.

Ἡ δεύτερη γυναῖκα

Μιά φορά κι ἕναν καιρὸ ἦτανε ἕνα ἀντρόνιο πολὺ ἀγαπημένο. Μέρα νύχτα ὁ ἀντρας ἐπήγαινε στὸ σπίτι ντου μὲ γεμάτα χέρια ἐκουβάλιε καὶ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα, κι ἔγάπανε τὴ γυναῖκα ντου περισσότερο. Ὅποτε ἤθελα τύχει σὲ παρέα ἤλεγε πὼς σὰν τὴν γυναῖκα ντου δὲ θ' ἀγαπήσῃ ἄλλη ποτές του, καὶ πὼς ἂν ἤθελα λάχει καὶ ποθάνη κι αμμιὰ βολὰ ἢ γυναῖκα ντου, δὲν ἤθελα ξαναπαντρευτῆ ποτές του.

Μιά φορά ἐξεκίνησε καὶ πῆγε ταξίδι. Τότες οἱ γειτόνισες εἶπανε τῇ γυναίκας : «ἄντες νὰ τοῦ παίξωμε ἕνα παιγνίδι, νὰ δοῦμε Ἰντα θὰ κάμη. Νὰ τοῦ ποῦμε ὅτι νάρθη, πὼς ἐπόθανες». Ἀπὸ δῶ σ' ἔχω ἀπὸ κεῖ σ' ἔχω, ἐκαταφέρανε τὴ γυναῖκα, ἐχώσανε ντηνε καὶ εἶπανε καὶ τῶν κοπελλιῶ τῇ πὼς ἐπόθανε ἢ μάνα ντως καὶ πὼς τὴν ἐχώματίσανε.

Ἐπεράσανε οἱ μέρες καὶ γύρισε ὁ ἀνθρωπος ἀπὸ τὸ ταξίδι ντου. Εἶπανέ ντου πὼς ἐπόθανε ἢ γυναῖκα ντου. Αὐτὸς ἤρχισε κι ἤκλεγε. Κλάψε νουργήσου, κλάψε νουργήσου, ἐπεράσανε δύο μέρες. Στοι τρεῖς ἡμέρες ἀπάνω ἐμπήκε μιὰ γειτόνισα καὶ τοῦ λέει : «Μὰ Ἰντα θές ἐδὰ γειτονα νὰ τὴν ἀνεστήσης τὴ συχωρεμένη; ἀπὸ πόθανε ἄς κοιμᾶται. Ἐτουλόγου σου πρέπει νὰ βρῆς μιὰν ἄλλη γυναῖκα, νέος ἀνθρωπος εἶσαι». Λέει : «καλὸς ὁ λόγος σου, μὰ ποῦ θὰ πᾶ νὰ τὴν ἐγυρεύω, νᾶ τονε κι αμμιὰ ἐπαδὰ καταγειτονῶντας». Λέει ἢ γειτόνισα : «ἐπαδὰ τὴν ἐχω γώ, μόνο πὼς μοιάζει μιὰ ὀλιά τῇ συχωρεμένης. Λέει : «δὲν πειράζει, μόνο ὅ,τι θὰ κάμετε, νὰ τὸ κάμετε ὀγλήγορα».

Ἐτοιμάσανε τὴ νύφη, ἐγένηκε ἢ στεφάνωση, ἐφύγανε οἱ καλεσμένοι, μὰ ἢ νύφη γιὰ ὄλον τὸν κόσμο δὲν ἤθελε νὰ ἀνεβῆ στὸ κρεββάτι, ἀδὲν ἤθελα κάμει σκάλα μὲ τὰ παιδιὰ τῇ πρώτης γυναίκας, νὰ πατήσῃ ν' ἀνεβῆ.

Ὁ γαμπρὸς δὲν ἤθελε νὰ τῇ χαλάσῃ χατήρι, βάνει τὰ παιδιὰ ντου στὰ μπροσπὸδια τοῦ κρεβαθιοῦ, κάνει σκάλα πατεῖ ἢ νύφη βγαίνει στὸ κρεββάτι.

Ἀπὶς ἐβγήκενε ἢ νύφη στὸ κρεββάτι τὰ κοπέλλια ἐμισέψανε καὶ πήγανε στὴ γειτονιά νὰ κοιμηθοῦνε.

Τὴν ἄλλη μέρα τὴν ταχυνὴ, πᾶει ὁ πατέρας στὴ γειτονιά, ρωτᾷ τὰ κοπέλλια μπάς ἐπονέσανε ποῦ τὰ πάτησε ἢ νύφη. Λέει : «οἱ πατέρα ἀλαφρὰ ἀλαφρὰ μᾶς ἤγγιξε καὶ δὲ μᾶς ἐβαροπάτησε».

Εὐχαριστήθηκε αὐτός καὶ γιάγυρε καὶ ξύπνησε τὴ νύφη. Αὐτὴ ἤθελε νὰ κάμη τὸ ψιλὸ τζη νερό καὶ πῆγε στὸν ἀναγκαῖο. Ὁ ἄντρας ἦστεκε ἀπόξω κι' ἐφρουκούντανε, τὴν ὥρα ἀποῦκανε ἡ γυναῖκα τὸ νερό τζη, τῆ λέει «χαρῶ το ἴγὼ τὸ πατακάκι σου ἀποῦ κάνει τσίχι τσίχι σιγὰ σιγὰ, μὰ τὸ ἄλλονῆς ἦκανε τσοῦρ τσοῦρ ὡσάν τὸν καταπότη».

—Γροικᾶ ἡ γυναῖκα καὶ βγαίνει ὄξω καὶ πέφτει στὸ ἀγκάλες του λιγομαργιασμένη.

Αὐτὸς ἐφοβήθηκε μὴ μπᾶ καὶ ποθάνη καὶ τούτη καὶ τὴνὲ κανάκιζε καὶ τσηχυνε νερό νὰ ξελιγωθῆ καὶ τσηλεγε:

« ἡ πρώτη μου γυναῖκα μου, ἡ δεῦτερη κερά μου ».

—Ἐμπήκανε ὕστερα οἱ γειτόνισσες καὶ τοῦπανε «μεγάλη μπουκιὰ νὰ τρῶς, μεγάλο λόγο νὰ μὴ λές » καὶ τότες ἐνοιξανε τὰ μάθια ντου κι' ἐγνώρισε τὴ γυναῖκα ντου.

Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος

[Διήγησις τοῦ πεθοροῦ μου κ. Ι. Ν. Φραγκάκι]

«Ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος πέρνει τσί ψυχές. Τὸ σῶμα εἶναι βρῶμερὸ καὶ σαπίζει ὀγλήγορα».

Μιά φορά ἦτονε ἓνας φτωχός, πᾶφτωχος, δὲν εἶχενε ὁ κακομοίρης μόνον τὸ νερό στὸ σταμνί. Εἶχενε ἓνα μωρὸ καὶ κιανεὶς δὲν ἤθελε νὰ τοῦτὸ βαφτίση. Μιὰν ἡμέρα ἐπέρασσε ἓνας περασάρης. «Ὡρα καλῆ» τοῦ λέει. «Ἄ καλῶς τὸ σύντεκτο» τοῦ ἀπαντᾷ ὁ φτωχός. «Ἐ καὶ νᾶτονε νὰ μοῦ βαφτίσης κιονὲ τὸ κοπελλάκι, ἀποῦμαι φτωχός καὶ δὲ μοῦ τὸ βαφτίζει κιανεὶς».

Πᾶνε στὸ μαναστήρι, βαφτίζει το.

Ἐπίς ἐτελειώσε τὸ μυστήριο, ἐσηκώθηκε ὁ σάντολος νὰ φύγη. Λέει του ὁ φτωχός. «Αἴ καὶ δὲ μοῦ λές ἐδὰ ἀφέη σύντεκτε ποιὸς εἶσαι τουλόγουσου ἀπὸ ποῦ νὰ τὸ κατέχω;» Λέει «ἐγὼ ἴμαι ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος». Λέει ὁ φτωχός: «σάν εἶναι ἴσα, σοῦ πέφτω ριτζατζῆς νὰ μοῦ τὸ μνηύσης νὰ τὸ κατέχω πότες δὰ ποθάνω».

Κά ἴντα λογαῖται, μετὰ χαρᾶς...

—Ἐπεράσανε χρόνια...

Ὁ φτωχός ἐρρώσθιενε, τὴ μιὰ πονέμματος, τὴν ἄλλη πόνοι στὰ νεφρά, τὴν ἄλλη κρυγιορέμματα, ἦφταξεν ἡ ὥρα ντου, ἦρθενε ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος, ἦπηρε τὴν ψυχὴ ντου...

Ἐπηγαίνανε, ἐπηγαίνανε ἐπηγαίνανε οἱ δυὸ συντέκνοι. Ἐκουραστήκανε, ἐκάτσανε. «Ὡ χαρῶ τὸ Θεό σου μπρὲ σύντεκνε - λέει ὁ φτωχός—καὶ γιάντα δὲν ἐβγήκες στὸ λόγο σου νὰ μοῦ πέψης μιὰ γραφή

νά κατέχω και ἐγὼ πότε θά ποθάνω, νά κάμω τὰ χρέη μου σὰ χριστιανός, νά ξεμολογηθῶ, νά μεταλάβω». Λέει «μὰ ἐγὼ σοῦ τὸ μήνουνα κάθα βολά». Λέει: «μὰ ἐγὼ μπρὲ δὲν ἤλαβα μουζντέ». Λέει: «ὄντὲν ἐπόνιενε ἡ μέση σου, σοῦ μήνυσα, ὄντὲν ἐπονούσανε τὰ πόδια σου, σοῦ μήνυσα. Ἐτουτανά ἴναι μένα τὰ μηνυτά μου. Μόνο σήκω νά πᾶ νά μοῦ φέρης ἀποῦ τὸ σπίτι σου τὴ βούργια μου, γιατί τὴν ἐξέχασα».

Πάει ὁ ἄνθρωπος στὸ σπίτι ντου, στρέφεται δεξὰ ζερβά, δὲ θεωρεῖ βούργια, μόνο θεωρεῖ ἓνα μπράμμα σάν τὸ ἀσκι ἀπάνω στὸ κρεββάτι και βρώμιενε ὡσάν τσι ἐφτά σκύλους. Γιαγέρνει, πάει στοῦ συντέκνου ντου. Πάει λέει του, λέει «δὲν εἶδα γὼ βούργια, μόνο ἓναν ἀσκι βρωμεσμένο». Λέει «ἐκειά μέσα ἴσουνε».

Δὲν ἐμεταμίλησε αὐτός, μόνο ἐξεκινήσανε και πηγαίνανε. Στὴ στράτα ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος ἐξέκοψε δρόμο κι ἤκαμε μιὰν ἀνεκουλουρίδα και παντήχνουνε μιὰ βρύση. Τότες γυρίζει και κάνει τοῦ συντέκνου ντου: «Πιὲ μιὰ στάξη νερὸ ἀπὸ τούτηνε τὴ βρύση κι ἄντες γιατί ἐργήσαμε». Πίνει ὁ σύντεκνος και πᾶνε πᾶνε, και δὲν ἐξανθυμήθηκε μουδὲ ἀσκι ποῦτανε μέσα, μουδὲ τοῦ ἀπάνω κόσμου κιαολιᾶς.

Τὸ Καλογεράκι.

Μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ ἦτανε μιὰ μάννα και μιὰ κόρη. Ἄξαφνικά μιὰν ἡμέρα ἡ μάννα ἐπόθανε. Τσὴ κόρης πολλὰ τσὴ βαροφάνηκε κι ἤκλαιγε μεροῦ νυχτοῦ, ἤκλαιγε και δὲν ἀρνεύγανε τὰ μάθια τζη. Ἀποῦ τὰ πολλὰ κλάυματα τὴν ἐλυπήθηκε ὁ Θεὸς και ἤπεψε ἓναν ἄγγελο και τὴν ἐπῆγε στὸν Κάτω Κόσμο εἶδενε τὴ μάννα τζη, εὐχαριστήθηκε και πάλι τὴν ἤπηρε ὁ ἄγγελος και τὴν ἤφερε στὸν ἀπάνω κόσμο.

Τὸ κορίτσι ὕστερις ἐπῆγε και ντύθηκε καλόγερος και κόνεψε σ' ἓνα ξωμονάστηρο. Δὲν εἶπενε πὼς ἦτανε γυναῖκα και τὴν ἐβάνανε νά κάνη ὀξωτάρικες δουλειές, παραγγελιές και πουσοῦνια. Καθα μέρα, ἀργὰ ταχυὰ ὄξω.

Ἐπῆγαινε και ἐπουσοῦνιζε ἀπὸ ἴνα μπακάλη ἀποῦ ἴχενε μιὰν ὀμορφη θυγατέρα. Μὲ καιρὸ ἐκούστηκε πὼς ἡ θυγατέρα τοῦ μπακάλη ἦτονε βαρεμένη, κι ὄλοι λέγανε πὼς ὁ καθκος τσὴ ἦτονε τὸ καλογεράκι. Πὼς τὸ καλογεράκι τσῆφταιξε. Ὁ Ἅγιος ὁ Γούμενος ὄλη μέρα ἐμάλωνε τὸ καλογεράκι και τὸ χτυπομούργιενε γιατί ἦτονε ψύλλοι σι' αὐθιά ντου μπασμένοι, πὼς μπορεῖ νάτονε ὁ φταίχτης τσὴ κοπελλιᾶς τὸ καλογεράκι, κι ἔτσά τὸ κακορρίζικο δὲν ἠῦρισκε χλωρὸ κλαδι νά σταθῆ. Μιὰ ἡμέρα ἀποῦ τσι πολλὲς ἠδωκε τῶν ἄ-

μαθιῶν ντου, κι' ἤφυγε ἀποὺ τὸ μαναστήρι καὶ δὲν ἐκάτεχε τὸ μαυρο-κακορρίζικο μουδὲ ποῦ πηγαίνει. Ἐπήγαινε, ἐπήγαινε, ἐπήγαινε ἐπήγαινε ἤφταξε σὲ μιὰν ὀξωργιά. Ἐκεὶ ἦτονε ἕνας σπήλιος κι' ἐμπήκενε μέσα κι' ἐξεκουράστηκε. Ἀπίς ἐξεκουράστηκε ἤκαμε τὴν ἀπόφαση κι' ἤδεσε τὴν καρδιά ντου κόμπο κι' ἐπόμεινε κειδὰ. Ναι νὰ μιλήση ἀθρώπου, ναι νὰ πάη σὲ πολιτεία. Μέρα νύχτα ἤκανε προσευκὴ καὶ δὲν ἤτρωγε ἔλεργειά μόνο τὰ χόρτα τῆς γῆς. Οἱ χρόνοι ἐπερνούσανε κι' ἀπῆς ἤφταξεν ἡ ὥρα τοῦ Θεοῦ, ἐπόθανε τὸ καλογεράκι.

Δυὸ τρεῖς κυρατζῆδες ἀποὺ ἔχανε χαμημένη τὴ στράτα ντως, εὐρήκανε τὸ καλογεράκι ποθαμένο καὶ πέψανε καὶ μηνήσανε τοῦ Γούμενου νὰ ξανοίξη νὰ δῆ ἴντα δὰ τὸ ποκάμη. Ὁ Γούμενος ἐμετάιδενε τὴν πράξη ντου κι' ἤπεισε δυὸ γέρους καλογέρους, νὰ πᾶ πάρουνε τὸ κορμί ντου νὰ τὸ θάψουνε.

Ἐπήγανε οἱ καλογέροι, ἐγδύσανε τὸ καλογεράκι γιὰ νὰ τὸ σαβανώσουνε καὶ ἴντα νὰ δοῦνε; Τὸ καλογεράκι ἦτονε γυναίκα! Τότες ἐπέσανε ὅλοι οἱ καλογέροι σὲ μεγάλες παρακάλεσες νὰ τσί συχωρέση ὁ Θεός, ἀποὺ πιστέψανε τὴ σούρα ποῦχανε βγαρμένη τὰ κακὰ στόματα.

Γιὰ κειονὰ λένε πῶς ὄντὲ δὰ ποθάνη κιανεὶς καὶ τονὲ θάψουνε, πρωτοτρῶνε οἱ σκουληκοὶ τὴ γλώσσα καὶ ὕστερα τὸ ἀποδέλοιπο κορμί.

Ἄρνεύγω=μερώνω.

Ὁξωτάρικα=γεωργικὲς ἐργασίες.

Πουσοῦνια=ψώνια.

Βαρεμένη=ἐγκυος.

Καῦκος=ἐραστής.

Ὁξωργιά=ἐρημιά.

Ἐλεργειά=τὸ λάδι βούτυρο κλπ.

Κυρατζῆδες=ἄνθρωποι ποῦ μὲ τὰ μούλαργια τοὺς μεταφέρουν τὰ προϊόντα τῶν ἄλλων γιὰ πούλημα.

Ἐμετάιδενε=μετενόησε.

σούρα=κουτοσμπολιό.

Κάνε τὴ δουλειὰ ἐτσὰ ποῦ κατέχεις

Μιά φορά ἦτονε δυὸ γειτόνισες. Ἐφαίνανε ξυφαίνανε μαζί μαζί. Ἡ μιὰ ἦτονε πολὺ πιτήδεια, κι' ἤκλωθε τὸ μαλλὶ ὁμορφα καὶ στρωτά, ἐξιπάστηκε ποῦ τὴνὲ λέγανε ὅλοι νοικοκερὰ καὶ τῶπηρε ἀπάνω τῆς, κι' ἤρχιζε καὶ περίπαιζε τὴ γειτόνισά τῆς.

Αὐτὴ ἡ κακομοῖρα δὲν ἐμπόργιενε νὰ κάμη τίποτας, μόνο ὅ,τι καὶ νὰ βάνανε ὁ ἄντρας τῆς καὶ τὰ παιδιά τῆς τσί κορόιδευγε, καὶ κατάντησε νὰ φανῆ ὁ κῶλος τῶς.

Σάν ἤφταξε δὰ ἡ βράκα τοῦ ἀντροῦ τῆς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἤπιασε καλὰ κακὰ, ἤκλωσε μιὰ ὀλιά μαλλί, ἤκαμὲ ντου μιὰ βράκα.

Γροικᾶ ἢ ἄλλη τὸ πέταλο τοῦ τελάρου, βάνει ὅλη τζη τὴ ψιμιδο-
σὺνη, κλώθει ψιλὰ ψιλὰ μαλλί, κάνει μιὰ βράκα τοῦ ἀντροῦς τση,
ἀποὺ δὲν εἶχενε ταῖρι, ἀπὸ κεῖ ποὺ ἦτονε ψιλοκλωσμένη ἢ ρασά.

Τὴν Κυργιακὴ τὴν ἐγκίνιαξε ὁ ἄντρας τση. Τὸν ἐσυναπόβγαλε
ἴσαμε τὴν ὀξώπορτα νὰ πάη στὴν ἐκκλησία, καὶ κείνη τὴν ὥρα ἤ-
βγαινε κι' ὁ ἄντρας τση ἀλληνῆς κι' ἐφόργιενε κι' αὐτὸς τὴν και-
νούργια ντου βράκα. Στέκει αὐτὴ καὶ θωρεῖ τση, καμαρώνει γιὰ τὴ
βράκα τοῦ ἀντροῦς τση. Κείνη τὴν ὥρα θωρεῖ κι' ἤρχουντο ἀπὸ κά-
τῶ ἕνας ἄλλος ἄνθρωπος καὶ τονὲ ρωτᾶ μπᾶς κι' εἶδενε δυὸ ἄντρες
νὰ φορῆ ὁ ἕνας μιὰ ὀμορφοκαωμένη βράκα. Λέει τση λοιπὸν αὐτὸς
«ἐγὼ εἶδα δυὸ ἄντρες καὶ φοροῦνε βράκες, μὰ δὲν ἔχουνε διαφορὰ».
Αὐτὴ ἐμάνισε καὶ μπήκε μέσα. Ἡ ἄλλη ἢ γειτόνισα ἤκουσε τὴν κου-
βέντα, πέρνει τὴ ρόκα, πάει κοντὰ στὸ παραθύρι, κι' ἤκλωθε κι' ἤλε-
γε ἀδυνατᾶ, γιὰ νὰ τὴν ἀκούση ἢ ἄλλη: «**δάχτυλά μου χοντρὰ ψιλὰ
κατέβαζε**», καὶ ἦτονε εὐχαριστημένη ποὺ τσηχενε πωμένα τὸ πρῶι
ὁ ἄντρας τση «ἄσκημα φόργιε καὶ μὴν ἐργᾶς».

Τελάρο=ὁ ἀργαλειός.

Ψιμιδοσύνη=ἐπιτηδειότης.

Γκινιάζω=φορῶ γιὰ πρώτη φορὰ.

Ρασά=τὸ κλωσμένο μαλλί.

Ἐργῶ=ριγῶ, κρυώνω.

Παραμιές τοῦ Δεσπότη

Μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρὸ ἦτονε ἕνας Δεσπότης κι' εἶχε ἕνα δια-
κο ἀνάποδο. Ποτές του δὲν ἦκανε τὸ χατήρι τοῦ Δεσπότη μόνο ὅλα
ἀξανάκωλα τᾶκανε. Λέει του μιὰν ἡμέρα ὁ Δεσπότης: «Μπρὲ σὺ
εὐλογημένε καὶ πολὺ λάδι βάνεις τοῦ φαητοῦ». Λέει πόσο νὰ βάνω
ἔλογημένε καὶ πολὺ λάδι νὰ γίνεσαι τὸ ὄρεξή σου; «Λέει νὰ ἴντα θὰ κά-
νης. Νὰ πιάνης τὸ λαδικὸ ἀπὸ πάνω ἀποὺ τὸ τσικάλι νὰ κάνης ἕνα
Σταυρὸ καὶ νὰ λὲς Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν
κληρονομίαν σου», Λέει «καλό».

Ταδὲ αὔριο πχιάνει ὁ διάκος τὸ λαδικὸ στένεται ἀπὸ πάνω ἀπὸ
τὸ φαητὸ λέει «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κλῆ
τὴν κλῆ τὴν κληρονομίαν σου», ἀδειάζει ὅλο τὸ λαδικὸ στὸ τσικάλι,
γίνεται τὸ φαῖ σὲ κακὸ χάλι ἀποὺ δὲν ἐδικιμάζοντο ἀποὺ τὸ λάδι.

Μαλλώνει ὁ Δεσπότης, λέει τέλος πάντω αὔριο νὰ ψήσης φακὴ
νὰ δοῦμε ἴντα λογιῶ θὰ τὰ καταφέρης.

Ξημερώνει ὁ Θεός, πχιάνει ὁ διάκος ἕνα σπυρὶ φακὴ μπελωνιά-
ζει μιὰ βελώνα, τρυπᾶ τὴ φακὴ, βάνει τὴνε στὸ τσικάλι βράζει τὴνε.
Τὴν ὥρα ποὺ κάτεχε πῶς ἤθελα κατεβῆ ὁ Δεσπότης στὸ τραπέζι,

πχιάνει έναν κιασέ, σέρνει καί τήν κλωστή καί πάει τοῦ Δεσπότη τή φακὴ νά τινέ φάη. Θωρεῖ ὁ Δεσπότης τήν κλωστή μὲ τή φακὴ καί γίνεται σάν τήν τρίπτυρη φωθιά κόκκινος ἀποῦ τή μάνιτα. «Μωρὲ σὺ θεοκατάραι — τοῦ λέει — ἀκόμη δὲν μπορᾶ καταλάβης πῶς ἐπᾶ'ναι δεσποτικό, ἴντα κουζουλάδα εἶναι πάλι ἡ σημερινή». Λέει «Ἄγιε Δέσποτα, φακὴ μοῦ παράγγειλες νά ψήσω φακὴ ἤψησα. Ἄ μοῦλεγες φακές, ἤθελᾶ ψήσω πολλές».

Ἐπεράσανε μέρες.

Οἱ ταβραμπάδες οἱ δεσπότηδες πάνε μιὰ βολὰ τὸ χρόνο σὲ κάθα χωργιὸ καί λειτουργοῦνε.

Ἐξεκίνησε κι' ὁ Δεσπότης νά πᾶ νά λειτρούησῃ σ' ἓνα χωργιὸ μαζὺ μὲ τὸ Διᾶκον του. Στὸ δρόμο ἤτρεχε ἓνας ποταμὸς κι' ἤπρεπε νά πεζέψουνε νά περάσουνε. Μὰ τὸ ρέμμα ἦτονε φουσκωμένο καί δὲν ἐμπόργι νά περάσῃ ὁ Δεσπότης. Ἐκάτεχε δὰ πῶς ὁ Διᾶκος κάνει σαφὶ τὰ ἀξανάστρουφα, γιακιονὰ τοῦ λέει : «Γροῖκα τουλόγου σου, ἐδὰ πού θὰ περνοῦμενε τὸν ποταμὸ, νά μὲ μολάρης νά πέσω. Γροικᾶς ἴντα σοῦ λέω;» Αἶ, καί τήν ὥρα πού ἦσανε στὰ μεσακὰ τοῦ ποταμοῦ, δίδει μιὰ ὁ διᾶκος ρίχνει τὸ Δεσπότη στὸν ποταμὸ.

«Μωρὲ σὺ διαδίου γενιά» — τοῦ λέει ὁ δεσπότης, κὰ ἐκουζουλάθηκες μωρὲ καί μ' ἐμόλαρες;» «Αἶ Ἄγιε Δέσποτα τόσοι σὰς χρόνους δὲ σοῦκαμα τὸ θέλημά σου, νά μὴν τὸ κάμω καί σήμερο;»

* * *

Ἄ Δεσπότης εἶχενε ἀγαπητικιά τὴ γυναῖκα ἐνοῦς Παπᾶ. Ὅντεν ἤθελαι μισέψει ὁ παπᾶς νά πάη στὴ χώρα, ἐμήνανε ἡ Παπαδιά τοῦ Δεσπότη νά πάη νά λειτρούησῃ στὸ χωργιὸ.

Ἄ Δεσπότης βέβαια ἤπερνε καί τὸ διάκο ντου. Ἐλα μοῦ δὰ, κι' εἶχενε κι' ὁ Διᾶκος τὴ δουλειὰ σκαρωμένη σ' ἓναν ἄλλο χωργιὸ, κι' ἐζήλευγε τοῦ Δεσπότη, ἀποῦ ἦτονε τσ' ἐξᾶς του κι' ἐπήγαινε ὅπου ἤθελε, κι' αὐτὸς ἦτονε μεροῦ νυχτοῦ στὸ Δεσποτικό κι' ἦκανε δουλειές.

Μιὰν ἡμέρα ἐμήνυσε ἡ Παπαδιά τοῦ Δεσπότη. Ξεκινοῦνε πάνε. Λέει ὁ Διᾶκος ἀπὸ ἄλλη στράτα νά πάμενε σήμερο Ἄγιε Δέσποτα. Ξάσου τοῦ λέει ὁ Δεσπότης. Κινοῦνε πηγαίνανε ἀπὸ ἄλλη στράτα. Ἄ Δεσπότης δὲν ἐγρῶνιζε ἴντα χωργιὰ ἦσανα τοῦτανὰ πού περνοῦσανε κι' ὄλο ἐρώτανε τὸ Διᾶκο. ἴντα λογιῶ τὸ λένε τοῦτο νε τὸ χωργιὸ, ἴντα λογιῶ λένε τ' ἄλλο, μιλιὰ ὁ διᾶκος.

Πᾶνε στὸ χωργιὸ ἀποῦ τοῖ περίμενε ἡ Παπαδιά.

Δειπνοῦνε κι' ὕστερα πάνε νά κοιμηθοῦνε. Οἱ κάμερες ἦσανε κολλητὰ κολλητὰ κι' εἶχανε στὴν ἀνεμεσάδα μιὰν πόρτα μὲ φεγγίτη. Θέτει ὁ Διᾶκος, κάνει πῶς κοιμᾶται, ρουχαλίζει, λέει ὁ Δεσπότης.

της μέ τὸν νοῦν του «έκοιμήθη κι' αὐτός. Τῶν ἑπτὰ μπαγγῶ κοιμᾶται». Σκῶνεται ἀγάλι' γάλια, πάει στὴν κάμερα ποῦ ἐκοιμούντονε ἡ Παπαδιά.

Μὸς εἶδενε ὁ Διάκος πῶς ἦθεκε ὁ Δεσπότης μαζύ τζη, σκῶνεται κι' αὐτός καί πάει στ' ἀχίρι, κι' ἀμολέρνει τὰ μουλάργια, νὰ πάνε στὸν κάμπο.

Ἀμολέρνει τὰ μουλάργια καί ξαναγιαγέρνει στὴν κάμερα. Πέρνει μιὰ καθέγλα καί θωρεῖ ἀποῦ τὸ φεγγίτη, ἴντάκανε ὁ Δεσπότης τοῦ Παπαδιᾶς.

Ἡ Παπαδιά μέ κάθε σμίξιμο ἤφηνε κι' ἕναν μπόρδο.

Ὁ Δεσπότης ἦτονε εὐχαριστημένος καί μιὰν κοπανιά λέει τοῦ παπαδιᾶς: «ἐδά'μαι δὰ στ' ἑπτὰ οὐρανοῦς».

Κεῖνη τὴν ὥρα τοῦ φωνιάζει ὁ Διάκος: «δὲ μοῦ λὲς ἀπὸ ποῦ πάνε τὰ μουλάργια μας ;»

Λέει: «μωρὲ σὺ ὠργισμένε, ἀπὸ σπότες εἶσαι ἀτουδὰ καί μασέ θωρεῖς ; «Λέει ἀποῦ τὸν πρῶτο σβοῦγγο»...

Αἶ ἴντα γελάτε ! ὅλα τὰ παραμῦθια εἶναι γενομένα δὲν εἶναι ψωμματινά...

(Λήγης Ἀναστ. Ν. Μανουᾶ)
Ἄγ. Μύρων - Μαΐσβυζίου

ΤΣΗ ΜΟΙΡΑΣ ΤΑ ΓΡΑΜΜΕΝΑ

[Λήγης τῆς μητέρας μου]

Μιά φορά κι' ἕναν καιρὸ ἦτονε ἕνας μεγάλος βασιλέας. Αὐτός ὁ βασιλέας εἶχενε μιὰ μοναχοθυγατέρα πεντάμορφη καί βαθεῖα γραμματισμένη. Σὰν κάθε γονέος, κι' ὁ βασιλέας ἐγάπανε τὴ θυγατέρα ντου ξέχωρα ἀπὸ ὅλα τὰ καλὰ, ποῦ τοῦχενε πεμπᾶτα ὁ Θεός. Εἶχενε μόνο μιὰ στενοχωρία, πῶς ἤπρεπε μιὰν ἡμέρα νὰ τὴν ἀποχωριστῆ, γιατί ἤπρεπε βέβαια νὰ τὴν παντρέψῃ.

Ὅσοι γαμπροὶ καί νὰ τὴν ζητούσανε, δὲν τοῦρεσε κιανένας, ὀλωνῶ τῶς ἤφερνε δυσκολίες, τὸς ἤδιδε ἀνοιώματα νὰ τ' ἀνοιώσουνε, νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε ἤθελε νὰ φέρνῃ ὡς ἐμπόριενε ἐμπόδια, γιὰ νὰ ἀργήσῃ νὰ ξεχωριστῆ τὸ παιδί ντου.

Κάποτες ἤφταξε ἡ ὥρα τοῦ Θεοῦ καί ἤπεψε καί τὴν ἐγύρεψε ὁ πλουσιώτερος βασιλέας τοῦ κόσμου.

Κύρης καί θυγατέρα δὲν τοῦ βρήκανε ψεγάδι καί κόψανε τὰ λόγια, ἐδώκανε λόγο πῶς θὰ γενῆ ὁ γάμος.

Σὰν ἤφταξεν ἡ μέρα ὁ γαμπρὸς ἐτοίμασε μαγάλο ψίκι, ἐφόρτωσε 40 καμήλες φουστάνια καί χρυσαφικά, ἤπηρε τὴ δωδεκάδα ντου καί πῆγε νὰ στεφανωθῆ.

Ἐκάμανε ἓνα γάμο, ἀποῦ δὲν ἦτονε ξανακουσμένος, τὸν ἐγράψανε καὶ στὰ βιβλία τῆ πολιτείας, γιὰ νὰ μὴ ξεχαστῆ, καὶ μετὰ κάμποσες ἡμέρες, ἤφυγε τὸ ἀνθρώπινο, γιὰτὶ ἐπεριμένανε πῶς καὶ πῶς τῆ βασίλισσα στὸν τόπο τοῦ βασιλέα.

Τὸ μέρος ἀποῦ πηγαίνανε ἦτονε ἀλλαργωπά, καὶ νυχθιαστήκανε σ' ἓνα μεγάλο δάσο.

Ἐστέσανε τὰ τσαντήρια, γιὰ νὰ κοιμηθοῦνε τῆ νύχτα, καὶ κεῖ ποῦ ἐτοιμαζούντανε νὰ θέσῃ ἡ νύφη, θωρεῖ ὁ γαμπρὸς ἓνα κόκκινο κόκκινο φῶς λιγάκι παρὰ κάτω.

Πάει κοντὰ καὶ βρίσκεται μπροστὰς τοῦ ἓνα σπιτάκι καὶ στὴν πόρτα ἐκάθουντανε μιὰ γρά. Ἐπαρακάλεσε λοιπὸν τῆ γρά νὰ κόνεψῃ τῆ γυναῖκα ντου, γιὰ νὰ μὴν κρυγιολογηθῇ στὸ τσαντήρι ἀπὸ κάτω, κι' ἡ γρά τὸ δέχτηκε μετὰ χαρᾶς.

Ἐπῆγε ἡ βασίλισσα νὰ κοιμηθῆ, μὰ ποῦ νὰ τὴνὲ πάρῃ ὕπνος ἀποῦ τὸ τὰν τὰν τῆ πόρτας ὄλη τῆ νύχτα.

Τὸ πρωὶ σὰν ἐσηκώθηκε ἐρώτηξε τῆ γρά ἴντα κακὸ ἦτονε τοῦτο νὰ ὄλη τῆ νύχτα, ἴντα θέλανε τόσοι νὰ ἀθρώποι κι' ἐχτυποῦσαν τὴν πόρτα τζη.

«Ἄχθι θυγατέρι μου τῆ λέει κι' ἐγὼ εἶμαι «ἡ μοῖρα τῶ μοιράδω» κι' ἔρχονται ὄλες οἱ μοῖρες μέρα νύχτα καὶ μὲ ρωτοῦνε τὸ ἴντα χαρίζω σὲ κάθε ἀνθρώπο ποῦ θὰ γεννηθῆ». Τότες ἡ βασίλισσα τὴν ἐρώτηξε νὰ μάθῃ σὰν ἴντα τσεῖχενε χαρισμένα. Πέρνει τὴν ἡ γρά καὶ πᾶνε σὲ μιὰν κάμερα ἀπέραντη, ἀποῦχε γύρου τριγύρου σακκούλια κρεμασμένα, κι' ἄλλα σακκούλια ὀρθά, τὰ μισὰ γεμάτα τ' ἄλλα μισὰ ἴσαμε τῆ μέση, ἄλλα μὲ λιγάκι πρᾶμμα στὸν πάτο. Ἀπάνω σὲ κάθα σακκούλι ἦταν ἓνα ὄνομα. Λέει λοιπὸν ἡ βασίλισσα «ἴντα ἔχουνε μέσα τὰ σακκούλια κερά μάννα;» «Αὐτὰ παιδί μου εἶναι τὰ βάσανα ἀποῦ νὰ γραμμένο νὰ σύρῃ κάθε νεῖς, σὲ τοῦτο τὸν κόσμο. Τὸ δικό σου σακκούλι εἶναι τοῦτο νὲ θυγατέρα μου» τῆς εἶπε, καὶ ἔδειξε ἓνα σακκούλι μεσάτο.

Ἡ βασιλοπούλα ἐτσουκνογέλασε, καὶ εἶπενε: «ἄχθι κερά μάννα μου καὶ δὲ σοῦ τὸ πιστέγω. ἐγὼ πάω νὰ γενῶ βασίλισσα». Ἐμάνισε ἡ μοῖρα τῶ μοιράδω καὶ τῆ λέει «ἐπά'σαι κι' ἐπά'μαι, μὰ ὅτινα πιστέψης καὶ ξανάρθῃς νὰ μὲ γυρεύγῃς, δὲ θὰ μὲ βρῆς, γιὰτὶ ἐγὼ ποτὲς δὲν κάθομαι στὸν ἴδιο ντόπο». Κεῖνη τὴν ὥρα μπῆκε ὁ βασιλιάς καὶ πῆρε τῆ γυναῖκα ντου, οἱ ἄλλοι ὄλοι ἦσαν ἐτοιμοὶ κι' ἐφύγανε, ἔτσι ἡ βασίλισσα ἐξέχασε καὶ τῆ μοῖρα καὶ τὰ λόγια τζη.

Ἐπῆγανε μὲ τὸ καλὸ στὸν τόπο ντως κι' ὁ κόσμος ἦστρονε χαλιὰ καὶ σιτζαντέδες νὰ περνοῦνε. Ἐφτάξανε καὶ στὸ παλάτι, κι'

ἐκεῖ ὁ βασιλέας τῆ παράδωκε 39 κλειδιά, νᾶναι δικές τῆ 39 κάμαρες, νὰ μπαῖνη νὰ βγαῖνη.

—Ἐπέρασε καιρός, οἱ βασιλιάδες ἦσαν εὐτυχισμένοι, ἐγυρίσανε ὄλο τὸ βασίλειο καὶ πέρασε ἡ ὥρα ντως, μέσα σὲ χορούς καὶ σὲ πανηγύρια.

—Σὰν ἐξαναγιαγύρανε στὸ παλάτι, ἐκατεβήκανε μιὰν ἡμέρα στὸ περβόλι νὰ πορπατήξουνε. Ἐκουραστήκανε καὶ κάτσανε σ' ἓνα καναπέ ἀπὸ κάτω ἀπὸ ἓνα δέντρο. Ὁ βασιλέας ἤσκυψε στὴν ποδιά τῆ βασίλισσας νὰ τονὲ ψειρίση, κι' ἐκεῖ ποὺ τὸν ἐψείριζε ἐποκοιμήθηκε. Μιὰν κοπανιά μέσα στὰ μαλλιά βρίσκει ἓνα μικρὸ μικρὸ κλειδάκι. Ἐκατάλαβε τότες πῶς ἦτονε τὸ κλειδάκι τῆ σαράντα κάμερας, τὸ πέρνει κι' ἀποθέτει ἀγάλια ἀγάλια τὴν κεφαλὴ τοῦ βασιλέα στὸν καναπέ. Ὑστερα σὰν ἀγρίμι τρέχει μάνι μάνι καὶ πάει κι' ἀνοίγει τὴ σαράντα κάμερα. Ἐνοίγει καὶ ἴντα νὰ δῆ; Τί πουλιά καὶ τί κελαϊδίσματα ἦτανε κείνα καὶ τί πεταλοῦδες καὶ νερά καὶ μιὰ ὄμορφη χαούζα ἀποῦχενε στὴ μέση τῆ ἓνα μαρμαρένιο ἀητό, κι' ἤτρεχε νερὸ ἀποῦ τὸ στόμα ντου. Θαμπωμένη ἀποῦ τὴν ὄμορφιά, βγάνει τὸ δαχτυλίδι-τῆ ἀκουμπᾶ το ἀπάνω στὸ μάρμαρο, γιὰ νὰ πλύνῃ τὰ χέργια τῆ, μὰ ξαφνικά ζωντανέβγει ὁ μαρμαρένιος ἀητός, ἀρπᾶ καὶ καταπίνει τὸ δαχτυλίδι καὶ πάει πάλι στὸν τόπο τοῦ καὶ ξακλουθᾶ τὴ δουλειὰ ντου. Στέκει σὰν ἀπολιθωμένη ἡ βασίλισσα ξανοίγει τὸ σιντριβάνι, κλαίει, ὕστερα παρακαλεῖ τὸν ἀητό, μὰ αὐτός στέκει καὶ τὴνὲ θωρεῖ μὲ τὰ μαρμαρωμένα ντου ἀμάθια, δίχως νὰ τονὲ γνοιάζει. Ἰντα νὰ κάμη, ἴντα νὰ γενῆ; πέρνει πάλι τὸ κλειδί, κλειδώνει τὴν πόρτα καὶ πάει καὶ βάνει πάλι τὸ κλειδί στὰ μαλλιά τοῦ βασιλέα, δίχως νὰ τὴνὲ καταλάβῃ.

Ἐξύπνησε ὁ βασιλέας, ἤφυγε, γιὰτὶ εἶχενε συμβούλιο μὲ τὴ δωδεκάδα ντου.

Ἐπῆγε κι' ἡ βασίλισσα ἀπάνω κι' ἤμπαινε κι' ἤβγαине οἱσι κάμερες κι' ἤσερνε τὰ μαλλιά τῆ. Τίνος νὰ τὸ πῆ; τίνος νὰ τὸ φανερώσῃ; Ἦρχιξε κι' ἤκλαιγε, τὰ πρῶτα δάκρυα ποῦ πέσανε ἀποῦ τὰ μάθια τῆ! . . .

Ὅσον ἐπέρνανε ἡ ὥρα ἐμέρωνε καὶ στὸ ὀλοῦστερο ἤπηρε τὴν ἀπόφαση κι' ἤδεσε στὸ δαχτύλι τῆ ἓνα ἄσπρο πανάκι, τάξε καὶ καλὰ πῶς τὴν ἐπόνιενε.

Τὴ νύχτα ποῦ ἦρθε ὁ βασιλιάς τὴν ἐρώτηξε, λέει : « πονεῖ μὲ μισολιά μὰ δὲν εἶναι πρᾶμμα, νὰ περάσῃ θέλει ». Αὐτός γιὰ νὰ τὴν διασκεδάσῃ ἐφώνασε οἱσι χορευτρες καὶ οἱσι τραγουδιστίνες τοῦ παλατιοῦ καὶ οἱσι διάταξε νὰ κάμουνε τὰ καλύτερά ντως νὰ διασκεδάσῃ ἡ βασίλισσα.)

Οι μέρες έπερνούσανε, τὸ δαχτύλι δεμένο. Μιάν ἡμέρα έθυμήθηκε ὁ βασιλέας κ'εἶπε τοῦ γιατροῦ νά πᾶ νά δη ἴντα θ' ἀποκάνη μὲ τὸ δαχτύλι τῆ βασιλίσσας. Πᾶνε μαζύ, λυοῦν το... Ἡ Βασίλισσα ἐγένηκε σάν τὸ κερί κίτρινη, τοῦ βασιλέα ἐσηκωθήκανε τὰ μαλλιά τῆ κεφαλῆς του. «Κά ἴντα ναι τοῦτο νά. Ποῦναι τὸ δαχτυλίδι, καῦκο ἔχει καὶ τοῦ τῶδωκε!» Ἄγριεύγει, χτυπᾶ τὰ χέργια ντου καὶ παρουσιάζεται ἓνας ἀράπης. «Πάρε τῆνε - τοῦ λέει - νά πᾶ τῆ χτίσης στό μπλαχικανέ ἴσαμε τὸ λαιμό, νά μὴ τζῆ μιλῆ κιανεις, ἄλλο φαί νά μὴν τρώη μόνο τ'ἀποπλύμματα τῶν πιαθῶ».

Εἶπεν το, ἐγένηκε.

Ἐχτίσανε τῆ γυναῖκα, κι' αὐτῆ ἤλυωνε σάν τὸ κερί ἀποῦ τὴν ντροπῆ τζη, νά κακοβάνη ὁ νοῦς τοῦ βασιλέα, νά τῆνε τυραννοῦνε ἄδικα, ποιός Θεός τῶθελε τοῦτο νά τὸ πᾶμμα; Ὁ νοῦς τῆ ἐγύριζε σιγά σιγά στό παλάτι τοῦ πατέρα τζη, στό γάμο τζη. Νά λέει σὺν τοῦ νοῦ τζη ὄλα τοῦ κόσμου μάταια, ἄχη ἴντα μοῦγραφε ἡ μοῖρα τῶ μοιράδω.

Ἐπὶ τέλους μιάν ἡμέρα ἓνας δοῦλος τὴν ἐλυπήθηκε καὶ ἐλευθέρωσε τῆ δεξιά τζη χέρα. Ἦγραψε δυὸ λόγια τοῦ πατέρα τζη καὶ πάλι τὴν ξανάχτισε.

Σάν ἦπηρε ὁ πατέρας τῆ τὸ γράμμα ἐκαβαλλίκεψε τὸ καλύτερο ντου ἄλογο καὶ τρέχει καὶ πάει στό παλάτι τοῦ γαμπροῦ ντου.

* * *

Ὁ γαμπρός του τὸν ὑποδέχτηκε, σά νά μὴν ἦτρεχε τίποτα, ἐφάγανε, καὶ σὲ λιγάκι ὥρα ὁ πατέρας ἐρώτηξε ποῦ εἶναι ἡ κόρη ντου, στό ταξίδι πάει γῆ ποῦ ἄλλοῦ εἶναι. Λέει ὁ ἄντρας τῆ: «δὲν εἶναι στό ταξίδι, μόνο ἐκεῖ ποῦ εἶναι δὲν τῆνε θωρεῖ μουδὲ τ'ἀμάτι τοῦ ἡλίου. Μά σάν ἦρθες τόσονά δρόμο γέρος ἄθρωπος, θά σοῦ κάμω τῆ χάρη νά πᾶ τῆνε δης. Δὲν τᾶδιαξε ὅμως καλὰ ἡ θυγατέρα σου νά κάμη καῦκο καὶ νά μὲ ντροπιάση. Ἐρχου μαζὶ μου νά τῆνε καμαρώσης».

Πᾶνε, θωρεῖ τῆν ὁ πατέρας τῆ, ἀρχινᾶ καὶ κλαίει.

Τότες ἡ κόρη τοῦ λέει: «μὴν κλαῖς πατέρα, μόνο παρακάλεσε τὸ βασιλέα νά μὲ ξεχτίση μιά στιγμίτσα καὶ νά μὲ πᾶτε στῆ σαράντα κάμερα. Σάν πᾶμε πέ του νά μ' ἀφήση νά τοῦ πῶ μιάν ἱστορία».

— Δίχως τῆν ὄρεξῆ ντου ἦδωκε διαταγῆ καὶ τῆνε ξεχτίσανε, τῆν ἦπηρε ἀπὸ τὸ χέρι ὁ πατέρας τῆ κι' ἀπὸ πίσω ἦρχουνταν ὁ βασιλιάς μὲ τσί πλειὰ γέρους ἀποῦ τῆ δωδεκάδα. Πᾶνε στῆ σαράντα κάμερα, ἀνοίγουνε, καὶ πάει ἡ βασίλισσα καὶ στέκει στὸν τόπο ἀποῦτανε στεμένη καὶ τῆν ἄλλη φορά. Ἀρχίζει καὶ κάνει τως τῆν ἱστορία τοῦ δαχτυλιδιοῦ, καὶ τῆν ὥρα ποῦδειχνε μὲ τὸ δαχτύλι τζη σὲ ποιὸν

τόπο τῶχεν ἀφισμένο, νὰ πάλι καὶ ξανακατεβαίνει ὁ ἀητός, ἀνοίγει τὸ στόμα ντου, καὶ πέφτει τὸ δαχτυλίδι.

Ἡ βασίλισσα ἀπὸ τῆ χαρὰ τῆ ἐλιγοθύμησε, ὁ βασιλέας δὲν ἐπίστευε τῶν ἀμαθιῶ ντου, πέρνει τῆ γυναῖκα ντου, ξελιγοθυμᾷ τηνε καὶ τσῆ γυρεύγει συμπάθειο. Μὰ αὐτὴ μὲ τὴν καλὴ τῆ καρδιά τοῦ λέει : «δὲ φταῖς ἐλόγου σου, ἔτσά ναι τσῆ μοίρας τὰ γραμμένα».

Τσουκνογελῶ=γελῶ εἰρωνικά.

Χαούζα=στέρνα.

ἐμέρωσε=ἔπαψε νὰ κλαίη.

μπλαχνικανές=ὁ νεροχότης.

καῦκος=ἔραστής.

συμπάθειο=συγγνώμη.

Τὰ ἀνεγυριστικά

Μιά φορά κι ἕναν καιρὸ ἦτανε ἕνας βασιλέας βαθειὰ γραμματικός καὶ παινεμένος στὴ σαῖτα καὶ στὴν ὁμορφιά. Ἐκάτεχε τῆ γλῶσσα τῶν πουλιῶν καὶ μιὰν ἄλλη γλῶσσα, τὰ «ἀνεγυριστικά». Αὐτὴ τῆ γλῶσσα δὲ σοῦ τηνὲ μαθαίνει κιανεις, μόνο τηνὲ κατέχεις ἀπὸ γεννητῶντας. Ἀπάντρευτος ἦτανε ὁ βασιλέας κι ὄλο προξενειὲς τοῦ πέμπανε τσι καλύτερες βασιλιοποῦλες, ἀμὰ αὐτὸς ἐγύρευε γυναῖκα νὰ κατέχη τὰ ἀνεγυριστικά. Ἄμας ἀπολπίστηκε πὼς κι αὐτὴ βασιλιοπούλα δὲν ἐκάτεχε τέθιο πρᾶμμα, ἤπηρε τὴν ἀπόφαση νὰ γυρίση ὄλο τὸν κόσμο, νὰ βρῆ γυναῖκα ὅποια θέλει, ἄς ἦτανε μόνο νὰ κατέχη τὰ ἀνεγυριστικά, νὰ μωρη νὰ μιλή μαζί τῆ, χῶρις νὰ καταλαβαίνουε οἱ ἄλλοι.

Ἦπηρε μιὰν ἡμέρα τὸ τουφέκι ντου κι ἕνα γέρο δοῦλο καὶ ξεκίνησε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ νὰ κάμη ἕνα ταξίδι, ἀποῦ δὲν ἐκάτεχε πόσον καιρὸ θελὰ βαστάξη.

Νύχτα μέρα νὰ πορπατῆ, ἦτονε μπλειὸ ἀποκαωμένος καὶ ἤκατσε ἕνα προσαργάτηνο ἀπὸ κάτω ἀπῶνα δεντρὸ νὰ ξεκουραστῆ. Ἀποῦ τὸ δεντρὸ κι ἀπάνω ἦβανε ἀρχὴ ἕνα μεγάλο ἀνεβόλεμα, κι ἀπὸ κειὰ καὶ πόδε ἦτονε ἕνα γειτονιδάκι. Ὡς ἐκάθιζε, θωρεῖ καὶ περνοῦν ἀπὸ μπρὸς του ἕνας γέρος καὶ μιὰ κοπελλιὰ. Γροικᾷ τσι καὶ μιλοῦνε, πέρνει τσι ἀξὸ γύρου, κατσὰ κατσὰ γιὰ νὰ μὴ τονὲ βάλουε ἀμέντε, ὀμπρὸς αὐτοῖ, ἀξόπισα ὁ βασιλέας.

Ἐδᾶ ἐδᾶ γροικᾷ τὴν κοπελλιὰ καὶ κάνει τοῦ κυροῦ τῆ: «Αἱ ἀφεντάκη, βάλε τὰ πόδια σου στσι νῶμους σου νὰ πάμενε πλειὰ γλήγορα». «Κὰ ἴντα κουβέντες εἶναι τοῦτες σὰς θυγατέρα μου, μωρῶ νὰ βάλω τὰ πόδια μου στὸ νῶμο μου;» Ἡ κοπελλιὰ ἐτσουκνογέλασε. «Ντὰ στ ἄλήθεια σοῦ τὸ λέω γῶ πατέρα; ἐγὼ σοῦ λέω νὰ βγάλης τὰ στιβάνια σου νὰ τὰ κρεμάσης μὲ τὴ βέργα σου στὸν νῶμο

σου, ν' ἀλαφρύνουνε τὰ πόδια σου, νὰ πορπατῆς πλειὰ ὀγλήγορα».

Ὁ βασιλέας, ἀποῦ ἦτονε ἀπὸ πίσω ντως, ἐγροίκηξε τὰ λόγια τῆ κοπελλιᾶς κι' εὐχαριστήθηκε. Εὐχαριστήθηκε ἀμὰ δὲ βγάνει ἄχνα καί μιλιὰ, γιὰ νὰ μὴ τύχη καί τονὲ πάρουσε μυρωδιά καί σωπάσουνε.

Μὲ καμπόση ὥρα λέει πάλι ἡ κοπελλιὰ τοῦ γέρου : «Βοήθα με ἀφεντάκη μου νὰ σὲ βοηθῶ νὰ φτάξωμε πλειὰ γλήγορα». «Ἄχη μωρὴ θυγατέρα κι' ἴντα βοήθεια γυρεύγης ἀπὸ μένα, μπᾶ θές νὰ σὲ σηκώσω ;» Ἡ κοπελλιὰ δὲν ἐβάσταξε κι' ἤσκασε ἀποῦ τὰ γέλοια : «Αἱ πατέρα δὲν καταλαβαίνεις πὼς σοῦ λέω νὰ μοῦ κουβεδιάζης νὰ σοῦ κουβεδιάζω νὰ περνᾷ ἡ ὥρα νὰ μὴ μᾶσε φαίνεται τὸ μετζίλι ;».

Γροικᾷ πάλι ὁ βασιλέας, πέρνει τὴν ἀπόφαση νὰ τῶς ἀκλουθᾷ ὅπου καί νᾶθελα πᾶνε, γιὰτὶ δὰ μπλειὸ ἦτονε καί νυχτωπά.

Ἄπ' ἀλάργο εἶδενε ἕνα σπιτακάκι καί κατάλαβε πὼς ἐκειδὰ ἐκάθουνταν ὁ γέρος μὲ τὴν κοπελλιὰ.

Ἐπηγαίνανε ἐπηγαίνανε ἐπηγαίνανε, ἐφτάξανε στὸ γειτονιδάκι.

Στὸ πρῶτο σπίτι μπαίνει ὁ γέρος μὲ τὴν κοπελλιὰ, καί σὲ μιὰ ὀλιὰ μπαίνει καί ὁ βασιλέας.

Μπαίνει μέσα δίχως νὰ χτυπήση, δὲ γροικᾷ γαύγισμα σκυλοῦ, λέει «δὲ θωρῶ ἄμαχα κι' ἀτάραχα, καλησπέρα τσ' ἀφεδιᾶς σας». Τὴν ἴδια ὥρα ξεπροβέρνει ἡ κοπελλιὰ καί λέει του : «εἶχαμε μὰ ψόφησε καί πάλι θὰ τὰ πάρωμε' χαμήλωσε ἀφέντη». (Ὁ βασιλέας ἐκατάλαβε πὼς ὁ σκύλος τους ἐψόφησε καί πὼς θὰ πάρουν ἄλλο) καί πὼς μπορεῖ νὰ μπῆ νὰ καθίση μέσα.

Μπαίνει μέσα, καθίζει σ' ἕνα σοφᾶ, καί ἡ κόρη ἐμπαινόβγαινε νὰ ἐτοιμάζη. Λέει τῆ ὁ βασιλέας : «καλὸ ἔναι τὸ σπιτάκι, μὰ τὰ μεσοδόκια ντου ἔν' ἀρά» (ἐννοῶντας ὅτι ὁμορφὴ εἶναι ἡ κόρη, ἀλλὰ τὰ δόντια τῆς εἶναι ἀραιὰ), μὰ αὐτὴ δὲν τᾶχασε καί τοῦ ἀπηλόθηκε : «τὰ μεσοδόκια ντου ἔν' ἀρά, μὰ τὰ θεμέλια ντου γερά».

Ἦστερα ὁ βασιλέας θωρεῖ τὴ μάννα τῆ κοπελλιᾶς κι' ἦτονε στὸ τελάρο κ' ὕφαινε πανί, καί γύρου γύρου ἦτονε πεντέξε μικρὰ κοπέλλια γδυμνά κι' ἀξυπόλυτα, καί λέει «ὦχ γιὰε πιθάργια ἄχριστα», κι' ἀπηλόθηκε πάλι ἡ κοπελλιὰ «ἐπὰ πηλὸς καί χρίζουν τα», τάξε καί καλὰ τὰ ἀδελφάκια μου ἀποῦ σοῦ φαίνονται σάν ἄχριστα πιθάργια, θὰ φάνη ἡ μάννα πανί καί θὰ τὰ ντύση.

«Καλὰ τὴν ἔχομε» συλλογᾶται ὁ βασιλέας, μὰ δὲν τῆ μεταλέω ἄλλο λόγο, νὰ μὴ μανίση».

Σὲ λιγάκι πάει ἡ κοπελλιὰ στὸν κοῦμο, πιάνει ἕναν πετεινὸ τονὲ σφάζει καί τονὲ ψήνει, στρώνει σοφρὰ καί προσκαλεῖ τὸ μουσαφίρη καί τὴ φαμελιὰ ὅλη νὰ φᾶνε ψωμί.

Πιάνει ἡ κόρη νὰ κάμη τὴ μοιρασά, δίδει τοῦ κυροῦ τζη τὴν κε-

φαλή, τῆς μάννας τὸ καράβι, τοῦ μουσαφίρη τοῖ φτεροῦγες καὶ τὰ ψαχνὰ τῶν παιδιῶ. Ὁ γέρος ἐντράπηκε γιὰ τὴ μοιρασιά, ἐστράφηκε κι' ἐξάνοιξε τὴ γυναῖκα ντου, μὰ δὲν ἐμίλησε. Ἄπις ἐπήγανε νὰ κοιμηθοῦνε, ὁ γέρος ἤβαλ' ὄμπρὸς τὴ θυγατέρα ντου καὶ τὴνὲ μάλλωνε. «Δὲν τ'ἀδιαξες καλὰ θυγατέρα μου ἤφηκες νησικὸ τὸ μουσαφίρη μας...». «Αἷ πατέρα μου μουδὲ τοῦτο νὰ ξὲν ἐκατάλαβες; γροῖκα νὰ καταλάβης. Τὴν κεφαλή τὴν ἤδωκα τοῦ λόγου σου ὡς καθὼς ἀποῦσαι ἢ κεφαλή τοῦ σπιθιοῦ, τῆ μάννας ἤδωκα τὸ καράβι γιὰτὶ εἶναι τὸ καράβι τοῦ σπιθιοῦ, τῶν κοπελιῶ ἤδωκα τὰ ψαχνὰ γιὰτὶ ἐμεῖς τὰ παιδιὰ εἴμαστε τὰ ψαχνὰ τοῦ σπιθιοῦ. Τοῦ μουσαφίρη τοῦδωκα τοῖ φτεροῦγες, γιὰτὶ ταχυτέρου δὰ κάμη φτεροῦγες νὰ πετάξῃ νὰ πάῃ στὸν τόπο ντου. Ἐκατάλαβες ἐδὰ ἀφεντάκη;»

Ἡ κάμερα ποῦ ξώμεινε ὁ βασιλέας ἦτονε κολλητὰ μὲ τὴν ἄλλη ποῦ κοιμήθηκε ἢ φαμελιά, κι' ἤκουσε κείνος ὄλη τὴν κουβέντα. Εὐχαριστήθηκε πολὺ καὶ κοιμήθηκε ἀποῦ δὲν ἤσεισε πόδα.

Ταχυὰ ταχυὰ σηκώθηκε καὶ τοῖ ποχαιρέτηξε κι' ἤφυγε.

Ἐπήγε κι' ἀντάμωσε τὸ δοῦλο ντου ἀποῦ ἦτονε ἀκόμα κοιμισμένος ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ δεντρό, καὶ τὸν ἤπηρε καὶ φύγανε.

Ἄπις ἤφταξε στὸ παλάτι ντου ἐφώνιαξε ἕνα δοῦλο καὶ τοῦδωκε τριάντα ψωμιά, ἕνα γουλιδί τυρί, ἕνα πετεινὸ ψητό, δεμένο σὲ μιά πετσέτα, κι' ἕνα ἀσκή κρασί. Τοῦ τ'ἄβαλε σ' ἕνα σακκί καὶ τοῦ ἀρμήνεψε νὰ πάῃ στὸν τάδε ντόπο καὶ νὰ ζητήξῃ τὴ μεγάλη κοπελλιὰ καὶ νὰ τῆ δώσῃ τὰ πράμματα καὶ νὰ τῆ πῆ:

«Χαιρετᾶ σε ὁ ἀφέντης μου καὶ τριάντα σέρνει ὁ μῆνας,
 »στρογγυλό τον τὸ φεγγάρι καὶ τοῦ τράγου τὸ γδερμάτι
 »τσίτα κόρδα'ναι γεμάτη, καὶ τὰ κράζει τὴν αὐγὴ καὶ φέρνει
 »τὴν ἡμέρα στὴν πετσέτα'ναι δεμένα».

— Ἦφυγε ὁ δοῦλος, ἐπήγαινε στὴ δουλειὰ ντου, μὰ στὴ στράτα τοῦ παντήξανε δυὸ φίλοι ντου καὶ τὸνὲ ρωτήξανε ποῦ τὰ πάει τὰ ραέθια. Λέει πάω τα στὸν τάδε ντόπο. Ἀπὸ λόγον ὡς λόγον ἐκαταφέρανε τὸ δοῦλο κι' ἤνοιξε τὸ σακκί, ἐφάγανε κι' ἤπιανε, καὶ σὲ λιγάκι ὦρα ἐμάζωξε ὁ δοῦλος τὰ ἀποδέλοιπα καὶ ξεκίνησε γιὰ τὴ στραθειὰ ντου.

Ἐπὶ τέλους νὰ μὴ τὰ πολυλογοῦμε ἤφταξε στὸ σπίτι τῆς κοπελλιᾶς εἶπε τζη τὴν παραγγελιὰ τοῦ βασιλέα, ἤδωκὲ τζη καὶ τὸ σακκί.

Βγάνει αὐτὴ τὰ πράμματα, μετρᾶ τα, δὲν τὰ βρίχνει σωστά. Λέει λοιπὸν τοῦ δούλου: «νὰ μοῦ χαιρετᾶς τὸν ἀφέντη σου καὶ πολλὰ τὸν εὐχαριστῶ γιὰ τὸ πεσκέσι ντου, μὰ 15 εἶχ' ὁ μῆνας καὶ μισὸ ἔταν τὸ φεγγάρι καὶ τοῦ τράγου τὸ γδερμάτι ντάντουλο πρὸς

ντάντουλο, καὶ τὰ κράζει τὴν αὐγὴ καὶ φέρνει τὴν ἡμέρα μουδὲ ἦτο μουδὲ φάνη. Μ' ἂν ἀγαπᾷ τὴν πέρδικα μὴ δείρη τὸ γουρούνι».

Ἐξεκουράστηκε ὁ δοῦλος, ἤφυγε, ἐγυάγυρε στὸ παλάτι. Λέει τοῦ βασιλέα τὴν ἀπάντηση τῆς κόρης μὰ ἐξέχασε νὰ τοῦ πῆ τὸ τελευταῖο. Ὁ Βασιλέας ἐμάνισε καὶ διάταξε ἕναν ἄλλο δοῦλο νὰ τοῦ παίξῃ 100 ξυλιές. Ὅντὲν εἶχενε φαωμένες τσι 90 ἐθυμήθηκε καὶ φώνιαξε «στάσου ἀφέντη βασιλέα μου ἔχει κι' ἄλλα λόγια «ἂν ἀγαπᾷς τὴν πέρδικα μὴ δείρης τὸ γουρούνι». «ᾠ κακομοίρη μπουνταλᾶ γιάντα δὲ μοῦ τῶλεγες ἀποῦ τὴν ἀρχὴ νὰ μὴ φᾶς τόσο νὰ ξύλο ;

—“Ἦστερα ἀπὸ καμπόσες μέρες, τὸ βασιλιόπουλο ἦπεψε ψίκι καὶ ρεγάλα κ' ἦπηρε τὴν κοπελλιὰ καὶ τὴν ἦκαμε βασίλισσα καὶ κάμανε γάμους καὶ χαρὲς καὶ ξεφάντωσες καλές, κι' ἐδῶκα μου κι' ἐμένα νὰ γκουλούρι καὶ μοῦ τῶφαι ὁ σκύλος ὁ κουντούρης.

Στοι ὄχτῶ μέρες ἀπάνω ἦθελα γενῆ ὁ ἀντίγαμος.

Ἦβγαλε τὸ λοιπὸς καλεστή ὁ βασιλέας σὲ ὅλη τὴν Πολιτεία νὰ ρθοῦνε στὸ Παλάτι νὰ κάμουνε ξεφάντωση.

Ἦρθενε λαὸς πλήθος κι' ἐστρώσανε τραπέζια κι' ἐτρώγανε κι' ἐπίνανε μέρες. Τότες τὰ κρασὰ τὰ βάνανε σὲ πιθάργια μεγάλα καὶ τᾶχανε χρисμένα μὲ πηλὸ.

Ἰνεγυριστικὰ=ἀλληγορικά, ἄλλα λέει ἄλλα ἐννοεῖ

ἀποκαωμένος=κουρασμένος

ἀνεβόλεμμα=ἀνήφορος

γειτονιδάκι=μικρὸ χωριὸ

γροικᾶ=ἀκούει

κατσὰ κατσὰ=κρυφίως

βάνω ἀμέντε=πέρνω εἶδηση, καταλαβαίνω

τσουκνογελῶ=γελῶ εἰρωνικά

πέρνω μυρωδιά=ἀντιλαμβάνομαι

ἀπηλοήθηκε=ἀπήντησε

μεσοδοκία=οἱ δοκοὶ τῆς στέγης

σοφρᾶς=χαμηλὸ στρογγυλὸ τραπέζακι ποῦ χρησιμεύει καὶ γιὰ τὸ πλάσμο τῆς ζύμης. Κεῖνα τὰ χρόνια ἔτρωγαν καθισμένοι κατάχαμα.

δὲν ἦσεισε πόδα=δὲν ἐκούνησε μήτε τὸ πόδι του.

γουλίδι=κεφάλι τυρί

στραθιά=ἐκστρατεία

ραέθια=δῶρα

πεσκέσι=δῶρον

Γιαγέρνω=ἐπιστρέφω

μπουνταλᾶς=ὁ βλάκας

κουντούρης=ὁ σκύλλος ποῦ τοῦ ἔχουν κόψει τὴν οὐρὰ

ψίκι=συνοδοεῖα τῆς νύφης

Ἐκεῖα πού γλεντούσανε, πάει ἡ κοπελλιὰ καὶ λέει τοῦ βασιλέα :
 «Συνεπήγην ἡ πηγὴ κι' ἐθελάθη ὁ οὐρανός. Νὰ σηκώσω τὸ μαντί
 » νὰ πετάξουν οἱ γιαητοί ;»

(Ἐννοώντας ὅτι ἐτελείωσε τὸ κρασί ἀπὸ τὸ πιθάρι καὶ ὅτι ἡ
 φέτσα ἐθόλωσε καὶ τὸ λίγο πού ἔμεινε. Καὶ ρωτᾷ νὰ σηκώση τὸ
 τραπεζομάντυλο νὰ φύγη ὁ κόσμος ;)

Κι' ὁ βασιλεὺς τὸ ἐπιλοήθηκε :

« μὴ σηκώσης τὸ μαντί νὰ πετάξουν οἱ γιαητοί
 » ἀπὸ πίσω στ' ἀδερφοῦ ἔχει ἄλλο ἀδερφὸ
 » κουτσοκεφάλισέ τονε κάμε τον σάν κι' ἐκεῖνον».

(Ἐννοώντας ὅτι ὑπάρχει κι' ἄλλο πιθάρι. Νὰ σπάση τὸν πηλὸ
 καὶ νὰ προσφέρῃ καὶ τὸ δεῦτερο κρασί . . .)

—Ἐτσὰ ἐγένηκε τὸ χατήρι ντου κι' ἤρρενε γυναῖκα καὶ νογᾶται
 τὰ ἀνεγυριστικά, νὰ μιλοῦνε συναλλήνως τως νὰ μὴν καταλαβαί-
 νουνε οἱ ἀποδέλοιποι.

«Ἐνεγυριστικά μιλῶ κι' ἂν ἔχῃς γνώση γροῖκα».

Ὁ Ἀραμπᾶς X

Μιά φορά κι' ἓναν καιρὸ ἦτονε ἓνας παπουτσηὺς καὶ εἶχενε τὴ
 γυναῖκα ντου, τὴ μάννα ντου καὶ τρία κοπέλλια κι' ἐκάθουντανε ὀ-
 λοὶ μαζὺ σ' ἓνα μουτουπακόσπιτο. Ὅλη μέρα ἐδοῦλευγε καὶ καθ'
 ἀργὰ ἐμάζωνε ὀλη ντου τὴ φαμελιά, ἤπιανε τὴ λύρα καὶ στελιώνανε
 χορὸ. Ὅλη ἡ γειτονιά εἶχενε νὰ τὸ κάμη. Μπρὲ γιὰ ὄνομις τοῦ Θε-
 οῦ φαμελιάρης ἄθρωπος, μὲ θυγατέρα τὴ παντριγιᾶς, μὲ γιὸ πού
 τότε πέμπει στὸ σκολεῖο καὶ ἔχει τοσονὰ ἔξοδα, πού τὸ βρίσκει μα-
 θὲς τόσονὰ κέφι, ἴντα ὄρεξη τοῦ κάνει καὶ γλεντοκοπᾷ καθ' ἀργά !

Μὲ καιρὸ ἡ σοῦρα τοῦ παπουτσηὺς ἤφταξε στὰ αὐθιὰ τοῦ βασιλιᾶ.

Μιὰν ἡμέρα τὸν προσκάλεσε ὁ βασιλεὺς καὶ τονὲ ρώτηξε, πού
 τὸ βρίσκει τόσο νὰ κέφι φτωχὸς ἄθρωπος, ἀπού αὐτὸς ἀπού εἶναι
 καὶ βασιλεὺς δὲν μπορᾷ τσιτώση τ' ἀχείλι ντου.

Τότες ὁ παπουτσηὺς γυρίζει καὶ λέει του :

«Βασιλέα μου πολυχρονισμένε μου, ἐγὼ δουλεύω ὀλημερνὶς τοῦ
 τοῦ Θεοῦ τὴ μέρας, βγάνω τρεῖς παράδες, καὶ μὲ τούτουςὰς τσι
 τρεῖς παράδες ξεπλερώνω τὰ χρέη μου, ζῶ μὲ τὴ γυναῖκα μου, βᾶ-
 νω καὶ στὸ διάφορο. Θωρεῖς τουλόγουσου νᾶχω καμμιάν αἰτία νὰ
 στενοχωροῦμαι ;»

«Αἶ καλὸς ὁ λόγος σου—τοῦ λέει ὁ βασιλεὺς μὰ πῶς σοῦ φτά-

νουνε οἱ τρεῖς παράδες καὶ κάνεις ὄλα ταῦτα νὰ τὰ πράμματα. Παράξενο πράμα !».

«Αἶ βασιλέα μου—ξαναλέει ὁ παπουτσης μὲ τοῦ Θεοῦ τὴ βοήθεια». Ἄλλο λόγο δὲν τὸν ἐκατάφερε ὁ βασιλέας νὰ βγάλη ἀποῦ τ' ἀχείλι ντου.

Ὁ χιάλος, ἤφυγε ὁ παπουτσης. Ἄπης ἤφυγε, ὁ βασιλέας ἐσκέφτηκε ἴντα ἦτονε μαθὲς τὸ χρέος, ἀποῦ ξεπλερώνει τοῦ διαόλου ὁ παπουτσης καὶ σὰν πόσα τοῦ πομένουνε καὶ βάνει καὶ στὸ διάφορο».

Ἄλλο πράμμα δὲν ἐχώργιενε στὴ μέση γιὰ νὰ βρῆ τὸ λογαριασμό μόνο ἢ μπαμπεσά.

Πέμπει καὶ μηνᾶ τῆ θυγατέρας τοῦ παπουτση χωστὰ χωστὰ νὰ πάη νὰ τῆ πῆ ἓνα λόγο. Πάει ἡ κοπελλιὰ, ξερωτᾶ τηνε, σιργουλεύγει τηνε, μολογᾶ τὸ μυστικό. «Αἶ βασιλέα μου πολυχρονισμένε μου κοντὰ στὸ νοῦ κι' ἡ γνώση. Ὁ κύρης μου ἔχει ἓνα χρέος τὴ μάννα ντου. Τὴν ἔχομε στὸ σπίτι μας καὶ τηνε ταῖζομε καὶ ξεπλερώνει ὁ ἀφεντάκης μου τὸ χρέος του. Τὸν ἀδερφό μου πάλι τὸν ἐπέμπει στὸ σκολειὸ νὰ μάθη γράμματα, νὰ γενῆ μεγάλος ἄθρωπος, νὰ βγάλη λεφτὰ νὰ ταῖζη τσι γονέους μας ὅτινα γεράσουνε. Ἐτοῦτα νὰ ἴναι τὰ λεφτὰ ἀποῦ βάνει ὁ κύρης μου στὸ διάφορο».

Ὁ βασιλέας πολλὰ εὐχάριστήθηκε ἀποῦ τὰ λόγια τῆ κοπελλιᾶς καὶ τῆ χάρισε ἓνα χρυσὸ τσεκίνο ἀκοῦ ἔχενε ἀπάνω καλισμένο τὸ πρόσωπό ντου. Σὰν τζῆ τῶδωκε τῆ διπλοπαράγγειλε νὰ μὴ μεταπῆ κιαενοῦς ἐτοῦτηνὰ τὴν κουβέντα ἀποῦ τοῦπενε, ὀξῶτιμου νὰ δῆ τὸ πρόσωπό ντου.

***

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ ὁ βασιλέας ἐπροσκάλεσε τὴ δωδεκάδα ντου, καὶ τῆβαλε νὰ βρῆ ἓνα ἄνοιωμα. Ἰντα λεφτὰ βάνει στὸν τόκο ὁ παπουτσης καὶ ἴντα ἴναι τὸ χρέος ἀποῦ ξεπλερώνει, μὲ τσι τρεῖς παράδες ἀποῦ βγάνει τὴν ἡμέρα.

Ὅλοι βουβαθήκανε, ὁ πλειὰ γέρος ἀποῦχενε πλειὸ πολὺ τὸ θάρρος μὲ τὸ βασιλέα εἶπενε «Κά ἴντα λογαῖται δὰ βασιλέα μου πῶς εἶναι μπορετὸ μὲ τρεῖς παράδες νὰ γενοῦνε ὄλα τοῦτα νὰ τὰ πράμματα. Μπαταξῆς εἶναι καὶ νὰ μὴ τοῦ πιστεύης».

Ὁ βασιλέας τὸ χαβᾶ ντου. Τῶς ἤβαλε διορία τρεῖς ἡμέρες, καὶ στσι τρεῖς ἡμέρες ἀπάνω νὰ γιαγύρουνε νὰ τοῦ ἀπαντήσουνε.

Ὅλη ἡ δωδεκάδα ἐβγήκενε ἀποῦ τὴν πόρτα τοῦ παλατιοῦ μὲ κατεβασμένα μοῦτρα σὰν τὰ καλαπόδια τοῦ παπουτση.

Ἐνας μεγάλος ἀξιωματικός, ὁ ἐξυπνότερος, ἐσκέφτηκε πῶς ἀντίς νὰ βασανίζη τὴν κεφαλὴ ντου, ἦτονε εὐκολώτερο νὰ πᾶ νὰ ρωτήξη τὴ θυγατέρα τοῦ παπουτση καὶ νὰ μάθη.

Εἶπενε ντο, ἦκαμέ ντο. Πάει βρίσκει τῆ θυγατέρα τοῦ παπουτσῆ κι' ἦτονε ὀλομόναχη. Μπαίνει μέσα ρωτᾶ τηνε «μετὰ χαρᾶς νά σοῦ πῶ ἄρχοντά μου - τοῦ λέει - βγάνει μιὰ στιγμίτσα τὸ τσεκίνι ἀποῦ τῆ τζέπη τζη, ξανοίγει τὸ πρόσωπο τοῦ βασιλέα, κι' ἀρχινᾶ καὶ μολογᾶ τὸ μυστικό . . . Εὐχαριστήθηκε ὁ ἀξιωματικός. καὶ τῆ διωρισμένη μέρα, ἐπαρουσιάστηκε μπροστά στὸ βασιλέα, μαζὺ μὲ τὴν ἀποδέλοιπη δωδεκάδα, ἀποῦ ἦτονε νά πιῆ φαρμάκι, ἀποῦ δὲν εἶχενε βρισμένο τὸ ἄνοιωμα τοῦ βασιλέα.

Καλημερίζει τῆ ὁ βασιλέας καὶ κάνει τῶς πάλι τὸ ρῶτημα. Πεθιέται ἀπάνω ὁ ἀξιωματικός καὶ δίδει τὴν ἀπάντηση. Ὁ βασιλέας ἐκατάσκασε, μωρὲ πῶς εὐρέθηκα τόσο νά ἔξυπνος κι' ἦκαμε τὴν ἴδια δουλειὰ ἀποῦχω καωμένη κι' ἐγώ ; Μανίζει ὁ βασιλέας καὶ βάνει τα μὲ τὴν κοπελλιὰ, ἀποῦ τονὲ περιπαιξε καὶ μολόησε τὸ μυστικό. Γιατί ὁ βασιλέας εἶχενε σκοπὸ νά καλέση τῆ δωδεκάδα. νά τὴνὲ ρωτήξῃ τὸ ἄνοιωμα, καὶ σάν δὲν τῶβρισκε νά τὴνὲ ξανακαλέση τὰ δὲ αὐριο νᾶχη καλεσμένη καὶ τὴν κοπελλιὰ, νά τονὲ δῆ ἢ κοπελλιὰ, καὶ νά ξεδιαλύνη τὸ μυστικό. Καὶ ἐτσά νά ντροπιᾶση τῆ δωδεκάδα, τάξε καὶ καλὰ πῶς μιὰ κοπελλιὰ ἔχει νοῦ καὶ κόβγει καὶ αὐτοὶ κοτζᾶμ δωδεκάδα τρώει ἄχερα.

Σάν δὲν ἐπέτυχε τὸ σκέδιο, ἦπεψε τὴν ἴδια ὥρα κι' ἐφέρανε τὴν κοπελλιὰ. Μπαίνει μέσα αὐτῆ, ὀλομάνιστος ὁ βασιλιάς. Ἀρχινᾶ καὶ μαλλώννει τηνε πῶς τὸν ἐπερίπαιξε καὶ δὲν ἐβγήκε στὸ λόγον τζη νά μὴ μολόηση. Λέει τότες ἢ κοπελλιὰ «μὰ ἀφέντη βασιλέα μου τὸ πρόσωπό σου εἶδα γὼ καὶ ἐμολόησα» καὶ βγάνει ἀποῦ τὴν τζέπη τζη τὸ χρυσὸ τοικίνι. Ὁ βασιλέας ἐκατάλαβε πῶς ἢ κοπελλιὰ ἦτονε πολὺ ἔξυπνη καὶ τὴν ἦπηρε γυναῖκα ντου.

***

Μιὰν ἡμέρα ἕνας χωργιάτης ἐπήγαινε στὸ πανηγύρι καθισμένος ἀπάνω στὸν ἀραμπᾶ ντου, ἀποῦ τὸν ἦσερνε ἕνα στραβὸ ἄλογο. Ἐκειὰ ποῦ πήγαινε θωρεῖ κι' ἦβοσκε ἕνα καφεδι πουλᾶρι μὲ ἄσπρα μπαλώματα. «Αἶ μωρὲ ἴντα καλὸ ἔναι κειονὲ τὸ πουλᾶρι - σκέφτεται -, σέρνει ἕναν πήδο, πάει λει τὸ πουλᾶρι καὶ δένει το ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸν ἀραμπᾶ ντου, νηματίζει τὸ στραβὸ ἄλογο ξεκινᾶ καὶ σέρνει ἀκόμη ἄλλο ἕνα βάρος, τὸ ξένο πουλᾶρι.

Ἐστερα ἀπὸ μιὰ ὀλιά ὥρα, ὁ ἄθρωπος ἀποῦχε τὸ πουλᾶρι πάει γυρεύγει το. Τὸ γύρευγε, τὸ γύρευγε, ἦφαι τὸν κόσμο, ποθὲς πουλᾶρι, μουδὲ μαῦρο, μουδὲ γαλανό. Στὰ τελευταῖα εὐρέθηκε ἕνας ἄθρωπος καὶ τοῦπενε πῶς τὸ πουλᾶρι τῶχει ὁ ἀραμπατζῆς. Πάει γυρεύγει το. «Κὰ ἴντα λογαῖται μπρὲ—λέει ὁ ἀραμπατζῆς—πῶς εἶναι τὸ πουλᾶρι δικό σου ἀποῦ τῶκαμε μένα ὁ ἀ ρ α μ π ᾶ ς μ ο υ.

Κι' ἄ δὲ θεὸς νὰ καταλάβῃς, φύγε χάσου ἀπὸ μπροστάς μου, νὰ μὴ σὲ βάλω κάτω καὶ σοῦ μετρήσω τὰ πλευρά σου»!

Ἦντα νὰ κάμῃ ὁ κακομοῖρης, φεύγει. Φεύγει καὶ πάει στοῦ βασιλέα νὰ κάμῃ τὰ σκιαέθια. Λέει ὁ βασιλέας: «δὲν μπορῶ νὰ κρίνω δυὸ καὶ νὰ θωρῶ τὸν ἕνα, ἄγομαι νὰ φέρῃς ἐπαὲ τὸν ἀραμπατζῆ μὲ τὸ πουλάρι». Πάει καὶ φέρνει τσοι. Ὁ ἀραμπατζῆς πέφτει μὲ φωνές καὶ σύθρηνος στὰ πόδια τοῦ βασιλιᾶ. «Ἄχῃ βασιλέα μου πολυχρονισμένε μου, ἀποῦ νᾶναι ἀπάνω στῆ σοφῆ κεφαλῆ σου ἢ χάρη τοῦ Θεοῦ τοῦ Μεγαλοδύναμου. Σῶσε με ἀπὸ τοῦτονὲ τὸν μπαταξῆ ἀποῦ θέλει νὰ μοῦ πάρῃ τὸ πουλάρι, τὸ πουλάρι ἀποῦ ἴκαμε ὁ ἀραμπᾶς μου». Ὁ ἄλλος ὁ κακομοῖρης, μὸς ἐγροίκηξε ἐτοῦτανὲ τὰ λόγια, ἤβαλ' ἀρχὴ νὰ κλαίῃ. «Ψώμματα σοῦ λέει, βασιλέα μου, ἐδικό μου ἴναι τὸ πουλάρι, μὴν ἀφουκραστῆς ἐτουλόγου σου ἐτουνοῦ τοῦ ψωματάρῃ. Κρίνε δίκαια βασιλέα μου». Μὰ ὁ βασιλέας ἐφούσκωσε σάν τὸν κοῦβο, κι' ἤβγαλε τὴν ἀπόφασι, *πὼς τὸ πουλάρι εἶναι τοῦ ἀραμπᾶ*. Τῇ βασιλίτσας πολλὰ τῇ κακοφάνηκε σάν ἤμαθε πὼς ὁ βασιλέας ἤβγαλε ἄδικη ἀπόφαση καὶ τοῦπενε: «δὲν τὰ θέλει ὁ Θεὸς βασιλέα μου, ἔθια πράμματα». Λέει ὁ βασιλιᾶς: «νὰ μὴν τᾶθελε, καλότυχη, δὲν ἦκανε τοῖ ἐμισοὺς ἀθρώπους πλούσους καὶ τσᾶλλους μισοὺς φτωχοὺς. Ὅσκες τὸ πουλάρι εἶναι τοῦ ἀραμπᾶ».

Μὲ καιρὸ, ἐπηγαίνανε μιὰν Κυριακῆ πρωὶ στὴν ἐκκλησίᾳ, κι' ὁ κόσμος, σάν τῶπῃρε μυρωδιά, ἐμαζώχτηκε νὰ τοῖ δῆ. Ὁ ἀραμπατζῆς, τὴν ὥρα ἀποῦ πέρνανε ἀπὸ μπροστάς του ὁ βασιλέας, παραμερίζει τὸν κόσμον, ἀρπᾶ τὰ δίχθια ἴνοὺς ψαρᾶ καὶ ρίχνει τὰ στῆ μέση τῇ πλατέας, κι' ἐφώνιαζε: «ρίχνω τὰ δίχτυα μου στὴν ὑγεία τοῦ βασιλέα, κι' ὅσα ψάρια πιάσω δικά ντου». Ὁ βασιλέας, ἀποῦ τὸν ἤκουσε, τοῦ λέει: «ἄντε νὰ χαθῆς μπαταξῆ, στῆ στεργιά πιάνουνε ψάρια;» Τοτεσὰς πετᾶται κι' ἡ βασιλίτσα καὶ λέει του: «ντὰ ὁ ἀραμπᾶς πουλάργια κάνει;» Τότες ὁ βασιλέας ἐκατάλαβε τὸ σφάλσιμό ντου, καὶ πὼς ἤπρεπε νὰ κρίνῃ δίκαια, γιὰ νὰ μὴ γενῆ τὸ περγέλιο τοῦ κόσμου, καὶ ἀπὸ κεῖ καὶ πόδε δὲν ἐξανάκαμε μπλεῖο τῇ κεφαλῆς του, μόνο ἤπερνε βουλή καὶ τῇ γυναίκας του.

Μουτουπακόσπιτο = ἕνα δωμάτιο ποὺ χρησιμεύει καὶ γιὰ κουζίνα. — σοῦρα = τὸ κουτσουπολιό. — βάνω στὸ διάφορο = τοκίζω. — ὀξώτιμου = ἐκτός. — ἀραμπᾶς = κάρρο. — σκιαέθια = παράπονα. — ἐπαὲ = ἐδῶ. — ἀφρουκοῦμαι = ἀκούω. — πέρνω βουλή = συμβουλευόμαι.

Ἡ Τάβλα μαντίλα

Μιὰ βολὰ κι' ἕναν καιρὸ ἦτονε μιὰ γρά κι' ἕνας γέρος. Μιὰν ἡμέρα ἢ γρά ἐπαράσερνε τὸ σοκάκι κι' ἠῦρενε ἕναν παρᾶ. Σάν ἦρθεν

ὁ γέρος ἀποῦ τὸν καφενέ, ἐσκεπτήκανε νὰ δοῦνε σὰν ἴντα θὰ πρέπη ν' ἀγοράσουνε γιὰ νὰ μὴν πάη ἄδικα ὁ παρᾶς. Ἐβγάλανε λοιπὸν ἀπόφασι νὰ πάρουνε κουκιά, νὰ πάη ὁ γέρος στὸ χωράφι νὰ τὰ σπείρη, νὰ γεννοῦνε πολλὰ νὰ τᾶχουνε, νὰ τρῶνε τὸ χειμῶνα.

Ἦπηρε ὁ γέρος τὰ κουκιά, κι' ἐπήγαινε στὸ χωράφι. Ἐπήγαινε, ἐπηγαινε, μὰ ἐπεινάσε. Λέει, νὰ φάω θέλω ἕνα κουκί νὰ μοῦ περάση ἡ πείνα Ἄπ' τὸ ἕνα πῆγε στὰ δυὸ, ἀποῦ τὰ δυὸ στὰ τρία, ἀπὸ λίγο, σὲ λίγο ἦφαι ὁ γέρος τὰ κουκιά, καὶ δὲν τοῦ πῶμεινε μόνο ἕνα. Σὰν ἦφταξε στὸ χωράφι ἐκαλοσυλλοῖστηκε ἴντ' ἄχει καωμένο, ἦκατσε στὴν ποδαρά κι' ἤρχιξε κι' ἤκλαιγε. Ἐσυλλοῖστηκε καὶ τσί ξυλειὲς ποῦ ἤθελα φάη ἀποῦ τῆ γρά, μὰ ὁ ὕστερος μετανοιωμὸς τίποτα δὲν ἀξίζει. Μὲ τὰ κλάῦμματα ἐπέρασεν ἡ μέρα, ὄντὲν ἐμωχρίανε ἦπενε πῶς ὀχιάλο δὰ μπλειὸ τὸ γινωμένο ἀγίνωτο δὲ λέγεται, νὰ σπείρω σκιᾶς τὸ ἕνα κουκί καὶ στοῦ Θεοῦ τῆ δύναμη. Ἐσηκώθηκε ἦκαμε τὸ σταυρό ντου, ἐφύτεψε τὸ κουκί.

Ἄπις ἐφύτεψε τὸ κουκί ἦπηρε πάλι τὸ δρόμο καὶ σιγὰ σιγὰ ἐγιάγυρε στὸ σπίτι. Ἡ γρά τὸν ἐκατάλαβε πῶς δὲν ἦτονε μὲ τὰ καλά ντου καὶ τονὲ ρώτηξε, λέει, «καλορρίζικη γρά καὶ ρίγος μ' ἔπιασε». Βάνει τονε καὶ θέτει καὶ τὸν ἐπότρηψε. Σὰν ἐπεράσανε 40 μέρες, πέμπει ἡ γρά τὸ γέρο νὰ πᾶ νὰ δη ἴντα πογενήκανε τὰ κουκιά. Ξεκινᾷ ὁ γέρος καὶ λέει μὲ τὸ νοῦ ντου: «καλλιὰ τονε νὰ πάω καὶ νὰ μὴ γιαιγύρω, γιὰτὶ ὁ Θεὸς κατέχει πόσες θὰ φάη ἡ κάπα μου ἀποῦ τῆ γρά ὅτινα μάθη τὴν ἀλήθεια». Ξεκινᾷ ὁ γέρος, φτάνει. Ἰντα νὰ δη; Τὸ κουκί ἦτονε γινομένο μιὰ θεόφιλη κουκιά, καὶ στὴν κορφὴ ἦτονε ἕνα πουλί κι' ἐκελαίδιενε. Τότες ὁ γέρος, ἀποῦ δὲν εἶχενε ξαναθωρῶντας ἔτσα μεγάλο κουκί, ἦβαλε μὲ τὸ νοῦ ντου νὰ τὸ κόψη, νὰ τὸ πάη τσῆ γράς. Τὴν ὥρα ποῦβγανε τὸ μαχαίρι ἀποῦ τῆ ζώνη ντου, γροικᾷ μιὰ φωνὴ καὶ τοῦ λέει: «Κάτσε, κάτσε, μὴ μὲ κόψης, κι' ἔβγα πάνω νὰ γλυτώσης». Βγαίνει ὁ γέρος στὴν κουκιά καὶ ρωτᾷ τονε τὸ πουλί, σὰν ἴντ' ἀπεθυμᾷ ἡ καρδιά ντου. Λέει ὁ γέρος: «τὰ καλά φαγιά». Τότε λέει τὸ πουλί: «πάρε τοῦτο νὲ τὸ πανί κι' ὅτινα πᾶς στὸ σπίτι σου, ζεδίπλωσέ το καὶ πὲ «τάβλα μαντίλα».

Κατεβαίνει ὁ γέρος ἀποῦ τὴν κουκιά, μὰ δὲν ἐβαστήχηκε νὰ πάη στὸ σπίτι, καθίζει ἴδια κειὰ χάμαι, ἀποῦ εἶχενε κλαυμένα τὴν ἄλλη φορά, ζεδιπλώνει τὸ πανί καὶ λέει: «τάβλα μαντίλα». Καὶ ἴντα νὰ δη; Στὴ στιγμή ἐπαρουσιάστηκανε ἀπάνω στὸ πανί χιλιά λογιά φαγιά καὶ γλυκίσματα, ἀποῦ δὲν ἐκάτεχεν ὁ γέρος ποιά νὰ φάη καὶ ποιά ν' ἀφήση. Σὰν ἐχόρτασε, ἐδίπλωσε τὴν τάβλα μαντίλα καὶ τρεχαπετάμενος ἦφταξε στὸ σπίτι. Μπαίνει ὁ γέρος στὸ σπίτι, βάνει τὸ μάνταλο τσῆ πόρτας, ζεδιπλώνει τὸ πανί καὶ λέει «τάβλα μαντίλα».

Τσῆ γρᾶς τὰ μάθια ἐπορίσανε ὄξω ἀπὸ τὸ παράξενο θάμασμα ποῦ θώργιενε. Ἐφάγανε, ἤπιανε, ἐρρίζαν το σιὸ γλέντι. Κάθε μέρα, ὅλη μέρα, ἐτουινὰ ἢ δουλειὰ ἐγίνοντανε. Τὸ χωργιὸ ἐξεστάθηκε ἀποῦ τὴν καλοπέρασί ντως, καὶ ἡ κουβέντα ἤφταξε Ἰσαμε τ' αὐθιὰ τοῦ βασιλιᾶ. Μιὰν ἡμέρα ὁ βασιλέας ἐκάλεσε τὸ γέρο καὶ τονὲ ρώτηξε ποῦ βρίσκει μαθὲς τὰ λεφτὰ καὶ γλεντοκοπᾶ μέρα καὶ νύχτα. Λέει ὁ γέρος «Ὁ Θεὸς μοῦ τὰ πέμπει, ἀφέντη βασιλέα μου». Ἐπὸ δῶ σ' ἔχω, ἀπὸ κεῖ σ' ἔχω, ἐσιργούλεψε ὁ βασιλιᾶς τὸ γέρο καὶ τοῦδειξε τὴν τάβλα μαντίλα. «Ἄ—λέει μὲ τὸ νοῦ ντου ὁ βασιλέας—καλὸ καὶ τοῦτο. Πέρνω του τὴν τάβλα μαντίλα, γλυτώνω τὰ ἐξοδα, καὶ γίνω πλειὰ πλοῦσος παρά ποῦμαι». Πέρνει ὁ βασιλέας τὴν τάβλα μαντίλα, τάχατε νὰ πάη νὰ τὴνὲ δείξη τσῆ βασιλίσσας, καὶ κάνει τὴνε ἀλλαξὰ μ' ἕναν ἄλλο πανί, δίχως νὰ τὸ πάρη ὁ γέρος μυρωδιά.

Ἐγιάγυρε ὁ γέρος σιὸ σπίτι, ἐπεινούσανε, βγάνει τὴν τάβλα μαντίλα ἀποῦ τὴν τζέπη ντου, λέει «τάβλα μαντίλα», μὰ ποῦ φαγιὰ ... μουδὲ ψίχαλο... Μινίξει ἡ γρᾶ δέρνει τὸ γέρο, τοῦδωκε ξύλο ἀποῦ τονὲ μάρανε. Τὴν ἄλλη μέρα, κλάημενος ὁ γέρος, πάει στὴν κουκιά. «Ἄνάθεμά τὴνε αὐτὴ ναι ἀφορμὴ καὶ τσ' ἤφαγα, νὰ τὴν κόψω θέλω». Πάει νὰ τὴν κόψη, γροικᾶ πάλι μιὰ φωνὴ «κάτσε, κάτσε μὴ μὲ κόψης κι' ἔβγα ἄνω νὰ γλυτώσης».

Βγάνει ὁ γέρος καὶ δίδει του τὸ πουλι ἕναν πετεινὸ, καὶ λέει του : «ὄνιὲ θὰ θὲς παράδες νὰ λές τοῦ πετεινοῦ: «χέζε πετεινὲ τσικίνια». Κατεβαίνει ὁ γέρος πάει σιτση γρᾶς του. Κλεῖ πόρτες καὶ παραθύργια, βάνει τὸν πετεινὸ στὴ μέση μέση τσῆ κάμερας καὶ λέει του «χέσε πετεινὲ τσικίνια». Ἀρχινᾶ ὁ πετεινὸς καὶ χέζει φλουργιά. Χέζει, χέζει, ὥστὲν ἀποῦ γίνηκε ἕνας μεγάλος σωρὸς φλουργιά. Σὰν ἐχόρτασε νὰ θωρῆ χρυσάφι, λέει ὁ γέρος τοῦ πετεινοῦ «σταμάτα πετεινὲ» κι' ἐσταμάτησε ὁ πετεινός.

Τὴν ἄλλη μέρα πάει ὁ γέρος σιτὴν ἀγορὰ νὰ πουςουνίση βαστὰ ἕνα χρυσὸ στεκίνο, ἀγοράζει τὰ κατάκαλα τοῦ κόσμου καὶ πάει τα σιὸ σπίτι. Ἐτρώγανε, ἐντυθήκανε, ἐκαλοπερνούσανε οἱ γέροι.

Μιὰν ἡμέρα λέει ὁ γέρος τσῆ γρᾶς. «Μιρὲ σὺ γυναῖκα ἐτσάλοης πετεινὸ τὸν ἔχομε καὶ τὸν ἀφήνομε ἀξυπόλυτο, δὲν εἶναι κρίμας; ἄντε νὰ τονὲ πᾶμε τοῦ παπουτση νὰ τοῦ κάμη ἕνα ζευγάρι παπουτσάκια. Λέει ἡ γρᾶ «ἄμε τονε». Πέρνει ὁ γέρος τὸν πετεινὸ, πάει στοῦ παπουτση σῶνει καὶ καλὰ νὰ τοῦ κάμη καλύκωση. Γελᾶ ὁ παπουτσης γελᾶ, γιὰτὶ πρώτη φορὰ τῶδενε νὰ τοῦ γυρεῦγουνε παπούτσα γιὰ πετεινὸ. Λέει του ὁ γέρος μὰ γιάντα μαθὲς. Κατέχεις ἐτουλόγουσου ἴντα ἀξία ἔχει τοῦτος σὲς ὁ πετεινός; χρυσᾶ τσικίνια χέζει». Αἶ τότες ἄστον ἐπάε καὶ ταχυτέρου ἔρχου νὰ τονὲ πάρης.

γιατί τέθιος πετεινός πρέπει ὄλη τὴν ὥρα νὰ τοῦ πέρνω μέτρος νὰ γενοῦνε τὰ παπούτσα σαξελίμικα.

Ἐφῆνει ὁ μπουνταλάς ὁ γέρος τὸν πετεινὸ καὶ φεύγει. Σὰν ἐνόη-
χθισε λέει ὁ παπουτσής τοῦ πετεινοῦ : «χέζε πετεινὸ τοικίνια» καὶ
ἀρχινᾷ ὁ πετεινός. «Μρέεεε», λέει ὁ τζαγκάρης. «Ἄς τονὲ νὰ γενᾷ
ὄλη τὴ νύχτα, τὴν ταχυνὴ πάω στὸ παζάρι, βρίσκω ἕνα τὸν ἑφτα-
γεννημένο, νὰ τονὲ δώσω τοῦ γέρου».

Εἶπεν το ἦκαμέ ντο. Πάει ὁ γέρος πέρνει τὸν πετεινὸ μὲ τὰ
παπουτσάκια ντου. Πάει στὸ σπῆτι λέει του «χέζε πετεινὸ τοικίνια»,
ἀρχινᾷ ὁ πετεινός καὶ κάνει κουτσουλιές...Λέει τὰ παπουτσάκια πρέ-
πει πὼς φταῖνε. Βγάνει τα, πάλι τὰ ἴδια.

«Ὁφου κακὸν τῶπαθα καὶ πὼς δὰ βαστάξω τῆ γράς τοῖ ξυλειές».

Φεύγει ὁ γέρος πριχοῦ ξυπνήσ᾽ ἢ γρά. Πάει στὸ χωράφι, λέει
αἰ μὰ τούτη τὴ φορά δὲν τὴν γλυτώνεις βρωμοκουκὶ τού ᾽σαι ἀφορ-
μὴ καὶ σέρνω τόσα βάσανα. Βάνει ἀρχὴ νὰ τὸ κόβγη. Λέει του πάλι
τὸ κουκί : «Κάτσε, κάτσε μὴ μὲ κόψης καὶ ἔβγα πάνω νὰ γλυτώ-
σης». Βγαίνει ἀπάνω ὁ γέρος καὶ δίδει του τὸ πουλί δυὸ κοπανάκια.
Λέει του: «ἔδᾳ ποὺ θὰ κατεβῆς κάτω νὰ πῆς «χτυπᾶτε κοπανάκια μου»
κι ᾽μα θὰ τοσὲ πῆς πάψετε κοπανάκια μου θὰ πάψουνε». Κατεβαί-
νει ὁ γέρος. Μαθημένος νὰ θωρῆ ὄλο θαμάσματα λέει «χτυπᾶτε κο-
πανάκια μου». Κι ᾽ρχινοῦνε τὰ κοπανάκια τούτη σοῦ δίδω τούτη
σοῦ χαρίζω, κάνουνε τὸ γέρο παστὸ κι ᾽λάτσογύριστο». Εἶδε κι ᾽ἦ-
παθε ὁ γέρος νὰ θυμηθῆ νὰ τόσὲ πῆ νὰ πάψουν. Ἄμα χόρτασε λοι-
πὸν τὸ ξύλο, ἦβαλε γνώση καὶ μιὰ καὶ δυὸ πάει στοῦ βασιλιᾶ.

Στὴν πόρτα τοῦ παλατιοῦ ἦτονε δυὸ θερία ἄντρες καὶ βλέ-
πανε τὴν πόρτα καὶ δὲν τὸν ἐφήνανε νὰ μπῆ. Λέει ὁ γέρος ἀντέστε
νὰ παλέσωμε, βγάνει τὰ κοπανάκια ντου. «Χτυπᾶτε κοπανάκια μου»
... ἀμὰν ἀμὰν φωνάζανε οἱ πορτιάρηδες. Ἐφῆκαν τον ἐμπῆκε. Σῶ-
ρε, σῶρε ἦφταξε στοῦ βασιλεᾶ τὸ θρόνο. Σὰν τὸν εἶδενε ὁ βασιλέ-
ας τοῦ κακοφάνηκε. Λέει «Ἴντα ἀέρας σ᾽ ἔφερε τοῦ λόγουσου ἐπάε
πέρα. Ντελόγο νὰ βγῆς ὄξω, νὰ μὴ βάλω νὰ σὲ κουτσοκεφαλίσουνε.
Λέει «ἔχω νὰ κάμω στὴν τάβλα μαντίλα ἀπάνω καὶ ἦρθα νὰ τὴνὲ
πάρω». «Ἄντε νὰ μοῦ χαθῆς ψεύτη» τοῦ λέει ὁ βασιλιᾶς, ἐγὼ τὸ τρα-
πεζομάντιλό σου, σοῦ τῶδωκα τότε σας ᾽ντελόγο». «Ναί, λέει ὁ γέ-
ρος, μὰ δὲν ἦτονε τὸ δικό μου». «Μπρὲ τὸν ψεύτη, κλέφτη μὲ λέει κιό-
λας!». «Φέρετε τὸ τζελάτη νὰ τοῦ κόψη τὴν κεφαλὴ ντου». Μὰ πριχοῦ
νὰ προφτάξουν νὰ ἀνοίξουν τὴν πόρτα, ὁ γέρος εἶπενε «χτυπᾶτε
κοπανάκια μου στοῦ βασιλιᾶ τὴν κεφαλὴ». Καὶ τὰ κοπανάκια χτυ-
ποῦνε, χτυποῦνε. Μπρὲ ἀμὰν καὶ στέσε τα, πρᾶμμα ὁ γέρος. Μπρὲ

ἀμάν καὶ φέρετε του τῆ μαντίλα», καὶ σάν τὴν ἤβαλε ὁ γέρος στὴν τσέπη τοτεσὰς μόνο τὼς εἶπene καὶ σταθήκανε.

Εὐχαριστήθηκε ὁ γέρος καὶ πάει καὶ στοῦ παπουτοῦ καὶ κάνει του τὰ ἴδια. Πέρνει του τὸν πετεινό, πάει στοῦ σπίτι. Ἡ γρᾶ ἀποῦ τοὶ πολλὲς ὧρες ἀποῦ τὸν ἐπερίμενε, ἐνύσταξε κι' ἐποκοιμήθηκε, ξυπνᾶ τὴνε μὲ δυὸ τρία κανάκια μὲ τὰ κοπανάκια ντου, καὶ στρώνουνε τὴν τάβλα μαντήλα καὶ τρῶνε, καὶ περάσανε αὐτοὶ καλὰ καὶ ἐμεῖς καλύτερα.

Παρασέρνω=σκουπίζω.— παρᾶς=τούρκικο νόμισμα.—ποδαρά= ἡ ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ —ἴντα χάση διάφορο=τί τὸ ὄφελος.— σκιᾶς=τουλάχιστον.— πόρίζω=βγαίνει ἕξω.— σιργουλεύω=καλοπιάνω.— πέρνω μυρωδιά=ἐννοῶ.— καλύκωση=ὑπόδησις.— ταχύτερου=τὴν ἐπομένη τὸ πρωί.— ἀλατσογύριστος=παστός.— ντελόγο=ἀμέσως.— τζελάτης=ὁ δῆμιος.— κανάκια=χάδια

Ἡ Μαστραμπέλλα.

Μιά φορά κι' ἕναν καιρό, ἦτανε ἕνας βασιλέας καὶ εἶχε ἕνα γιὸ ὁμορφώτατο καὶ τὸν ἐλέγανε Αὐγερινό. Ἦτανε κι' ἐξυπνος καὶ γραμματισμένος, ὅσο κανένα ἄλλο βασιλιόπουλο, καὶ ἦτανε τὸ καμᾶρι τοῦ πατέρα ντου. Ἀπέναντι στοῦ παλάτι, σ' ἕνα μικρὸ σπιτάκι, ἐκάθονταν ἕνας ράφτης μὲ τὴ θυγατέρα του, ποῦ τὴ λέγανε Μαστραμπέλλα. Τὸ στολίδι τοῦ φτωχίσπιτου αὐτουνοῦ ἦτανε ἕνα μπαλκονάκι μὲ βιόλες πολυλοῖσιμες, καὶ στὴ μέση-μέση ἕνας σγουρὸς βασιλικός. Ἡ Μαστραμπέλλα αὐτὸ τὸ βασιλικὸ πολὺ τὸν ἐβαγιοκλάδιζε καὶ τὸν ἐπότιζε πρωὶ καὶ βράδυ.

Τὸ βασιλιόπουλο ἤβγαине στοῦ μπαλκόνι του κι' ἐθώργιενε τὴν κόρη, ποῦ ἐπεριποιούντανε τὰ λουλούδια, κι' ἐπαρακολούθησε, καὶ εἶδε πὼς ἦτανε τίμια καὶ γνωστικὴ κοπελλιὰ, Σιγὰ-σιγὰ τσῆρριξε συμπάθεια, καὶ ἕνα πρωὶ, ποῦ πότιζε τὰ λουλούδια, τσῆ πene: «Καλημέρα Μαστραμπέλλα καὶ τοῦ ράφτη θυγατέρα. Ποτίζεις, κλαδεύγεις, πόσα φύλλα ἔχει ὁ βασιλικός;» Κι' ἡ κοπελλιὰ τοῦ ἀπηλόηθη: «Γραμματικὸς εἶσαι, γράμματα κατέχεις, πόσα ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανός;» Τὸ βασιλιόπουλο φχαριστήθηκε ἀπὸ τὴν ἐξυπνὴ ἀπάντησὴ τσῆ κοπελλιᾶς, καὶ κάθε ντὶς καὶ ντᾶ τούτῃ τὴ δουλειὰ ἤκανε, γιὰ νὰ γροικᾶ τὴν ὁμορφὴ φωνὴ τζη. Νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε, ἐτσὰ λοῖς ἐπερνούσανε οἱ μέρες, καὶ μιὰ μέρα, ἐκεῖ ποῦ παράσερνε ἡ Μαστραμπέλλα, ἤῤερε ἕν σπυρὶ φακὴ. Τὴν ἤβαλε στοῦ τσικάλι νὰ τὴν ἐψῆση. Κεῖνη τὴν ὥρα ἐμπῆκε στοῦ σπίτι μιὰ γρᾶ καὶ διακονούντανε, καὶ λέει στὴν κοπελλιὰ, λέει «δὲ μοῦ δίδεις, μωρὴ παιδί μου, πρᾶμμα νὰ βάλω στὴ μπουκά μου, ἀποῦμαι θεολονήστικὴ ἐδᾶ τρεῖς ἡμέρες;»

Λέει μετὰ χαρᾶς κερά μάννα, μιὰ φακὴ ἡῶρα καὶ ψήνω τῆνε, νὰ σοῦ τῆνε δώσω θέλω, μὰ ἴντα δὰ σοῦ κάμη κακορρίζικη μιὰ μοναχωμένη φακὴ! αἱ μὰ σκιᾶς ἐδὰ θὰ πῆς μιὰ ὀλιὰ ζεστό νερό, νὰ συστηλωθῆ ἡ καρδιά σου, κι' ἔχει ὁ Θεὸς γιὰ μένα καὶ γιὰ τὸν κύρη μου, ἀποῦ κάθεται ἄνεργος τόσο νὰ καιρὸ». Πάει ξεσκεπάζει τὸ τσικάλι καὶ βρίσκει το γεμᾶτο φακές κι' ἐφάγανε καλὰ κι' οἱ δυὸ καὶ χορτάσανε καὶ πόμεινε κιόλας ἄλλη τόση γιὰ τὸν κύρη τῆ κοπελλιᾶς.

Ἐσηκώθηκε ἡ γρά νὰ φύγη κι' ἐστράφηκε καὶ τῆπενε: «Τὴν εὐχή μου νᾶχης παιδί μου κι' ἄντρα βασιλιᾶ νὰ πάρης — καὶ βασιλίσσα νὰ κάτσης». Λέει ἡ Μαστραμπέλλα «σπολάτη σου κερά μάννα, μὰ πῶς εἶναι μπορετὸ νὰ γενῆ τέθιο πράμμα, ἐγῶμαι ἕνα κορίτσι ἐπὶ ξύλου κρεμάμενο». Ξαναλέει ἡ γρά «κατέχεις τουλόγουσου Θεοῦ καλὰ ;»

Τὸ βασιλιόπουλο ἤκουσε τὴν κουβέντα, καὶ ὄντὲν ἐβγήκεν ἡ Μαστραμπέλλα νὰ ποτίσῃ τὸ βασιλικό, στήπενε «Καλησπέρα Μαστραμπέλλα καὶ τοῦ ράφτη θυγατέρα κι' ἄντρα βασιλιᾶ νὰ πάρης καὶ βασιλίσσα νὰ κάτσης». Τῆ τῶπενε περιπαιχτικά, μὰ παράξενο πράμμα δὲν τῆ κακοφάνηκε, μόνο σὰ νὰ τῆρθενε Θεοῦ φώτηση καὶ τοῦ γύρισε λόγο: «ἄντρα βασιλιᾶ θὰ πάρω καὶ βασιλίσσα θὰ κάτσω».

Σιγὰ σιγὰ, ὅσον ἐπέρναν ὁ καιρὸς ἤβαλ' ἀρχὴ ἡ κοπελλιᾶ νὰ θωρεῖ μὲ πλειὰ καλὸ ἀμάτι τὸ βασιλιόπουλο, κι' ἤρριξέ ντου ἄνα σεβντᾶ ἀποῦ ἦτονε νὰ στουπήρῃ ὁ νοῦς τῆ.

Σὲ μιὰ ὀλιὰ καιρὸ ἐγένηκε πόλεμος καὶ ὁ βάσιλιᾶς ἤπεψε τὸ γιόν του νὰ πάρῃ στρατὸ καὶ νὰ πάῃ στὴν Πόλη.

Τὸ βασιλιόπουλο ἤπιασε τὸ λόγο τοῦ Πατέρα ντου, ἤπηρε στρατὸ καὶ πῆε στὴν Πόλη. Ἡ Μαστραμπέλλα μὲ βαρὰ καρδιά εἶδενε τὸ μισεμὸ τοῦ Αὐγερινου, καὶ δὲν ἐβάσταξε τὸν ἀζωντανὸ ξεχωρισμὸ, φεύγει χωστὰ καὶ πάει στὴν Πόλη. Καταρωτῶντας ἡμαθε ποῦ ἦκανε κονάκι τὸ βασιλιόπουλο καὶ πῆγε κι' αὐτὴ κι' ἤπιασε μιὰν κάμερα ἐκειδὰ ἀντίκρυτα. Ὅχι πῶς ἤθελε νάχη παρέες μαζὺ ντου, μόνο ἀπὸ μακρὰ νὰ τονέ θωρῆ, αὐτὸ τῆφτανε.

Μιὰ μέρα ἀποῦ τοῖ πολλές, τὴν ἤβαλε ἀμέντε τὸ βασιλιόπουλο. Λέει: «γιὰε μωρὲ, ἄθρωπος ἀθρώπου μοιάζει καὶ τὸ πράμμα τοῦπραμμάτου». Ἐβγήκε ἀποῦ τὸ παραθύρι ντου καὶ τῆπενε ἄν ἤθελε νὰ πάῃ νὰ τῆ κάμη συντροφιά. Αὐτὴ ἄλλο ποῦ δὲν ἤθελε, ἐκάλεσέ ντονε νὰ πάῃ ἀργὰ ν' ἀποσπερίσουνε. Ἐπῆγε τὸ βασιλιόπουλο, ἐξαναπῆγε μιὰ βραδυὰ, ἐξαναπῆγε τὴν ἄλλη, μιὰν ἡμέρα ἡ Μαστραμπέλλα ἐγέννησε ἕνα ἀρσενικὸ παιδί καὶ τὸ βγάλανε ΠΟΛΙΤΗ.

Τὴν ἴδια μέρα ποῦ γεννήθηκε ὁ Πολίτης, ἐνίκησε καὶ ὁ στρατὸς

τοῦ βασιλιόπουλου καί ἀπό τῆ χαρά ντου τοῦ χάρισε τὸ ἀσημένιο ντου σπαθί. Μὲ λίγες ἡμέρες ὁ βασιλέας ἐδιόταξε τὸ γιό ντου νὰ πάη στὴ Βενεθιά, νὰ τὰ σάξη μὲ τοῖ Βενετσάνους ἀποῦ γυρεύγανε νὰ τὸσέ σηκώσουνε πόλεμο. Φεύγει χωστὰ τὸ Βασιλιόπουλο καὶ πάει στὴ Βενεθιά, δίχως νὰ πῆ κουβέντα. Κλαίει σκοτώνεται ἡ Μαστραμπέλλα, καὶ μὴν ἡμέρα μαθαίνεται πὼς τὸ βασιλιόπουλο ἦτανε παωμένο στὴ Βενεθιά.

Δὲν χάνει καιρὸ κι' αὐτὴ. Πάει γυρεύγει τονε. Ἀφήνει τὸ μωρὸ σὲ μιὰ παραμάννα, πάει πάλι καθίζει κοντὰ μὲ τὸ βασιλιόπουλο. Χώρις πολλὰ λόγια καὶ χώρις νὰ δώσουνε γνώρα, ἐπιάσανε τοῖ σκέσες, ξαναγεννᾷ αὐτὴ ἄλλο ἀρσενικὸ παιδί. Στὴ Βενεθιά γεννήθηκε Βενέτη τόνε βγάλανε. Βγάνει τὸ βασιλιόπουλο καὶ χαρίζει του τὸ διαμαντένιο ντου ρολοῖ μὲ τὴ χρυσῆ καδένα.

Ἀξαφνικὰ πέμπει πάλι διαταγὴ ὁ πατέρας του, νὰ φύγη τὸ βασιλιόπουλο καὶ νὰ πάη στὴ Βαβυλωνία, νὰ βρῆ τοῖ πλειὰ βαθειὰ γραμματικούς, νὰ τοῦ μάθουνε κεῖνα ποῦ πρέπανε σὲ τέθιας σειρᾶς βασιλιόπουλο. Φεύγει τὸ βασιλιόπουλο, φεύγει ἀπὸ πίσω κι' ἡ Μαστραμπέλλα, χωρις νὰ τὴν πάρη κιανεις μυρωδιά, πρωτοπάει στὴ Βαβυλωνία, καὶ ξετρέχει νὰ μάθη ποῦ θὰ πηγαίνη τὸ βασιλιόπουλο καὶ ἴντα λοῆς ἀθρώπους θὰ κάνη παρέα.

Πάει τὸ βασιλιόπουλο καὶ κάθεται σ' ἓνα μεγάλο παλάτι, πάει κι' αὐτὴ καὶ μπαίνει μαγέρισσα. Κάθα μέρα τοῦ πήγαινε νὰ τρῶη καὶ τοῦκανε τὰ ὁμορφίτερα γλυκίσματα. Πάλι τὰ σάσανε, γεννᾷ αὐτὴ ἓνα θηλυκὸ παιδί καὶ τὸ βγάλανε Βαβυλωνίτσα. Στὸ ἀναμεταξὺ ἐπήγαινε στὰ μεγάλα σκολειά μὲ τοῖ γραμματικούς, κι' ἀπίς ἐποσπούδαξε ἤβαλε στὸ νοῦ ντου νὰ φύγη. Οἱ δασκάλοι τότες τοῦ χάρισαν ἓνα χρυσοῦ καπέλλο κι' ἤγραφε ἀπάνω :

«Στὰ νειᾶτα καὶ στὴν ὁμορφιά εἶ' γκι' ἄλλος νὰ μοῦ βγαίνη
»ὄμως σὲ γνώση καὶ σπαθί κιανεις δὲ μὲ κερδαίνει».

Ἐπῆγε ἐποχαιρέτηξε τὴ μαγέρισσα, ἐφίλησε τὴ Βαβυλωνίτσα καὶ τῆ χάρισε τὸ καλὸ ντου δαχτυλίδι τὸ βουλωτήρι, κι' ἐμίσεψε γιὰ τὴν Πατρίδα ντου.

***

Σάν ἤφταξε στὴν Πατρίδα ντου τοῦ κάμανε μεγάλες ὑποδοχὲς καὶ ξαφνικὰ θυμήθηκε τὴ Μαστραμπέλλα. Βγάνει στὸ μπαλκόνι θωρεῖ σφαλιχτά. Μιὰ στιγμίτσα ἐψυλλιάστηκε, μὰ τὴν ἴδια ὥρα ἡ μάννα ντου ἐπῆγε καὶ τὸν ἤσυρε ἀποῦ τὸ χέρι, νὰ πάη μέσα νὰ διῆ μιὰ ὁμορφὴ βασιλιοπούλα ποῦ τοῦχανε διαλεμμένη γιὰ ἀρραβωνιαστικιά ντου, κι' ἐξέχασε τῆ φτωχοπούλας.

Σαν ἐπεράσανε καμπόσες ἡμέρες, ἦρθενε κι' ἡ Μαστραμπέλλα

μέ τὰ τρία τῆ παιδιὰ καί ξανάκατσε στοῖ μισογκρεμισμένο σπιτάκι τῆ, μὰ δὲν ἤφηνε τὰ παιδιὰ νὰ προβάλουνε μηδὲ σὲ πόρτα μηδὲ σὲ παραθύρι. Τὰ παιδιὰ ἤτονε μπλεῖο μεγαλωμένα καί ἦσανε τρία ὁμορφόπαιδα ποῦ ἤφεγγε τὸ σπίτι ἀποῦ τὴν ὁμορφιά ντως.

Ἄπ' τῆ μιὰ μερὰ τὸ λοιπὸν ἐρραβωνιάστηκε τὸ βασιλιόπουλο, κι' ἀποῦ τὴν ἄλλη ἢ Μαστραμπέλλα ἐπαρακάτσευε νὰ δῆ τὸ Ἴντα γίνεται στοῖ Παλάτι. Μυρίζεται λοιπὸν πῶς τὴν τάδε μέρα θὰ γενῆ ὁ γάμος. Σὰν ἤφταξεν ἡ μέρα, γτύνει καί στολίζει τὰ παιδιὰ τῆ τὸ κάθε ἓνα μὲ τὸ χάρισμα ποῦ τοῦχενε καωμένο ὁ πατέρας του καί πέμπει τα στοῖ γάμο. Τὴν ὥρα ποῦ τὰ συναπόβγανε τοσὲ διπλοπαράγγερνε νὰ κάτσουν ὁ κάθε νεῖς σ' ἓνα σκαλοῦνι τῆ σκάλας καί νὰ μὴ ξεχάσουν τὸ Ἴντα θὰ ποῦν καί πῶς θὰ πράξουν.

Ἐπήγανε τὰ παιδιὰ, ἐκάτσανε στοῖ πρῶτο σκαλοῦνι στὴν ἀπάνω μερὰ ὁ Πολίτης, στὴ μέση ὁ Βενέτης καί στοῖ κατατελευταῖο σκαλοῦνι ἐβάλανε τὴ Βαβυλωνίτσα. Τὴν ὥρα ποῦ στέσανε τὴ νύφη δίπλα στοῖ γαμπροῦ γιὰ νὰ τοῖ βλοήσουνε, νὰ καί βάνει μιὰ φωνὴ ὁ Πολίτης :

«Αἱ Βενέτη...» «Ἴντα θές Πολίτη;» «Θέλω νὰ βλέπης τὴ Βαβυλωνίτσα μας νὰ μὴν μπᾶ πέση καί λερῶση τὴν ποδιά τῆ καί τὴν εἶρη ἢ μάννα μας».

Τὸ βασιλιόπουλο ἤκουσε τοῖ φωνές, ἐστράφηκε κι' εἶδενε τὰ παιδιὰ καί τὰ γνώρισε. Ρωτᾶ τα τίνος εἶναι, λένε «εἴμαστε τῆ Μαστραμπέλλας τοῦ ράφτη τῆ θυγατέρας, δὲ μασὲ γνωρίζεις πατέρα;»

Τότε τὸ βασιλιόπουλο ἐρώτηξε τὸν κύρη ντου ποῖο θαρρεῖ πῶς εἶναι πλειὰ σωστό, νὰ πάρη τὴ βασιλοπούλα ἀποῦ μπορεῖ νὰ πάρη ἄλλο βασιλιόπουλο γῆ νὰ πάρη τὴ μάννα τῶν παιδιῶν του. Λέει τὸ σωστό θέλω νὰ κάμης, μὰ ἀγάλια γάλια νὰ ρωτήξῶμε καί τὴ νύφη. Ἡ νύφη ἤπεισε κι' ἐφέρανε τὴ Μαστραμπέλλα καί τὴν ἤβαλε δίπλα τοῦ γαμπροῦ κι' αὐτὴ ἐγένηκε κουμπάρα. Ἐτοσὲ ἐκάμανε γάμους καί χαρὲς καί ξεφάντωσης καλές. Καί μοῦ δώκανε κι' ἐμένα ἵνα γκούλουρι καί μοῦ τῶφε οὖ σκύλος ὁ κουντούρης.

Πολυλοίσιμες = πολλῶν εἰδῶν. — βαγιοκλαδίζω = περιποιῶμαι ἐξαιρητικά. — ἀπηλογοῦμαι = ἀπαντῶ. — ντις καί ντάη = συχνὰ συχνά. — παρασέρνω = σκουπίζω. — μπούκα = στόμα. — σπολάτη σου = εἰς πολλὰ ἔτη σου ἐπέχει τὴ θέσι τοῦ εὐχαριστῶ. — στουπήρει ὁ νοῦς = μέχρι τρέλλας. — βουλωτήρι = δαχτυλίδι μὲ δαχτυλιδόπετρα μὲ σφραγίδα. — ψυλλιάζομαι = μοῦ μπαίνουν ψύλλοι στ' αὐτιά, συλλαμβάνω ὑπόνοιαν. — προβέρνω, προβάλλω = βγαίνω, ἐμφανίζομαι. — παρακατσέυγω = κρυφακούω, παρακολουθῶ κρυφά. — συναποβγάνω = κατευοδώνω. — διπλοπαραγγέρνω = παραγγέλλω. — σκαλοῦνι = σκαλοπάτι.

ΓΝΩΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

Τὰ γνωμικά καὶ τίς παροιμίες στὴν Κρήτη τὰ λένε «λόγους» καὶ «Παλαιῖνά λόγια».

Τὰ γνωμικά καὶ οἱ παροιμίες περιέχουν ἀλήθειες βγαλμένες ἀπὸ τὴν πεῖρα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, γιὰ κάθε περίπτωσι τοῦ ἀνθρώπινου βίου, (γιαυτὸ καὶ ἔχομε γνωμικά ποὺ ἀνάγονται στὴ γέννησι, στὸ θάνατο, στὴν ἀρρώστεια, στὰ ἐπαγγέλματα, στὰ μετεωρολογικά φαινόμενα κλπ.) εἶναι σὰν νὰ λέμε «τὸ καταστάλαγμα τῆς λαϊκῆς σοφίας», κι' αὐτὰ πολὺ τὰ μεταχειρίζεται ὁ Κρητικὸς στὴν κουβέντα του. Ἡ χρῆσι αὐτῆ τῶν γνωμικῶν καὶ παροιμιῶν ἔχει γίνεи πειὰ συνήθεια. Μὰ νομίζω πῶς κι' ἡ ἀγάπη γι' αὐτὰ, εἶναι αἰτία ποὺ τὰ συχνομεταχειρίζονται οἱ Κρητικοί.

Τὰ γνωμικά καὶ οἱ παροιμίες εἶναι κάποτε ἀλληγορικά (π. χ. «ἡ φωθιά δὲν κάνει μὲ τὰ λινόξυλα» ποὺ θέλει νὰ καταδείξη πῶς τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια δὲν πρέπει νὰ συγχρωτίζονται). Γιὰ μερικὸς ποὺ «δὲν ἀγναντίζουν» ἀπὸ ἀλληγορίες, ὑπάρχει ἡ εἰδικὴ παροιμία : «ἀνεγυριστικά μιλῶ, κι' ἂν ἔχης γνώσι γροῖκα». (Ἡ ἀλληγορία, «τὰ ἀνεγυριστικά», ὅπως τὰ λένε στὴν Κρήτη, ὑπάρχει καὶ στὰ παραμύθια καὶ στίς παραμιές, γιὰτὶ φαίνεται πῶς παληότερα ὁ λαὸς ἐτέρπετο στὸ ἀκόνισμα τοῦ μυαλοῦ).

Οἱ νεώτεροι Κρητικοί, ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀξία τῶν γνωμικῶν, σοῦ λένε : «τὰ παλαιῖνά λόγια βγαίνουνε».

—Ἐν τούτοις ὑπάρχουν γνωμικά καὶ παροιμίες ἀλληλοσυγκρουόμενες. Ἄν π. χ. ἕνας, γιὰ ἐνίσχυσι τῆς γνώμης του ἢ γιὰ δικαιολογία τῆς πράξεώς του, προβάλλει ἕνα γνωμικὸ, λέγοντας «ἕνας λόγος λέει . . .», ὁ συζητητῆς του θὰ τοῦ ἀντιπαρατάξῃ ἄλλο γνωμικὸ λέγοντας «ναί, μὰ κι' ἕνας ἄλλος λόγος λέει . . .» (π. χ. «Ἰσα σου κῆπο γύρευε κι' Ἰσα σου περιβόλι, κι' Ἰσα σου κιτρολεμονιά νὰ κόβῃς τὸ λεμόνι». «Μὲ τὸν καλλιὰ σου κάθιζε καὶ νηστικὸς σηκῶνου»). Ὁ λόγος ἔχει ἀντίλογο.

—Πάντως εἶναι γεγονὸς ὅτι, παρὰ τὴν ἀντίθεση, δὲν ξεπέπτει, δὲν ξεφτᾶ ἡ πίστι τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ στὰ Παλαιῖνά λόγια.

Α

—³Απ' τ' αὐγὸ πάει στὴν ὄρνιθα (¹). (Λέγεται μᾶλλον ἐπὶ κακοῦ καὶ δηλοῖ διὰ ἀπὸ τὸ μικρὸ κακὸ καταλήγει τις νὰ κάμη τὸ μεγάλο).

—Δὲν εἶν' αὐγὸ μόνο τῶκαμ' ἢ γιόρνιθα.

—Τοῦτα μου καὶ τ' ἄλλα μου, κι' αὐγὰ καθαρισμένα (ἐπὶ ὑποσχέσεων ποὺ ἀπεδείχθησαν ψευδεῖς).

—Τοῦ Ἄκαθιστου ἐγεννήθηκε (ἐπὶ ἀτόμων ποὺ κινουῦνται διάρκως).

—Ἦκατσε σὰν τὴν ἀποζυμώτρα (ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὅποια ἀδρανοῦν, ἐνῶ ἔχουν πολλὰ νὰ κάμουν).

—Ἔχει τὰ βιαστικά τσ' ἀχελώνας (ἐπὶ βιαζομένων, ὅπου δὲν εἶναι ἀνάγκη).

—Σὰν ἀποθάνω τὸ ταχύ, μέρα νὰ μὴ βραδυάση,

καὶ σὰ μὲ βάλουνε στὴ γῆς, ὁ κόσμος ἄς χαλάση (ἰσοδύναμον πρὸς τὸ «ἔμοῦ θανόντος γαῖα πυρὶ μειχθήτω»).

—Ἐπῆγεν ἄδικα, σὰν τ' ἀποθαίμενου τὰ ρουχὰ (ἐπὶ ἀδίκως σκορπισθέντων ἀγαθῶν).

—Ἄποθ' ἴποθαν' ἄς κοιμᾶται.

—Ἄποθ' ἴποθάνη μὲ πολλοὺς θάνατο δὲ φοβᾶται.

—Ἄποθ' ἴποθαίνει τονὲ θάβγουνε.

—Τῶν ἀποθαμένων οἱ παραγγελιές, τῶν ἀζωντανῶ τὰ θελήματα.

1. ^{ακόλουθο} Ἔχει μείνει ἀπὸ τὸν μῦθον: Μιά φορά ἦτανε μιὰ χήρα καὶ εἶχε ἕνα ἀγόρι. Μιά μέρα τὸ παιδί πῆγε κι' ἐπαιζε στῆς γειτόνισας τὴν αὐλή. Ἐκεῖ εἶχενε κοῦμο γιὰ τὶς ὄρνιθες, καὶ ἤκουσε τὸ παιδί τὴν ὄρνιθα ποὺ ἔκακάριζε νὰ κάμη τὸ αὐγὸ. Ἐπαρამόνεψε, καὶ σὰν ἐγέννησε ἡ ὄρνιθα, πέρνει χωστὰ τὸ αὐγὸ καὶ πάει το τῆς μάνας του. Ἐκείνη ἐκράτηξε τὸ αὐγὸ χωρὶς νὰ τοῦ μιλήσῃ. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ παιδί πάλι τὰ ἴδια, τὴν ἄλλη τὰ ἴδια, ὡς ποὺ μιὰ μέρα τὸ παιδί πέρνει κατσιρμά τὴν ὄρνιθα καὶ πάει τὴν στοτῆ μάνας του. Ἡ μάνα δέχτηκε τὴν ὄρνιθα πάλι χωρὶς νὰ μιλήσῃ. Ἐπεράσανε χρόνια. Ὁ μικρὸς κλέφτης γίνηκε ἕνας μεγάλος σταυροπάτης κλέφτης, καὶ μιὰ φορά τὸν ἐπιάσανε καὶ τὸν ἐβάλανε στὴ φυλακή. Τὸ δικαστήριον τὸν ἐδίκασε κρεμάλα, καὶ τοῦδωκε τὴν ἄδεια νὰ ζητήσῃ μιὰ χάρη πριχοῦ τονὲ κρεμάσουνε. Λέει «τὴ μάνα μου θέλω νὰ δῶ». Ἐφέρανε τὴ μάνα ντου, κλάημενη. Μᾶς ἀντίκρουσε τὸ γιὸ τζη ἤκλαιγε πλειὰ πολὺ, ἤκλαιγε καὶ τὰ δέντρο μάραϊνε. Στὰ τελευταῖα ἐρχίξανε νὰ κλαῖνε καὶ οἱ δικαστᾶδες. Τότες ὁ κλέφτης εἶπε τῆς μάνας του «βγάλε μάνα μου τὴ γλῶσσα σου νὰ τὴνὲ φιλήσω». Βγάνει ἡ μάνα τὴ γλῶσσα τζη, δαγκάνει τὴν ὁ γιὸς καὶ τὴνὲ κόβγει. Οἱ δικαστᾶδες ἀγριέψανε κι' ἐρχίξανε νὰ τονὲ μαλώνουνε, ἀλλὰ ὁ κλέφτης εἶπε πὼς ἡ καταστροφή ντου ἦτονε ἡ γλῶσσα τῆς μάνας του. «Ἄν ἡ μάνα μου — λέει — δὲν ἐκράτιζε τὸ αὐγὸ ποὺ πρωτόκλεψα καὶ μὲ μάλωνε, δὲν φάκλεβγα τὴν ὄρνιθα καὶ δὲ θάφτανα σήμερον στὴν κρεμάλα».

— Πρωί ἔδενε τὴν ἀσκιανάδα ντου, μὰ νὰ τὴ δῆ καὶ μεσημέρι !
(ἐπὶ φαντασμένων ἀτόμων) (1).

— Τῶν ἀκριβῶ τὰ πράγματα τὰ τρῶν οἱ χαροκόποι.

— Ἐκκριβὸς θαρεῖ κερδαίνει καὶ φυρᾶ καὶ δὲν τ' ἀνοιώθει.

— Τ' αὐτί ντου δὲ δρώνει (ἐπὶ ἀδιαφοροῦντων δι' ὑποθέσεις σπουδαίας).

— Ἀπάντρευτος προξενητὴς γιὰ λόγου ντου γυρεύγει.

— Ἀπάντρευτος σάν πατρευτὴ δὲν πρέπει νὰ χορεύγη
μόνο σακὶ στὸ νῶμο ντου, κριθάρι νὰ γυρεύγη.

— Ὅσες χτυποῦν τὸ πέταλο ἀνυφαντοῦδες εἶναι ;

— Βάνει κι' ἡ ἀνυφαντοῦ τὸν ἄντρα τζης μὲ τοὶ πραμματευτάδες.

— Τὸ αἷμα νερό δὲν γίνεται, κι' ἀνέ γενῆ δὲν πίνεται.

— Ἐπῆγε τὸ αἷμα μου σοὶ πατοῦχες μου (εἰς ἐκδήλωσιν φόβου).

— Νὰ κόψη θέλει τὸ αἷμα μου (εἰς ἐκδήλωσιν ἀγανακτήσεως ἢ ἀδημονίας).

— Ἐθίσαν' οἱ γιαγκαραθιὲς καὶ βγάλα γκολοκύθια.

— Μιὰ μαμουναρὰ αἶγα, χαλᾶ ὄλο τὸ κουράδι (διὰ νὰ ἐπιστήσουν
τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς συναναστοροφῆς).

— Αὐτὸς κάνει σάν τὴν αἶγα ποὺ τὴν ἀρμέγουνε, καὶ μὲ μιὰν
ἀνεποδαρὰ χύνει τὸ γάλα (ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὅποια κάνουν μιὰ εὐεργεσία,
ἀλλὰ κατόπιν, διὰ τοῦ κακοῦ των τρόπου, εἶναι σάν νὰ τὴν πέρνουν πίσω).

— Τὸ καλὸ ἄλογο ἀμοναχὸ ντου ἀρτιρίρει τὸ γέμι ντου (2).

— Τὸ χαρισιμιὸ ἄλογο δὲν τὸ ξανοίγουνε.

— Ἦκαμε τὴν ἀμπελικὴ ντου (3).

— Τ' ἄσπρα κατεβάζουν τ' ἄστρα.

— Τὸ κάθ' ἀρνὶ ἀπ' τὸν ἀτζιποδὰ ντου θὰ κρεμαστῆ.

— Μαθημένο νὰ τ' ἀρνὶ, νὰ κουρεύεται νὰ ζῆ.

— Ἀπ' ἀρπάξη καὶ ξεσκίση (εἰς περιπτώσεις καθ' ὅς διασπαθίζεται
ἡ περιοσιὰ τινὸς ἔνεκα ἀδιαφορίας του).

— Ἄθο τοῦρριξε στ' ἀμάθια (εἰς περιπτώσεις καθ' ὅς ὁ ἔξυπνος ξε-
γελιέται καὶ δὲν βλέπει τὸ θρόνον).

— Ὅσα δὲ φτάν' ἡ ἀλουποῦ τὰ κάνει κρεμαστάργια (ὄμφακες εἰσὶ).

— Τ' ὄνομά ντου λέει καὶ τ' ἀχείλι ντου κολλᾶ (ἐπὶ μεγάλης ἀγάπης).

— Μὲ τὸ μισὸ ἀχείλι (4).

1. Γνωστόν, ὅτι ἡ σκιά τοῦ ἀνθρώπου τὸ πρωὶ εἶναι μεγάλη.

2. Ἄρτιρίρει=κανονίζει.— γέμι=τροφή.

3. Παρομοιάζουν τὴ ζωὴ μὲ ἀμπέλια καὶ τὸν ἀνθρώπο μὲ ἀμπελικὸ
(δραγάτη). Ἄμπελικὴ εἶναι ὁ ὠρισμένος χρόνος ποὺ ὑπηρετεῖ ὁ ἀγροφύλαξ.

4. Ἐμεινε ἐκ τοῦ μύθου : Μιὰ φορὰ ἤτανε μιὰ γυναῖκα καὶ πήγαινε
ντὶς τὴν ὥρα στοῦ γειτόνισας, καὶ δὲν ἐκάθιζε στὸ σπίτι τζης. Ἡ γειτόνισσα
δὲν ἤτανε ἐλεύθερη μοῦδὲ νὰ φάη μοῦδὲ νὰ πιῆ, μόνο εἶχε τὸ μάρτυρα

—² Αντρογεμισματα κι' ἄς εἶναι καὶ βατότρουλες. (*Ἡ γυναῖκα εἶναι ἀνίσχυρη*).

— Τοῦ καλοῦ ἀντροῦς τοῦ φαίνεται ποῦ τῆς γυναίκας του τὴ μούρη

ο — Τὸν ἄντρα ξέν τονὲ θωροῦνε στὴ μούρη μόνο στὰ χέργια.

—³ Ἄντρα θέλω γὼ τὸ βράδυ, κι' ἄς μὴν ἔξη ἡ λύχνος λάδι.

— Μὲ τὸν ἄτεχνο τὸν ἄντρα ἡ κοιλιὰ παίζει νταούλι.

ο — Τὸν ἀντρειωμένο μὴ τὸν κλαῖς ὅσο κι' ἂν ἀστοχήση.

—⁴ Ἀσκημα φόργιε καὶ μὴν ἔργᾶς.

— Μὰ γὼ τὴ θέλω ἄσκημη, νᾶναι μοναχική μου.

—⁵ Ἀσκημέ μου πιάσ' νὰ φᾶμε, κι' ὄμορφέ μου ἴντα φᾶμε ;

—⁶ Ἀδικιᾶς καρπὸς σπαρμένος κι' ἄ φυτρώξη δὲ σταχυάζει.

—⁷ Ἀνάθεμα πού βρῆ καιρό, κι' ἄλλο καιρ' ἀνημένει,

γιατ' ὁ καιρὸς τὰ πράγματα ξανάστρουφα τὰ φέρνει.

—⁸ Ἀρρωστέ μου πιὲ νερό (*εἰς περιπτώσεις ὅπου βιάζονται νὰ κάμῃ τὴ ἀνόρεχτα*).

— Κάθα πράμα στὸν καιρό ντου καὶ τὸν Ἄγουστο σταφύλια.

—⁹ Ἀγαπῶ σε σύντεκνέ μου κι' ἔρχεται μου νὰ σὲ πνίξω.

—¹⁰ Ὅποιος θέλει ν' ἀγαπήση πρέπει νὰ κακοπαθήση.

! —¹¹ Ἀθρωπο ποῦ δὲν ἀριφνᾶς μπαίνει στὸ σπίτι σου.

—¹² Ἀθρωπον ἀπὸ γενιά καὶ σκύλ' ἀπὸ μιτάτο.

—¹³ Ἀθρωπος τ' ἀθρώπου μοιάζει καὶ τὸ πρᾶμμα τοῦπραμμάτου.

— Εἶναι κι' ἀθρῶποι ἐνοῦς ριαλιοῦ εἶναι καὶ δυὸ στὸ ριάλι.

— Ποτὲ κιανεὶς ἀπ' ἄθρωπο καλὸ νὰ μὴν ὀρπίζη
κι' ἀνὲ τὸ λάβη καὶ ποτὲς ὁ Θηὸς τονὲ φωτίζει.

—¹⁴ Ἀθρωπος ἀγράμματος ξύλον ἀπελέκητον
ἄθρωπος γραμματισμένος γάϊδαρος ξετελεμένος.

— Σὰ θεὸς νὰ δῆς τὸν ἄθρωπο πὲ τὴν ἀθυβολὴ ντου.

— Καλλιὰ τ' ἀδέρφια τσ' ἐκκλησᾶς παρὰ τ' ἀδέρφια τῆς κοιλιᾶς.

— Τὰ ὕστερ' ἀπίδια ἔχουν τὰ λίκια.

—¹⁵ Ὀντὲν ἐσόουσα τὴν ἀχλάδα ὅσοι τύχα κείνοι φάγα.

√ — Τὸ βασιλικὸν ἀπίδι τὴν τιμὴν ἀπούχει δίδει.

— Τὸ καλὸ ἀπίδι τὸ τρῶν οἱ χοῖροι.

στὸ σπίτι τῆς. Ἦφταξε καιρὸς κι' ἀρραβώνιασε τὴν κόρη τῆς. Ὁ γαμπρὸς δὲν ἤθελε νὰ θωρῆ ὀμπροστὰς του ξένους ἀθρώπους. Κι' ἐποφασίσανε νὰ βγάλουνε ὄξω τὴ γειτόνια. Ἐπεριμένανε εὐκαιρία ἴσαμε ποῦφταξε ἡ μέρα τοῦ γάμου. Ἐβγῆκεν ὁ καλεστὴς νὰ καλέση τὸν κόσμον καὶ πῆγε καὶ σιτῆ γειτόνιας. Βάνει τὴν παλάμη ντου στὸ στόμα ντου κι' ἀρχινᾶ νὰ τῆς μιλή. Λέει ἡ γειτόνια: «καὶ καλὰ γιάντια χώνεις ἐτσὰ τὸ στόμα σου». Λέει ὁ καλεστὴς: «εἶπασί μου νὰ σὲ καλέσω μὲ τὸ μισὸ ἀχείλι, γιὰ νὰ καταλάβης νὰ μὴν ξαναπᾶς».

- Ὅντὲ σοῦ ῥθῆ τ' ἀμπολετί ἴντα μπορᾶ τοῦ κάμης (1).
 — Μέγας εἶσ' ἀπλάτανε ! (εἰρωνικὸν θαυμαστικόν).
 — Ἐ' ἀσιγανέφουν οἱ καιροὶ θά πάψουν κι' οἱ γιανέμοι.
 — Ὅντὲν ἀνεβαίνης θώργιε κάτω γιὰ νὰ μὴ σκοντάψης.
 — Ἄ δὲν ἀστράψη δὲ βροντᾶ κι' ἄ δὲ βροντᾶ δὲ βρέχει (γιὰ νὰ
 καταδείξη ἀλληλουχίαν γεγονότων).
 — Ἄξιά μουν κι' ἦκανά τα καὶ καλὴ καὶ πόσαζά τα.
 — Ὁ ἀψὸς κι' ὀγλήγορος πάντα κοντοστένεται.
 — Ψηλά τὸν ἦπηρε τὸν ἀμανέ.
 — Ἡρθ' ἀχειλᾶς ἦρθ' ἀχειλᾶς κι' ἦρθε δίχως ἀχείλια.
 — Τ' ἀγὸτ' ξυπνᾶ τὸν ἀγωγιάτη.
 — Ἄποῦ' μαθ' ἀξυπόλυτος ἐργᾶ καλυκωμένος.
 — Ἡ στραβὴ ἀελιά τὴν αὐλακιά τζη δὲ θωρεῖ μόνο σωνητῆρᾶ
 τὴν ξένη (2).
 — Ἄλλοιμόνος του τ' ἀρφανοῦ ἄν εἶν' καὶ μὲ τὰ γένια.
 — Μικιὸ μικιὸ τ' ἀλῶνι σου νᾶναι μοναχικὸ σου.
 — Ὅσ' ἀπ' ἀνέμου κι' ἄ γενοῦ πάλι ἀπ' ἀνέμου πᾶνε.
 — Ὅσον ἀλλάσσεις τὸ ποκάμισό σου τόσο καὶ καλύτερα.
 — Ποιὸς σοῦ βγαλε τ' ἀμάτι σου ; Ὁ ἀδερφός μου. Αἱ γιακονά
 ναι τσὰ βαθειά βγαρμένο.
 — Ἄπ' ἀφρουκάζεται καλὰ, ὁμορφα κουβεδιάζει.
 — Ἄνοιξέ μου νὰ βάλω τὸ χεράκι μου ἄνοιξέ μου νὰ βάλω τὸ
 ποδαράκι μου. (Λέγεται γιὰ νὰ καταδειχθῇ ὅτι ὑπάρχουν περιστάσεις ὅπου
 ἡ βία δὲν κατορθώνει τίποτε, ἀλλὰ ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονή (3).
 — Μουδὲ στ' ἀντρώου κακιά μουδὲ στ' ἀδέρφι' ἀμάχη.

1. ἀμπολετί = ὁ κλῆρος τῆς τύχης. — 2. ἀελιά = ἀγελάδα.

3. Προῆλθεν ἐκ τοῦ Μύθου: Μιά φορά ἔτονε μιὰ γρά κι' ἕνας γερός, καὶ εἶχανε ἕνα χοῖρο. Σιγὰ σιγὰ ὁ χοῖρος ἐπάχυνε σὲ σημεῖο νὰ τρέχουν τὰ ξύγκια ἀπὸ τὸ πισινό ντου. Τότες ἡ γρά καλοσυλλοῖστηκε πὼς ὁ γέρος δὲν εἶχενε ταῖσμένο τὸ χοῖρο μουδὲ μιὰ φορά. Μὲ πολλὰ λόγια ἐκατάφερε νὰ βγάλη ὄξω τὸ γέρο καὶ σφιχτομανταλῶνει τὴν πόρτα νὰ μὴν μπορῇ νὰ ξαναμπῇ. Ἐσφαξε ὕστερὰ τὸ χοῖρο κι' ἄρχισε νὰ μαγερεύη κάθε μέρα καὶ νὰ τρώη Ὁ γέρος πλειὰ πονηρότερος ἐπῆγε καὶ παρακάλιε τὴ γρά νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ μπῇ μέσα. Ἀλλὰ ἡ γρά μουδὲ δὲν ἐκουνιούνηταν ἀποῦ τὸν τόπο τζη. Τότε ἤρχιζε ὁ γέρος νὰ ψευτοκλαίη. «Ἄνοιξέ μου γρά μου νὰ βάλω σκιάς τὸ ποδαράκι μου». Σ' ὄλον τ' ὄλουστερο βαρέθηκε ἡ γρά τὴ μουρμούρα τοῦ γέρου, ἀνοίγει του μισολιά βάνει ὁ γέρος τὸ ποδαράκι ντου. Ὑστερα ἀνοιξέ μου γρά μου νὰ βάλω τὸ χεράκι μου, ἀνοίγει του πλειὰ περισσότερο βάνει καὶ τὸ χεράκι ντου. Ἐτσὰ σιγὰ σιγὰ ἐκατάφερε νὰ μπῇ ἀλάκερος καὶ νὰ φάη τὸν περισσότερο χοῖρο.

B

— 'Ο ἄντρας μου βασιληᾶς; ἐγὼ βασίλισσα. 'Ο ἀδερφός μου βασιληᾶς; ἐγὼ σκλάβα ντου.

— 'Οποῖος δουλεύει βασιληᾶ πρέπει τὸ νοῦ ντου νᾶχη, δι τὸ νοῦ τοῦ βασιληᾶ μόνο τὸν ἐδικόν του.

— Βασιλικὴ διαταγὴ καὶ τὰ σκυλιά δεμένα.

— Τοῦ βασιληᾶ διαταγὴ θεωτικὴ κατάρρα.

— Β α σ ι λ ι κ ᾶ ἔξοδα χρειάζονται.

— Βασιλικός κι' ἄ μαραθῆ ἢ σκόνη ντου μυρίζει.

— Χατήρι ντου βασιλικοῦ ποτίζεται κι' ἡ γάστρα.

— 'Ὡς τονά ποῦ θερίζαμε Βασιλη καὶ Βασίλη κι' ἀπῆς ἐποθερίσαμε ὄξω βρωμοκασιδη.

— Σιγὰ μὴ χάσ' ἡ Βενεθιά βελώνα. (*ἐπὶ ἀτόμων μὴ ἐχόντων προσωπικὴν ἀξίαν*).

— 'Η βελώνα κι' ἡ κλωστή κάνουν τὴ ράφτρουσα καλή.

— Βερεσέ κρασί δυὸ φορὲς μεθεῖ.

— Πέντε βούγια δυὸ μουσκάργια. (*γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὸ μέγεθος τῆς βλακειᾶς ἀτόμου τινος*).

— Τὸ βούϊ τρώει τ' ἄχερο καὶ ὁ κουφός τὸ στάρι. (1)

— Τὸ βούϊ μας ἐπόθανε ἐξεσουζέψαμε. (*Δηλοῖ ὅτι ἡ ἐξ ἀγχιστείας συγγένεια δὲν εἶναι ἀκλόνητη*).

— Τοῦ φτωχοῦ τὸ βρεσιμάκι γὴ βελώνα γὴ καρφάκι.

— 'Ὅντὲ μ' εὐρίσκεις μ' ἔπερνε, ὄντὲ μὲ θὲς νὰ μ' ἔχης.

— Εἴπασι ντου νὰ βρέξη μ' αὐτὸς ἐχιόνισε. (*ἐπὶ ὑπερβολικοῦ ζήλου*).

— 'Ὅ,τι βρέξη ἄς κατεβάση. (*ἀδιαφορία*).

— Βρεμένο ἔναι; (2)

— 'Ἰντα δὰ βρέξ' ὁ ὄρανός νὰ μὴν τὸ δεχτῆ ἢ γῆς;

— 'Αλλὰ λέει βαρκάρα(ν) τζη. (*ἐπὶ ἀντιθέτων πληροφοριῶν*).

1. Κουφός=ποντικός. Ἀποκαλεῖται κουφός ἀπὸ τὴν πρόληψιν δι τὴν ἀν λεχθῆ ποντικός ἀκούει κι' ἔρχεται μὲ πολλοὺς συντρόφους του.

2. Ἐκ τοῦ μύθου τοῦ βαρεσάρη. Μιά φορὰ ἦτανε ἕνας βαρεσάρης (ντεμπέλης) καὶ δὲν ἐπήγαινε νὰ δουλέψῃ, ὡς ποῦ ἀπὸ τὴν πείνα ἐψυχομάχαινε. Τὸν ἐπήρανε λοιπὸν οἱ τέσσερις νὰ τὸ νὲ θάψουνε. Στὴ σιράτα τῶς ἐπάντηξε ἕνας ἄνθρωπος καὶ λέει τοῦ βαρεσάρη «μωρὲ ἐπαὲ ἔχω μολιά παξιμάδι πάρε το νὰ μὴν ποθάνης κακορρίζικο. Λέει ὁ βαρεσάρης «βρεμένο εἶναι;» λέει ὁ ἄλλος «οἱ ἀνάβρεχο». «Αἱ τότες λαλήτε» (λαλήτε = προχωρεῖτε) λέει ὁ βαρεσάρης στοὺς νεκροθάφτες. Ἐπρωτίμησε νὰ θαφτῆ παρὰ νὰ κάμῃ κόπο νὰ βρέξη τὸ παξιμάδι.

— Ἦπηρε τὴν ἀπάνω βόλτα. (ἐπὶ ἀναρροωνόντων ἢ κοινωνικῶς ἀνερχομένων παρ' ἐλπίδα).

— Βάλε τὴ θυγατέρα σου στὸ κουρούπι σάν τσί κολουμπάδες. (1)

— Ἀποῦ λυπάται τὴ βέργα ντου, χάνει τὴ θυγατέρα ντου.

— Ἄδουλος δουλειὰ δὲν ἔχει τὸ βρακί ντου λεῖ καὶ δένει.

— Βγάλε βγάλε βρίνεις τοῦ κοφινιοῦ τὸν πάτο.

— Κατὰ ποῦταν ἡ βρωμοῦσα ἦταν κ' ἡ παρακρατοῦσα. (ἐπὶ ἀνυπολήπτων προσώπων ἀλληλοὑποσηριζομένων).

— Βουήθα σ' ὁ τόπος Διγενῆ καὶ φαίνεσ' ἀντρειωμένος. (σημαίνει ὅτι καὶ οἱ συνθήκες πρέπει νὰ εἶναι κατάλληλες γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἔργου τινός).

— Βούηθα τὸ φτωχοσυγγενῆ κατὰ τὴ δύναμί σου.

— Βούηθα τον τὸ φίλο σου νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν ἐντροπή ντου.

— Τῶν ἄλλονῶ περνε βουλή καὶ τὴ δική σου κράθιε.

— Στὴ βράση κολλᾶ τὸ σίντερο.

Γ

— Εἶπεν ὁ γαῖδαρος τὸν πετεινὸ κεφαλαῖ.

— Ὁ Γαῖδαρος ἐφτά λογιῶ ἐκάτεχε νὰ κολουμπᾶ, κι' ἀπήτης ἤφταξε στὸν Ἄνεποδάρη τὸ ξέχασε. (ἐπὶ καυχωμένων διὰ τὰς γνώσεις των, οἱ ὅποιοι ἀποδεικνύονται ἀμαθήσιοι) (2).

— Ἀποῦναι τυχερός γεννᾶ κι' ὁ πετεινός του κι' ἀποῦ δὲν ἔχει τύχη ψοφᾶ κι' ὁ γαῖδαρός του.

— Τονὲ σφαλίζ' ἡ πόρτα μου σὰ γαῖδαρο τὸν ἔχω.

— Τὸ μεγαλύτερό σου καὶ γαῖδαρος νὰ γενῆ νὰ μὴν τονὲ καβαλικεύγης (δηλοῖ ὅτι ὀφείλομεν σεβασμὸν εἰς ἐκπεσόντας ἀνωτέρους μας).

— Δὲ γατέχει νὰ χωρίση δυὸ γαϊδάρων ἄχερα.

— Ἄν ἤφταιξεν ὁ γαῖδαρος νὰ δειρῶ τὸ σωμάρι.

— Τοῦ γαϊδάρου κάνεις χάρι; μόνο τ' ἄχερα ποῦ χάνεις.

— Γαῖδαρος εἶν' ὁ γαῖδαρος ἀνὲ φορῆ καὶ σέλα.

— Μπᾶ θαρρεῖς πῶς δὲν ἔχει ἄλλος μαῦρο γαῖδαρο;

— Τὸ γαῖδαρο τονὲ θέλομε καὶ τσί ταινιές του διώχνομε.

— Ὁ κακὸς γαῖδαρος δυὸ φορὲς κάνει τὴ στραθιά.

— Ὅντὲ δὰ βγῆ ὁ γαῖδαρος στὸ μιναρὲ νὰ κάνη τὸ μουεζίνη (3) (διὰ νὰ καταδείξῃ τὸ ἀδύνατον).

1. Κολουμπάδες εἶναι οἱ ἐληές ποῦ διατηροῦνται μέσα στὴν ἄλμη. Λέγεται εἰς περιπτώσεις, ὅπου ἡ προξενειὰ δὲν γίνεται δεκτὴ.

2. Ἄνεποδάρης = ποταμὸς τῆς Κρήτης.

3. Μουεζίνης = Τοῦρκος ἱερωμένος.

- Γῆ ὁ γαΐδαρος ψοφᾶ γῆ τὸ σωμάρι σπᾶ.
- Δυὸ γαΐδάροι μαλλώνανε σὲ ξένη ματζαδούρα.
- Καλλιὰ γαΐδουρόδενε παρὰ γαΐδουρογύρευε.
- Τὸ γαΐδαρό ντου ἤδεσε καὶ χρεῖα δὲ μᾶς ἔχει.
- Στὸ βουνὸ ψοφᾶ ὁ γαΐδαρος κι' ἡ ἔζημιὰ πάει στὸ σπίτι.
- "Ὅποιος γαΐδαρος κι' ἐγὼ σωμάρι.
- Τὸ γαΐδαρό ντου ᾔχασε. (ἐπὶ ἀδιαφορίας).
- Γαΐδάρου λύρα παίζανε κι' αὐτὸς τ' αὐθιὰ ντου κούνιε.
- "Ὅπου γάμος καὶ χαρὰ κι' ὁ κουτρούλης μάγερας.
- "Απούχει γάμο ἴσα ντου καλλιὰ ντου δὲ γυρεύει.
- "Ὅλα τοῦ γάμου δύσκολα κι' ἡ νύφη βαρεμένη.
- "Εγούγια ντου ποῦ λειπ' ἀποῦ τὸ γάμο ντου.
- Μουδὲ γάμος ἄκλαφτος μουδὲ λειψανο ἀγέλαστο.
- Δανεικά' ν' τὰ κούρταλα στὸ γάμο.
- Γλάκα καὶ μὴν κοντοστέκεις ἀνὲ θες νὰ μὲ κερδέσης.
- "Ὅποιος γυρεύει τὰ πολλὰ χάνει καὶ τὰ λίγα.
- Τὸ γοργὸ καὶ χάριν ἔχει.
- Πριχοῦ νὰ δῆς τὸν ἥλιο θὰ δῆς τὸ γείτονά σου.
- Καλὸ σοῦ θέλω γείτονα. "Ὅ,τι καλὸ μοῦ θες νᾶχης. (παλαιὸς χαιρετισμός).
- Τσῆ γειτόνισσας εἶναι τὸ περίσσο.
- Καλλιὰ ἕνας κακὸς χρόνος παρὰ ἕνας κακὸς γείτονας.
- "Ἡ γρὰ ᾔφορμῆν ἐγύρευε κι' ὁ Θεὸς καλὴ τὴν ἠῦρηκε.
- Τᾶχει ἡ γρὰ στὸ λοῖσμό τζη τὰ θωρεῖ καὶ στ' ὄνειρό τζη.
- "Εγλυκάθ' ἡ γρὰ στὰ σῦκα κι' ὄλη νύχτα τ' ἀνεζήτα.
- "Ἡ γρὰ δὲν τῶρπιζε νὰ παντρευτῆ κι' ἀπανωπροῦκια γύρευε.
- Κιαμιὰ γρὰ δά σπάση τὸν πόδα τζη. (ἐπὶ ἀνεπιτότως συμβάν-
τος γεγονότος).
- "Αγαπῶ σε γρὰ νὰ κλάνης μὰ περίσσο μὴν τὸ κάνης.
- Μιά γρὰ ᾔχαμε καὶ δὲν ἐκάτεχε μὰ σκιᾶς ἐρμήνευε.
- Μὴ σύς' ἡ γρὰ τ' ἀντόντι τζη καὶ δῆ τη ὁ γέρος καὶ σφαγῆ.
(ἐπὶ ζηλοτύπων).
- "Ἡ γρὰ δουλειὰ δὲν εἶχενε κι' ἐγόρασ' ἕνα χοῖρο.
- "Ἰσα κάνε γρὰ τὴν πῆττα κι' ἴσα τὴν πηττάρωνε.
- Κάθου γρὰ μ' ἀνήμενε νὰ κάμης γυιὸ νὰ σ' ἀγαπᾶ.
- "Ἡ γρὰ στὸ μεσοχείμωνο ξερὸ σκατὸν ἐζήτηξε.
- Λίγα τζη ᾔτανε τσῆ γρᾶς κι' ἐγέννησε κι' ὁ γέρος.
- Μπρὸς στὴν ἀνυδριά καλὴ ᾔν' κι' ἡ γρᾶ.
- Βάστα γέρο νᾶχης.

ἐγούγια ντου = ἀλλοίμονο. — βαρεμένη = ἔγκυος.

- “Ἄς τρώῃ ὁ γέρος κι' ἄς γογγίζ' ἢ γρά.
- Γερόντων ἔπερνε βουλή κι' ὅ,τι σ' ἀρέσει κάνει.
- Ὁ γέρος δὲ φελᾶ στ' ἀνεβόλεμα μόνο στὸ χῶμα.
- Ὁ γέρος ἀποῦ πόθανε στὴ Μεσσαρᾶ θερίζει.
- Κάτσε γέρο στὸ κελλί σου νᾶχης τ' ἄσπρα σου καὶ τὴν τιμὴ σου.
- Ἀποῦ ναι γέρος κουζουλόσ, ἀποῦ τὰ νειᾶτα τῶχει.
- Πάει κείνο γέροντά μου. *(διὰ τὰ δηλώση ὅτι ἐχάθη ἢ κατάλληλη στιγμή).*
- Ἀποῦ θέλει νὰ γεράση ἀνυφαντικό νὰ πιάση.
- Τὰ κάνει ὁ Γιάννης τῆ Μαργιᾶς κάνει ἢ Μαργιά τοῦ Γιάννη.
- Τοῦ Τατᾶ ντου μοιάζ' ὁ Γιάννης.
- Ἄλλος κιανεὶς δὲν ἦκαμε μόν' ἢ Μαργιά τὸ Γιάννη. *(ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὅποια ἀπέκτησαν κοινότατον ἀγαθὸν καὶ χαιρόντα ὑπερμέτρως).*
- Ἄη Γιώργη βῆθα μου. Μὰ σὲ καὶ σὺ τὰ πόδια σου. *(ἀνάλογον πρὸς τὸ σὺν Ἀθηνᾶ...).*
- Στὴ Γαῦδο ἔχει τὰ χωράφια ντου. *(γιὰ τὰ δηλώσουν ὅτι κάποιος εἶναι πάμπτωχος).*
- Ἀποῦ κατέχει καὶ μιλεῖ μὲ γνώση καὶ μὲ τρόπο κάνει καὶ κλαῖνε καὶ γελοῦ τὰ μάθια τῶν ἀνθρώπων.
- Ὁμορφο εἶναι τ' ὁμορφο πέντε φορὲς καὶ δέκα μ' ἀπ' ὄλα ὁμορφίτερο ἢ γνωστικὴ γυναῖκα.
- Ὅντὲν εἶν' ἢ γνώση ποῦ ν' τὸ πρᾶμμα ;
- κι' ὄντὲν εἶν' τὸ πρᾶμμα ποῦ ν' ἢ γνώση ;
- Δὲν κρέμετ' ἢ γνώση ποῦ τὰ γένεια.
- Ἐγούγια ντου ποῦ γελαστῆ καὶ γνώση νὰ μὴ βάλῃ.
- Τὴ γνώση σου νὰ κάμουν οἱ σταράδες νὰ πουλοῦνε τὸ στᾶρι φτηνό !
- Τρία καλὰ στὸν ἄθρωπο : ἢ ὁμορφιά κι' ἢ γνώση, κι' ἐκεῖνο ποῦχει στὴν καρδιά νὰ μὴν τὸ φανερώση.
- Ἄθρωπος μὲ τοῖ γνώμες του μισέται κι' ἀγαπιέται.
- Τὸ δὲ σὲ γνοιάζει μὴ ρωτᾶς νὰ βγαίνης κερδεμένος.
- Ἀπὸ γενιά πάει τὸ βασιλίκι.
- Ἀποῦ δὲ βρῆ ἀπὸ γονιοῦ παραγωνιοῦ καθίζει.
- Γροικῶ ἀποῦ τὸν παλαιὸ καιρὸ κι' ἤλεγε μιὰ γυναῖκα τὸν ἀγαπᾶς μὴ χαιρετᾶς, τονὲ μισᾶς χαιρέτα.
- Ὅπου δὴς κακὴ γυναῖκα τρεῖς φορὲς τὴνὲ χαιρέτα. *(δηλοῖ ὅτι ἂν δὲν τὴν χαιρετῆσῃς θὰ προσβληθῆ καὶ θὰ σοῦ πῆ τὰ ἐξ ἀμάξης).*
- Ἡ πρώτη μου γυναῖκα μου κι' ἢ δεῦτερη κερὰ μου. *(δηλοῖ ὅτι τὴ δεῦτερη γυναῖκα τοῦ ἀγαπᾶ τις περισσότερο).*

Τατᾶς = ὁ πατέρας, ὁ πρόγονος.

† — Τῆ γυναῖκα καὶ τὸ σπίτι ἀπὸς γενῆς ὁ νοικοκύρης. (δηλοῖ διὰ τὰ ἐλατιώματα τῆς γυναίκας καὶ τοῦ σπιτιοῦ πὸν ἀγοράζεις ἔτοιμο, τὰ βλέπεις ἐκ τῶν ὑστέρων).

— Γυναῖκα καὶ τουφέκι δὲ δανεῖζονται.

— Ἐποῦχει γυιὸν ἔχει κρασί κι' ἀποῦχει κόρη λάδι. (δηλοῖ διὰ τὸ αἷμα τῶν νέων βράζει καὶ πρέπει νὰ τοὺς προσέχη ὁ πατέρας νὰ τοὺς μικροπαντρούη νὰ μὴ κακοπέσουν. Ἐνῶ τὰ κορίτσια ἐκ φύσεως εἶναι ἐγκρατῆ).

— Ποιὸς θὰ παινέσῃ τὸ γαμπρό; ἡ νύφη ἂν εἶναι καὶ στραβός.

— Ὁ γυιὸς γαμπρός δὲ γίνεται κι' ἡ νύφη θυγατέρα.

— Μουδὲ καὶ κρῖμας τὸ γαμπρὸ μουδὲ χαρὰς τῆ νύφη! (διὰ νὰ δηλωθῆ διὰ ἀντικείμενόν τι εἶναι μετρίας ποιότητος).

— Ἄ δὲν κουράσῃς γόνατα καρδιά δὲ θαραπεύγεις.

— Ἐμάλλιασεν ἡ γλῶσσα μου νὰ τοῦ ἀρμηνεύω.

— Γραφὲς μαζώνει (ἐπὶ ἀσθενῶν οἱ ὁποῖοι πέρνουν πρὸς τὸ χειρότερο).

— Ἐγένηκε τὸ γίνηκε κι' ὀπίσω δὲ γιαγέρνει.

— Τὸ γινομένο ἀγίνωτο δὲ λέγεται.

— Ἀποῦ γυρεύγει τὸ πολὺ δὲν τρώει θρουλί.

— Ἡ ἡγεῖα στὰ ροῦχα δὲ χωρεῖ.

— Γέννησέ με νὰ σοῦ μοιάσω σπεῖρε με νὰ σοῦ ταιριάσω.

— Ἀποῦ γεννηθῆ στῆ φυλακῆ τσῆ φυλακῆς θυμάται.

— Ἀποῦ ἔκαμε καὶ γούμενος ἦκαμε καὶ κελλάρης καὶ κάτεχεν ὁ γούμενος ἴντα ἔκαν' ὁ κελλάρης. (1)

— Ἄλλοι πεθυμοῦν τὰ γένεια κι' ἄλλοι φθιοῦν καὶ ρίχνουν τα.

— Ἀνὲ φτύξ' ἀπάνω φθιῶ τὰ γένεια μου
κι' ἀνὲ φτύξω κάτω φθιῶ τὰ ροῦχα μου.

— Πρὸς τὰ γένεια πάει ὁ δίσκος.

— Ὅλα γίνονται μόνο τοῦ σπανοῦ τὰ γένεια δὲν γίνονται.

— Στῶν κουζουλῶ τὰ γένεια μαθαίνουν οἱ μπαρμπέρηδες.

— Τὸν ἔχει τσῆ γούνας του μανίκι (ὑποτακτικόν του, ἀναγκαῖον ἐξάρτημα).

— Νὰ κάτεχεν ὁ κασιδίης γιατρικὸ θελά κάμει τσῆ κεφαλῆς του.

— Οἱ (ἀ)γερανοὶ ἐπῆραν ὀψὲς τὴν κούνια τῆς (εἰρωνικῶς γιὰ νὰ δείξουν διὰ νεᾶνις τις, καίτοι μικροδείχνει, «τᾶχει τὰ χρονολάκια τῆς»).

— Χοντρή γουλιὰ μὴν πάει κάτω (λέγεται γιὰ κείνους πὸν νηστεύουν, ἀλλὰ ὄχι ἀσθηρὰ π. χ. ἐνῶ νηστεύουν καὶ τὸ λάδι, τρῶνε ἕνα κουλου).

1. Γούμενος = ὁ Ἠγούμενος. — κελλάρης = ὁ ἀποθηκάριος τῆς Μονῆς.

ράκι λαδερό, διότι δῆθεν τὸ λάδι εἶναι ψημένο μέσα στὸ ψωμί καὶ ἐπιτρέπεται. Ἡ πρῶξις ὅμως εἶναι καθαρὴ αὐθαιρεσία). (1)

— Διάλεγε γιέ μου διάλεγε τὸν τόπο πού καθίζεις.

— Ἐγὼ σοῦ λέω γιέ μου ν' ἀποτάξης χίλια πρόβατα μὰ σὰ δὲ θές, τρίχα μὴν ἀποτάξης.

(Γιὰ τὴ γυναῖκα)

— Ἄλλος τὴ θέλει ὀμορφὴ κι' ἄλλος τὴ θέλει νᾶχη κι' ἄλλος καμνεῖ τὰ μάθια ντου καὶ πέρνει ὅποια τοῦ λάχη.

— Τὰ πράμματα τὰ γράμματα πολλοὺς κακομοιριάζουν.

Δ

— Δαυλὸς στὸν κῶλο σου καὶ σοῦβλα πυρωμένη (εἰς ἐκδήλωσιν ἀδιαφορίας).

— Δάχτυλά μου βρωμεσμένε ἐδικὸς μοῦσαι παντέρμε (εἰς περιπτωσιν ὅπου ἓνα μέλος τῆς οἰκογενείας παρασιτοῦν).

— Δάχτυλά μου, χοντρά, ψιλὰ, κατέβαζε.

— Δανείζου καλοπλέρωνε κιαπόκιας ξαναγυάγερνε.

— Ἄπ' τοῦ διαόλου τὸ μιτᾶτο μουδὲ στάκα μουδὲ τυρί.

— Ἀποῦ διαλέει πλειὰ καλὰ γυρίζει πέφτει στὰ πηλά.

— Οἱ δυὸ τὸν ἓνα τρῶν τονε κι' οἱ τρεῖς καταπονοῦν τονε.

— Τὰ δικά ντου δὲ θωρεῖ μόνο σοντηρᾶ τὰ ξένα.

— Στοι δεκαχτιῶ στσι δεκανιά σὰ δὲν τὰ δῆς τὰ γένεια σάν τὴ λαλά σου δὰ γενῆς καὶ νὰ μὴν ἔχης ἔγνοια.

— Τὰ δῶσα τὸ Χριστὸ ἐπαραδῶσαν.

— Ἡ πολλὴ δουλειὰ τρῶει τὸν ἀφέντη.

— Τὴ δουλειὰ σου καὶ τὸ ὄργο σου ψηλά.

✓ Δοῦλό ᾿χεις εἰς τὸ σπίτι σου ἐχθρό ᾿χεις πλερωμένο.

— Μιὰς ὥρας δουλειὰ ᾿νοῦς χρόνου ἀνεμελειὰ.

• Ἡ δουλειὰ ἢ καωμένη εἶναι πάντα ζηλεμένη.

— Δουλεύγει σάν τὸν Ἕλληνα.

— Δένε κόμπο κεδιά μὴ χάσης (δηλοῖ ὅτι πρόπει νὰ ἐξασφαλιζεταί τις).

1. Ἐμεινεν ἐκ τοῦ μύθου: Μιά φορά ἦτανε ἓνας βοσκὸς καὶ νῆστευε νὰ πάη νὰ μεταλάβη. Πριχοῦ μεταλάβη ἐπῆγε στὸν Παπᾶ νὰ ξεμολοθηῖ καὶ τὸν ἐρώτηξε ἂν εἶναι ἁμαρτία πού στέκεται ἀπὸ πάνω στὸ γάλα καὶ ρουφᾶ τὸν ἀτμὸ ὅταν βράζη γιὰ νὰ τὸ κάμη τυρί. Λέει ὁ Παπᾶς δὲν πειράζει τέκνο μου «Χοντρὴ γουλιὰ μὴν πάει κάτω». Ἐμετάλαβε ὁ βοσκὸς, ἐγύρισε στὸ μιτᾶτο καὶ ξαναρχίνηξε τὴ δουλειὰ ντου. Ἐπέρασε καιρὸς, ἦρθαν κι' ἄλλες Σαρακοστές. Ὁ Βοσκὸς ἐνήστευε πάλι νὰ μεταλάβη, καὶ ἦκανε καὶ τὸ τυροκομιό ντου, στέκοντας ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ καζάνι μὲ τὸ γάλα πού ἤβραζε. Πότε καὶ πότε ἐρρούφανε μιὰ ρουφιὰ γάλα μὲ τὸ μικρὸ κουταλάκι, αἱ δὲν πειράζει, ἔλεγε, «χοντρὴ γουλιὰ μὴν πάη κάτω».

κεδιά = βελωνιά.

Ε

— Ἐγγυτῆς καὶ πλερωτῆς (ὁ ἐγγυώμενος ἄς ἔχη ὑπ' ὄψει του ὅτι ἴσως κάποτε αὐτὸς θὰ πληρώσῃ).

— Ὅσον εἶσαι πάντα φαίνου καὶ λιγάκι παρὰ κάτω.

Πλειὰ ὅν' τὰ ἔξοδα τοῦ γάμου παρὰ τὰ προυκιά τοῦ νύφης.

— Εὐχὴ γονέου ἀγόραζε καὶ στὸ βουνὸ ἀνέβαινε.

— Ἐχεις με δὲ μὲ πονεῖς νὰ μὲ χάσης καὶ νὰ δῆς !

— Στὰ ἐξήντα κι' ὄξω νοῦς.

— Ἀποῦ ἄμαθ' ἀξυπόλυτος ἐργᾶ καλυκωμένος.

— Ὁ ἔρωντας εἶναι στραβὸς μ' ἀνοιχτομάτες πιάνει.

— Δὲν εἶδα μουδὲ μαῦρο μουδὲ γαλανὸ (γιὰ νὰ δηλώσουν ἄγνοιαν).

— Δὲ μὲ πονοῦν οἱ μαχαιρὲς ποῦ μοῦδωκ' ὁ ἐχθρὸς μου μὸ μὲ πονοῦν οἱ τζαγκρουιῆς τῶν ἐδικολογιῶ μου.

— Τὸ δὲν εἶδα εἶναι ἕνα, τὸ εἶδα εἶναι πολλὰ.

— Ἀπὸ κακὸν ἀργόχερο δουλειὰ δὲν ἀπομένει.

Ζ

— Ἦρθε ντου ζάλη τράλη (αἰφνίδιον πλήγμα).

— Ἐμὰ τοῦτο ἦτανε στὸ νοῦ ζαράρι (σημαντικὸν γεγονὸς ὥστε νὰ πάθῃ τις ζημία στὸ μυαλό).

— Νᾶταν ἡ ζηλειὰ κασίδα θὰ τὴν εἶχαν καὶ τὰ ξύλα.

— Μὰ ὁ κακὸς κι' ὁ πονηρὸς καὶ τὴν ζηλειὰ τὴν ἔχει.

— Σὰ δὲ θέλω νὰ ζυμώσω πέντε μέρες κοσκινίζω.

— Ἀποῦ ζητᾶ καὶ διδουν του ἄλλη δουλειὰ μὴν κάνη.

— Ὅλα τὰ ζωντανὰ σάζουνε (ὅλα τὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς ἐξομαλύνονται).

— Ἀποῦ ζῆ μεταζώνεται.

— Παρὰ ζωὴ κριμένη καλλιὰ ὅναι ξεβγαρμένη.

Η

— Ἦθελές τα ἡπαθές τα κάτσε δὰ κι' ἀπόσαζέ τα.

— Ἦβαλε τὸν κουζουλό νὰ βγάλη τὸν καβρὸ ἀποῦ τὴν τρύπα.

— Σ' ἕναν ἥλιο πλώνανε τὰ ροῦχα ντως (γιὰ νὰ καταδείξῃ τὸ μακρυνὸν τῆς συγγενείας ἀτόμων τινῶν).

— Ποιὸς εἶδεν ἥλιο τὴν αὐγὴ κι' ἄστρη τὸ μεσημέρι ; (ἐπὶ παραδοξωτάτων γεγονότων).

— Τοῦ καλῆς ἡμέρας ἀπ' τὴν ταχυνὴ τοῦ φαίνεται.

— Ἦπηρε φωθιά σάν τὴν κακομπιστόλα (εἰς περιπτώσεις ποῦ ἕνας ἥρεμος ἄνθρωπος ἐκνευροθῆ καὶ φωνάζει).

— Ἦπαθες ; ἡμαθες.

— Ἦφαε τ' ἀπόπετρα νά τονέ καταφέρη (*κατέβαλε προσπαθείας*).

Θ

- Ὁ Θεὸς μὴ δίδει τοῦ παιδιοῦ τὰ βάνει ὁ νοῦς τῆς μάνας.
- Ὁ Θεὸς νά μὴ δίδῃ τοῦ ἀθρώπου τὰ δύναται νά βαστάξῃ.
- Θέλει ὁ Θεὸς καὶ φταίν' οἱ μῆνες καὶ μπόδιζουν τὰ φεγγάργια.
- Κατὰ τὰ ρούχα δίδει ὁ Θεὸς καὶ τὴν κρυγιώτῃ.
- Ἀργεὶ ὁ Θεὸς καὶ σκᾶ ὁ φτωχός.
- Μουδὲ τὸ Θεὸ φοβᾶται μουδὲ τὸ ἀθρώπους ντρέπεται.
- Ἀργεὶ ὁ Θεὸς μὰ δίκη κρίνει.
- Ὁ Θεὸς εἶναι δικαιοκρίτης.
- Ὁ Θεὸς ἔχει σκάλες, ἄλλους ἀνεβάζει, ἄλλους κατεβάζει.
- Ὁ Θεὸς ἐργίστηκε μένα κι' ἐγὼ αὐτηνοῦ.
- Θέ μου καὶ δίδε μου ἄλλα δυὸ μάθια νά τὴνέ θωρῶ (*ἐπὶ ὠραίων*).
- Ἔχει ὁ Θεὸς ὡσαμὲ ν' ἀνεβοκατεβῆ τοῦ Τούρκου τὸ σπαθί.
- Ἀνὲ σ' ἐργίστηκεν ὁ Θεὸς κάτσε
ἄ σ' ἐργίστηκ' ἄθρωπος πορπάθιε.
- Θέ μου καὶ δό μου ἀπομονή ὡς ἡδωκες τῆς πέτρας.
- Ὁ Θεὸς ἠθέλε νά κάψῃ δυὸ σπιθιές κι' ἦκαψε μιὰ (*ὅταν σὶὸ ἀνδρόγυνο εἶναι καὶ τὰ δύο ἄτομα κακοῦ ἠθικοῦ ἢ χαρακτηῖρος*).
- Τοῦ Θεοῦ ἡ ἐζημιὰ ποτὲ ζημιὰ δὲν εἶναι (*ἐπὶ θεομηνιῶν*).
- Τοῦ Θεοῦ οἱ ἐζημιῆς φαίνονται μὰ δὲ στιμέρνονται.
- Οἱ ἀθρώποι ἀπορρίχνουνε μὰ ὁ Θεὸς δὲν ἀπορρίχνει.
- Καλλιὰ Θεοῦ βοήθεια παρὰ ἀθρώπου δόσα.
- Ὁ Θεὸς δὲν εἶν' ἀρβανίτης.
- Ὡς θέλει ὁ Θεὸς περνοῦνε (*ἐπὶ εὐτυχησμένων ἀντρογύνων*).
- Ὁ Θεὸς κι' ἀνὲ γεράση δέκα Ἀγιοὺς καταπονᾶ τῃ.
- Ὅσο θὲς δούλευγε ὅσο θέλει ὁ Θεὸς θὰ σοῦ πέψῃ.
- Ὁ Θεὸς ὄντὲν ἐργίστηκε τοῦ μελιτάκου τοῦδωκε φτερὰ καὶ πετᾶ.
- Ἐπόμεινε τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς κρίσης (*συνών. τοῦ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος*).
- Δὲν εἶδα μουδ' ὁ Θεὸς νά μὴ μ' ἀνερωτήξῃ.
- Ὁ Θεὸς νά μὴ δίδῃ τοῦ φτωχοῦ πάπλωμα νά σκεπαστῇ (*δηλοῦ ὅτι τὰ ἀξιώματα δέον νά δίδωνται εἰς κατάλληλα πρόσωπα, διὰ νά κάμουν καλὴν χρῆσιν αὐτῶν, καὶ ὄχι ὅπως ὁ φτωχὸς πού, διὰν ἀναπάντεχα προκόψῃ, γίνεται κοῦφος καὶ κομπάζει*).
- Θέ μου μὴ δώσης τοῦ φτωχοῦ πόρτα καὶ παραθύρι.
καὶ πάπλωμα νά σκεπαστῇ καὶ πάρη το καὶ φύγη.

- “Ολοι φοβούνται τὸ Θεὸ κι’ οἱ Θραψανιώτες τὸν τοῖχο. (1)
- “Ἦπιασε τὸ Θεὸ ἀπὸ τὸν πόδα. (δηλοῖ ὅτι παρ’ ἐλπίδα ἄτομον τι ἐξεμάνη).
- “Ω! χαρῶ τὸ Θεὸ σου (εἰς ἔνδειξιν θαυμασμοῦ ἢ εἰρωνικῶς).
- “Ὁ Θεὸς δὲν τῶπενε (δηλοῖ ὅτι κάτι εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνη)
- “Ὁ Θεὸς ληστής δὲν εἶναι.
- Κατέχεις ἐτουλόγουσου Θεοῦ καλά; (δηλοῖ ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ ἀπελιπίζεται διότι δὲν ξέρει τι καλὸ θὰ τοῦρῆ).
- Θέλει τῆνε κι’ ὁ κόρακας τὴ φωνὴ ντου σάν καί τ’ ἀηδόνι.
- Μὰ τὸ δὲ θέλω θέλει με τὸ θέλω δὲ μὲ θέλει.
- Δὲ θέλω νὰ γροικῶ μουδὲ τὴν ἐντουρία ντου (ἐπὶ ἀποκληρωθέντων νιδῶν).
- Τὸ δὲ θὲς νὰ σοῦ κάμουμε μουδὲ κι’ ἀλλοῦ μὴν κάμης.*
- Τὸ δὲ θὲς καί γίνεται θέλε το κι’ ἄς γίνεται.
- Θαρρεῖς Παπᾶ Μανώλη πῶς τὰ ἔργα σοῦχαν ὅλοι;
- “Ἄς τοῦ βγῆ τοῦ θεριστῆ κι’ ἄς θέτη νὰ κοιμᾶται.
- “Ἀποῦ θωρεῖ καί δὲ μαθαίνει γὴ γάϊδαρος εἶναι γὴ δὲ θέλει
- Νὰ τὸ θωρῶ καί νὰ μὴ τὸ πιστεύω (ἐπὶ ἐλπίδων τὰς ὁποίας θεωροῦμεν ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθοῦν).
- Καί στὴ θάλασσα νὰ ζητήξη νερὸ θὰ ἀποφρήξη! (ἐπὶ ἀτυχοῦντων ἀτόμων).
- Θραψανιώτης εἶναι κι’ ὅπου θέλει κολλᾷ τ’ ἀφτί (ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὁποῖα κλωθογυρίζουν τὰ γεγονότα ὅπως τὰ συμφέρε).
- “Ἀποῦ δὲ μιλεῖ τονὲ θάψανε.
- Νὰ κάμω θέλω τὰ πρικιά γλυκειὰ τ’ ἄγρια μερωμένα (δηλοῖ ὅτι πρέπει νὰ συμμορφοῦται τις μὲ τὰς περιστάσεις).
- Τὸ δὲ θωρεῖς θωροῦνε σε κι’ ὕστερα μολογοῦνε σε.
- Θώργιε νούγια ἔπερνε πανὶ θώργιε μάνα ἔπερνε παιδί.
- Νὰ μὴ σὲ κάτεχα κερά θάλασσα νὰ μῶ νὰ κολυμπήσω.
- Καλλιὰ σὲ φάη θεργιοῦ μπούκα παρ’ ἀθρώπου ἀμάτι.
- “Ἀποῦ δὲ φάη θεργιὸ θεργιὸ δὲ γίνεται.
- “Ὡς σὲ θωροῦνε σὲ γράφουνε.
- Νὰ μὴ χαρῆ ὁ ἐχθρὸς μου μόνο τὸ θάνατό μου.
- Τρία θεργιά ναιστὸν ντουνια νὰ σοῦ τὰ πῶ ρωμαίικα ἢ θάλασσα καί τὰ χαρθιά καί ἡ κακὴ γυναίκα.

1. Θραψανὸς εἶναι ἓνα χωριὸ ἀγγειοπλαστῶν. Γιὰ νὰ μεταφέρουν τὰ προϊόντα των τὰ φορτῶνουν στὰ ζῶα. Ἀλλοίμονό τους ἐάν τὸ ζῶο περάση σὺντοίχα, τὰ σταμνιά θὰ σπᾶσουν ὄλα στὸν τοῖχο.

I

- Τὸ ἰνάτι βγάνει ἀμάτι (τὸ πείσμα...).
  - Μὰ γὼ χω Τούρκικο μπουροῦ κι' ἀράτικο ἰνάτι.
  - Τὰ ἴδια Μπαντελάκι μου τὰ ἴδια Μπαντελεῖ μου.
  - Ἰντα νὰ σοῦ λῶ ἀγᾶ, ἀποῦ δὲν τὰ βάνει ὁ ἴντᾶς (ἐπὶ ἀνεκδιηγήτων βασάνων).
  - Ἰντα τσοῦ καὶ παρά τσοῦ τ' ἄσπρα μοῦδωκα καὶ τσοῦν(ε).
- (Σατυρίζει τοὺς ταιγκούνηδες. Προέχεται ἀπὸ τὸν κάτωθι μῦθον. (1))
- Ἰσα κάνε γρά τὴν πῆττα κι' ἴσα τὴν πητάρωνε.
  - Ἐγροίκουν κ' ἴδρωνα, εἶδα κι' ἐξέδρωσα (εἰς περιπτώσεις ἕπου ἢ φήμη ἀτόμου τινος δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα).
  - Ἰσα σου συμπέθερο καὶ καλλιὰ σου σύντεκνο.

K

- Ἡ ἄδικη κατάρρα τοῦ νοικοκυροῦ ἴπομένει.
- Οἱ κατάρρες εἶναι πετρὲς πολλὲς ρίχνεις μὰ μιὰ βρίχνει.
- Καίει ὡσάν τοῦ Παπᾶ τὴν κατάρρα. (2)

1. Μιά φορά ἦτανε ἕνας Ἀνωγειανὸς καὶ πῆγε στὴ χώρα. Ἐκεῖ εἶδε κολιούς παστωμένους καὶ ἀγόρασε πεντέξη καὶ ἤδωκε 10 ἄσπρα (ἀργυρᾶ νομίσματα). Ὅντὲν ἐγιάγερνε τοῦ φανήκανε ἀδύναμοι οἱ κολιοὶ καὶ λέει σὺν τοῦ νοῦ ντου: «Ἄς τὸ ἀφήσω τὸ παντέρμους ἐπαὲ στὴ γυροποταμιά, νὰ παχύνουνε μιαιλιὰ κι' ἔρχομαι ἀλλόττες καὶ πέρνω τσοι». Ἐνας ἄλλος Ἀνωγειανὸς τὸν εἶδενε καὶ πῆγε κι' ἤπηρε τὸ κολιό κι' ἤβαλε κολισαῦρες. Μὲ καιρὸ ἐποφάσισε νὰ πάη νὰ πάρη τὸ κολιό του, μὰ ὡς νὰ φτάξη ἐνυχθιάστηκε. Κουτσὰ στραβὰ ἐκατάφερε νὰ βρῆ τὸ κολιό του καὶ τοῦ φανήκανε πολλὰ παχοί. Ἐπαραξενεύτηκε γιὰ τὸ τόσο πάχος ἀλλὰ ὡς τόσο ἤρχιξε νὰ τὸ τρώη. Ὡς τὸ μᾶσενε οἱ κολισαῦρες ἐτρίζανε. Λέει λοιπὸν «Ἰντα τσοῦ καὶ παρά τσοῦ τ' ἄσπρα μοῦδωκα καὶ τσοῦν».

2. Προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ ἐπισυμβάντος περὶ τῷ 1820 ἐν Χερσονήσῳ Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης. Εἰς τὸ χωρίον Χερσονήσος ἐζοῦσεν ἕνας ἱερεὺς μὲ τὴν ἀδελφήν του. Ἦσαν ξενοπάτες καὶ δὲν ἤξερε κανεὶς ἀπὸ πού βαστᾶ ἢ σκούφια ντως κατὰ τὴν Κρητικὴν ἔκφρασιν. Τὸ χωργιὸ δὲν εἶχε Παπᾶ καὶ τὸν ἐδέχθη εὐχαρίστως Ὅπως εἶναι γνωστὸν ὁ Παπᾶς εἶναι πρόσωπον περιβλεπτον σ' ἕνα χωργιό. Ἡ ἀδελφή του τὸν ἐβοηθοῦσε πολὺ καὶ ἦταν καὶ πολὺ πονόψυχη, ἐγιάτρευε ἄρρωστα παιδιὰ, ἔκανε πολλὰ καλὰ καὶ ἔζη σάν καλόγρηνα. Ἀλλὰ ξαφνικὰ ἐκυκλοφόρησε μιὰ κακὴ φήμη πὼς τ' ἀδέρφια αὐτὰ ἔκαναν ἀγαθοεργίες κλπ. γιὰ νὰ συχωρεθῆ τὸ κρῖμα ντως, γιὰτὶ δῆθεν ἐζοῦσαν σάν ἀνδρόγυνο. Ὁ Παπᾶς ἄμα τῷμαθε

- Ἡ κοιλιά δὲν ἔχει παραθύρια.
  - Ἡ κοιλιά μὲ τ' ἄντερα μαλλώνει.
  - Ὄντὲ λείπ' ὁ γέρος κάτης ὄλοι οἱ ποντικοὶ χορεύουν.
  - Ἀποῦ κοπελλομάθη δὲ γεροντοξεχνᾷ.
  - Ἡ κεφαλὴ μου ἢ κουζουλή ἀλάτσι βερεσέ πουλεῖ.
  - Κάθου κερά μ' ἀπόκωλα μὰ σὰ θέλω γῶ θωρῶ σε.
  - Κερά καὶ σὺ κερά κι' ἐγὼ καὶ ποιὸς θὰ πάη στὸ νερό ;
  - Τὸ κεραδίκι μαθαίνεται ὀγλήγορα.
  - Κερά ποῦ διακονίζεσαι ἔχεις ἀλεύρι καὶ πουλεῖς.
  - Κουρφὸς Παπᾶς δὲ γίνεται κι' ἀνὲ γενῆ δὲ λειτρουγᾷ (ἐπὶ γεγονότων τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνουν μυστικά).
  - Ἄλλα βάνεις τση κνισάρας κι' ἄλλα κοσκινίζει κείνη (ἐπὶ ἀτόμων ποὺ δὲν μπαίνουν στὸ νόημά μας).
  - Ἀποῦ κρατεῖ καὶ ξαμολεῖ θέλει ὀχτῶ στὴν κεφαλὴ.
  - Νὰ σύρ' ὁ κλέφτης τὴ φωνὴ νὰ φύγ' ὁ νοικοκύρης.
  - Ἀγαπᾷ ὁ Θηρὸς τὸν κλέφτη μὰ καλλιὰ τὸ νοικοκύρη.
  - Ἄπιαστος κλέφτης καθάργιος νοικοκύρης.
  - Κατέχεις νὰ κλέψης ; Λέει κατέχω. Καὶ νὰ χώσης ; Λέει δι.
- Αἶ πρᾶμα δὲν κατέχεις (Δηλοῖ ὅτι κάθε δουλειὰ χρειάζεται μαστοργιά).
- Ὅσο κλίνει τὸ καλάμι δὲ σπᾷ.
  - Νὰ φρουκούνταν' ὁ Θηρὸς τῶν κοράκων δὲν ἦθελα ... πομείνει γαΐδαρος στὸ Λασήθι.
  - Τοῦ κοράκου τὸ αὐγὸ ἀηδόνη θὰ βγάλη ;
  - Ὅτι σοῦ κάνουνε κάνε καὶ συχωρεμένο νᾶναι.
  - Μὴν κάμης μὴ σοῦ κάμουνε, μὴν πῆς νὰ μὴ σοῦ ποῦνε τὴν ξένη πόρτα κουρκουνᾶς τὴν ἐδικὴ σου σποῦνε.
  - Τὰ πρῶτα καλὰ τὰ ὕστερα κακὰ, ὄλα κακὰ.
  - Τὸν ἦμαθα κολουμπητὴ ξανοίγει νὰ μὲ πνίξη.

πολλὰ τοῦ βαροφάνη. Ἦταν Μεγάλη ἐβδομάδα. Τὸ βράδυ τῆς Ἀναστάσεως ὁ Παπᾶς ἐστάθηκε στὴν Ὡραία Πύλη, εὐλόγησε τὸν κόσμον καὶ μετὰ ἔβγαλε ἕνα μικρὸ λόγο, καὶ συνεχίζων ἀνέφερε γιὰ τὴν κακὴ σοῦρα ποῦ ἐκυκλοφοροῦσε στὸ χωριό. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε ξέρει τὴν ἀθωότητά μου, ἀλλὰ πρέπει νὰ πεισθῆτε καὶ σεῖς. Ἀποτόμως ἐσήκωσε τὸ ράσο του καὶ ἔδειξε εἰς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τὴν κοιλιά του μὲ ἀτροφικὰ τελειῶς τὰ γεννητικὰ του ὄργανα. Τὸ πλήρωμα γονυκλινές ἐφώναζεν «ἡμαρτον ἡμαρτον γέροντα» ὁ Παπᾶς ἔκλαιγε, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ του ἦταν πολὺ πονεμένη καὶ δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατηθῆ καὶ καταράστηκε αὐτὸν ποῦ πρῶτόβγαλε τὴ σοῦρα, νὰ τρέμη τὸ χέρι του καὶ τῶν ἀπογόνων του μέχρι τῆς τῆς γενεᾶς. Ἐν τῷ ἅμα ἤρχισε νὰ τρέμη ἕνας γέρος (δὲν ἀναγράφομεν τὸ ὄνομα γιὰτὶ ζοῦν ἀκόμη μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτῆς), ὡς ἐὰν ἡ κατᾶρα αὐτῆ τοῦ Παπᾶ ἦταν φωτιά καὶ τοῦ ἔκαψε τὰ χέργια.

— Κουφὸ τοῦ πονηροῦ τ' ἀφτί καὶ μολυβοδεμένο (πρὸς ἀπομάκρυνσιν διαβολικῆς ἐπεμβάσεως; ἰσοδύναμον πρὸς τὸ κτύπα ξύλο).

— Ἄποῦ σοῦ κλάση χέσε τον νά μὴ φανῆ καλλιὰ σου.

— Δὲν ἤκλασε καὶ νά ντραπῆ μόνο ἔκλασε καὶ γέλασε.

— Δὲ γατέχει ἀπὸ ποῦ κλάνει ἢ γιόρνιθα (ἐλλειψις πείρας). (1)

— Κατέχεις νά σφυρίζης; λέει δῖ. Αἶ κ' ἴντα τὰ θὲς τὰ πρόβατα; (διὰ τὰ δηλώση ὅτι ἕκαστος πρέπει νά ἀσχολῆται μὲ τὴν εἰδικότητά του).

— Ἐπεράσαν τὰ κεράσα (ἐπὶ χαμένης εὐκαιρίας).

— Τὰ κάτεχες περάσανε.

— Μὴν κλαῖς ἴντα παθες μόνο ἴντα θὰ πάθης (διὰ τὰ καταδείξη ὅτι εἶναι ματαιοπονία τὸ νά συλλογίζεταί τις τὰ παρελθόντα).

— Ἄπ' ὅπου πήδηξ' ἢ γαῖγα θὰ πηδήξῃ καὶ τὸ ρίφι.

— Ἄπὸ τοῦτο τὸ κηπούλι εἶν' καὶ τοῦτο τὸ μαρούλι.

— Ἄποῦ δὲν κάτση καὶ καλὰ καὶ δὲν κάτση καὶ κακὰ, δὲν τοῦ νοστιμᾶται τόπος.

— Ἄποῦ δὲν κάτση καὶ καλὰ καὶ δὲν κάτση καὶ κακὰ τοῦ Θεοῦ ντου δὲ θυμᾶται.

— Στόλισε καὶ τὸν κούτσουρα νά δῆς τὴν ὁμορφιά ντου.

— Ἄν εἶναι γιὰ τὰ κάλλη τᾶχουνε κι' οἱ ἀρκάλιοι.

— Καιρὸς λαγὸς καιρὸς λαγουδίνα.

— Κοσκινόγυρους νά βρέξ' ὁ Θηὸς δὲ θὰ πε ράση ἕνας ἀπὸ τὸ λαιμό μου! (γιὰ τὰ καταδείξη τὴν ἀτυχίαν ἀτόμου τινός).

— Πότ' ἐγίνη κολοκύθα πότε μάκρυν' ὁ λαιμός τση! (ἐπὶ ἀποτόμου ἀνυψωμοῦ ἀτόμων τὰ ὁποῖα δὲν ὑπολογίζομε).

— Κάνει καρφιά μὲ δίχως κεφαλές (ἰσοδύναμον πρὸς τὸ οἰκοδομεῖ πάνω στὴν ἄμμο).

— Νά κασάπη παράδες καὶ δῶσε μου κρέας (ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὁποῖα δὲν φωνίζουσι προσεκτικὰ).

— Καβαλλάρης πουσουνίζει (ὁμοίως ὡς ἄνω).

— Ὅποιος βλέπει ξένο κρέας τρῶν' οἱ σκύλλοι τὸ δικό ντου.

— Τοῦ φτηνοῦ κρεάτου οἱ σκύλλοι πίνουν τὸ ζουμί ντου.

— Ἀποτάσσει ὁ σκύλλος καρτσοδέτη; (ἐπὶ ἀπρόκοπτων ἀτόμων).

— Ὅπου βρῆ κουτάλι χάσκει κι' ὅπου βρῆ σωφρᾶ καθίζει (ἐπὶ νεανίδων πὸν εἶναι πολὺ ἐρωτόληπτες).

— Ποῦ θαρρευτῆ τοῦ κάφκου τζη πομένει δίχως ἄντρα.

1. Εἰς τὴν Κρήτη λένε ὅτι ἡ ὄρνιθα κλάνει ἀπὸ τὴν μπιμπίκα (ράμφος)-

— Ἡ Ξένη κάσα δὲν κολλᾷ κι' ἀνὲ κολλήση βγαίνει (διὰ τὴν δηλώση ὅτι ἡ ψευδὴς κατηγορία εὐκόλα ἀποκαλύπτεται).

— Ἐγούγια ντου τοῦ κοιτουφοῦ ὄντ'ε μαδεῖ ἢ ὄρα ντου.

— Καλλιὰ σοῦ βγῆ τ' ἀμάτι παρὰ τῶνομα.

— Καλλιὰ νὰ κλαίῃ τὸ παιδί παρὰ νὰ κλαίῃ ἡ μάνα (γιὰ τὴν δηλώση ὅτι τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ τιμωροῦνται).

— Καλλιὰ νὰ μὴν εὐγένεια μὴν ἀθροπιὰ μιὰ τάξη παρὰ τοῦ κόσμου τὰ καλὰ ἄθροπος ν' ἀποτάξῃ.

— Ἐλουστήκες κασιδι ; Ντὰ χτενίστηκα γὼ κιόλα !

— Ἡ κεφαλὴ μου θέλει σπάσιμο (μετάνοια διὰ πρᾶξιν ἀπερλοκεπτον)

— Μουδὲ κρῦο (μουὲ κάνει) μουδὲ ζέστη.

— Ἡ κεφαλὴ μου μὲ πονεῖ κι' ἡ ψὴ μου ἀνεκατῶνει (ἐπὶ ἀνοήτων φληαριῶν).

— Δὲν εἶναι δὰ καὶ κομὸς κεφαλῆς ! (γιὰ τὴν δηλώση ὅτι μιὰ ὑπόθεσις δὲν εἶναι καὶ τόσο ἐπείγουσα).

— Στῶν κουζουλῶ τσι κεφαλὲς οἱ ψύλλοι κάνουνε φωληές.

— Νὰ τῶχη θέλ' ἡ κεφαλὴ νὰ κατεβάξῃ ψεῖρες.

— Ὅ,τι τοῦ κάνει ἡ κεφαλὴ ντου τ' ἀθρώπου δὲν τοῦ τὸ κάνει ὁ μεγαλύτερός του ἐχθρός.

— Ὅ,τι δὰ πάθη τὸ κορμί, τὰ φταεῖ τὸ κεφάλι.

— Ὡς τότες πόσες κεφαλὲς θὰ μαδήσουνε (γιὰ τὴν καταδείξη, ὅτι γιὰ τὴν πραγματοποίησιν ὑποθέσεως χρειάζεται πολὺς καιρός).

— Ὅπου πέφτει τοῦ κουζουλοῦ τ' ἀμάτι πάει τοῦ γνωστικοῦ τὸ χέρι

— Τοῦ κουζουλοῦ τ' ἀμάτι στὸ κόκκινο κομμάτι.

— Κουζουλοῦ κι' Ἁγίου μὴν τάξης, κι' ἀνὲ ντάξης μὴ γελάσης.

— Συχομπαίνει στοῦ κουζουλοῦ τὸ περβόλι (ἐπὶ ἀτόμων ἀδιαφορούντων γιὰ τὰ βάσανα τῆς ζωῆς).

— Κουζουλὸς φορεῖ τὴ σκούφια ντου (ὁμοίως ὡς ἄνω).

— Ἀπὸ κουζουλὸ καὶ μεθυσμένο μαθαίνεις τὴν ἀλήθεια.

— Ὁ κουζουλὸς τὰ δὲ θωρεῖ γελᾷ (ἴσον πρὸς τὸ γελᾷ ὁ μωρός).

— Τὸ κουζουλὸ καὶ τὸ καρνάδο ἀπ' ἀλλάργο νὰ μπελί.

— Ὁ κουζουλὸς νονὸς βγάνει τ' ὄνομά ντου.

— Ὁ Εὐρωπαῖος δὲν ἤκαμε γιὰ μιὰ φορὰ τὸ καπέλλο ! (λέγεται εἰρωνικῶς γιὰ κείνους πὸν ζητοῦν νὰ τοὺς γίνωνται χάρες κατ' ἐπανάληψιν).

— Αὐτὰ τὰ λένε στὸν Κλειδῶνα (λόγια χωρὶς βαρῦτητα).

— Καρύδι τότε θέλει ! (δηλοῖ ὅτι πρέπει νὰ εἶναι τις συγκεντρωμένος γιὰ ὀρισμένες δουλειές).

— Μουδὲ κλαίει μουδὲ γελᾷ (ἔτσι κι' ἔτσι).

— Ὡσὰν τὴν κατώπετρα τοῦ μύλου (ἀδράνεια).

— Τ' ἀπορριξιμὸ καράβι πρῶτο στὸ λιμάνι τρέχει.

- “Αφτουν οί κοῦδες του (ἐπὶ βιαζομένων ἀτόμων).
- Μὰ ὅποιος κάθεται καλά καὶ πλειὰ καλά μαγειρεύει
ὁ διάλογος τοῦ κώλου ντου κουκιά τοῦ μαγειρεύει.
- ‘Ο κλέφτης ὄντὲ δὲ δὰ βρῆ πρᾶμμα νὰ κλέψη, βγάνει τὸ σκοῦ-
φο ντου καὶ τονὲ βάνει στὴν ἀμασκάλη ντου (γιὰ νὰ καταδείξη πόσο τὸ
ἐλάττωμα τῆς κλοπῆς εἶναι βαθύ).
- Τὸ κάστανο θέλει ρακὶ καὶ τὸ καρῦδι μέλι.
- Τσῆ Κυργιακῆς τὸ μάθημα θέλει το κι’ ἡ Δευτέρα.
- “Ἡφας τὸ κουλούρι σου, κάτω τῆ μούρη σου.
- Κουλούρι μου ὅπου μέλλεσαι κι’ ὄχι ὅπου μελεθίσαι (θέλει νὰ
δηλώσῃ, ὅτι τὰ γραμμένα τῆς μοίρας εἶναι ἰσχυρότερα ἀπὸ τῆ θέλησή μας).
- Πέ, πέ, πέ, γίνηκ’ ὁ κόπανος κοπέλλι (γιὰ νὰ δηλώσουν, ὅτι ὁ
ἐπιμένων νικᾷ).
- Στόν κυρᾶ ψωφᾶ τὸ χτῆμα (γιὰ νὰ δηλώσουν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ
δανείζωμε τὰ πράγματά μας).
- “Ἦτανε κακὸ τὸ κλῆμα κι’ ἦφάνε το καὶ τὸ χτῆμα.
- Ἄγάπα τὸ κοπέλλι σου μὰ νὰ μὴν τὸ κατέχη.
- Ἄποῦ κοπελλομάθη δὲ γεροντοξεχνᾷ.
- Ἄναμεσὸς λουχούνας καὶ μσμῆς ἐχάθηκε τὸ κοπέλλι.
- Κρυγιὸς ἀέρας ἐμπῆκε στὴν καρδιά μου (ἀπογοήτευσis).
- Κρυγιὸς ἀέρας δὲ τζ’ ἔχει ἀγγισμένα στὴν κεφαλῆ (ἐπὶ σεμνῆς
νεάνιδος).
- Ὄντὲ κοιμᾶται δὲ θωρεῖ (ἐπὶ ἐπαιρομένων γιὰ τὴν ἐξυπνάδα των
ἐνῶ εἶναι κοντοί).
- Τὸ κλειδί τὸν ἦκοψε στόν κόκκαλο (1).
- Κουκιά ὄφας, κουκιά μαρτυρᾶς.
- Κουκιά μὲ τὴν ἀρίγανη (ἐπὶ μωρολογίας).
- Δὲν ξαναψήνω μπλειὸ κουκιά, δὲ στένω μπλειὸ τσικάλι
κι’ ἐκάηκα τῆ μιὰ φορά νὰ μὴν καῶ τὴν ἄλλη.
- Καὶ στόν καφᾶ ὄχει μάθια (ἐπὶ εὐφυῶν).
- Κρεμᾶ ὄρες καὶ κοῦδες (ἐπὶ κουτσομπόληδων).
- Κακοπόνιο δὲν ἔχει! (ἐχθρικά, ἐπὶ ἀτόμων ποὺ δὲν ἀροωσταίνον).

(1) Στὴν Κρήτη τὸ κλειδί τῆς ἐξώπορτας τὸ κρατοῦν οἱ ἄνδρες στὴ μέ-
ση των δεξιά. Τὸ σημεῖον αὐτὸ τοῦ σώματος λέγεται κόκκαλος. Εἰθισται
οἱ νέοι νὰ θεωροῦνται ἔτοιμοι γιὰ γάμο, ὅταν χτίσουν τὸ δικό τους σπίτι καὶ
κρατοῦν τὸ κλειδί στόν κόκκαλο. Ἡ παροιμία λέγεται εἰρωνικῶς ἐπὶ πτω-
χῶν νέων, οἱ ὅποιοι, παρὰ τὸ ἰεαρὸν τῆς ἡλικίας των, σπεύδουν νὰ παν-
δρευθοῦν, δεδομένου ὅτι δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ οἰκοδομήσουν.

- Ὁ κακὸς λόγος κι' ὁ κάλπικος παρᾶς τοῦ νοικοκυροῦ ἔπομένει.
- Ὡς κι' ἄμπέση ὁ κήτης, μὲ τὰ πόδια στένεται (ἐπὶ ἀτόμων, πὸν εὐρίσκουν πάντοτε εὐλογοφανεῖς δικαιολογίες).
- Ἐτοῦτοι ἔναι κρέας κι' ἀνούχι
- Ἐτοῦτοι ἔναι κῶλος καὶ βρακί } (ἐπὶ στενῆς φιλίας).
- Ἐχουν κι' ἀπάνω κάλαντα, κι' ἔχουν καὶ κάτω Φῶτα (ἐπὶ πτωχῶν πὸν διασκεδάζουν συγγά).
- Κουτσαντόντα στραβομπούκα, μὰ χοντρή ἔταν ἡ γουρούνα (ἐπὶ νέων πὸν παντρεύονται ἄσχημες γυναῖκες λόγῳ τοῦ πλούτου των).
- Τὸν καρπὸ σὰν δὲν τὸν φᾶς, τὸν καιρὸ μὴν τὸν παινᾶς.
- Τογὲ σέρνει στὴν κούρτη ντου (ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὁποῖα προσκολλῶνται σὲ πρόσωπα ἐπίσημα).
- Τσῆ κουφῆς μάνας τὸ παιδί κλαίει (ἐπὶ μητρικῆς ἀδιαφορίας).
- Κάθα νεῖς κατέχει ἵντα βράζει στὸ τσικάλι ντου.
- Μπρὸς στὰ κάλλη, πόνος ψυχάλι.
- Νὰ σοῦ κάμη θέλει τὸ χρυσὸ κοκὸ (ἐπὶ φιλοσόφων γονέων).
- Ἀποῦ τρώει κούβους χέζει μπένες (γιατὴ νὰ δηλώσῃ οὐτὸς πλοῦτος δὲν κρύβεται).
- Μὰ ἡ κατάσπρη δὲ φελᾶ σὰ δὲ μελαχροινίση.
- Δίμουρο πίβουλο δεντρί, ἡ κοπελλιὰ ἡ μελαχροινή, κι' ἡ χάσικη γυναῖκα, γελᾶ τση πέντε δέκα.
- Τὸ κακὸ κυνήγι ὄλο δίγημά ἔναι.
- Ὅντὲ τὸ κᾶνω δὲ δειλιῶ, καὶ σὰ μοῦ τὸ ποῦνε σκῶ.
- Ὁ κόσμος τῶχει ντουντουνο καὶ μεῖς κουρφὸ καμάρι.
- Ὁ,τι κάνει ὁ κόσμος θὰ κάμη κι' ὁ κοσμᾶς.
- Κεντᾶ καὶ δὲ σβουρίζει (ἐπὶ ὑπόυλων χαρακτήρων).
- Ὅλος ὁ καυγᾶς ἦτονε τοῦ παπλωμάτου.
- Κλωστή ἔτονε καὶ κόπηκε (ἐπὶ ἀποτόμου θεραπείας ἢ διακοπῆς φιλίας).
- Μὲ τὰ καλαμάκια στέκει (ἐπὶ ἐξηγημένων).
- Ἡφταξ' ὁ κόμπος στὸ χτένι.
- Κάτσετε νὰ πιοῦμε καὶ τὴν ἄλλη (λέγεται εἰρωνικῶς ἀπὸ τὴν οἰκοδέσποινα, στὴν φεύγουν οἱ μουσαφίρηδες ἀτρατάριστοι).
- Καινούργιο μου καλάθι καὶ ποῦ θὰ σὲ κρεμάσω, κι' ὅτινα παληώσης καὶ ποῦ θὰ σὲ πετάξω.
- Ὁ καιρὸς πουλεῖ τὰ ξύλα κι' ἡ φουρτίνα τ' ἀγοράζει.
- Μουδὲ νὰ καῶ μουδὲ μύξα νὰ βάλω (εἰθιστὰ στὰ ἐγκαύματα νὰ βάξουν μύξα ἀπὸ τὴ μύτη).
- Πολλὰ κατέχεις μὰ λίγα σ' ὠφελοῦνε.
- Ὁ κακὸς γυρεύγει ἀντίκακο.

Λ

- 'Ο λόγος σου μ' ἐχόρτασε καὶ τὸ ψωμί σου φάτο.
- 'Ο λόγος εἰς τὴν ὥραν του χίλια φλουργιὰν ἀξίζει.
- Τὰ λόγια ἔναι κεράσα καὶ σέρνει τῶνα τ' ἄλλο.
- Καλὸς λόγος μ' ἀπὸ κουζουλή κεφαλῆ.
- 'Ο λόγος σου καὶ στοῦ Θεοῦ τ' ἀφτί (*εὐχή*).
- 'Ο,τι σοῦ λένε λέγε ΝΑΙ κι' ὅ,τι κατέεις κάνε.
- 'Ο λόγος ὄνι ἐ δὰ χυθῆ δὲν ἀνεμαζώνεται.
- Θωρεῖς τὰ δὰ τὰ λόγια μου πῶς βγαίνουν ἕνα γκιένα σάν τοῦ καλοῦ γραμματικοῦ ὄντε κρατεῖ τὴν πέννα ;
- Τὰ λόγια σου πριχοῦ τὰ πῆς μέτρα τα ἕνα ἕνα.
- 'Ο γεις λόγος σέρνει τὸν ἄλλο.
- Χίλια λόγια ἕναν ἄσπρο καὶ πάλι κρῖμας τ' ἄσπρο (*ἐπὶ φλυάρων*).
- Τὰ λόγια μεταλέγονται κι' οἱ φίλοι ἀνερωθιοῦνται.
- 'Ο λύκος κι' ἂν ἐγέραςε κ' ἤλλαξε τὸ μαλλὶν του, μουδὲ τὴ γνώσιν τοῦλλαξε, μουδὲ τὴν κεφαλὴ ντου.
- 'Ο λύκος στὴν ἀνεμοζάλη χαίρεται.
- Τὸ λύκο ἐρωτήσανε γιάντα ἔναι χοντρὸς ὁ λαιμὸς του, λέει, γιατί κάνω τὴ δουλειά μου ἀμοναχὸς μου.
- 'Η μεγάλη λεκανίδα βάνει καὶ πολλὰ καὶ λίγα.
- 'Η λευτεργιὰ βασιλειο κι' ἠ παντρηγιὰ καδένα.
- 'Ο λαγὸς κουδούνια φόργιε κι' ἂν τὰ φόργιε ποιὸς τὰ θώργιε ;
(*λέγεται γιὰ τοὺς ὑπερόπλουτους ποὺ δὲν τοὺς δίδει κανεὶς ἐκτίμησι*).
- 'Ο λαγὸς πιπέρι τρίβγει γιὰ κακὸ τση κεφαλῆς του.
- Τάσσει του λαγοὺς μὲ πετραχειλία.
- Τὸ λαιμὸ ντου δὲν τονὲ κόβγουνε μουδὲ μ' ἔφτα μπαλντάδες
(*γιὰ νὰ δηλωθῆ τὸ ἀσφαλὲς τῆς υγείας ἀτόμων ποὺ ἀντιπαιθοῦμε*).
- Κατὰ ποῦ σοῦ παίζουνε τὴ λύρα χόρευγε.
- 'Ο νοὺς σου καὶ μιὰ λύρα.
- 'Ο γεις του πόδας εἶναι στὸ λάκκο (*ἐπὶ ἐγκύων καὶ γερόντων*).
- Λούγεις με χτενίζεις με κατέχω ποιάν ἠ μάννα μου.
- Λίδια μου βρουλῖδια μου καβρομαμουνῖδια μου (*ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὁποῖα πενοῦν καὶ δὲν τρώγουν ὅταν τυχαίως παρευρεθοῦν σὲ γεῦμα καὶ ὅταν πᾶνε σπῖτι τους τρώνε καὶ τὰ ξεροκόμματα*). (1)

1. Ἐκ τοῦ μύθου: Μιὰ φορὰ ἦτανε ἕνα ἀντρόγυνο. Ἡ γυναῖκα ἦτανε καλοθρεμμένη, ἀλλὰ ἤλεγε πῶς δὲν ἤτρωγε μόνο πῶς ἤζενε μὲ τοῦ Θεοῦ τὸν ἀέρα. Ὁ ἀντρας ἐπήγαινε στὸ ντουκιάνι καὶ τὸ καυχότανε. Τότες οἱ χωργιανοὶ τοῦπανε πῶς δὲν πρέπει νᾶναι μπουνταλᾶς νὰ πιστεύγη τέθια πράμματα, μόνο νὰ τήνε δοκιμάση. Ἦπηρε λοιπὸν ὁ ἀντρας τὴ γυναῖκα

- Τὸ λαγὸ πιάνει στ' ἀγλάκι (*εἰρωνικῶς ἐπὶ βραδυκινήτων*).
- Τοῦ λαγοῦ λέει φύγε καὶ τοῦ σκυλοῦ πιάσ' τονε (*ἐπὶ διπροσοπείας*).
- Μὴν τὰ πετᾶς τὰ λόγια σου σάν τ' ἄχερα στ' ἄλῶνι γιὰ θὰ σὲ πάρ' ὁ δαίμονας καὶ ποιὸς σ' ἀνεμαζώνει.

Μ

- Ἡ Μοῖρα μου τὸν ἄντρα μου καλὸ νὰ τονέ κάμη.
- Ποιὸς εἶδε μάννα ἄμοιρη νᾶχη παιδί τῆ μοῖρα;
- Κάθα ἄθρωπος μὲ τῆ μοῖρα ντου.
- Ποιὸς ἤχασε τῆ μοῖρα νὰ τηνέ βρῶ ἐγώ;
- Ἦνοιξε ἡ μοῖρα ντου σάν τοῦ καβροῦ τῆ χαχάλα (*εἰρωνικῶς ἐπὶ μικρῆς εὐνοίας τῆς τύχης*).
- Τσῆ μοῖρας μοῦτανε γραφτὸ νὰ πάρω νὰ χωργιάτη.
- Μὲ τῆ μοῖρα τζη κουβέδιαζε (*ὡς θαυμαστικὸν διὰ τὴν εὐτυχῆ ἀποκατάστασιν πτωχῆς κόρης*)
- Ἀργιομοῖρα καλομοῖρα.
- Ἡ μάννα γεννᾶ κι' ἡ μοῖρα μοιράζει.
- Ἀνάθεμα τῆ μοῖρα μου κι' ὄλο μὲ κατατρέχει.
- Ἡ μοῖρα σὰ δὲ βουηθᾶ τὸ ριζικὸ ἴντα φταίει;
- Κι' ἂν σ' ἀγαπᾶ ἡ μάννα σου τσῆ μοῖρας σου νὰ γνωρίζης τῆ χάρη.
- Τὰ γράφ' ἡ μοῖρα στὸ χαρτί πελέκι δὲν τὰ κόβγει. (1)

καὶ πήγανε ἀλλάργο σὲ μιὰν ὀξοργιά, αὐτὸς ἦτονε φαωμένος, αὐτὴ νηστική. Ἐκάτσανε μιὰν ἡμέρα, ἐκάτσανε δυό, ὁ ἄντρας εἶχεν ἀπὸ κοντὰ τῆ γυναῖκα ντου καὶ δὲν τὴν ἤφηνε νὰ ξεσύρη, μουδὲ νὰ πᾶ νὰ κατουρήση ἀμοναχή. Στὶ τρεῖς ἡμέρες ἀπάνω ἡ γυναῖκα ἐρχίνηξε νὰ ξερνᾶ καὶ τὴν ἔλυπήθηκεν ὁ ἄντρας τση, λέει, ἄντες ἐδὰ γυναῖκα νὰ γιαγύρωμε στὸ χωργιό Ἐξεκινήσανε, αὐτὴ ὀμπρὸς αὐτὴ ἀπὸ πίσω. Σάν ἐπεράσανε τὴν ὀξοργιά καὶ μῆχανε στὸν κάμπο ἐπαντήξανε ἕνα σκοινὶ καβρομαμοῦνες. Ἡ γυναῖκα ποὺ πήγαινε ὀμπρὸς, ἀποῦ τὴν πείνα τζη ἤπιανε μιὰ μιὰ τσί κοβρομαμοῦνες καὶ τσί ἔρωγε καὶ ἤλεγε: «λίδια μου βρουλίδια μου καβρομαμουνίδια μου». Ὁ ἄντρας ἐτσουκνογέλασε γιὰτὶ ἀκατάλαβε πῶς ἦτονε μαυρισμένο τ' ἀμάτι τζη ἀπὸ τὴν πείνα καὶ θῶργιε ἔληξ τσί καβρομαμοῦνες.

1. Ἡ παροιμία ἔμεινε ἀπὸ τὸν παρὰ κάτω μῦθον. Μιά φορά ἦτανε δύο φιλενάδες πολὺ ἀγαπημένες. Ὅπως ὄλα τὰ κορίτσα ἐκάνανε κι' αὐτὲς πολλῶ λογιῶ μικρομαγεῖες γιὰ νὰ μάθουν ποιὸν θὰ πάρουν. Ἡ μιὰ ἀπὸ τσί φιλενάδες ἐπαντρεύτηκε, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νᾶχη πάλι μεγάλες φιλίες μὲ τῆ φιλενάδα τζη ποὺ δὲν ἤπαψε νὰ γητεύγη τῆ μοῖρα τζη. Ἐνα βράδου ἐνειρεύτηκε τῆ μοῖρα τζη πῶς τσῆλεγε «ἴντα μοῦ φωνιάζεις καὶ μὲ προσκαλεῖς νάρθω νὰ σὲ βρῶ; Κἀτης δὲν ἐπέρασε, πέτρα δὲν ἤριξε, ἐτουλόγου σου ἴντα βιάζεσαι;». Τὸ πρῶι ἤτρεξε νὰ πῆ τὸ ὄνειρό τζη στὴ φιλενάδα

- Δὲν εἶναι τὰ μελλούμενα μόνο τὰ . . . μιλούμενα (λέγεται ἀπὸ τοὺς μὴ πιστεύοντας στὴ μοῖρα).
- Αὐτὸς κατέχει τὴν Μπάντοβα (ἐπὶ πολύξευρων, σοφῶν ἀτόμων). (2)
- Δὲν περνᾷ ἡ μογιά ντου (δὲν ἔχει πλέον τὰ μέσα).
- Ἡ μπούκα κάστρα καταλεῖ καὶ κάστρα ξαγοράζει (δηλοῖ ὅτι ἡ οἰκονομία στὴν τροφή φέρει κέρδη).
- Καλλιὰ μπούκα μου παρὰ παιδί μου.
- Οἱ μαῦρες εἶναι σίντερο κι' οἱ γαλανές μυζήθρα.
- Σὰ χάσω γὼ τὸ μαῦρο μου, μαῦρος μὴν ἀπομείνη.
- Ὅποιος σκάφτει ξένο μνήμα τοῦ μογιοῦ ντου νὰ τὸ βγάνη.
- Τὸ μετάξι θέλει τάξη κι' ὅποιος δὲν κατέχει νὰ κατατάξη.
- Ὅσα μαχαιράκια τόσα κοκκαλάκια (ἐπὶ ἀτόμων ποὺ ἔχουν πάντοτε μιὰ δικαιολογία πρόχειρη).
- Ἐμαύρισε τ' ἄματι ντου (ἀπελπισία).
- Νὰ δώση θέλη τῶν ἀμαθῶν του (θὰ φύγη ἀπελπισμένος κι' ὅπου φτιάση).
- Μάθια ποὺ δὲ θωροῦνται γοργοξελησημονοῦνται.
- Τὰ μάθια μου δὲν τὰ γελάς γιατί καλλιὰ τὰ βγάνω.
- Μαῦρα μάθια κάμαμε ἴσαμε νὰ σὲ δοῦμε (μακρὰ προσμονή).
- Σὰ χάσωμε τὰ μάθια τσι κουφάλες θὰ ξανοίγωμε; (εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς χάνει κανεὶς προσφιλῆ του ἄτομα καὶ ἀποστρέφεται τὰ ἐκ τοῦ θανάτου των ὠφέλη).
- Τὰ μάθια δὲν ἔχουνε διασάκι.
- Δέκα μέτρα κι' ἓνα κόβγε.
- Δὲ μαλλώνουν οἱ δυὸ ἄ δὲ θέλη ὁ ἓνας.
- Τὸ μπεγίρι στ' ἀγλάκι καὶ τὸν ἄντρα στοῦ γιατάκι.
- Μουδὲ μιλεῖ μουδὲ λαλεῖ μουδὲ τὴν ὄραν του σεῖ (ἐπὶ ἡπίου χαρακίηρος).
- Δὲ μπορῶ νὰ μασῶ καὶ νὰ σφυρίζω.

τῆς, τῶπε, τὸ συζητήσανε δὲν ἐμπορέσανε νὰ καταλάβουνε ἴντα θέλει νὰ πῆ. Αἱ καλὸ καὶ βλοημένο εἶπανε σιὰ ὕστερα, ὁ Θεὸς νὰ τὸ βγάλη σὲ καλὸ. Ἡ παντρεμένη μὲ καιρὸ ἐγέννησε δυὸ παιδιά καὶ ἦτανε πολὺ εὐχαριστημένη. Ἐνα βράδυ καλοκαιρὸ ἅμα φάγανε ψωμί μὲ τὸν ἄντρα τῆς, ἐπῆγε νὰ κάμουνε ἀποσπερίδα μὲ τὴ φιλενάδα τῆς κι' ἐκάτσανε στὴ λοτζέτα στὴν ἀστροφεγγιά. Ἐπέρασε ἓνας κάτης μιὰ στιγμῆς καὶ πέφτει μιὰ πέτρα στὴν κεφαλὴ τῆς κι' ἀφήνει τὴνε στὸν τόπο. Ἐπέρασε καιρός, ὁ ἄντρας τῆς δὲν ἐμπόργιε νὰ τὰ καταφέρῃ μοναχός του μὲ δυὸ παιδιά καὶ ἀποφάσισε νὰ παντρευτῆ τὴ φιλενάδα. Τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου ἡ ποθαμένη ἐνείρεψε τὴ φιλενάδα τῆς καὶ τῆς πενε : «ὁ κάτης ἐπέρασε καὶ τὴν πέτρα ἤρριξε. Τὰ γράφει ἡ μοῖρα στοῦ χαρτί πελέκι δὲν τὰ κόβγει».

2. Μπάντοβα = πόλις τῆς Ἰταλίας γνωστὴ γιὰ τὸ Πανεπιστήμιό της.
 μπεγίρι = ἄλογο. — ἀγλάκι = τρέξιμο. — γιατάκι = κλίνη.

—^ο Μποντικὸς στὴν τρύπα δὲ χωρεῖ καὶ κολοκύθια σέρνει (ἐπὶ ἐπιχειροῦντων πράξεις παρὰ τὰς δυνάμεις των).

—Τοῦ μποντικοῦ τ^ο ἀγλάκι ὡς τὴν ἀλευροδόχη (ἐπὶ αἰτόμων ποὺ προοδεύουν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν δυναμικότητα γιὰ νὰ ἀνέλθουν εἰς ἀνωτάτας θέσεις).

—^ο Ἀνέθρεψε τὸν μποντικὸ νὰ φάη τὸ σακί σου.

—Τοῖ μποντικοὺς ξυλώνει (ἐπὶ λυράρηδων ποὺ δὲν ζέρουν καλὰ τὴ λύρα).

—Ποιὸς ἦφαι τὸ μέλι; ξὼ μέλισσα ξὼ.

—^ο Ἄν εἶσαι μέλισσας παιδί, κέντα καὶ μὴ σβουρίζης.

—^ο Ἀπούχει μύγια μυγιάζεται.

—Πάει σὰν τὴ μύγια μέσ^ο τὸ γάλα (ἐπὶ αἰτόμων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν θέσειν εἰς μίαν συναναστροφὴν).

—^ο Ἐκατάντησε νὰ τοῦ φτοῦν οἱ μῦγες (ἐπὶ ἐξαθλιώσεως αἰτόμου καλῆς κοινωνικῆς θέσεως).

—Μύγια δὲν καθίζει στὸ σπαθὶ ντου (ἐπὶ αἰτόμων πολὺ ἰσχυρῶν).

—^ο Ἀποῦ πρωτοπάη στὸ μῦλο, ἀλέθει.

—^ο Ἄς πάη μὲ δικό ντου σακί στὸ μῦλο (ἀναφέρεται στὰ παιδιὰ, μέ-
χρῃς ὅτου ἐνηλικιωθῶν καὶ ἀναλάβουν οἰκογένειαν δι' ἐξόδων των).

—Μῦλος μὴ γυρίση κι' ἀλεστικά μὴ δώσω.

—Οἱ δυὸ μυλόπετρες βγάνουν τ^ο ἀλεύρι.

—^ο Ἀλεστικά, φουρνιάτικα τοῦ μυλωνᾶ ^ον^ο ἢ πῆττα.

—Καλιὰ ^ον^ο ἢ μάνα τοῦ φονιᾶ, παρὰ τοῦ σκοτωμένου.

—Σὰν τοῦ δώσης μούρη, θέλει καὶ τ^ο ἀστάρι.

—Δὲ δένουνε τὰ μπεγίργια, μόνο τσί φοράδες.

—^ο Ὑστερος μετανοιωμὸς τίποτις δὲν ἀξίζει,
πριχοῦ νὰ πέσης στὰ πηλά, πρέπει νὰ ντουχιουντίσης.

—^ο Μουφλούσης κι' ὁ ταμασκιάρης ὀγλήγορα κάνουνε συντροφιά.

—Μαγάρι ὡς λὲς κι' ὄχι ὡς θὲς (ἐπὶ αἰτόμων τὰ ὁποῖα ἄλλα ἔχουν
στ' ἀχείλι κι' ἄλλα στὴν καρδιά).

—^ο Ἦπασε μούρη γόνατα (ἐπὶ αἰτόμων τὰ ὁποῖα ἀναλαμβάνουν μιά
δουλειὰ πολὺ ζεστά).

—^ο Μαντατοφορὸς δὲ μακελλεύγεται.

—^ο Ἡῦρενε τὸ μῆνα ποῦ θρέφει τ^ο ἔντεκα (βρῆκε τὸν καιρὸ τῆς εὐ-
φορίας).

—Τὸ μῆνα ποῦ δὲν ἔχει Σαββάτο

—Τὸν κόκκινο Μάη

{ διὰ νὰ καταδειχθῇ τὸ ἀδύ-
νατον τοῦ πράγματος.

Πηλά=λάσπη. Ντουχιουντίζω=συλλογίζομαι. Ταμασκιάρης=ὁ ἀχόρτα-
γος, ὁ πλεονέκτης. ἀστάρι=φόδρα. μακελεύγω = κακοποιῶ.

- Ἐχει μιὰ μύτη ἴσαμε τὸν οὐρανό.
 — Ὁ μάνταλος κόβγει τὸ κισιμέτι.
 — Μαγερεμένα κι' ἀμαγέρευτα, παρασερμένα κι' ἀπαράσερτα
 (ἐπὶ ἀλληλοσυγκρονομένων διαταγῶν).
 — Ἀποῦ πνίγεται καὶ τὰ μαλλιὰ ντου πιάνει.
 — Μόραθο καὶ μόραθο, γεμίζ' ἢ γρά τὸν κάλαθο.
 — Ἄλλα μελειᾶ ὁ δοῦλος κι' ἄλλα κάνει ἀφέντης.
 — Μιλημένα, τιμημένα.
 — Ὁ λόγος τοῦ ἴναι μαχαιρὰ (πολὸν δεικτικὸς).
 — Δὲν τοῦ μοιάζει μουδὲ στ' ἀνύχια τοῦ κόβγει καὶ ρίχνει.
 — Μὲ μιὰ μανσρά, ξύλο δὲν κόβγεται.
 — Ἀπὸ πόξω μπέλλα μπέλλα κι' ἀπὸ μέσα δὲν ἐφέλα.
 — Καὶ τοῦ μελιτάκου τὴν ἀνάγκη λαβαίνει ὁ ἄνθρωπος.
 — Μάνα λουσε με καὶ μάνα χτένισέ με (ἐπιφώνημα ἰσοδύναμο πρὸς
 τὸ ἀλλοίμονό μου).
 — Ἐγούγια ντου ποῦφαε ἢ μούρη ντου χῶμα (λησμοσύνη).
 — Παληὰ μπαντιγιέρα χαρὰ τοῦ καπετάνιου.
 — Μουδὲ μάνα μουδὲ κύρη μουδὲ θειά στὸ μοναστήρι (γιὰ νὰ δη-
 λώσουν ὅτι νέος τις δὲν ἔχει οἰκογένεια).
 — Μπλειὸ μπλειὸ κακάκια στὸ πιπί.
 — Στὸ μαναστήρι τρῶνε μὰ δὲν πέρνουνε.
 — Στὰ μαγγάνια τὸν ἐβάλανε (1) (εἰς περιστάσεις καθ' ὅς ἐκβιάζου
 νὰ νὰ κάμη προᾶξιν τινά).
 — Ὅσο μπόι τοῦ λείπει τόση πονηράδα ἔχει.
 — Ἀπὸ πάνω στὴ Μαρία ἄλλη μιὰ γκερά Μαρία (διὰ νὰ κατα-
 δείξη πλεονασμόν).
 — Μέσα τσῆ Μαργιᾶς ὁ γιὸς δξω τσῆ Μαργιᾶς ὁ γιὸς (εἰς πε-
 ριπτώσεις καθ' ὅς ἄτομά τινα γαλιφίζουσι ὠρισμένα πρόσωπα ὅσον καιρὸ
 τὰ ἔχουσι ἀνάγκη). (2).

N

- Ὁ Νάχας κι' ὁ Ναύρας ἦσαν ἀδέρφια.
 — Νερὸ δὲ δίδει τ' ἀγγέλου ντου (ἐπὶ φιλαργύρων).

1. Μαγκάνια=πολεμικὴ μηχανὴ ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾶ.
 2. Προέκυψεν ἀπὸ τὴν πρόληψιν ὅτι οἱ ὀβραϊῆσες ὄντε κοιλιόπονοῦνε
 γιὰ νὰ κάμουνε παιδὶ παρακαλοῦνε τὸ Χριστὸ νὰ τσι λευτερώσῃ με τὸ κα-
 λὸ καὶ λένε: «Μέσα τσῆ Μαργιᾶς ὁ γιὸς», κι' ὕστερα ἀπίτις κάμουνε τὸν
 κολόνερό ντως βαστοῦνε ἕνα γκαλάμι καὶ πάνε ἀπὸ πίσω ἀπὸ ὅλες τσι
 πόρτες τοῦ σπιτιοῦ καὶ ζυγώνουνε τὸ Χριστὸ νὰ φύγῃ καὶ τοῦ λένε: «Ὁξω
 τσῆ Μαργιᾶς ὁ γιὸς». Μελιτάκας=μυρμήκι.

—“Ἦβαλε τὸ νερό στ’ αὐλάκι (ἐπὶ αἰτόμων πῶν κατοπιν προσπαθειῶν ἀποκτοῦν τὸ καθημερινό των).

— Βάλε νερό στὸ κρασί σου (συμβουλὴ δι’ ὄσιους δὲν ὀρθοφρονοῦν).

—“Ἀς κόψη τὸ νερό ντου νὰ ξεραθοῦν τὰ λάχανά μας (διὰ νὰ δηλώσῃ ἀδιαφορίαν).

— Καὶ τὰ θελωτέρα νερά κι’ αὐτὰ κατασταλάσσουν (δηλοῖ ὅτι τὰ φαινόμενα δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζουν τινα).

—“Ἀρρωστέ μου πιε νερό (ὅταν ἐκβιάζον τινα νὰ προᾶξῃ τί παρὰ τὴν θέλησίν του).

— Νερό κι’ ἀλάτσι ὄσα εἶπαμε (διὰ νὰ συστήσουν ἐχεμύθειαν).

— Μὲ τ’ ἀνυχάκια ντου ξέται (γιὰ νὰ δηλώσουν ὅτι νέος τις εἶναι πολὺ ζωηρός).

— Τὰ ξέν’ ἀνύχια ξοῦνε μὰ δὲ θαραπεύγουνε.

Ἐγούγια ντου ἀποῦ δὲν ἔχει ἀνύχια νὰ ξυστῆ.

— Εἶναι μακρὰ τ’ ἀνύχια ντου (κλέπτης).

— Τσῆ νύχτας τσί δουλειές θωρεῖ τσ’ ἡ μέρα καὶ γελά.

— Ἡ νύχτα χάνει τὴν τιμὴ κι’ ἡ μέρα τὴν ἐβρίσκει.

— Καλὴ νύφη προυκοκάμουσα παρὰ προυκοφέρουσα.

— Ἡ νύφη ἀποῦ ἴντὰ θὰ γεννηθῆ τσῆ πεθερᾶς τσῆ μοιάζει

— Σάν ἔρθ’ ἡ νύφη στὸ χωργιὸ νὰ τὴνε δοῦμε θέλει.

— Σὰ θέλ’ ἡ νύφη κι’ ὁ γαμπρὸς φιλιοῦντ’ οἱ συμπεθέροι.

— Τοῦ νοικοκυροῦ τ’ ἀμάτι κοπρισά ἴναι στὸ χωράφι.

—“Ἐδε καλὴ νοικοκερά εἰς τὸ γεμᾶτο σπίτι
κι’ ἔδε κακὴ νοικοκερά στὸ γκρεμισμένο σπίτι.

• — Ἡ καλὴ νοικοκερά εἶναι δοῦλα καὶ κερά.

— Ἡ καλὴ νοικοκερά μὲ τὸ κουτάλι κλώθει.

— Ἡ καλὴ νοικοκερά, μὲ τὸ σκαπετοστέλιαιο σαλεύγει τὸ τσι-
κάλι (εἰρωνικῶς).

— Δὲν τοῦ βουηθᾶ ὁ νοικοκύρης του (δὲν εἶναι σιὰ σωστά του).

—“Ἦβαλε τὸ νοῦ ντου στ’ ἀγιάρι.

— Νιονιὸ δὲν ἔχει (μυαλὸ δὲν ἔχει).

—“Ἐνας νοῦς κι’ αὐτὸς ρωμαϊκός.

— Νὰ κάμης τὸ νοῦ σου ντοντίνι (νὰ συγκεντρωθῆς).

— Ὁ νοῦς σου καὶ τσ’ ἀνυφαντοῦς τὰ χτένια.

— Ὁ νοῦς σου καὶ τοῦ μπογιατζῆ ὁ κόπανος.

— Ὁ νοῦς σου καὶ τοῦ Παπαδοῦλη τὰ χάπια.

— Ὁ νοῦς σου καὶ τοῦ ἀτζιτζίκου.

— Ὁ νοῦς σου σοῦ κάνει σοῦφερα.

1. Σκαπετοστέλιαιο=τὸ ξύλο τῆς σκαπάνης.

2. σοῦφερα= κουτσομπολιά.

- 'Ο νοῦς σου γυρίζει σάν τόν άνεμόμυλο.
- 'Ο νοῦς σου εἶναι ἀπό πάνω ἀπό τή σκούφια σου.
- Εἶναι νά στουπήρ' ὁ νοῦς σου (*ἐπὶ θαυμαστῶν πραγμάτων*).
- Εἶναι στό νοῦ ζαράρι » » »
- Ντήρα σωντήρα τό σκαμνὶ τόν τόπο ποῦ καθίζεις (*δηλοῖ ὅτι πρέπει τις νὰ εἶναι προσεκτικός*).
- Ἀποῦ ντρέπεται κακὰ ζῆ.
- Καλλιὰ ντραπή ἢ μούρη μου παρὰ καὶ καρδιά μου.
- Ἄ θά νᾶσαι νᾶσαι (*δηλοῖ ὅτι πρέπει νὰ εἶναι τις σταθερός*).
- Ὅντὲ δὲ νυστάζεις μὴ καμνῆς (*δηλοῖ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑποκρινώμεθα*).
- Ντράπουσου τόν ἕνα ντράπουσου τόν ἄλλον, δὲν ἦκαμα μὲ τῆ γυναῖκα μου κοπέλλια (*ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν πρωτοβουλία*).

Ξ

- 'Ο ξένος κι' ἄ σὲ χαιρεταί μὰ δὲ σὲ καμαρώνει.
- 'Ο ξένος πόνος σὲ ξένα σωθικά δὲν μπαίνει.
- Ξένα ροῦχα ντύνεσαι, ὀγλήγορα τὰ γδύνεσαι.
- Ἄνερούφα ρούφα ρούφα βγάλε τα τὰ ξένα ροῦχα.
- Ξένα κάνεις ὄξω στέκεις.
- Ξένου κήπου εὐκοῦ νάρθη στὸν κῆπο σου.
- Τὸν ξένον εἰς τὸ σπίτι σου γιὰ μάρτυρα τὸν ἔχεις.
- Πῶς ξέρεις τὸν κόσμο; ὡσάν τὸν ἀπατό μου (*ἐξ ἰδίων τὰ ἀλλότρια*).
- Θὰ ξεχωρίση ἢ νεῖρα ἀποῦ τὸ στάρι.
- Νὰ μάθης νὰ ξεχωρίζης τὸ νεφρὸ ἀποῦ τὴν καρβλίνα (*σημαίνει ὅτι χρειάζεται ικανότης γιὰ νὰ διακρίνη τις τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό*).
- Εἶναι ἐπὶ ξύλου κρεμάμενη (*ἐπὶ πτωχῶν νεανίδων*).
- Κ' οἱ ξυλιές κολλιοῦνται ὄντὲ δὰ κακοσυνέφουνε (*γιὰ νὰ καταδείξουν ὅτι τὰ πάντα εἶναι μεταδοτικά*).
- Πολλές ποῦ πέφτουν οἱ ξυλιές ἀπάνω σ' ἕναν κῶλο!
- Δὲν κάνει μουδὲ μιὰ ξυδιασμένη ρακὴ (*ἐπὶ προσώπων καὶ πραγμάτων μηδεμίαν ἐχόντων ἀξία*).
- Πιὲ ξύδι νὰ ξεμανίσης.
- Ἀπούμαθε ἕξυπόλυτος ἔργᾶ καλικωμένος.
- Ποιὸς σὲ ξεῖ καὶ ξέσαι (*ἐπὶ ἀναμιγνυομένων εἰς ξένας ὑποθέσεις*).
- Ξερωτῶντας πάει κιανεὶς καὶ στὴν Πόλη.
- Ξορκισμένος νᾶναι μὲ τὸν ἀπίγανο.
- Ὅλα τὰ ξύλα νοῦς δεντροῦ δὲ μοιάζουν τῶνα τ' ἄλλο, τῶνα γίνεται κόνισμα καὶ κάρβουνο τὸ ἄλλο.

Ο

- "Ορεξη καὶ καλὴ καρδιά πρέπ' ἄθρωπος γιὰ νᾶχη
γιὰ νὰ τ' ἀποδυνάζεται καλὸ κακὸ τοῦ λάχει.
- Καθ' ὁπέρουσις καλλιὰ² τονε.
- Ὁπέρουσις ἐψόφησε κι' ὀφέτος ἐκούστηκ' ἡ βρώμα ντου (εἰς περιπτώσεις ὅπου γίνονται ἀργὰ γνωστὰ τὰ ἀποτελέσματα πράξεώς τινος).
- Ὁφκερο σακὶ ὀρθὸ δὲ στένεται καὶ καλογεμισμένο πάλι δὲ στέκει (δηλοῖ ὅτι πᾶν μέτρον ἄριστον). (1)
- Σ' ὀφκερο σακὶ δὲ βάνει τὴ χέρα ντου (ἐπὶ προσώπων τὰ ὁποῖα ἐξευρίσκουν ἀσφαλῆ τρόπον πλουτισμοῦ).
- Μουδὲ στοῖ μάννας σου ὀφκαιρος, γιὰτὶ κακὰ θὰ σὲ δεχτῆ.
- Ὁ οὐρανὸς νερθῆ κάτω κι' ἡ γῆς νὰ πάη ἀπάνω (δηλοῖ τὸ ἀδύνατον τῆς πραγματοποιήσεως).
- Οἱ ἐφτὰ οὐρανοὶ ἦσαν ἀνοιχτοὶ (ἐπὶ ἀνεπιπέδων εὐτυχῶν γεγονότων).
- Ἐγίνηκε τρύπα στὸν οὐρανὸ (δηλοῖ ὅτι γεγονὸς τι ἐπροξένησε καταπληκτικὴν ἐντόλωσιν).
- Καθάργιος οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβάται.
- Στ' ὄνομά τζη ἀμνόγει (ἐπὶ ὑπερβολικῆς ἀγάπης).
- Ἄς τὸ πῶ κι' ἀμοναχὴ μου ὀμορφὸ ἔναι τὸ πουλί μου.
- Ὁψὲς ἀργὰς ἐφύσηξε βαρὺς βορᾶς καὶ νότος (ἐπὶ ἐξαφνικῶν σημαντικῶν γεγονότων).
- Στὴν ὀργὴ τοῦ κᾶτη (ἀδιαφορία).
- Σάν ἔμπ' ἡ ὄρθα στὴν κοπρὰ παρασκαλίζει κιόλας (ἐπὶ ἀναιδῶν).
- Οὔτσι οὔτσι τὸ γουρουνάκι ὥστὲ νὰ τὸ βάλωμε στὸ σακκάκι (εἰς περιπτώσεις ὅπου μὲ καλοπιάσματα ἐπιτυχάνει τις τὸ ποθοῦμενον).
- Ὁργητὰ μου ἢ προκοπὴ τοῦ γείτονά μου.
- Νὰ μὴ χρῆ ὁ ἄχθρός μου μόνιο τὸ θάνατό μου.
- Τὸν ὄφι θωρεὶ καὶ τὸ συρμὸ γυρεύγει (λέγεται ἐπὶ ἐντελῶς ἐξωφθάλμου ὑποθέσεως). (2)
- Ὅϊ ὡς ἐκάτεχες μόνιο ὡς ἡῦρηκες κερά νύφη μου.
- Ὅντέν ἐγεννιούντανε ἦτανε ἐφτὰ καληῶρες (τύχη).
- Γιὰ τῶν πολλῶ τὴν ὄρεξι δὲν μπομένει κρηῖς στὸ κασαπιό.
- Οὔργια κεφαλῆ, γνωστικὰ λαλεῖ;

1. Ἐκ τοῦ μύθου: Βαρεσάρης ἐργάτης ἔκανε παράπονα, πὼς δὲν τὸν ἐτάισε τὸ ἀφεντικό του καλὰ καὶ δὲν μποροῦσε νὰ δουλέψη, ἄμα ἔφασε, πάλι δὲν ἐδοῦλευε, γιὰτὶ τὸ πολὺ φαῖ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ σκύψη.

2. Συρμὸς=τὰ ἴχνη τοῦ φιδιοῦ.

3. Οὔργια=κλούβια.

- “Ὅ,τι φωνιάζει ὁ κουζουλὸς ἀδυνατά,
τὸ λέει ὁ γνωστικὸς σὺν τοῦ νοῦ ντου.
- “Ὅντὲν ἐπήγαινες ἐγιάγερνα (*διὰ τὰ καταδείξῃ ὁ εἰς ὅτι εἶναι ἐξυπνότρωτος τοῦ ἄλλου*).
- “Ὅντὲ λιάζει πέρνε τὸ γαμπᾶ σου, ὄντὲ βρέχει, ξάσου. (1)
- “Ὅμοιος τὸν ὄμοιον ἀγαπᾶ κι’ ἡ κοπρὰ τὰ λάχανα.
- “Ἐβγήκενε τσ’ ὄργῃς τοῦ Θεοῦ (*ἐπὶ ἀσώτων νύων*).
- Πότε σκᾶ ἡ ὄργῃ τοῦ Θεοῦ ;
ὄντὲ δὰ δὴ τὴν ἀράπισσα μουργιωμένη. (2)
- “Ὅντὲν ἐχρώνουμ’ ὁ Θηὸς μ’ ἐγάπα,
κι’ ὄντὲν ἐπλέρωνα ὁ Θηὸς μ’ ὠργίζου.
- “Ἐχει τὴν ὄρεξη μὰ τὴ μπόρεση δὲν ἔχει.
- “Ὁξω φτεῖ μέσα κατουρεῖ (*γιὰ τὰ δηλώσουν ὅτι μιὰ γυναῖκα δὲν εἶναι καλὴ νοικοκυρά*).
- “Ὁψὲς μιὰ, σήμερο δυὸ (*γιὰ τὰ δηλώσουν ὅτι χρονικόν τι διάστημα εἶναι πολὺ βραχύ*).
- “Α δὲν παινέσης τὸ σπίτι σου πέφτει καὶ σὲ πλακώνει.
- “Ὅπου κρᾶζουνε πολλοὶ πετεινοὶ ἀργεῖ νὰ ξημερώση.
- Κι’ ὁ μακρολαίμης πετεινὸς στὸ ματζιπέτι κρᾶζει (*γιὰ τὰ καταδείξῃ ὅτι χρειάζεται τις ὑποστήριξιν ἔστω καὶ ἂν ἔχη τὰ προσόντα*). (3)
- “Ἀποῦ πεινᾶ ψωμιὰ θωρεῖ κι’ ἀποῦ διψᾶ ποτάμια
κι’ ἀποῦ ᾄχασε τὸ βουί ντου ὄλο μουγκρὲς ἐγροῖκα.
- “Ἡ πεῖνα τρέχει στοὶ γωνιὲς ὡσάν τὴν κουτσουνάρα. (4)
- “Θὰ κάνουνε τὴν πεῖνα μαρέντα (*ἐπὶ πτωχῶν μελλονύμφων*). (5)
- “Ἡκατσέ στὸν πάστο (*ἀμεριμνησία*). (6)
- Σιγά... τὸν πολυέλαιο μὴ σβύσουν τὰ καντήλια (*ἐπὶ ἀτόμων ποὺ ἐξογκώνουν τὰ πράγματα*).
- Τὸ ξυπνο πουλί ἀποῦ τὴ μύτη πιάνεται.
- “Ἀπιαστα πουλιὰ χίλια στὸν παρᾶ.

1. Γαμπᾶς=τὸ χωριάτικο παλτό.
2. Μουργιωμένη=νὰ φορῇ φερετζὲ γιὰ νὰ κρύβεται τὸ πρόσωπό της.
3. Ματζιπέτι=τὸ σαμαράκι τοῦ τοίχου τοῦ ἀδλόγουρου.
4. Κουτσουνάρα=ὑδρορροή.
5. Μαρέντα εἶναι αὐτὸ πού τρῶμε τὸ δειλινό. Κάτι ἐλαφρὸ μέχρι τοῦ δείπνου. Μαρέντα δίδουν καὶ στοὺς ἐργάτες. «“Ὡρα ποὺ κάνομε μαρέντα», γιὰ νὰ προσδιορίσουν τὸν χρόνον. Προβλέπεται λοιπόν, ὅτι οἱ πτωχοὶ θὰ τρῶνε γιὰ μαρέντα τὴν πεῖνα των.
6. Ἐκ τοῦ παστάς. Θέλει νὰ πῆ ὅτι, ὅπως ἡ νύφη μετὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου κάθετα ἀμέριμη καὶ ἀφήνει ἄλλους νὰ περιποιηθοῦν τοὺς καλεσμένους, ἔτσι καὶ ἄτομον τι εἶναι ἀμέριμον διὰ συμβάντα τὰ ὁποῖα τὸ ἀφοροῦν ἀμεσώτατα.

- “Όλα τὰ πουλιά μισεύγουν κι’ οἱ κοπρίτες ἀπομένουν. (1)
 —“Όποιο πουλί ψηλοπετᾶ στὸν οὐρανὸ νὰ φτάξη
 στὰ χαμηλότερα κλαδιὰ τοῦ γράφει ὁ Θῆος νὰ κάτση.
 — Πουλιὰ ὅσαν καὶ πετάξανε τὰ μουῖχες μιλημένα.
 —“Ήσυρε στὰ χέργια ντου τὰ σέρνει ἢ παρασύρα (*ἐπὶ δυστρόπου
 συζύγου*).
 —²Αποῦχει πολὺ πιπέρι βάνει καὶ στοὶ βροῦβες.
 — Νὰ λείπαν τὰ πιπέργια μου νὰ δῆς τὴ μαγιεργιά ντου.
 — Πότε ἴπρόκοψ’ ἡ κερά μας; Τ’ Ἁγιοῦ Λαζάρου τὸ σπερνό.
 —“Όποιος ἀνεκατώνεται μὲ τὰ πτέρα τόνε τρῶν’ οἱ κοῦβοι.
 — Κ’ ὕστερα; πτέρα. Κι’ ἄλλοι στὸ τεφτέρι καὶ τὸ τεφτέρι στὸν
 ὄντᾶ καὶ ποιὸς δὰ πᾶ τὸ φέρη;
 — Τὸ παιδί σου πάντρεψες; γείτονά σου τῶκαμες.
 Κι’ ὄι κοντογείτονα, μόνο μακρογείτονα.
 — Τοῦ παιδιοῦ μου τὸ παιδί σὰν τὸ μέλι ἴναι γλυκύ.
 — Παπᾶ παιδί διαόλου ἴγγόνι.
 — Μικρά παιδάκια μικρά μαχαιράκια.
 — Παιδί καὶ γουρούνι κι’ ὡς τὸ μάθης.
 — Ὁ Κουζουλὸς Παπᾶς, ἀπουντανήτονε διᾶκος τῶχε.
 — Μουδὲ σὺ Παπᾶ κουκιὰ μουδὲ γῶ σκαλιστικά.
 — Στραβὸς Παπᾶς θὰ τονὲ θάψη (*ἐπὶ γερόντων ποὺ ἀσθενοῦν μὲν
 ἀλλὰ δὲν πεθαίνουν. Ἡ φράσις εἶναι μᾶλλον ἐχθρική*).
 —“Άλλοι Παπάδες ἤρθανε κι’ ἄλλα χαρθιά βαστοῦνε.
 —³Αποῦ δὲν πονεῖ γοργοσιβάζεται.
 — Τᾶκαμε στὸ πενηντάρι (*ἐπὶ δειλῶν*).
 — Τᾶκαμε στὴν πύργια
 — Στὸν κόσμον τρία πράγματα δὲν κάνουνε στὸ σπίτι
 δυὸ κούνελοι, δυὸ πετεινοὶ καὶ πεθερὰ καὶ νύφη.
 — Μοῦδὲ καλὴ μοῦδὲ κακὴ μοῦδὲ πηλένια πεθερὰ. (2)

1. Κοπρίτες=σπουργίτες. Ἡ ὀνομασία ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ σπουργίτες σκα-
 λίζουν τὴν κοπριά. Πύργια=χωνί.

2. Μιά φορά ἦτανε μιὰ γυναῖκα καὶ δὲν εἶχε πεθερὰ. Ἐγροῖκανε τοὶ
 ἄλλες γυναῖκες πὼς ὄλο παραπονέματα εἶχανε μὲ τοὶ πεθερᾶς τως, λέει,
 αὐτὲς φταῖνε. Νὰ κάμω θέλω γῶ μιὰ πηλένια πεθερὰ νὰ τὴν ἔχω, νᾶχω καὶ
 συντροφιά. Ἦκαμε λοιπὸν μιὰ πηλένια πεθερὰ καὶ τὴν ἤβαλε στὸ ράφι.
 Πρῶι καὶ βράδου ἐπήγαίνε κι’ ἐστέκουνταν ὀμπροστά τῆς καὶ τῆλεγε ἴντα
 εἶχενε ἀκουστά ὄλη τὴν ἡμέρα, τῆκανε καὶ τὰ παράπονά τῆς μὲ τὸν ἄν-
 τῆς, καὶ περνούσαν’ οἱ μέρες. Μιά ταχυνή, ἐκεῖα ποὺ τῆλεγε τὰ χαμπάρ-
 για πὼς ἐπόθανε ἡ γρηὰ γειτόνισα, κι’ ἡ νύφη τῆς, γιὰ νὰ ξεδακρῶση, ἡ-
 κοβγε στὸ μπουτπάκι κρομμύδια κι’ ἤτριβγε τὰ μάθια τῆς, πέφει ἡ πεθε-
 ρὰ καὶ χτυπᾶ τῆ σιὴν κεφαλὴ καὶ τρέχανε αἵματα. Τότες ἡ νύφη εἶπενε·
 «μωρὲ νὰ μὴν ἔχης μοῦδὲ καλὴ μοῦδὲ κακὴ μοῦδὲ πηλένια πεθερὰ».

- Κλαίει τὴν πεθερά τζη (ἐπὶ νεανίδων πὸν κλαῖνε χωρὶς λόγῳ).
- Ὅποιος ζῆ πολλά μαθαίνει, ὅμως καὶ πολλά παθαίνει.
- — Πᾶσα νεις τὸν πόρδαρό ντου μηλοκῦδοно τὸν ἔχει.
- Μὲ τσί πορδὲς αὐγά δὲ βάφουνε.
- Ἄμε νά ξῆς προβιὲς (ἐπὶ ἀτόμων ἀνικάνων πρὸς σοβαρὰν ἔργασ.).
- Πᾶς νά πῆς καὶ λέσι σου.
- Περασμένα ξεχασημένα.
- Παντοῦ τὰ πάντα.
- Πίσω βράζουν τὰ ζουμιὰ [τὸ μέλλον ἄδηλον].
- Λίγο πρᾶμμα καὶ πολλὴ ἀγάπη [λέγεται διὰν στείλη τις δῶρον].
- Παρὰ πρωτῆτερὰ θελε. (1)
- Πλειὰ ἴν' οἱ μέρες παρὰ τὰ λουκάνικα.
- Ἄποῦ θέλει νά πηδήξη πρέπει καὶ νά σοντηρήξη.
- Ἔτσι δὰ παραλοῖζει ὅποιος δῆ ὄντὲ δὲν ὀρπίζει.
- Κάθου πρᾶμμα μου στὸν τόπο σου κι' ἀμάχη μὴ μοῦ φέρης.
[δηλοῖ ὅτι δὲν πρέπει νά δανείζουμε τὰ ἀντικείμενα τοῦ σπιτιοῦ].
- Παρηγοριά στὸν ἄρρωστον ὥστὸ νά βγῆ ἡ ψυχὴ ντου.
- Τὸν ἦκαμε κι' ἐστάθηκε μὲ τὸν ἕνα μπόδα [τὸν ἔβαλε σὴν θέσι
του].
- Ὅποιος πλουσεύγει μὲ τὸ νοῦ ὀγλήγορα φτωχαίνει.
- Ὁ πλοῦσος ἔχει τὴν τιμὴ ἂ ζῆ κι' ἀνὲ μποθάνη.
- Κι' ἀπ' τὴν ξερὴ πέτρα βγάνει νερὸ [ἐπὶ ἀξιωτάτων ἀτόμων].
- Πολλὲς φορές πάει τὸ σταμνὶ στὴ βρύση μὰ μιὰ πάει καὶ δὲ
γυρίζει.
- Τοῦ κόσμου τὸ περίγελο τὸν κόσμο περιπαίζει.
- Τὸ περγέλιο δὲ γερνᾷ μόνο στέκει καὶ γελᾷ.

1. Μιὰ φορὰ ἔτονε δυὸ συντέκνοι κι' εἶχανε πολλὴ φιλία. Ὁ ἕνας εἶ-
χενε πολλὰ παιδιὰ κι' ὁ ἄλλος μόνο δυὸ. Μιὰ φορὰ ἐπῆγε αὐτὸς ἀποῦχε
τὰ λίγα παιδιὰ ν' ἀποσπερίση στοῦ συντέκνιου ντου καὶ τρώγανε. Σὰν ἐ-
ποφάγανε, ὁ πατέρας εἶπενε στὰ παιδιὰ ντου «ταξίν», καὶ τὰ παιδιὰ ἐκα-
ληρυχίσανε καὶ πήγανε νά κοιμηθοῦνε, χωρὶς δεῦτερο λόγο. Αὐτὸ ἄρεσε
πολὸ τοῦ μουσαφίρη. Σὰν ἐπεράσανε μέρες, ὁ κουμπάρος ποῦ εἶχε τὰ πολ-
λὰ παιδιὰ ἐπῆγε κι' αὐτὸς νά βεγγερίση στοῦ κουμπάρου ντου Ἐτρώγανε
κι' ἐκεῖνοι, καὶ σὰν ἐποφάγανε εἶπε ὁ νοικοκύρης στὰ παιδιὰ ντου «ταξίν».
Τὰ παιδιὰ μουδὲ δὲν ἐκούνησαν ἀποῦ τὸν τόπο ντως, καὶ ὁ πατέρας τως
τῶς ἐξανάπενε «ταξίν» μὰ πάλι τὰ ἴδια. Τὸ αἶμα ντου ἐβγήκανε τοῦ κα-
κομοῖρη στὴν κεφαλὴ ντου νά τονὲ πνίξη, ἀποῦ τὰ παιδιὰ ντου ἤτονε μπου-
νταλάδες καὶ δὲν ἐκαταλαβαίνανε ἴντα τῶς ἤλεγε. Τότες ὁ κουμπάρος τοῦ-
πενε: «Ἄν συντεκνέ μου, πάρα προιτήτερὰ ἔθελε». Ποῦ σημαίνει, πὼς ἡ διδασκαλία
τῶν παιδιῶν πρέπει νά γίνεται ἀπὸ μικρὴ ἡλικία, νά καλομαθαίνουν ὅταν
εἶμαστε χωρὶς συντροφιά, γιὰ νά μὴ μᾶς ντροπιάζουν μπροστὰ στοὺς ξένους.

- Δέν κάνει ἡ παρασθιά ντου ἄθο [ἐπὶ ἀεικινήτων ἀτόμων].
- Πιάσ' τὸν ἕνα χτύπα τ' ἄλλοιοῦ [ἐπὶ συγκρίσεως μεταξὺ δύο ἀτόμων].
- Πιάνει τὴν μιὰ κοῦδα καὶ σκεπάζει τὴν ἄλλη [ἐπὶ πτωχῶν].
- Τὸ πείσμα φέρνει πρήσιμα.
- Πέ μου ποιὸς σ' ἔδειρε κι' ἐγὼ κατέχω πόσες ἡφας.
- Τὴν ἔχει τὴν πετρά [ἔχει μιὰ ἀλαφράδα στὸ μυαλό].
- Πέτρα τρυπημένη στὸ σοκάκι δέν πομένει.
- Πότε πῆττα καὶ τυρὶ πότε πῆττα μοναχή.
- Σύντεκε κι' ἀνὲ μιλοῦμε συχνογύριζε τὴν πῆττα.
- Ἄπο κειὰ πέρασε μὰ δέν ἤγγιξε.
- Θαρρεῖς ἐδὰ καὶ τὰ προυκιά τὴ φέρνουνε τὴ μοῖρα ;
- Τὰ πάχη μου τὰ κάλλη μου κι' ἡ γειά μου ἡ ὁμορφιά μου.
- Τὴν παληά ντου δὰ βα ιτῶ ; [ἀδιαφορία]. (1)
- Πολυτεχνᾶς, ἐρημοσιπιᾶς.
- Τὸν πόνο μου μὴ δίδη ὁ Θηὸς μουδὲ τοῦ σκύλου ποῦ γαβγίζει στὸ σοκάκι.
- Τὸν προξενητὴ δέν τονὲ δέρνουνε.
- Τὸ καλὸ παπούτσι κάνει καὶ καλὸ κλαπούτσι [λέγεται γιὰ τοὺς ὁμορφόγερους].
- Πνίγεται σὲ μιὰ κουταλιά νερό.
- Ἐλα παποῦ μου νὰ σοῦ δείξω τὰ γονεϊκά σου.
- Καλλιὰ νὰ στάση παρὰ νὰ κοπή.
- Ἄποῦχει πρᾶμα ἔχει το, κι' ἀποῦ τὸ βλέπει τρώει το.
- Ἄποῦ πορπατεῖ μαζώνει κι' ἀποῦ κάθεται μαργώνει.
- Οἱ πονηροὶ φάγαν τὸν κόσμο.
- Οἱ πολλοὶ στὴ δουλειά. Μὰ καὶ στὸ φαῖ ; Εἶπα ἄς ποῦν κι' ἄλλοι.
- Ἡ μακρὰ μὲ τὸν κοντὸ πάει σὰν τὸν πατασμό.
- Παστρικὴ σὰν τσ' ὄρνιθας τὰ πόδια [ἐπὶ κακῆς νοικοκυραῖς].
- Εἶπα σου παραβολικά μὰ σὺ δέν ἀγναντίζεις.
- Μουδὲ πρικὺς καὶ ρίξου σε, γλυκὺς καὶ φάσουσί σε [συνώνυμον πρὸς τὸ πᾶν μέτρον ἄριστον].
- Παρὰ ὀλότελα πεζὸς ἄς εἶν' καὶ στὸ καλάμι.
- Πρασόφυλλο πρασόφυλο ἤφανα τὸ πανί μου καὶ ἔχω καὶ τὸν ἄντρα μου καὶ δέν πονεῖ ἡ ψυχὴ μου. (2)

1. Τὴν παληά του ἀπαγόρευση. Ἐπὶ ἀτόμων ποῦ ἔχασαν τὴν κοινωνικὴν των θέσιν καὶ κατὰ συνέπειαν ἀτονοῦν οἱ διαταγές τους.

2. Ἐκ τοῦ μύθου : Ἦτανε μιὰ φορὰ δύο γειτόνισες, ἡ μιὰ προκομμένη καὶ ἀνυφαντοῦ, ἡ ἄλλη βαρεσαροῦ καὶ δέν ἐκάτεχε παρὰ νὰ χτυπᾷ μιὰ δ-

Ρ

- Σὲ περίμενα σὰ ρόδο στὸ μεντήλι.
 — Ἄν εἶναι ρόδο θ' ἀθίση.
 — Ἐχει ροῦχα στὸν τράφο [ἐπὶ ἀτόμων ποῦ ἐλπίζουν ματαίως].
 — Ὅποιος φυλάσσει τὰ ροῦχα ντου ἔχει τὰ μισά.
 — Ἀποῦ ντά σ' ἐγνώρισα δὲν ἤκαμ' ἡ ψυχὴ μου ραχάτι.
 — Δεῖξε μου τὴ ράχη σου νὰ μετρήσω τὸ μπόϊ σου [ἐπὶ ἀνεπιθυμήτων].
 — Στὸ ράφι ποῦ θὰ κάτσης κούνιε καὶ τὰ πόδια σου [ἐπὶ νεανίδων ποῦ δυσκολεύονται στὴν ἐκλογή τοῦ γαμβροῦ].
 — Ρώτηξε τὸν ἀδερφό μου τὸν ψωματάρη.
 — Ἐχει ρολόϊ στὴ μέση μᾶχει καὶ στὴν κεφαλῇ; [ἐπὶ συνουκισίων διὰ ζητοῦν πληροφορίες γιὰ γαμβρὸ πλουσιόπαιδο].
 — Ἡ ρίζα σέρνει τὸ κλαδί καὶ τὸ κλαδί τὴ ρίζα [δηλοῖ ὅτι τὰ παιδιά θὰ ὁμοιάσουν τοὺς γονεῖς].
 — Δὲ σηκώνει τὸ ρύζι μου νερὸ [δηλοῖ ὅτι τίς ἔχει φθάσει εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον ἀντοχῆς].
 — Τσ' ὀμορφης δῶσε ριζικὸ μὰ ἡ γιάσκημη βαστᾶ το στὸν ὕπνο τζης στὸ ξύπνιο τζης στὸν πόδα τζ' ἀποκάτω.
 — Δὲν τὸ θέλω γὰ τὸ ρύζι καὶ στὰ δόδια μου καθίζει [ἐκ τοῦ ὅτι ἡ γάτα δὲν τρώει τὸ ρύζι, λέγεται μεταφορικῶς ἐπὶ προσώπων ποῦ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνουν τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό].
 — Μ' ἕνα ρόδο φίλο κάνεις, μ' ἕνα λόγο τονὲ χάνεις.
 — Κακὴ δουλειά 'ν' ἡ ρόκα! [διὰ νὰ δηλώσῃ τὸ δύσκολον τῆς ἐκτελέσεως πράξεώς τινος].

λιὰ τὸ πέταλο τοῦ τελάρου. Ὁ ἄντρας τῆ προκομένης ἐφόργιενε πάντα ὀμορφες βράκες, καμωμένες μὲ πανὶ ποῦ τοῦφαινε ἡ γυναῖκα ντου. Ὁ ἄντρας τῆ βαρεσάρας ὄλο μπαλωμένες βράκες ἐφόργιενε. Μιὰν ἡμέρα τῶκαμε παράπονο τῆ γυναίκας του, λέει «αὐτὸ στενοχωρᾶσαι ἄντρα μου; ἐγὼ θὰ σοῦ φάνω μιὰ ὀμορφη βράκα, ἴδια κι' ἐπαράλλαχτη σὰν τοῦ γείτονα». Ἐσηκώθηκε καὶ πῆγε στῆς ἀνυφαντοῦς καὶ τὴν ἐρώτηξε σὰν πόσα θέλει γιὰ νὰ τῆ φάνη μιὰ βράκα. Λέει: «ὁ ἄντρας σου θὰ τὴ βάλῃ, τὸν ἄντρα σου θέλω νὰ μοῦ δώσης». Λέει: «Ὁ Θεὸς δὲν τῶπενε, ἀμοναχὴ μου θὰ τὴ φάνω κι' ὡς βγῆ». Ἐπῆγε στὸ σπίτι τζη, ἐδιᾶστηκε, ἐπεραμάτησε κι' ἤρχιξε νὰ φαῖνη, μὰ πῶς νὰ τὸ ξετελέψῃ; ἐβαργιούντανε. Πιάνει καὶ βρίσκει ἕνα πρασόφυλλο καὶ τῶκαμε μέτρο. Κάθα ταχυνὴ ἀποῦχε ὄρεξη, ὕφαινε ἀπὸ ἕνα κομμάτι πανὶ ἴσαμε τὸ πρασόφυλλο κι' ὕστερα τὸ παράθηνε. Ἀπῆς ἐξύφανε, ἐβγῆκε στὸ παραθύρι καὶ φώνιαξε τῆ γειτόνισας: «Πρασόφυλλο πρασόφυλλο ὕφανα τὸ πανὶ μου καὶ ἔχω καὶ τὸν ἄντρα μου καὶ δὲν πονεῖ ἡ ψυχὴ μου».

Σ

- Τοῦ συντέκνου μας ὁ σκύλλος σύντεκνός μας εἶν' κι' ἐκεῖνος.
  - Τὸν ἐπόβγαλε σὰ σκύλλο ἀποῦ τ' ἀμπέλι.
  - Γυρίζ' ὄλημερις σάν τοῦ Πιπᾶ τὸ σκύλλο.
  - Σκύλλος δὲν πίνει στὴ γούρνα ντου νερό.
  - Θέλει τὸ σκύλλο χορτασμένο καὶ τὸ ψωμί ἀλάκερο.
  - Ἐμπᾶτε σκύλλοι ἀλέσετε κι' ἀλεστικά μὴ δώσετε.
  - Καὶ τοῦ κούντουρου σκύλλου κολλᾶ ὄρᾳ [*ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὁποῖα δυσοφημίζουσι ἢ παρὰνομοιάζουσι*].
  - Περνοῦνε σάν τὸ σκύλλο μὲ τὸν κάτη (*διχόνοια*).
  - Σκύλλο ἔποῦ γαβγίζει μὴ τονὲ φοβᾶσαι.
  - Ἡῦρανε τὸ χωργιὸ δίχως σκύλλο καὶ πορπατοῦνε δίχως βέργα.
  - Σὰ σκῶσ' ἡ σκύλλα τὴν οὐρά τζη ὅλοι σκύλλοι πᾶ(ν) κοντά τζη.
  - Ἐγὼ ἔπεμπα τὸ σκύλλο μου κι' ὁ σκύλλος τὴν ὄραν το.
  - Σάν κάμ' ὁ σκύλλος τὸ λαγὸ σύντεκνο καὶ κουμπάρο [*δεικνύει τὸ ἀδύνατον*].
  - Ἄπ' τὰ σῦκα ἴσαμε τὰ σταφύλια.
  - Νᾶχαμε κι' ἴντα νᾶχαμε ; σαράντ' αὐγὰ σφουγγᾶτο καὶ μιὰ χειρομυλόπηττα σάν τ' ἄλωνιοῦ τὸν πάτο.
  - Ἄκριβὰ ἔναι τὰ σφουγγᾶτα ντου [*φιλαργυρία*].
  - Νὰ σὲ ξεμιστεύγη ὁ Θεὸς ἀπὸ σπανὸν ἄντρα κι' ἀπὸ τριχιανὴ γυναῖκα.
  - Μὰ εἶδα γὼ πολλοὺς σπανοὺς μὰ εἶχαν καὶ ποῦ καὶ τρίχα.
  - Τοῦ κόσμου ἡ σούρα τρεῖς ἡμέρες κι' ἡ δική μου τέσσερις [*ἐπὶ προσώπων ἀδιαφορούντων γιὰ τὶς καταλαλιές*].
  - Ἡ σούρα τζη ἔφταξε ἴσαμε τ' Ἄγιοῦ Μηνᾶ τὸ καμπανεργιό.
  - Ὅντὲ σουρεύγουνε μὴ σουρεύγης κι' ὄντὲ διαλαλοῦνε νὰ μὴ φοβᾶσαι.
  - Ὅ,τι σπείρης θὰ θερίσης.
  - Ἐκειὰ ποῦ δὲ σὲ σπέρνουνε πᾶς καὶ ξεφυτρώνεις.
  - Ἄλλοι σπέρνουν καὶ θερίζουν κι' ἄλλοι τρῶν καὶ χαχαρίζουν.
  - Ὅλοι γυρεύγαν τὸ σεισμὸ κι' ὁ μαραγκὸς γυναῖκα.
  - Ἦπεσε τὸ σφουγγάρι καὶ τὸν ἐπλάκωσε [*ἐπὶ ἀτόμων ἐπισφαλοῦς ὑγείας*].
  - Στόμα ἔχει καὶ μιλιὰ δὲν ἔχει.
  - Ποῦ νὰ βρῆς χίλια στούμπουρα νὰ φράξης χίλια στόματα [*ἢ φήμη εἶναι ταχύπτερος*].
  - Ἄπὸ ἓνα στόμα βγαίνει καὶ σὲ χίλια μέσα μπαίνει.
- στούμπαρα=πώματα.

- “Οποιος κάτση μὲ στραβὸ τὸ πρωὶ ἀλλοιθωρίζει.
- Σπίτι ὄσο χωρεῖς, τόπο ὄσο θωρεῖς.
- Σπίτι μου σπιτάκι μου πορδαλιστηράκι μου.
- “Ἄς εἶν’ ὄξ’ ἀπ’ τὸ σπίτι μου κι ὄς εἶναι τ’ ἀδερφοῦ μου.
- Τὸ σπίτι σου ζεμπέρωνε (1) τὸ γείτονά σου μὴν κακοφορᾶσαι.
- “Ἐβγα ποῦ τὸ σπίτι σου νὰ ξεγιβεντιστῆς κι’ ἔμπα στὸ σπίτι σου νὰ ποσορευτῆς [δηλοῖ ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγωμε τὰ δανεικὰ πράγματα].
- —“Οποιος δὲν ἔχει σπίτι δὲν ἔχει μουδὲ πίστι.
- Κάθα νεῖς στὸ σπίτι ντου κουτσουλιὰ στή μύτη ντου.
- Τονὲ σφαλιζ’ ἢ πόρτα μου σὰ γάϊδαρο τὸν ἔχω.
- Νὰ μὴν ἐμοιάζανε δὲν ἐσυμπεθεριάζανε.
- Σάν τὸ πρώτο μου στεφάνι εἰς τὸν κόσμο δὲν ἐφάνη.
- Σκολαρίκι τῶδεσε [τὸ πῆρε στὰ σοβαρά].
- Στάλα καὶ στάλα τὸ νερὸ τὸ μάρμαρο τρυπᾶ το (δηλοῖ ὅτι ὁ ἐπιμένων νικᾷ).
- Ἐγούγια ντου ποῦ δέχεται σκουτελικὸν ἀπ’ ὄξω. (2)
- Ἀπὸ στενὸ τόπο θὰ βγῆ ἡ ψυχὴ μου (εἰς περιπτώσεις καθ’ ὅς ἀρνεῖται τίς νὰ εἶπῃ τι εἰς βάρος ἄλλου).
- Τὸν ἦβαλε στὰ κακὰ στενὰ (ἐκβιασμός).
- Τὰ σάλια ντως τρώνε (ὑπερβολικὴ φιλία).
- Τὰ σιμμισικά νᾶταν καλὰ θελὰ δίδουνε καὶ τοῖ γυναῖκες.
- Σκορδοκαῖλα μ’ ἔπιασε (ἀδιαφορία).
- Σήμερα ’ν’ τοῦ νοῦς αὔριο τ’ ἄλλου (ἡ τύχη εἶναι κοινή).
- Στὴν μπάντα μὴ σὲ πατήση τὸ βουῖ μας. Ντὰ ποῦντο; Στὴ Στεία πάει νὰ τὸ φέρῃ ὁ ἀφεντάκης μου (ἐπὶ ἀτόμων τὰ δλοῦα ἐπαίρονται πρὶν ἀκόμη ἰδοῦν τὸ ἀποτέλεσμα).
- Ἀπ’ ἀσιγανὸ μποταμὸ ψηλὰ τὰ ροῦχα σου.
- Στόλισε καὶ τὸν κούτσουρα νὰ δῆς τὴν ὁμορφιά ντου.
- Στολίσου γρά κι’ ἀπόμεινε.
- Χαρᾶς τον ἀποῦ στολιστῆ κι’ ὕστερα ν’ ἀπομείνη.
- Ἡ στράτα νὰ μυρίζη καβαλίνα (δηλοῖ ὅτι ἐπιθυμεῖ τις καλύτερα τὰ παλαιὰ ἤθη).

1. Ζεμπερώνω=κλειδώνω. Κακοφοροῦμαι=ὕποπτεύομαι.

2. Σκου·ελικόν=εἶναι ἕνα πιτάκι φαγητὸ ποῦ δίνουν ζεστὸ ζεστὸ στὴ γειτόνισα γιὰ νὰ δοκιμάση Ἐδῶ ἐν.οεῖ ὅτι ὁ καθεὶς πρέπει νὰ φροντίζη γιὰ τὸν ἑαυτό του.

- Γιά τὴν καινούργια στράτα τὴν παληὰ νὰ μὴ τὴν ἀνεγυρίζης.
- Σκίσου γῆς νὰ πάω κάτω (διὰν μένη τις κατάπληκτος ἀπὸ γεγυγὸς ποὺ τοῦ προκαλεῖ ὄνειδος).
- Σκότωνα κουζουλοὺς πλέρωνε τζερεμέδες. (1)
- Ὡσάν τσι σαραντάπηχους εἶναι μακρὰ ἡ κερά μου (εἰρωνικῶς γιὰ τις ψηλές).
- Στεσὸ δὲν ἔχει (ἐπὶ αἰτόμων τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν γνώμην σταθεράν).
- Τὸ σκατό ντου κάνει κόμπο (φλαργυρία).
- Σέ, κι' ὄντε πᾶμε (ἐπὶ αἰτόμων τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἐνεργητικότητα).
- Βγάλε τὴ σκούφια σου καὶ χτύπα μου (διὰν δὲν ἀποδέχεται τις τὴν μομφὴν ποὺ τοῦ ἀποδίδει ἄλλος).
- Κουζουλὸς φορεῖ τὴ σκούφια σου (δηλοῖ ὅτι ἄτομόν τι δὲν εἶναι καὶ τόσο σοβαρόν).
- Ἄποὺ σκοντάψη τό ταχὺ ὄλημερνίς σκοντάφνει.
- Τὴ Σκάρπαθο κατέχει.
- Δὲν εἶναι δὰ κι' ἀπ' τὸ σκαμνὶ τσῆ Πόλης !
- Σερνάμενοι κουνάμενοι καὶ κουρνολαγαράτοι (λέγεται διὰν πάει κάπου μαζεμένη ὄλη ἡ οἰκογένεια).
- Συχώρεσέ μου κατρουλοῦ νὰ πᾶ νὰ μεταλάβω καὶ ὅτινα γιαγύρω γὼ ξέρω ἴντᾶ θὰ σοῦ κάμω.
- Ὡσάν τὸ σκλάβο δούλευγε καὶ σάν τὸν ἄρχο γεύγου.

Τ

- Μ' ἤβγαλε σάν τρίχ' ἀποὺ τὴ ζύμη (ἐπὶ ἀποκληρωθέντων).
- — Τοῦ τεχνίτη ἢ γυναῖκα ὦρα νὰ πεινάση, μέρα δὲν πεινᾷ.
- Τὸ τσιράκι ξεπέρασε τὸ μᾶστορα.
- Τέχνη θέλει τὸ πριγιόνι, κι' ἀποὺ τὸ κρατεῖ νὰ ἴδρῶνη.
- Παληὰ μου τέχνη κόσκινο.
- Τύχη εἶναι τὰ ντουβάργια. Δὲν εἶναι τύχη μόνο τοῖχοι.
- — Τὸ δὲ σοῦ τρέχει μὴν τὸ ξετρέχεις.
- Ὁ ταχυνοσηκωμένος εἶναι πάντα κερδεμένος.
- Ὅπ' ἀκούσης μέγα τρύγος ἔπερνε μικρὸ καλάθι.
- Τρώγω καὶ τρώει με (ἀδημονία).
- Ἄλλοῦ ὁ τράγος κι' ἄλλοῦ τὰ γένεια ντου.
- Ἄποσπéρας μὲ τὰ τούρτουρα, ταχυτέρου μὲ τὸν ἄγκουρα. (2)

1. Τζερεμέδες=πρόστιμον.

2. Προῆλθεν ἐκ τοῦ μύθου: Ἡ γρηὰ ἢ μοναντόντα ἐρέχτηκεν ἕναν ἄγκουρα (νέο) καὶ τὸ θαρρεύτηκε τοῦ γείτονά τζη. Αὐτὸς ἤτονε μαιολιά χω-

- "Ἡφυγ' ἡ τοῖπα ᾿που τῆ μούρη ντου (ἔχασε τὴν αἰδῶ).
- Τρέμ' ἡ χέρα ντου (ἐπὶ φυλαγύρων).
- Ἀπὸ τροζὸ καὶ μεθυσμένο μαθαίνεις τὴν ἀλήθεια.
- Στὸν τάφο ντου θὰ τὰ πάρη; (ἐπὶ φυλαγύρων).
- Κι' οἱ τοῖχοι ἔχουν αὐθιά.
- Στεῦ τουφεκιοῦ τὴν μπούκα τὸν ἔχει.
- Ταχυὰ ταχυὰ στὸν αὐλακα κι' ἀπὸ νωρὶς στὸ Σταῦλο.
- "Ἡφιαξες στὴ τροῦλα τοῦ Σαββάτου (ἀκαίρως).

Υ

- Ἀπομονὴ στὸν ἄθρωπο εἶναι μαργαριτάρι
κι' ἀποῦ μπορεῖ καὶ τὴν κρατεῖ ἀποῦ τὸ Θεοῦ ᾿χει χάρι.
- Ὁ ὕπνος θρέφει τὸ μωρὸ κι' ἡ μαγεργιά τὸ γέρο.
- Τὴν ὑγεία σου παρακάλιε.
- Ἡ ᾿γεία τ' ἀσφαλίζει ὄλα.

Φ

- Ἀπὸ φτωχοῦ μὴ δανειστής καὶ πάρη σ' ἀξωγύρου.
- Ἡ φτώχεια θέλει διάνεψη (Δηλοῖ διὲ ἄν κανένας φτωχὴν ἀποτό-
μως δὲν πρέπει νὰ τὰ χάνη, ἀλλὰ νὰ ἀνασκουμπώνεται γιὰ νὰ βολέψη τὴν
κατάστασι).
- Ὁ φτωχὸς φτωχὴν ἐπήρε κι' ὁ Θεὸς τοὺς ἐκυβέρνα.
- Ἀφερὴ μου γειὰ σου φχιοῦ σου (λέγεται εἰρωνικῶς στὴ θέσι τοῦ
μπράβο). (1)
- Ὡσάν τὴν τρίπυρη φωθιά κόκκινος.
- Μοῦβουλε τὴ φοῦρκα στὸ λαιμὸ (ἐκβιασμός). (2)
- Ὅπου φτάνει ἡ χέρα σου κρέμα τὸ καλάθι σου.
- Τοῦ φαφούτη τυχαίνει στὸ παξιμάδι.
- Εἶναι φιλὶ κλειδί (μεγάλη φιλία).

ρατατζῆς καὶ τοῖπενε πὼς τῶπενε τοῦ νέου, καὶ πὼς ὁ νέος ἐδέχτηκε μὰ
μὲ μιά συμφωνία: «νὰ κοιμᾶται ἡ γρά τὰ βράδουα τοῦ Μαρθιοῦ στὸ δῶμα»
γιὰ νὰ τοῦ ἀποδείξη τάχατες πὼς εἶχε δύναμη καὶ πὼς ἦτονε ἄξια νὰ πά-
ρη νέον ἄντρα.

Ἔτσι ἡ γρηὰ κάθε βράδου στὸ δῶμα. Τὴν τελευταία βραδυὰ τοῦ Μάρ-
τη τὸ ἀπόι ἦτονε ἀυπόφερτο. Ἡ γρά ἐκρύωνε, ἀμὰ ἤθελε νὰ κάμη καὶ καε-
ρέτι τοῦ ἀπατοῦ τῆς καὶ εἶπε «ἀποσπέρας μὲ τὰ τούρτουρα μὰ ταχυτέρου
μὲ τὸν ἄγκουρα». Ὁ γείτονας ἐπαραφύλαγε καὶ τὴν ἤκουσε κι' ἐγέλασε μὰ
τὴν ταχυνὴ ἤβρενε τὴν κακομοῖρα τὴ γρηὰ κρυγιά καὶ ντρέτη.

1. Ἀφερίμ=τουρκιστὶ μπράβο σου. Φχιοῦ=λέξις ὕβριστικὴ (ἴσως προ-
έρχεται ἀπὸ λέξιν ξενικὴν), αἰσχος σου.

2. Φοῦρκα=τὸ σκοινὶ τῆς κρεμάλας. τροζὸς=τρελλός.

- “Όπου δῆς πολλή φιλιά δέξου και πολλή κακιά.
 —“Ἡ φιλιά στὸν τόπο τζη (1)
 — Σὰ δὲ θέλω νὰ σὲ φιλήσω μύξες σάλια σὲ γεμίζω.
 — Φίλο δικιμαζόμενο σὰν τονὲ δικιμάσης
 ἀπὸ μακρὰ χαιρέτα τον κι’ ἀμάχη μὴν τοῦ πιάσης.
 —³Αγάπα τον τὸ φίλο σου μὲ τὰ ἐλατιώματά ντου.
 — Μηδὲ συχνιὰ στοῦ φίλου σου κι’ ὁ φίλος βαρεθῆ σε.
 — Μὴν κάνης φέδε τῶν ἀντρῶς τῶ διμυρω γαϊδάρω (2).
 — Φίλοι οἱ γιοχθροῖ μου γίνανε, κι’ οἱ γεδικοί μου ξένοι (δηλοῖ
 ὅτι ἐπίοτε ζηλοτυποῦν οἱ συγγενεῖς γιὰ τὴν πρόουδον συγγενοῦς τῶν).
 — Δὲν ἤῤρα φίλο μπιστικό, μηδ’ ἀδερφὸ καλιά ντου,
 σὰν τὸ σπαθάκι μ’ ἀδερφὸ, σὰν τὸ πουγκί μου φίλο.
 — Φίλε μου στὴν ἀνάγκη μου και ὄχι στὴ χαρά μου.
 — Μιὰ τοῦ φίλου, δυὸ τοῦ φίλου, μὰ τσί τρεῖς κακὴν του μούρη.
 —²Αναμεσὸς σὲ δυὸ φιλω, μηδὲ φίλος μηδ’ ἐχθρός.
 — Νὰ σοῦ φτύξω νὰ μὴ σὲ φταρμίσω (εἰρωνικῶς).
 — Ἡ φωθιά ντρετώνει τὰ στραβά ξύλα.
 — Φοβέρα θέλουμε κι’ οἱ ἄγιοι νὰ θαματουργοῦνε.
 — Μὰ τῶν ἐννήα τὸ φαητὸ οἰκᾶ τσι και τσί δέκα.
 — Τὸ φαητὸ δὲν ἔχει ἐντροπή (3).
 — Τὸ πολὺ φαῖ σὲ ᾔγκώνει, και τὸ λίγο σὲ λιγώνει.
 * —²Ελίγα λίγα φάε πιέ, κι’ ἀνέγνοιαστα κοιμήσου.
 — Αὐτοῖ εἶναι ἕνα φάε κι’ ἕνα πιέ (ὕπερβολικὴ φιλία).
 — Φάε γούνα μου πιλάφι (δηλοῖ ὅτι τὰ φορέματα ἐλκύουν τὸν σεβασμὸν).
 — Φαῖ δὲν εἶχαμε νὰ φᾶμε, και ραπανάκια γιὰ τὴν ὄρεξη.
 —³Ἡφα³ ἢ φακὴ τὸ λάδι κι’ ἐκατάπιεν το και πάει.
 — «Φάε σύντεκνε τυρί», λέει «θωρῶ το» (4).

1. *Εμμεσον παράπονον πρὸς φίλον διὰ μὴ πραγματοποιηθὲν αἴτημα.

2. Φέδε=ἐμπιστοσύνη.

3. Στὴν Κρήτη, ὅταν σὲ καλέσουνε νὰ φᾶς, ἢ τοὺς βρῆς ἀπάνω στὸ τραπέζι, ὑποχρεοῦσαι νὰ φᾶς χωρὶν νὰ ντρέπεσαι.

4. Προῆλθεν ἐκ τοῦ μύθου: Δυὸ σύντεκνοι ζοῦσανε σὲ ἄλλο χωργιὸ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Συχνὰ ὅμως ἐκονεύγανε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, και ἦσανε πολὺ ἀγαπημένοι, ἀν και ὁ ἕνας ἦτανε τζιγκούνης και ὁ ἄλλος φαγάς. Μιὰ φορὰ ὁ τζιγκούνης ἐπαρουσίασε ἀπάνω στὸ τραπέζι ἕνα ἀλάκερο γουλιδι τυρί, ψωμί φέτες, χωρὶς νὰ βάλῃ μαχαίρι στὸ τραπέζι. Τότε ὁ μουσαφίρης ἔτρωγε ξερὸ τὸ ψωμί. Λέει τότε ὁ τζιγκούνης: «Φάε σύντεκνε τυρί», λέει: «θωρῶ το». Ἐπέρασε καιρός. Και πάλι ὁ τζιγκούνης ἐφιλοξένησε τὸν σύντεκνὸ ντου. Αὐτὴ τὴ φορὰ εἶχε βάλει στὸ τραπέζι τὸ τυρί ὀλόκληρο και σ’ ἕναν κιασὲ μερικὲς ἐλλές. Ὁ φαγάς ὅμως αὐτὴ τὴ φορὰ ἐκράθιενη στὴν τσέπη ντου ἕνα μαχαίράκι. Μόλις τοῦπενε ὁ τζιγκούνης: «Καλῶς ἐκόπιασες

- Τὸ φάε, πιὲ καὶ γλέντισε εἶν' ἡ ζωὴ τ' ἀθρώπου.
- Μουδὲ νὰ φάω μουδὲ νὰ μακαρίσω (1) (ἐπὶ τεμπέληδων).
- Ὅπου δὲ φτάξη τὸ μηνᾶ (ἐπὶ κοντοσομπόληδων).
- Καλὰ ἔν' τὰ φαρδομάνικα, μὰ ἔναι γιὰ τσί παπάδες.
- Ἄξαφνικά ἔδεν τὸ φεγγάρι (ἐπὶ ἐπηρημένων διὰ τὴν κοινωνικὴν των ἄνοδον).
- Δὲ θὰ δῆ φουρκέτα στὸ μαξιλάρι ντου (γεροντοπαλήκαρον).
- Φουσκώνει σάν τὸν κοῦβο (διάνο).
- Φυτρώνει σάν τὸν ἀμανίτη (μανιτάρι).
- Ὁ καλὸς φαμέγιος κάνει τὸν ἀφέντη
- Ὅσον εἶσαι πάντα φαίνου καὶ λιγάκι πάρα κάτω.
- Φοβάται μὰ δὲν ντρέπεται (ἐπὶ θρασουδείλων).
- Ὁ φόβος κάνει πόδια κι' ἡ πείνα κάνει ἀδόδια.
- Τὸ δὲ φοβᾶσαι, βλέπου σε.
- Τονὲ φοβάται σάν τὸ πυρωμένο σίντερο.
- Ἄποῦ ἔναι μέσα στὴ φωθιά, κατέχει ἴντα ἔν' ἡ βράση.
- Φύγε ἀποῦ τὸ δίκιο σου κι' ἄμ' ἄργά στὸ σπίτι σου.
- Τὸ περίσσο φῶς δὲ βλάφτει.
- Ἄπόψε φέστα, ταχυτέρου χέοτα (ἐπὶ βιαζομένων νὰ πανηγυρίσουν γεγονός υ, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύεται μὴ γενόμενον) (2).
- Ὁ φελὸς θέλει καρτσόνι καὶ τὸ πάπλωμα σεντόνι.
- Ὁ φρόνιμος νικᾷ τὸν ἀντρειωμένο.
- Ἡ φρονιμάδα κι' ὁμορφιά τὴν ἔχουνε τὴ χάρη
γιατὶ τ' ἀμπελοχώραφα δὲν μπαίνουν στὴν ἀγκάλη.
- Ὁ φρόνιμος ἄργεῖ νὰ σφάλῃ, μὰ σὰ σφάλῃ καλὰ σφάλλει.
- Ἡ φρονιμάδα κι' ἡ τιμὴ καλιὰ παρὰ τὰ πλοῦτη.
- Ἄποῦ ἔχτισε τὸ φοῦρνο πάλι χαλᾶ τονε.
- Ποιὸς ἤκαμε τὸ φόνο; ὅποιος ἤδωκε τὸ μαντάτο.
- Τὸ κακοκάμωτο φλουρί ποῦ δὲν τὸ δίδει ὁ νόμος,
δύσκολα τὸ κληρονομᾷ ὁ τρίτος κληρονόμος.
- Ὅ,τι φέρνει μὰ κακὴ ὥρα, χίλιοι χρόνοι δὲν τὸ φέρνουν.

σύντεκε καὶ κοντοσιμώσατε», βγάνει τὸ μαχαιράκι ντου καὶ κόβγει τὸ τυρί. Κόβγει καὶ τρώει, κόβγει καὶ τρώει. Ὁ τσιγκούνης γίνεται σάν τὴν τρίπυρη φωθιά κόκκινος, τοῦρχεται νὰ σκάση. Λέει: «φάε σύντεκε κι' ἔληές», κι' ὁ φαγάς ἀπαντᾷ: «ντὰ καλὸ ἔν' καὶ τὸ τυρί».

1. Μακαρίζω σημαίνει εὐχομαι ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς νεκροῦ τινος. Στὴν Κρήτη μετὰ τὴν κηδεῖα στρώνουν τραπέζι ὅπου παρακάθονται ξένοι καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς καὶ πίνουν μὲ τὴν πρόποσιν: «Μακαρία τῶν ἀποθαμένων μας».

2. Συνήθως ἐπὶ πολιτικῶν διαδηλώσεων.

—Μέ τὰ πολλὰ στή φυλακὴ καὶ μετὰ τὰ χίλια μέσα (εἰς περιπτώσεις πολλῶν δαπανῶν, ὅταν ἀποφασίσῃ τις νὰ κάμῃ μίαν ἐπὶ πλεόν).

—Τὴν ἀγαπᾷ ἀποῦ φυσᾷ ὁ νοῦς του.

—Τὸ φυσᾷ καὶ δὲν κρυγαίνει (ὅταν ἀπατηθῇ τις).

—Φωνὴ λαοῦ, ὄργη Θεοῦ.

—Ὡς μοῦ φανιστῆ στὸ νοῦ.

—“Ὅπου φυτεύγουνε φύτευγε κι’ ὅπου ξεπατώνουνε ξεπάτωνε.

Χ

—Ἄποῦ ἴν’ ἀπόξ’ ἀπ’ τὸ χορό, πολλὰ τραγούδια ξέρει.

—Ἐπάντηξέ μου κι’ ὁ χορὸς καὶ δὲ μπορᾷ μισέψω (ἐπὶ ἀτόμων τὰ ὁποῖα ἀμφιταλαντεύονται μεταξὺ ἐργασίας καὶ διασκεδάσεων).

—Ἄμοναχός σου χόρευγε κι’ ὅσο θές πήδα.

—Κακὰ χορεύεις κοπελλιὰ καὶ φαίνονται τ’ ἀτζᾶ σου.

—Δὲν τονέ χωρεῖ ὁ τόπος νὰ χέση (ἐπὶ κωνωμέων).

—Ἐχέστηκεν ἀποῦκλανε (ἐπὶ ἀτόμων πὸν χάνουν τὰ μεγαλεῖα των καὶ παύουν νὰ κομπάζουν).

—Χέζει κι’ ἀνυμένει σε (ἐπὶ ματαίας προσδοκίας).

—Παιδί πού δὲ γροικᾷ, χέσε μέσα ντου.

—Μουδὲ χεσμένο τονέ θέλει τὸν ἄνθρωπο μουδὲ ἄχεστο.

—Χαρᾶς τῆ μοῖρα τζη, χαρᾶς τῆ μοῖρα τζη, ἐπέσανε τὰ χαράκια καὶ τὴν ἐπλακώσανε (ἐπὶ νεανίδων πὸν ἀλέκησαν διὰ τοῦ γάμον κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἐχῆρουν προώρως).

—“Ἦσπασ’ ἡ χολὴ μου (ἐπὶ ἐξαφνικοῦ φόβου).

—Καλὸς καλὸς ὁ χοῖρος μας κι’ ἐβγήκε χαλαζάρης (ἐπὶ γαμβρῶν πολυπαιγμένων, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν γάμον φαίνονται ποῖοι εἶναι σὴν πραγματικότητα).

—“Ὀλ’ οἱ χοῖροι μιὰ γενιά.

—“Ἐχει τοῦ χοῖρου τὴ μούρη (δὲν ντρέπεται).

—“Ἐχεις χαμωθεό ; ἔχεις ἀπανωθεό.

—Χάμαι θωρῶ καὶ λέω το (ἐπέχει τὴ θέση τοῦ «ζητῶ συγγνώμη γιὰ τὴ φράση»).

—Ἄποῦ δὲ θέλει χτύπους, στὸ χαρκιδιὸ δὲν πάει.

—Θαρρεῖς κι’ ὅσοι μουζώνονται, ὅλοι χαρκιάδες εἶναι ;

—Γροικᾶ χτύπους στὰ Χανιά, δέξου τση κι’ ἐπὰ κοντά.

—Δὲν κάνουνε μαζί χωργιό (ἐπὶ μὴ συνεννοουμένων ἀτόμων).

—Τοῦ χωργιάτη δῶσ’ αὐγὸ, νὰ ζητήξῃ καὶ τὴν ὄρνιθα.

—Χωργιάτης κι’ ἄρχος νὰ γενῆ, τὴ χωργιαθιά τὴ βγάινει.

—Χωργιάτης κι’ ἄγιος νὰ γενῆ καὶ στὸ τζαμί νὰ πχαίνῃ

ἐφτὰ βολές νὰ προσκυνᾷ, ἡ χωργιαθιά δὲ βγαίνει.

- Τοῦ χωργιάτη τὸ σκοινὶ μόνον δὲ φτάνει, διπλὸ περισσεύγει.
- Τὰ χέρια ντροπιάζουνε τὴ μούρη.
- Ἡ μιὰ χέρα ἀνοίγει τὴν ἄλλη.
- Χέρα ποῦ δὲ μπορᾶ τὴ γκόψης προσκύνα τῆνε.
- Δὲν τῶχασες, νοικοκύρη ἤλλαξε.
- Χρωστῶ σου ντρέπομαί σε.
- Χάϊμου καὶ νᾶτανε (*ἐπὶ αἰτόμων τὰ ὅποια ἀποποιοῦνται τί, λέγοντας οὐ τὸ συχαίνονται ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὸ ἐπιθυμοῦν. Συνήθως λέγεται σὺς κοπέλλες ποῦ λένε πῶς δὲ θέλουν παντρογιά*).
- Τοῦβαλε τὰ χάμουρα (*συναφὲς πρὸς τὸ «τὸν τραβᾶ ἀπὸ τὴ μύτη»*).
- Τοῦ μάζωξε τὰ χαλινάρια.
- Ἐποῦ δὲν ἤχτισε κι' ἀποῦ δὲν ἐπάντρεψε δὲν ἐγρώνισε βάσανα.
- Στὸ λιανὸ χοχλιὸ χιτίζει τὸ μουτουπάκι ντου (*ἐπὶ πτωχῶν ποῦ δὲν ἔλπιε εἰς τὴν ἀποκτήσουν κατοικία*).
- Ἐποῦ χαλᾶ καὶ χιτίζει ὄφκαιρος δὲν καθίζει.
- Ἄ δὲ χαλάση καρδιὲς θὰ κάψη (*εἰρωνικῶς ἐπὶ ἀσχημῶν νεανίδων*).
- Ὁ χορτασμένος νηστικοῦ δὲν πιστεύγει.
- Τὰ χρόνια φέρνουν φρόνια.
- Πᾶν' τὰ χρόνια πᾶν' τὰ ἔτη κάθα μέρα πέτρα πέφτει.
- Δὲ μοῦφθηκε μιὰν πατουχιὰ χῶμα (*ἐπὶ ἀποκληρωθέντων*).
- Χῶμα θὰ γενῶ νὰ μὲ πατήση.
- Δυὸ πῆχες χῶμα τοῦ βγαίνουνε (*ἐπὶ οἰκοπεδοφάγων. Δηλοῖ οὐτὸ δ τάφος του δὲ θὰ εἶναι μεγαλύτερος τῶν κοινῶν τάφων*).
- Τὸ χρέος παλῶνει μὰ δὲ λυώνει.
- Τὸ χρέος δὲν κοιμᾶται, μόνο γεννᾶ.
- Ὅντὲν ἐποκλαίγαν' ὄλοι ἐδακρῶνε κι' ἡ χήρα.
- Τὸ χόρτον ἀπ' ἀνεγελᾶς στὴν πόρτα σου φυτρώνει.
- Χόρτ' Ἄγᾶ (*δηλοῖ οὐ δὲν πρέπει νὰ χαιρώμεθα ἀκαίρως*). (1)

1. Προήλθεν ἐκ τοῦ μύθου: Ἐνας πλούσιος Τούρκος κτηματίας ἔσπειρε τὰ χωράφια του. Κατὰ καιροὺς ἔστειλε τὸν ὑπρέτη του νὰ παρακολουθήσῃ τὰ σπαρτά. «Πῶς πάνε τὰ σπαρμένα», τὸν ρωτοῦσε στὴν ἐπιστροφή. «Χόρτ' ἄγᾶ» ἦτανε ἡ ἀπάντησις κάθε φορά. Ἐμεγάλωσε τὸ στάρι, κίτρινίσανε τὰ στάχυα καὶ ἡ ἀπάντησις ἦταν «Χόρτ' Ἄγᾶ». Ἐθερίστηκε, ἀλωνίστηκε τὸ στάρι, ἐγένηκε στὸ ἀλώνι τὸ λαμί, ἔτοιμο τὸ στάρι γιὰ τὸ λύχνισμα. Ρωτᾷ ὁ ἀγᾶς τὸ δοῦλο: «Πῶς πάει ὁ καρπός;» «Χόρτ' ἄγᾶ». Ἐθύμωσε τὸ ἀφεντικὸ καὶ τοῦπενε: «᾿Ω ἀναθεματισμένε, ἀκόμη χόρτ' ἄγᾶ; Νὰ καθῆς ἀπ' ὀμπρός μου». Τὴ νύχτα ὁμοῦς ἐγένε μιὰ μεγάλη καὶ φοβερὴ πλημμύρα καὶ παράσυρε ὅλη τὴ σοδειά. Λέει τότες ὁ Τούρκος: «Αἱ κακομοίρη ἀράπη, δίκην τῶχες! Τὸν καρπὸ ἃ δὲ ντονὲ βάλῃς στὸ κιλέρι σου, γιὰ χόρτα πρέπει νὰ τονὲ λογαριάζης».

- Ὁ χαριστὴς ἐπόθανε κι' ἡ μάνα ντου πάει στὴν Πόλην.
- Χαριζοπουλῶ σου το γιαγέρνω πέρνω σοῦτο (*εἰς περιπτώσεις καθ' ὅς ὁ πωλῶν ἢ χαρίζων μετανοεῖ*).
- Ἐχάρισες, ἐπούλησες καὶ μπλειό σου δὲν ὀρίζεις.
- Τὸ χῦμα ἔχει κι' ἀνεβόλεμα (*ἀνάλογον πρὸς τὸ «τοῦτος ὁ κατήφορος ἀνήφορο θὰ φέρη», ἐπὶ ἀτόμων τῶν ὁποίων ἐκλονίσθη προσωρινῶς ἡ κοινωνικὴ θέσις ἢ ὁ πλοῦτος*).
- Νὰ σὲ χέσουνε ὄσοι σὲ γρωνίζουνε.
- Ἄθρωπος μὲ τίσι χάρες του μισέται κι' ἀγαπιέται.
- Ὅποιος χώνεται στὴ χούφτα ντου φαίνεται στ' ἀνύχι ντου (*γιὰ τὰ δηλώση διὲν εἶναι ντροπὴ νὰ χίση τις τὸν πλοῦτο του, καὶ οὐνεπὼς ἀνόητον τὸ νὰ ἀποκρύπη κανεὶς τὴ μεταβολὴ αὐτῆ*).
- Ἄλλος ἦσκασε κι' ἄλλος ἐμετάλαβε.

Ψ

- Πλειὰ ὀμπρὸς βγαίνει ἡ ψὴ τ' ἀθρώπου παρὰ τὸ χούϊ ντου.
- Μοῦφερε τὴ ψυχὴ μου στ' ὀρθούνια μου.
- Τὸ πολὺ ψίψι χτυπᾶ στὴ ψή.
- Τὸ θελῆσ' ἡ ψὴ τ' ἀθρώπου τὸ καλύτερο τοῦ κόσμου.
- Σαφὴ συγκόβγει ψώμματα.
- Ποῦ μαγερεύγει ψώματα στὸ πιάτο ντου τὰ βρῖσκει.
- Ψώμά 'κουσες ὀλόψωμα δὲν εἶναι.
- Μοῦψησε τὸ ψάρι στ' ἀχειλί.
- Ψάργια στὸ γιαλὸ καὶ πουλιὰ στὸ δάσο (*ἐπὶ ἀβεβαίων*).
- Φάτε μάθια ψάργια καὶ κοιλιὰ περίδρομο.
- Ὅλα 'ναι φάδια τσῆ κοιλιᾶς καὶ τὸ ψωμί στημόνι.
- Ξένο ψωμί δικό μου μαχαίρι (*ἐκφρασις ἀδιαφορίας*).
- Πλειὰ πολὺ ψωμί τρώγεται μὲ τὸ μέλι παρὰ μὲ τὸ ξύδι.
- Γρωνίζει τὸ ψωμί ἀποῦ θὰ τονὲ χορτάση.
- Δό μου μπάρμπα τὸ ψωμί σου νὰ σοῦ δώσω ἕνα γκομμάτι (*εἰς περιπτώσεις καθ' ὅς σφετερίζεται τις τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου, καὶ μετὰ τοῦ παρέχει ἐλεημοσύνη*).
- Τὸν ψύλλο κάνει ἄλογο (*ἐπὶ ἀτόμων ποὺ μεγαλοποιοῦν τὰ γεγονότα*).
- Ψύλλους στ' ἄχερα ζητᾶς (*ματαιοπονία*).
- Τὸν ψύλλο πεταλῶνει (*πονηρία*).
- Ἄποῦχει, ψεῖρες ὅς βρῆ καὶ τὰ χτένια.
- Ψεῖρα ποῦ δὲ σὲ τρώει μὴ τὴνὲ ξῆς.
- Τὸ ξαναγύρεμα φοβᾶτ' ἢ ψεῖρα.
- Ἡ ψεῖρα παίζει τὸ βιολί κι' ἡ κόνιδα τὸ τέφι.
- Ὅντὲ ψηλοπετᾶς θώργιε καὶ κάτω.
- Μ' αὐτὴ 'ν' ἀπὸ ψηλὴ γενειὰ κι' ἀπὸ μεγάλο σόϊ.
- Ψακὶ στάσσει τ' ἀχείλι ντου.
- Ὅστέ νὰ κάμης τὴ δουλειὰ σου, λέγε καὶ τὸ χοῖρο μπάρμπα.
- Τέθια ὦρα τέθια λόγια (*πολὴ ἀργία*).
- Ὅ λογός εἰς τὴν ὦρα ντου χίλια φλουργιὰν ἀξίζει.

ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ

Οἱ μαντινάδες εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς ψυχῆς τοῦ Κρητικοῦ. Τὸ νόημα καὶ τὸ αἶσθημα πού κλείνουν μέσα τους εἶναι βαθῶν κι' ὄμορφο κι' εὐγενικὸ καὶ μεγάλο.

Οἱ ἐρωτευμένοι στοὺς χοροὺς, οἱ γέροι στὰ δισταύρια, ὅλοι μαζί στὴν καθημερινὴ ζωὴ, μαντινάδες βρίσκουν γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὸ νλέντι, τίς συμβουλές, τὴν κουβέντα.

Ἔχομε μαντινάδες ἐρωτικές, μαντινάδες συμβουλευτικές (παροιμιώδεις), μαντινάδες περιγραφικές, μαντινάδες παραλληλισμοὺς κλπ.

Στοὺς χοροὺς μὲ τὴ συνοδεία τῆς λύρας συνορίζονται, ὅπως λέμε, ποιὸς θὰ πῆ τίς καλύτερες καὶ πρσισότερες μαντινάδες, καὶ εἶναι πολὺ διασκεδαστικὸ γιὰ τὸν ἀκροατὴ τὸ συνορισὸ αὐτό, ὅταν δυὸ ἄτομα «μπροστεθοῦνε», ἀρχίζουν δηλ. νὰ συνορίζονται μεταξύ τους, λέει ὁ ἕνας, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος.

Συνήθως τὰ κορίτσια εἶναι ντροπαλὰ καὶ δὲν «βάνουν ἀρχὴ νὰ τραγουδοῦνε». Τότε ὁ λυράρης, ἢ κάποιος ἀπὸ τὴν συντροφιά, τοὺς λέει :

«Ἐδε κορίτσα ὄμορφα καὶ ροῦχι τὰ φοροῦνε,

» μὰ ναι τ' ἀντέτι ντως κακό, γιατί δὲν τραγουδοῦνε»,

Τότε ἡ πλειὰ τολμηρὴ ἀπαντᾷ :

« Καλό ναι μας τ' ἀντέτι μας κι' ὄλες μας τραγουδοῦμε,

» πούρι δὲν μᾶς τ' ἀγόρασες τὰ ροῦχα πού φοροῦμε».

Ἄλλη συνεχίζει :

« Μὰ γὼ κατέχω νὰ σοῦ πῶ ἕνα σακὶ γεμάτο

» νὰ κάτσης νὰ ξεπαρῶλῃς ὥστὲ νὰ βρῆς τὸν πάτο».

Αὐτὸς εἶναι ὁ σπινθήρ, ὕστερα ἀρχίζει τὸ γλέντι.

***

Ἄποιος καὶ δὲν ἀγάπησε εἶναι τοῦ κόσμου ξένος,
μὰ ὅποιος ἀγάπην ἤχασε ζῆ κι' εἶν' ἀποθαμένος.

Κι' ὅποιος κι' ἂν ἤκαμε πολλὰ τὰ λίγα δὲ θυμᾶται
κι' ὅποιος κι' ἂν ἤκαμε πολλὲς ἀγάπες, τὸ ἀπαρῶνται.

Μὰ ὅποιος ἀγάπην ἤκαμε μιὰ μοναχὴ καὶ μόνο
ζῆ καὶ γερονᾶ καὶ ξεψυχᾶ στὸν ἐδικὸ τζη πόνο.

Ὁ Ἥλιος ὄντε πρωτοβγῆ στὴ γῆς κάνει παιγνίδια
σάν τὰ δαμασκηνα σπαθιά εἶναι τὰ δυὸ σου φρούδια.

Τὰ φρούδια σου τὰ σπαθωτὰ μὲ κάμανε κομμάθια
παπὰ ξεπαπαδεῖγόνουε τὰ δυὸ σου μαῦτρα μαῦθια.

Μάθια καὶ φρούδια θάφουε καὶ ζήλευγα ὁ καῦμένος
μὰ τὴν καρδιά δὲν ἤξερα καὶ βγῆκα γελασμένος.

Τὰ μάθια σου μὲ πιάσανε, τὰ φρούδια σου μὲ δέσα
τὰ ζαχαρένια λόγια σου, πουλί μου, μ' ἐπλανέσα.

Βάλε μπεροντὲ τὸ πάπλωμα νὰ μὴν περνοῦν οἱ μπάλες
νὰ πέσω νὰ ποκοιμηθῶ στὸι τριφερὲς σ' ἀγκάλες.

ΣΗΜ. Λίγες μαντινάδες θὰ προσθέσω ἐδῶ ἀπὸ τίς πολλὲς πού ἔχω μάθει ἀπὸ μικρῆ, γιατί ξέρω πὼς ὑπάρχουν συλλογὲς ἀρκετές.

- Εἶναι τὸ αἷμα σου γλυκὺ, μιλεῖς καὶ ζαχαρένια
γιὰ κεῖνο, φῶς μου. σ' ἀγαπῶ καὶ χάνομαι γιὰ σένα.
- Ἦθελα καὶ νὰ κάτεχα ἴπὸ ποιά γενιὰ λογαῖσαι
κι' εἶναι γλυκὺ τὸ αἷμα σου, κι' ὅποιος σέ δῆ ἀγαπᾷ σε.
Τὴ μάνα μου τὴν ἀγαπῶ γιατί πονεῖ γιὰ μένα
μὰ ὄχι ἀγαπημένη μου γλυκειὰ ὡσὰν ἐσένα.
- Ὁ ἥλιος εἶναι στὰ ψηλά μὰ ἡ λόχη ντου ἴναι χάμαι
ἐδὰ ποῦ ζεῖς ἐσὺ κι' ἐγώ, τὸ ἔλεός σου κάμε.
Νὰ χαμηλώναν ἴ βουνὰ νὰ θώροιν τὸ χωργιό σου
νὰ θώροιν πῶς τονέ περνᾷς κερὰ μου τὸν καιρό σου.
Μὰ τοῦ χωργιοῦ σου τὸ νερό ὅποιος τὸ πῆ μαργώνει
κι' ὅποιος περάση μιὰ φορὰ ἀγάπη θεμελιώνει.
- Ἀχ Ἁγιομυργιανὸ νερό ! μὰ λὲν πῶς ἔχει ἀβδέλες
μὰ κεῖνο τὸ μαργιόλιχο βγάνει καλὲς κοπέλλες.
- Ζύλα μαζώνω στὸ βουνὸ καὶ λαύρα ἴπ' τὴν καρδιά μου
καὶ δάκρυα ἴπ' τὰ μάτια μου, γιὰ νὰ λουστῆς κερὰ μου.
Μίλιε μου λέω μίλιε μου, ὄντ' ἐθὰ σοῦ ἴπαντήξω
πούρι δὲν εἶμαι λιόχεντρα μου δ' ὄφρις νὰ σὲ πνίξω.
Γὴ πέ μου μὲ τὸ χωρατὰ πέ μου το μὲ τὸ νάξι
πέ μου το πῶς δὲ μ' ἀγαπᾷς, μὰ μένα δὲ μὲ γνοιάζει.
Τ' ἀχείλι σου τὸ κόκκινο ἦθελα νὰ φιλήσω
μὰ κεῖνο στάσει τὸ κρασί, φοβοῦμαι μὰ μεθύσω.
- Ὀλπίδα μπλεῖο δὲ μοῦμεινε, μόνο ἡ γεδική σου,
κι' ἄ μ' ἀρνηθῆς, εἶναι Θεὸς νὰ κρίνη τὸ κορμί σου.
Ὀλπίδα καὶ παρηγογιά δὲ θέλω ἀπὸ κιανένα,
γιατ' ὁ γιατρός ποῦ μ' ἔγιενε πάει μακρὰ στὰ ξένα.
Κι' ἀλλάργο σὲ ξερίσανε διὰ νὰ σοῦ ξεχάσω,
καλλιὰ νὰ φάω μπαλωθιά, παρὰ νὰ τὸ λογιᾶσω.
- Ἀς κλαίω ἀφοῦ δὲν μπορεῖ ὁ πόνος μου νὰ γιάνη
κι' ἀποῦ τῆ γῆς ἐχάθηκε γιὰ μένα τὸ βοτάνι.
Μὰ οἱ γιατροὶ ποθάνανε, τὰ γιατρικὰ χαθῆκα
καὶ τὴν παντέρμη μου καρδιά ἀγιάτρευτη τὴ φήκα.
Πάρε γιατρὲ τὰ γιατρικὰ καὶ ἄμε στὴ δουλειὰ σου
τὸν πόνο ποῦχω στὴν καρδιά δὲ γράφου τὰ χαρθιά σου.
Δὲν τὸν ἀφήνω τὸ γιατρὸ στὸν μπόλο νὰ μ' ἀγγίξῃ.
γιατὶ γρωνίζει τὸ σεβντᾶ καὶ θὰ μὲ μολοῖση.
- Ἐσοῦ ἴσαι μάτια μ' ὁ γιατρός κι' ἐγὼ ὁ λαβωμένος
ἄντες νὰ σμίξωμε τὰ δυὸ νὰ γιατρευτῶ καὶ μένος.
- Μ' ἀφοῦ τὸ ἀποφάσισης γιὰ νὰ μὲ θανατώσης
πάρε με μὲ τὰ χέργια σου τοῦ χάρου νὰ μὲ δώσης.
Τὸ χέρι σου νὰ τὸ βαστῶ ὄντ' ἐθὰ βγῆ ψυχὴ μου
χαρούμενο θὰ κατεβῆ στὸν Ἄδη τὸ κορμί μου.
Στὸν Ἄδη θὲ νὰ κατεβῶ κι' ὅλοι νεκροὶ φωνάζου
ἐμεῖς ἐπὰ δὲ θέλομε καρδιὲς ποῦ νεστενάξου.
- Θὰ πάω ναῖρω τσί νεκροὺς νὰ γονατίσω ἴμπρός τως
ὅσοι ποθάναν μὲ σεβντᾶ νὰ γίνω σύντροφός τως.

Κατέβα χάρε βιάλε μου στή γῆς ἕνα κρεβάτι
 νά ἔμπω μέσα νά κρυφτώ, γιά δὲ βαστώ τὰ πάθη.
 Μὰ μετὰ τὰ τόσα βάσανα πάλι ὡς ζωὴ γλυκειά ναι
 κι' ὅποιος τὸ θάνατο ποθεῖ πρέπει τρελλὸς γιά νᾶναι.
 Τοῦτος ὁ κόσμος μάθια μου μοιάζει τοῦ περιστροφῶν
 τὸ φάε πιὲ καὶ γλέντισε, εἶν' ἡ ζωὴ τ' ἀθρώπου.
 Ὅρεξη καὶ καλὴ καρδιά πρέπει ἄθροπος γιά νᾶχη
 γιά νὰ τ' ἀποδυναίξεται καλὸ κακὸ τοῦ λίχνη.
 Ἀπούχη τὴν ἀπομονὴ τὸ πεθυμᾷ θωρεῖ το
 ὅμως καὶ τὸ κορμάκι ντου πολλὰ κατηγορεῖ το.
 Ὅρτσα διάλε τὴ μάνα ντου κι' ὅπου τὸ βγάλ' ἡ βοίση
 γῆ πὸν θὰ σάξω τὴ δουλειὰ γῆ πὸν θὰ σωχάλαση.
 Σὰν ἀποθάνω τὸ ταχὺ μέρα νὰ μὴ βραδυνίση
 καὶ σὰ μὲ βάλουνε στή γῆς ὁ κόσμος ἄς χαλάση.
 Ὁ οὐρανός, ἡ θάλασσα, ἡ γῆς κι' ὅλα τὰ πάντα
 μοῦ λένε νὰ σ' ἀπαρηθῶ μὰ δὲ γατέχω γιάντα.
 Ὅλοι μοῦ λέν «ἀρήσου τη» καὶ «παντοιάρισέ τη»
 καὶ γὼ λέω ἀπὸ μέσα μου «Θέ μου καὶ πρόβαλέ τη».
 Ὅλοι μοῦ λέν νὰ σ' ἀρηθῶ μὰ γὼ δὲ σ' ἀπαρνοῦμαι
 γιατί ἔχουνε τὰ μάθια σου μαγνήτη καὶ τραβοῦνε
 Δὲ σ' ἀπαρνοῦμαι κι' ἂν τραβῶ τὰ πάθη ὡσὰν τὸν ἄμμο
 κι' ἂ χτίσουν τὰ πουλιὰ φωλιές στὴν κεφαλή μ' ἀπάνω
 Τὸ στῆθος μου γιά λόγου σου εἶναι πληγὲς γεμάτο
 νὰ σ' ἀρηθῶ πουλάκι μου εἶναι τῶν ἀδυνάτω
 Τὰ πάθη μου πληθαίνουνε μέρα μετὰ τὴν ἡμέρα
 κι' ἂν ἔχης πίστη πιστεψε πῶς χάνομαι γιά σένα.
 Ὅλοι ἀνεστενάζουνε μὰ ὄχι σὰν κι' ἐμένα
 ποῦ κάθα ἀνεστεναμὸ στάσ' ἡ καρδιά μου αἶμα.
 Ἦθελα νᾶχα δυὸ καρδιές νὰ πέρην ἡ μιὰ τοὶ πόνους
 μόνο ἄχω μιὰν κι' ἀμοναχὴ καὶ καὶ καίγετ' ἀπὸ χρόνους.
 Λίχως νὰ κάμω τίποτας καὶ δίχως νὰ σοῦ φταίξω
 ἤκλεισες τὴν καρδούλα σου καὶ μ' ἐφηκες ἀπ' ἔξω.
 Θέτω δεξὰ θέτω ζερβὰ τὴ νύχτα δὲν κοιμοῦμαι
 ἂν κάθωμαι κι' ἂν πορπατῶ ἐσένα συλλογοῦμαι.
 Τὰ μάθια μου ἀπ' τὴν ἀγρυπνιὰ κοντεύγω νὰ τὰ χάσω
 μουδὲ νὰ σ' ἀρηθῶ μπορῶ μουδὲ νὰ σοῦ ξεχάσω.
 Πῶς μοῦ πληθαίνει ὁ λοῖσμός ὥστὸ νὰ ξεμερῶση
 πουλί μου ἡ ἀγάπη μας τί χάλις θὰ μοῦ δώση.
 Ἄν ἔρθ' ὁ ὕπνος νὰ μὲ βοῆ τὰ μάθια μου νὰ κλείσω
 ἔρχεσαι φῶς μου καὶ μοῦ λὲς νὰ μὴ σὲ λησμονήσω
 Ὅλο μὲ ἄχ τὴν περῶ τὴν τωρινὴ μου ζήση
 ἄραγε θὰ τ' ἀξιωτῶ τούτη φωθιὰ νὰ σβύση ;
 Μὴ συλλογᾶσαι μάθια μου κι' ὅλα τοῦ κόσμου ἀλλάσουν
 καὶ τὰ θελωτέρα νερά κι' αὐτὰ κατασταλάσσουν
 Μὲ τὸν καιρὸ θὰ δούμενε ποιὸς ἀγαπᾷ τὸν ἄλλο
 καὶ ποιὸς τ' ἄλλοῦ μας ἤκαμε φταίξιμο πλειὰ μεγάλο.

Δὲ φταίω γὰρ ποῦ σ' ἀγαπῶ μὴ μοῦ τὸ πιάσης πάθος
 γιὰτὶ κι' ἐγὼ σὰν ἄθροπος ἦκαμα ἓνα λάθος.
 Κρυφὰ τοῦ κόσμου σ' ἀγαπῶ καὶ φανερὰ τοῦ νοῦ μου
 γιὰ κεῖνον δίδω βάσανα καὶ πάθη τοῦ κορμιοῦ μου.
 Κατέχω τὸ πῶς μ' ἀγαπᾶς, φοβοῦμαι καὶ τρομιάω
 μὴ μοῦν ἐχθροὶ στὴ μέση μας πουλὶ μου καὶ σὲ χάσω.
 Κιανεὶς ἐχθρὸς δὲν ἔμπορεῖ τὸ χέρι ντου νὰ βάλῃ
 μέσα στὰ φύλλα τῆ καρδιᾶς ποῦ σ' ἔχω νὰ σὲ βγάλῃ.

Ψηλὰ τὴ χτίζεις τὴ φωλιά καὶ χαμηλώνει ὁ κλώνος
 καὶ θὰ σοῦ κλέψουν τὸ πουλὶ καὶ θὰ σοῦ μείνῃ ὁ πόνος.
 Ψηλὰ τὴ χτίζω τὴ φωλιά στὸ πλεῖα ψηλὸ κλωνάρι
 ποῦ δὲν τ' ἀκούει κιανενούς ποὶ κεί πουλὶ νὰ πύρῃ.
 Καὶ σὰ μοῦ πάρουν τὸ πουλὶ ἄλλῃ φωλιά θὰ σάσω
 καὶ μὲ καλύτερο πουλὶ μέσα θὰ σωγεράσω.

Ψηλὰ τὴν παίζεις τὴν πετρὰ καὶ χαμηλὰ ν' τ' ἀπιδί
 κι' ἀνὲ ντοῦ παίζεις κι' ἕκατό, φοβοῦμαι, δὲν τοῦ δίδεις.
 Κι' ὅσο μοῦ κάνεις πείσματα χαίρομαι καὶ γλεντίζω
 κατέχω τὸ πῶς μ' ἀγαπᾶς καὶ δὲν κακοκαρδίζω.
 Πάψε τα τὰ πεισματικά γιὰτὶ θὰ μετανοιώσης
 τρία μερόνυχτα θὰ κλαῖς νὰ μὴ μπορᾶ μερώσης.

Θωροῖς ἐτοῦτο τὸν καιρὸ π' ὄλους τοὶ διαφεντεύεις ;
 ἄλλος θαρρῆ ἄξώπισα καὶ σ' ὄλους θὰ δοιλεύης.
 Στὰ πόδια σουῖθα κι' ἤπеса, πρόσεξε μὴ μὲ χάσης
 καὶ σκλάβοι δὲ μπουλιούνται μπλεῖο νὰ μὲ ξαναγοράσης.

Μοῦ τῶπε μένα ἢ μάνα μου κι' ἐγὼ ἴκανα ἰνάτι
 πὼς εἶχ' ἀγάπῃ ψεύτικῃ κι' ἐποκαμάρωνά τη.
 Μοῦ τῶπε μένα ἢ μάνα μου κι' ἐσὺ μ' ἐπαρηγόρασ
 πὼς ἤθελα νὰ μ' ἀρνηθῆς, μὰ ἦκαμὲς τὸ κιόλας.
 Μὰ ἢ κακομοίρα ἢ μάνα μου ὄλο παράγγερνέ μου
 τῆ μαυρομάτας τὸ στενὸ μὴν τὸ περνᾶς ὑγέ μου.

Περνῶ τὸ μάνα τὸ στενὸ, περνῶ τὸ τὸ σοκάκι
 κι' ἀκόμας δὲν ἐγίνηκε τῶν ἀμαθιῶ διασάκι,
 Φέγγε μου φεγγαράκι μου, φέγγε μου νὰ περάσω
 τῆ μαυρομάτας τὸ στενὸ νὰ μὴν τὸ ποξεράσω.

Μ' ἐρνήθηκες, μοῦ τὸ μηνᾶς γιὰ νὰ τὸ πιάσω πρῖκα
 τὸ κάτεχα ποῦ τὴν ἀρχὴ ἀγάπῃ πὼς δὲν εἶχα.
 Κι' ἀνάθεμα ποῦ μπιστευτὴ σὲ φάδια σὲ στημόνια.
 στῶ γυναικῶ τοὶ δημιουργίες, στὰ ψεύτικα ντως λόγια.
 Ἄποῦ πιστέψῃ κοπελλιᾶς, πίστῃ δὲν τ' ἀπομένει
 γιὰτὶ βασιτᾶ στὸ χέρι τῆς τὴ δημιουργιὰ γραμμῆν.

Δίμουρο πῖβουλο δεντροὶ μιὰν πῖβουλιὰ τὴν ἔχεις
 καὶ μιὰν ἀγάπῃ μπιστικὰ νὰ κάμῃς δὲν κατέχεις.
 Ἐγουγιαν του ποῦ μπιστευτὴ κι' ἔχει ἴς γυναικα ὀλπίδα
 σὰν τὸν ἀκάτεχο λαγὸ θὰ πέσῃ στὴν παγίδα.
 Παίζεις με μὰ δὲν παίζομαι, γελᾶς με δὲ γιλιούμαι
 κι' ὅσα κατέχεις ξυπνητὴ κατέχω ὄντε κοιμοῦμαι.

Κι' ὄπου κι' ἄν πάη τ' ἄλεσμα ὁ μῦλος θά τ' ἀλέση
 κι' ὄπου κι' πάη μιὰ ψυχὴ στὰ χέργια μου θά πέση
 Τσ' ἀγάπες ἀποῦ κίνω γὼ ν' ἄθελα τσί βλογοῦμαι
 σὰν τὰ πουλάκια τσῆ κλωσσοῦς ἤθελα μοῦ κλονθοῦνε
 Νὰ κάτεχνεν ἡ μάννα μου τσί μπερμπαθιές πού κίνω
 μὰ τὸ Θεὸ δὲ μοῦδιδε ποκάμισο νὰ βάνω.
 Πάντα μου μὲ τὸν ἔρωντα πήγαινα στὸ κυνήγι.
 κι' ὡς κι' ἄν ἐπέτα τὸ πουλί δὲν τῶφηνά νὰ φύγη.
 Μὰ δὰ δὲν παίζω τῶν πουλιῶ γιατί τὰ ξετρωιάζω
 κι' ἀπὸ δικοῦ δου ξέρω γὼ πὺν βαργουανεστενάζω.
 Ἀνάθεμά σε κυνηγὲ πὺν σκότωναε τὸ ἕνα
 καὶ δὲν τὰ σκότωναε τὰ δυὸ νὰ πᾶνε ταιριασμένα.
 Ἀνεστενάζω καὶ πονῶ καὶ κλαίω καὶ λυποῦμαι
 τοῦ κόσμου τὰ πουλιά θωρῶ καὶ τὸ δικό μου πού ναι ;
 Τοῦ κόσμου τὰ πουλιά θωρῶ τοῦ κόσμου τὰ γεράκια
 μὰ τὸ δικό μου δὲ θωρῶ κι' εἶμαι νὰ πῶ φαρμάκια.
 Ἀητέ μου χρυσοπράσινε πὺν ἔσαι καὶ δὲ σὲ βλέπω ;
 θαμάζομαι καὶ ἀπορῶ τὸ νοῦ μου πῶς τὸν ἔχω.
 Χαριτωμένο μου πουλί κι' ὄραϊο μου γεράκι
 ἡ ξενηθειὰ σὲ χαίρεται κι' ἐγὼ πίνω φαρμάκι.
 Κλαῖνε βογγοῦνε τὰ βουνά κι' ἐκεῖνα σὰν κι' ἐμένα
 ἀνεστενάζουνε κι' αὐτὰ γιατί ναι χωρισμένα
 Ὁ ἕνος εἰς τὴν ξενηθειὰ σὰν τὸ πουλί γνωρίζει
 σὰν τὸ βασιλικὸ ἀθεῖ μ' ἀλήθεια δὲ μυρίζει.
 Ὁλος ὁ κόσμος νᾶναι δῶ καὶ μιὰ ψυχὴ νὰ λείπη
 μαῦρος μοῦ φαίνεται ὁ ῥανὸς καὶ σκοτεινὸ τὸ σπίτι.
 Φεύγεις ἐσὺ πουλάκι μου κι' ἐμένα πὺν μ' ἀφήνεις ;
 κρυγὶδ νεράκι θά γενῶ στὴ στράτα νὰ μὲ πίνης.
 Ρόδο μου εὐγενέστατο ἀπ' ὄλα τὰ Ρηγᾶτα
 πρῶτα μ' ἀγάπας κι' ἤρχουσου, ἐδὰ χασες τὴ στράτα.
 Ρόδο μου μὴ μαραίνεσαι μὴν καταλῆς τὰ κάλλη
 κι' ἐμεῖς ἀποῦ χωρίσαμε θ' ἀνταμωθοῦμε πάλι.
 Κι' ἐμεῖς ἀποῦ χωρίσαμε πάλι θ' ἀνταμωθοῦμε
 πάλι θά σμιξῶμε τὰ δυὸ τὸν πόνο μας νὰ ποῦμε.
 Περβόλι μου γυρότροφο μηλιές καὶ κυπαρίσσα
 τῶν ἰδιονῶ μας οἱ καρδιές κοντὸ καὶ νᾶναι ἴσα ;
 Τὸ κυπαρίσσι στὸ βουνὸ ὄλοι καιροὶ τ' ὀρίζου
 κι' ἐμὲ γιὰ τὴν ἀγάπη σου πολὺ μὲ φοβερίζου.
 Ψηλὸ κυπαρισσάκι μου στὸν ἴσκιο σου κοιμοῦμαι
 μὲ τὸν ἀέρα σου περνῶ κιανένα δὲ φοβοῦμαι
 Σ' ἕνα δεντρὸ θεώρωτο ἤχιζα τὴ φωλιά μου
 μὰ δὰ μαδοῦν τὰ φύλλα ντου καὶ καίγει ἡ καρδιά μου
 Σ' ἕνα δεντρὸ ἤχιζα φωλιά πούχεν ἀθοῖς καὶ φίλλα
 μὰ τώρα μαραθῆκανε καὶ μείνανε τὰ ξίλλα.
 Πάλι ποτίζω τὸ δεντρὸ νὰ ξαναβγάλη ἀνθη
 στὸν πρῶτο ντου λογαριασμὸ μέλικι νὰ ξανάρθη.

Δὲν εἶναι κρῖμας τὸ δεντρὸ ἀέρας νὰ τὸ δέρνη
καὶ βουρκομένο τὸ νερὸ στὴ ρίζα νὰ ᾿πομένη ;
Τὸ δέντρο τσῆ ἀπομονῆς θὰ βρῶ νὰ τὸ φυτέψω
γιὰ νὰ τὸ δίδω γιαιτρικό, ἴσως καὶ σὲ κερδέξω
Τὰ κάλλη σου δὲν τὰδα γὼ μουδὲ στὸ Κάστρο μέσα
μουδὲ στὸ Μυλοπόταμο μουδὲ καὶ στὰ Καλέσσα.

᾿Ομορφωκαωμένη μου μπαντιέρα τ' ᾿Αη Μάρκου
παλαιϊνὴ κανακαρὰ ποῦ τὸν καιρὸ τοῦ Κάστρου.
᾿Οντὲ σὲ πρωτοεῖδανε τὰ μάθια τὰ δικὰ μου
ἦταν τὰ μπέθια μ' ἄνοιχτὰ καὶ μπῆκες στὴν καρδιά μου.

Σ' ἔβαλα καὶ σὲ κλειδώσα δὲ θέλω μπλεῖδ' ν' ἄνοιξω.
κι' ἐπέταξα καὶ τὸ κλειδί, ἀλλοῦ νὰ μὴ σὲ δεῖξω
᾿Απὸ μακρὰ νὰ σὲ θωρῶ κοντὰ νὰ μὴ σιμώνω
τὴν ἐμιλιά σου νὰ γροικῶ αὐτὸ μὲ φτάνει μόνο.

Χάνομαι στὴν ἀγάπη σου δὲ φανερώνω ᾿μπρός σου
καὶ ἀρρωστῶ καὶ χάνομαι καὶ τρώει μ' ὁ καῦμός σου.
᾿Ανεστενάξω κι' ὁ καρπὸς ἐλίγος λίγος βγαίνει
κι' ἀέρας τὸν ἐδιασκορπᾷ καὶ τὰ δεντρὰ μαραίνει.

Πονεῖ ᾿παντέρμη μου καρδιά πονεῖ μὰ δὲ γροικᾷται
κι' ἀποῦ τὴν κάνει καὶ πονεῖ κοντὸ δὲν τὴ λυπᾷται ;
Σαράντα βρύσες μὲ νερὸ καὶ δεκαχτῶ πηγᾶδια
δὲ μοῦ τὴ σβύνουν τὴ φωθιά πούχω στὰ φυλλοκάρδια.

Πονῶ μὰ δὲ φωνάζω ἄχ γιὰ νὰ μὴ μάθ' ὁ κόσμος
πὼς ἀφορμὴ στὰ πάθη μου εἶν' ὁ δικός σου πόνος.
᾿Ετσὰ ποῦ μὲ κατάντησες ὅσοι μὲ δοῦν ρωτοῦνε
κι' ἔσένα τὰ ματάκια σου ὄντὲ μὲ δοῦν γελοῦνε.

Κι' οἱ πέτρες οἱ ἀμίλητες ὄντὲ μὲ δοῦν μιλοῦνε
καὶ λένε κρῖμας τὸ κορμί τί λυπημένο ποῦ ᾿ναι.
Νταγιάντισε καρδούλα μου τρομάρες λιγομάρες
ὡς νταγιαντᾶ ἢ γῆς βροχῆς κι' ὁ χρόνος ἐβδομάδες.

᾿Ο νοῦς μου γίνηκε νερὸ κι' ὄλο σὲ σένα τρέχει
πουλί μου γιὰτὶ σ' ἀγαπῶ κι' ὁ Θεὸς μὲ κατατρέχει.
᾿Ω Θεέ μου καὶ δὲ σοῦ ζητῶ χωράφια νὰ μοῦ δώσης
μόνο μὲ τὸ ταιράκι μου νὰ μασὲ ζευγαρώσης

᾿Εχει ὁ Θεὸς ἀποῦ μπορεῖ γιὰτ' ἄλλοι δὲν μποροῦνε
οἱ πρίκες καὶ τὰ βάσανε χαρὲς νὰ μοῦ γενοῦνε.

᾿Ω Θεέ μου ποῦσαι στὰ ψηλά κατέβα κάμε κρίσι
γιὰ ᾿να μικιὸ μελαχροινὸ ποῦ θέλει νὰ μ' ἀφήση.

᾿Ορκό ᾿καμα στὴν Παναγιά κι' ἤμνωξα στὴ Θεότη
πὼς εἶσαι ἢ γιαγάπη μου ἢ γύστερη κι' ἢ πρώτη.

᾿Ω Παναγιά μου κάμε το τὸ πεθυμῶ νὰ γίνῃ
νὰ μῶ στὸν Τίμιο σταυρὸ ν' ἀνάψω τὸ καντήλι.

᾿Ω Παναγιά Σπηλιώτισσα κι' ἔμπα καὶ Σὺ στὴ μέση
νὰ πάρω κείνον π' ἀγαπῶ γιὰτ' ἄλλος δὲ μ' ἀρέσει.

Στὸν Ἰορδάνη μποταμὸ εἶναι ᾿να γκαβουσάκι
κι' ἐκεῖα τσι πλύνουν τζι καρδιὲς καὶ βγαίνει τὸ φαρκάκι.

Τ' ἀνεφελάκια τ' οὐρανοῦ ρώτηξε νὰ σοῦ ποῦνε
 πῶς κλαῖνε τὰ ματάκια μου ὄντι σοῦ θυμηθῶνε.
 Τ' ἀνεφελάκια τ' οὐρανοῦ γίνονται κομματάκια
 μὰ πάλι ξανασιμῶνε καὶ γίνονται ταιριάκια.
 Ὡ οὐρανὲ μὴ βρέξης μπλεῖο κάμε μ' αὐτὴ τὴ χάρη
 κι' ἐγὼ μὲ τὰ ματάκια μου δροσίζω τὸ χορτάρι.
 Σημάδια τ' οὐρανοῦ θωροῦ μὰ δὲ γατέχω ἴντά ἔναι
 λῶ πῶς θὰ ξεχωρίσωμε, θεοτικῶ φωθιά ἔναι.
 Ἐδε ἀβάσταχτος καῦμός τί φλόγα καὶ τί λόχη
 ἔμεῖς τὰ δυὸ νὰ λέμε ναί, καὶ οἱ γονοὶ μας ὄχι.
 Ἀνὲ μὲ πάρης πάρε με κι' ἄ δὲ μὲ πάρης πέτο
 καὶ προξενεῖά μου πέμπουνε μὰ γὼ γιὰ σένα στέκω.
 Μὰ νὰ σὲ πάρω θέλω γὼ μὰ δὰ σὲ βασανίσω
 ἔτσά ποῦ μ' ἐβασάνησες ὥστε νὰ σ' ἀγαπήσω.
 Μὰ νὰ σὲ πάρω θέλω γὼ σὰ σ' ἔβαλα στ' ἀμάτι
 ἕμιτα νὰ μοῦ στέσουνε παγίδα σὰν τοῦ κήτη.
 Ἦθελα καὶ νὰ κάτεχα ποιὸ ἔχνος δὲν κοιμῶται
 ἢ λαχταρίδα κι' ὁ λαγὸς κι' ἢ κόρη ἀπ' ἀγαπᾶται.
 Κι' ἀπ' ἀγαπᾶ τοῦ φαίνεται ἀπ' τὴν πορπατηξιά ντου
 ξανοίγει ὀμπρός κι' ὀπίσω ντου νὰ δῆ τὴν πεθυμιάν του.
 Τρέχει νερὸ στὸν ποταμὸ μὰ τρέχει θελαμένο
 κι' ἔμένα ἢ γιαγάπη μου μ' ἔχει κουζουλαμένο.
 Κουζουλαμένος καὶ ντελῆς γυρίζω γὼ γιὰ σένα
 μὰ σὺ δὲν εἶσαι μπιστικιὰ νὰ μ' ἀγαπᾶς ἔμένα.
 Σὰ δώσω γὼ τὸ λόγο μου σὰ σιδερὴ θελιά ἔναι
 καὶ δὲν τὸν ξαναπέρω μπλεῖο μαγάρι κι' ἴντα νᾶναι.
 Μὴ μὲ θωρεῖς μικιὸ μικιὸ καὶ χαμηλοζωσμένο
 ἀποῦ τὴ γῆς δὲ φαίνομαι μὰ τσι καρδιὲς μαραίνω
 Θωρεῖς πῶς εἶμ' ἐγὼ μικιὸ πῶς δὲν πονεῖ καρδιά μου ;
 σὰν τοῦ μεγάλου ψύγουνται καὶ μὲ τὰ σωθικά μου.
 Καὶ τὸ πουλὶ πού ἔναι πουλὶ κι' ἐκεῖνο ἔχει πόνου
 καὶ στὸ κατάξερο κλαδὶ τονὲ περνᾷ τὸ χρόνο.
 Βάστα καλὸ λογαριασμὸ σοῦλεγα κάθε μέρα
 καὶ σύ περνες τὰ λόγια μου καὶ τᾶδιδες τ' ἄερα.
 Βάστα καλὰ κράθιε καλὰ τὴ σκάλα π' ἀνεβαίνεις
 βασιλικὰ χαρθιά βαστά; κι' ὄπου κι' ἄν μᾶς κερδαίνεις.
 Βασιλικὲ πλατύφυλλε μὲ τὰ σαράντα φύλλα
 πολλοὶ σὲ τριγυροῖσανε μὰ γὼ πάλι σ' ἐπῆρα.
 Τ' ἄστρα δὲ βασιλεύουνε μὰ ὁ ἥλιος τὰ θαμπῶνει
 κι' ἢ λάψη τοῦ προσώπου σου τὸν ἄθρωπο σκλαβάνει.
 Μὴν ἀγαπήσης δάσκαλο γιὰτ' ἀγαπᾶ τὸν ἄστο
 ἀγάπα γωροφύλακα κοκκινογελεκάτο.
 Μὴν ἀγαπήσης ἄθρωπο παρὰ νὰ σ' ἀγαπήση
 παρὰ νὰ δῆς τὰ μάθια ντου νὰ τρέχουν σὰν τὴ βροῦση.
 Ποτέ σου νὰ μὴν πιστευτῆς ἄθρώπου περασάρη
 γιὰτ' ὅση ὥρα σὲ θωρεῖ λέει πῶς θὰ σὲ πάρη.

ΕΥΧΕΣ, ΚΑΤΑΡΕΣ, ΟΡΚΟΙ, ΑΠΕΙΛΕΣ

Ὅταν κανέννας συγχρωτισθῆ με χωρικούς ἀκούει καὶ μαθαίνει πολλὰ πράγματα ποῦ ἀφοροῦν τῇ ζωῇ τους καὶ τὰ ἀνάλογα λόγια ποῦ μεταχειρίζονται ἐκάστοτε. Τὸ πῶς ὀρκίζονται, τὸ πῶς θυμῶνουν, βρίζουν, εὐχονται, καταργιοῦνται, ἀπειλοῦν.

Εὐχές. Αἶ νὰ σ' εὐρῷ ἡ μοῖρα σου. (Νὰ δῆς καλὴ μοῖρα. ἴ' Ἐχε τὴν εὐχὴ μου ἀπ' τὰ εἰκοσὶ μ' ἀνύχια. Ἔχε τὴν εὐχὴ μου ἀπ' τὰ φύλλα τοῦ καρδιᾶς μου καὶ χῶμα νὰ πιάνης καὶ μάλαμα νὰ γίνεταί. Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τὰ φέρῃ δεξιὰ. Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ δώσῃ ὡς εἶν' ἡ ὄρεξί σου. Νὰ μὴ ραῖση ἡ τρίχα σου. Ὡστὲ νὰ στέκουν τὰ βουνὰ νὰ μὴ σ' ἀγγίξῃ χάρος. Νὰ κόβῃ ὁ Θεὸς τοῖς μέρες μου νὰ σοῦ τοῖς γράφῃ χρόνους. Ὁ Θεὸς συγχωρέσῃ του κατὰ τὰ ἔργα νου. Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ πέψῃ (εὐχὴ ποῦ δίδουν στοὺς ζητιάνους γιὰ νὰ τοὺς ἀποπέμψουν). Καλὰ διάφορα (εὐχὴ στοὺς πραγματευτάδες). Μαγιάρι ὡς λὲς κι' ὄχι ὡς θὲς (τὸ λένε μέσα τους ὅταν ὑποπεύονται ὅτι οἱ εὐχὲς τινος δὲν εἶναι ἐλλικρινεῖς). Καλὸ νὰ σοῦ κάμῃ (εὐχὴ πρὸς τὸν ἄρρωστο ὅταν πάρῃ τὸ φάρμακό του). Καληῶρα νᾶχῃ καὶ νὰ φθαρμισθῆ (λέγεται ὅταν μελετοῦν ἀπόντας). Χαϊράμενη, νὰ χαρῆς τὸ στεφάνι σου καὶ τὰ παιδιί σου. Νὰ ζήσετε καὶ νὰ σογερᾶσετε (στοὺς γάμους πρὸς τοὺς νεονύμφους). Στὶς χαρὲς τῶν ἀπάντρευτο στὴν ὑγεία τῶν παντρεμένων (δίδετε στοὺς γάμους ἀπὸ τὸ γαμπρό). Νὰ τὰ χιλιάσης (εὐχὴ πρὸς τὸν σάντολο στὶς βάφτισες). Νὰ ζήσ' ὁ νεοφώτιστος (εὐχὴ τοῦ σαντόλου πρὸς τὸν σάντολο στὶς βάφτισες). Νὰ ζήσ' ὁ νεοφώτιστος νὰ ζήσῃ κι' ὁ κουμπάρος (εὐχὴ πρὸς τὸν σάντολο στὶς βάφτισες). Ἄμε στὸ καλὸ, καλοστραδιά σου. Ἄμε κερά μου στὸ καλὸ καὶ ψάρι νὰ διπνήσης (εἰρωνικῶς ἐπὶ ἀτόμων ποῦ δὲ μᾶς ἐνδιαφέρουν). Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ δίδῃ γνώσι καὶ μένα παραδες (ἐπὶ ἀνοήτων). Ἀποῦβαλε τὸ λάδι νὰ βάλῃ καὶ τὸ κλῆμα (εὐχὴ πρὸς τὸν σάντολο στὶς βάφτισες). Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ πέψῃ ἀπὸ κεῖ ποῦ δὲν ὀλπίζεις. Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ γράφῃ χρόνους. Χίλιοι νᾶν' οἱ χρόνοι σου καὶ πάλι ἀρχὴ νὰ βάνουνε. Ἀποῦ νᾶχῃ τὴν εὐχὴ μου ἀπὸ μέσ' ἀποῦ τ' ἄσκι μου (εὐχὴ πρὸς νῆπια).

Ὁρκοί. Οἱ ὄρκοι εἶναι δύο εἰδῶν: α) θρησκευτικοῦ περιεχομένου καὶ β) λαϊκοῦ, ἃς ποῦμε περιεχομένου. Εἰς τοὺς μὲν ἐπικαλοῦνται τὸν Θεόν, εἰς τοὺς δὲ τὰ σωματικά τους χαρίσματα, μέλη τοῦ σώματος, προγόνους κλπ.

— Θεοψυχά μου. Θεὸν καὶ ψυχὴν ἔχω. Μὰ τὸ Θεὸ τὸ Μεγαλοδύναμο. Μὰ τὸ Θεὸ ἀποῦ μᾶς ἐγεραντίσε. Μὰ τὸν ἐν τριγιάδι Θεό. Ἄρρηστη νᾶχῃ τὸ Χριστό μου. Μὰ τὴν Παναγία. Μὰ τὸ Δεσπότη Χριστό. Μὰ τὴν πίστη ἀποῦ πιστεύω. Μὰ τὴν ἡμέρα ποῦναι σήμερο. Ἐτσὰ νᾶμαστε καὶ τοῦ χρόνου καλά. Μὰ τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ νὰ τονὲ κάμω σὲ ὦρα μου θανάτου. Θεωτικὴ φωτιά νὰ μὲ κεντήσῃ ἃ δέ...

—Τὸ μουστάκι μου νὰ κόψω νὰ τὸ ρίξω στὰ σκατὰ ἃ δὲ βγῶ στὸ λόγο μου. Τὰ μάθια μου νὰ βγοῦνε, ἃ δέ... Νὰ χαρῶ τὸ φῶς μου. Νὰ χυθῆ τὸ φῶς μου. Μὰ τῆ ζωὴ μου. Στὴν ὑγείᾳ μου. Να μὴ μὲ λένε ἄντρα ἃ δέ... Νὰ μὴ μὲ λένε... ἃ δέ... Τὰ κόκκαλα τῆ λαλῆς μου νὰ σκάψω νὰ φάω ἃ δέ... Μὰ τὴν ψυχὴ τῆ μάννας μου ἃ δέ... Μὰ τῆ γῆς ἀποῦ θὰ μασὲ φάη. Μὰ τὸ φῶς ἀποῦ μασὲ φέγγει.

Καὶ σήμερα ἀκόμη, ὄχι σπανίως, κάνουν τοὺς ὄρκους ὅπως στὰ παλιὰ χρόνια. Χύνουν κρασί ἀπὸ τὸ ποτήρι τους καὶ λένε: «σὰν τοῦτονὲ τὸ κρασί νὰ χυθῆ τὸ αἷμα μου ἃ δέ...».

Ὡς τρέχει τῆ βρύσης τὸ νερὸ σιγὰ κοὶ δὲ βρουχᾶται ἔτσὰ νὰ τρέξῃ τὸ αἷμα ντου ἀπ' ἀγαπᾶ κι' ἀρνᾶται.

Ἡ ἐπιτορκία θεωρεῖται μεγάλο ἁμάρτημα, ἐκτὸς ποῦ θεωρεῖται ἀτιμία. Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ μαντινάδα :

Στὸν Ἄδη θὲ νὰ κατεβῶ, νὰ δῶ Θεὸς πῶς κρίνει
σὰν ἀρνηθῆ κιανεὶς κιαμιὰ τί βάσανα τοῦ δίνει.

Κατάρεις. Νὰ σὲ κάψῃ τὸ κρομμύδι. Ἀνάθεμά σε (ἀντὶ τοῦ ἀνάθεμά σε). Ἄδικο νὰ σοῦ λάχῃ ὄφκαιο (ψεύτικες κατάρεις πρὸς μικρὰ παιδιὰ). Ἐξῆς καὶ ξερὸς νὰ πομείνης (βταν τὰ παιδιὰ δὲ λένε «ὀρίστε» ἀλλὰ λένε «αἰ»). Ἄδικο νὰ σοῦ παντήξῃ. Φωθιὰ θεωτικὴ νὰ σὲ κάψῃ. Τὸν κακό σου τὸν καιρὸ κι' ἕνα μάλωμα γερὸ. Ἀγκάθινο νὰ σοῦ τονὲ βάλουνε τὸ στέφανο (ἐπὶ μελλοῦμφρον). Ἄδικο νὰ σοῦ δῶ κρυγιὰ καὶ ντροπὴ (νεκροῖ). Νὰ σὲ δῶ καὶ νὰ μὴ σὲ γνωρίσω. Ἀνάθεμά σε ὄντε σέτ' ἡ θάλασσα. Φχιοῦ σου καὶ σφάκελά σου. Νὰ ὄψεσαι. Νὰ δέρνεσαι μὲ τοῦ καμπανοῦ τὰ βόλια. Νὰ καίγεσαι καὶ νὰ καυοφλογᾶσαι. Ἰθέ μου καὶ δός του τὴν ὑγείᾳ ντου νὰ φορῆ τὸ Μάη κιοῦρκο (παλιό). Νὰ σοῦ πῆ ὁ παπᾶς στ' αὐτὶ (νὰ πεθάνης). Νὰ μὴ γνωρίσης μοῖρα. Νὰ μὴ γλυκάνῃ τ' ἀχείλι σου. Χαέρι καὶ καλὸ νὰ μὴ δῆς. Ἄμε στὸν Ἀγιάγερο. Ἄμε στὸ γέροντο διάολο. Ἄμε στὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ στὸ μέγα ἔλεος. Φωθιὰ νὰ σὲ κεντήσῃ. Λυὸ πούλους στὰ μάθια σου. Ἄδικο νὰ σοῦ δώσῃ στὴν κεφαλὴ πού ν' ἄκρα. Στὰ μάθια σου νὰ κάσιη τὸ ψωμὶ ποῦφαες στὰ χέργια μου. Λυσόντερος νὰ σὲ θερίσῃ. Νὰ πᾶνε τ' ἀντερά σου κάτω. Νὰ σὲ φάη ἡ ὕστερη τοῦ μηνοῦ. Μουρονιὰ νὰ βγάλῃ τὸ στόμα σου (καρκίνο). Νὰ φᾶς τὸ ὕστερό σου. Θάμασμα νὰ σοῦ ὀρθῃ. Νταμουλᾶς νὰ σοῦ ὀρθῃ (ἀπικληξίο). Νὰ φᾶς τὸν πένο καὶ τὸ σαράγι. Ἀπὸ ψηλὰ νὰ γκρεμιστῆς καὶ χαμηλὰ δώσης. Αἰ νὰ σοῦ ὀρθῃ ντιουρογιζῆς (ταίταρος). Φάωσα νὰ βγάλ' ἡ γλῶσσα σου. Κομμαθια νὰ πᾶς καὶ τζιμπιδια σὰν τὸ ρῦζι κι' ἡ ἄκρα σου νὰ μὴ φανῆ. Κακομοιργιὰ νὰ σὲ πλακώσῃ. Πίσσα στὴν κοκκάλα ντου (νὰ πάη ὁ νεκρὸς σιὴν κόλαση). Νὰ πᾶς πύργιου πυργιοῦ κι' ἄνεμος τῶν ἀνέμων. Θελειὰ νὰ μπῆ στὸ λαιμό σου. Νὰ ξεραθῆς καὶ νὰ δαυλιάσης. Αἰ νὰ βγοῦν τὰ μάθια σου. Κακὸ χρόνο νᾶχης κι' ἀσβολωμένο. Νὰ σὲ ζώσουν οἱ δαιμόνοι. Νὰ σὲ φάη ἡ χάμαρη. Ναλέτι νᾶχης καὶ

νουσουμπέτι. Νὰ μὴ διπλώσῃ ὁ γιαικᾶς σου. Νὰ μὴ βρεθῆ νερό στὸν ὕστερό σου τράτο. Ἐφτὰ φορὲς ἡ μαῖρη γῆς νὰ τὸν ἀνεξεράσῃ. Μὴ σώσης καὶ νὰ μὴν ἀξωθῆς. Ἀνάθεμά τονε γιὰ τόπος καὶ νὰ βουλήσῃ, ὄξω ἀπ' τὸ Ἁγίου. Κρῖμα μιστὸ στὸ λαιμό σου. Ὁ Θεὸς κι' ἡ γῆς νὰ μοῦ τ' ἀξώσῃ καὶ μὴ σὲ δῆ ὁ ἥλιος ἄλλη ταχυνή. Πῆνε στὸ διάολο νὰ μὴ φανῆ ἡ φανιά σου. Ἄμε στὰ ἔφτὰ καλὰ τοῦ Θεοῦ καὶ στὸ μέγα ἔλεος. Ἄμε στὴν ὁργὴ τοῦ Θεοῦ νὰ μὲ λείπῃς. Στῆ θέση μου νᾶρθῆς καὶ τὴν ἀπομονή μου νὰ μὴν ἔχῃς. Σάσου μὲ τὸ Θεό. Ὁ Θεὸς νὰ σὲ πλερώσῃ. Ἄμε κειὰ πού ψήνει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί. Καρβούνι νὰ βγάλῃ ἡ χέρα πού τῶκλεψε. Ἐδὰ νὰ θέσουν οἱ ὄχθοροί μου κι' ὄντ' ἐθὰ βγάλῃς τὸ ψωμί σου νὰ σηκωθοῦνε. Ἄδικο νὰ βρῆ τὴ σόρτε σου.

Εἰς ἀπάντησιν στίς κατάρες λένε : «Ἡ κατάρα σου στὸν τρόχαλο κι' ἡ κεφαλὴ σου ἀπὸ κάτω», ἢ «Ἀπάνω σου καὶ κάτω σου καὶ στὸ μαξελάρι σου».

Πάντως δὲν πρέπει νὰ καταργιέται κανεὶς ἄδικα, γιατί : «ἡ ἄδικη κατάρα τοῦ νοικοκυροῦ ἀπομένει».

Ἄπειλές. Διάλε τὸ ἀποθαμένους σου ἀδὲ σὲ μπαλοτάρω (πυροβολήσω). Νὰ σὲ κάμω θέλω νὰ μὲ θωρῆς καὶ νὰ φυσᾶς κουκιά. Νὰ σὲ κάμω θέλω νὰ μπῆς στὸ βαβούλι σου. Νὰ σὲ βάλω θέλω ἐκειὰ πού δὲ χωρεῖς. Νὰ σὲ κάμω θέλω νὰ σὲ πιᾶσῃ πόνος. Νὰ σὲ κάμω θέλω νὰ λὲς τ' ὄνομά μου καὶ νὰ πρωτοπλύνῃς τὸ στόμα σου. Νὰ σὲ κάμω θέλω νὰ κυλιέσαι ὄργατα. Νὰ σὲ κάμω θέλω σπαστὴ κι' ἀλατσογύριστη. Ἐγὼ δὰ νᾶρθω ἀποχάκι σου. Νὰ σοῦ στρουφιξω θέλω τὴν κεφαλὴ σου σὰν τὴν ἀγκινάρα. Νὰ σοῦ βγάλω θέλω τὴ γλῶσσα σου μὲ τὸ ρασόπανο. Νὰ σοῦ δώσω θέλω μιὰν ἀνεποδará καὶ δὰ κάμῃς ἐκατὸ λογιῶ κουλουμοῦντρες. Νὰ σοῦ παίξω θέλω μιὰ νὰ δῆς τ' ἄστρα χαχαλιές. Νὰ σοῦ παίξω θέλω μιὰ νὰ δῆς τὸ ἀγγέλου χαχαλιές. Νὰ σὲ βγάλω θέλω ἀποῦ τὸ γνῶ τῆ γῆς. Νὰ σὲ κάμω θέλω ἀποῦ μὴ βρῆ ὁ παπᾶς νὰ θάψῃ. Μαῦρα στ' ἀνάψαν τὰ κεργιά. Γαμῶ τὸν ἀντίθεό σου. Διάλε τὸν κύρη ἀποῦ σ' ἔσπειρε. Γαμῆ διαόλοι τὸ ἀποθαμένους σου. Διάλε τὸ ἀπομεινάρους σου. Θαρρῶ πὼς δὰ ραβδίσωμε τὴν καρὰ (ἀπειλὴ πρὸς τὰ παιδιὰ).

ΝΗΣΙΑΚΗ ΖΩΗ

α) **Νάναρα.** Ἡ γέννησις τοῦ παιδιοῦ, ἰδίως τοῦ πρώτου, στὰ χωριά τῆς Κρήτης εἶναι ἓνα ἔξαιρετικὰ εὐχάριστο γεγονός. Καὶ εἶναι μιὰ ὠραιότατη εἰκόνα νὰ βλέπῃς τὴ νεαρὴ μητέρα νὰ χαμογελᾷ στὸ νεογέννητο ποὺ κοιμᾶται στὴν κούνια του.

Τὰ γλυκύτερα λόγια βρίσκει γιὰ νὰ τοῦ πῆ καὶ νὰ τὸ ἀποκοιμήσῃ. Μ' ἓνα λικνιστικὸ σκοπὸ, σιγοτραγουδεῖ «τὰ νάναρα», ὡς ποὺ νὰ ἔρθῃ ὁ ὕπνος νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ἡσυχίαν.

Σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας ἡ τρυφερὴ καρδιὰ τῆς Ἑλληνίδας ἔχει βροῆ τὰ νανουρίσματα.

Νὰ ποιὰ εἶναι τὰ Κρητικὰ Νάναρα :

Ἕπνε ποὺ πέρνεις τὰ μωρὰ
ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ μικρὸ σοῦ τῶδωκα
μεγάλο φέρε μούτρο.
Μεγαλο σὰν ψηλὸ βουνὸ
ἴσο σὰν κυπαρίσι
ν' ἀπλώνουνε οἱ κλώνοι ντου
σ' ἀνατολὴ καὶ δύση.

Ἕπνέ μου ἔλα πάρε το
κι' ἄμε το στὰ περβόλια
καὶ γέμισε τσί τσέπες του
ντραντάφυλλα καὶ ρόδα.
Τὰ ρόδα νάν' τῆ μάνας του
τὰ μῆλα τῆ γιαγιᾶς του
καὶ τ' ἄσπρα τὰ ντραντάφυλλα
νὰ εἶναι το' ἀφεδιᾶς του.

Παιδί μου κι' ἀνέ κοιμηθῆς
τρεῖς γῶρες σοῦ χαρίζω
τρεῖς χῶρες καὶ τρία χωργιά
καὶ τρία μαναστήγια.
Εἰς τὰ χωργιά νὰ γεύγῃσαι
στὶ χῶρες νὰ κοιμᾶσαι,
Καὶ στὰ μοναστηράκια σου
νὰ πᾶ νὰ λειτρονγᾶσαι.

Ἕλα ἕπνε καὶ πάρε το κι' ἄμε το
στὶ μπαξέδες
καὶ γέμισε τσί τσέπες του
ρόδα καὶ μενεξέδες.

Κοιμήσου σὺ πουλάκι μου
κι' ἐγὼ σὲ ναναρίζω
Καὶ λέω σου καὶ νάναρα
Ἵστὲ νὰ σὲ κοιμίζω.

Νανάκια θὰ τὸ κάμω γὼ
νὰ γοργομεγαλώσῃ
νὰ σύρῃ κλώνους καὶ βλαστοὺς
τὸν κόσμον νὰ γεμώσῃ.

Κοιμήσου ποὺ σοῦ ράφτουνε
στὴν Πόλῃ τὰ προικιά σου.
Στὴ Βενεθιά τὰ ροῦγα σου
καὶ τὰ παπλώματά σου.

Κοιμήσου καὶ παράγγειλα
παπούτσια στὸν τσαγκάρη
νὰ σοῦ τὰ κάμη μάθια μου
μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Νανάκια πλούσα νὰ γενῆς
πολλὰ παιδιά νὰ κάμῃς
καὶ τὰ παιδιὰ σου ἄλλα παιδιὰ
καὶ οὐ νὰ μὴν ποθάνῃς.

Κοιμήσου ποῦ νὰ σὲ χαρῆ
ἢ μάννα πού σ' ἐγέννα
κι' ὁ κύρης ἀποῦ σ' ἀγαπᾷ
καλὸ νὰ δῆ 'πὸ σένα.

Κοιμᾷτ' ὁ ἥλιος στὰ βουνά
κι' ἡ πέρδικα στὸ ροῦμα
τὸ ψάρι στὴν ἀρρογιαλιά
καὶ τὸ μωρὸ στὴν κούνια.

Νὰ σὲ κοιμήσω θέλω γῶ
στὴν κούνια τὴν καρένια
καὶ στὰ ψιλὰ παπλώματα
τὰ μοργαριταρένια.

Κοιμάτ' ὁ ἥλιος στὰ βουνά
κι' ἡ πέρδικα στὰ δάση
καὶ μένα τὸ πουλάκι μου
τὸν ὕπνο νὰ χορτάση
τὸν ὕπνο νὰ θαραπαῆ
καὶ τὴν ὑγεία νου νάχη.
Νὰ γίνῃ ἀθὸς τῶν Κρητικῶ
κι' ἀθὸς τῶν Εὐρωπαϊῶ
πρῶτο πρωτοπαλλήχαρο
καὶ ἔξακουσμένος νέος.

Κοιμήσου σὺ πουλάκι μου
ἀποῦ δὲν ἔχω ἄλλο
μουδὲ καὶ πλειὰ μικρότερο
μουδὲ καὶ πλειὰ μεγάλο.

Κοιμήσου ἀστρὶ κοιμήσου αὐγὴ
κοιμήσου νεῖδ φεγγάρι
ἀποῦ σ' ἐκράθῃ ἡ μάννα σου
ἐννῆά μηνῶ γομάρι.

Κοιμήσου ἀστρὶ κοιμήσ' αὐγὴ
κοιμήσου νεῖδ φεγγάρι
νὰ σὲ χαρῆ μαννούλα σου
κι' αὐτὸς πού θὰ σὲ πάρῃ.

Κοιμήσου νᾶν' ἡ Μοῖρα σου
καματερῆ καὶ πλοῦσα
νυχτοδουλεύτρα κι' ἄξια
καὶ καλοκουβαλίτρα.

Κοιμήσου ποῦ νὰ ἀνεθραφῆς
μὲ μάννα καὶ μὲ κύρη
καὶ νὰ σὲ κάμ' ἡ Μοῖρα σου
μεγάλο νοικοκύρη

Νὰ κάμη θέλει δυὸ νανά
νὰ κάμη θέλει τρία
νὰ κάμη θέλει τέσσερα
μὲ τὸ παιδί τοῦ Ρήγα.

Νανά τοῦ Ρήγα τὸ παιδί
τοῦ βασιλεῆ τὸ ἄγγονι
ἀποῦ τὸ κοιλοπόνιενε
ἡ μάννα ντου στὴν Πόλη.

Νυστάξαν τὰ ματάκια ντου
θέλουν νὰ κοιμηθοῦνε.
ὕπνο γλυκὺ νὰ πάρουνε
γλυκειὰ νὰ μερωθοῦνε.

Ὁ ὕπνος μου στὰ μάθια σου
κι' ἡ ἡγεία στὴν κεφαλή σου
κι' ἡ Παναγία κι' ὁ Χριστὸς
νὰ βλέπουν τὸ κορμί σου.

Ἡ Παναγία κι' ὁ Χριστὸς
παιδί μου κι' Ἄη Γιάννης
νὰ σοῦ τὴ δίδουν τὴν ὑγεία
κι' ὅπου πονῆς νὰ γιάνης.

Ὡ Παναγία Δέσποινα
καὶ Σὺ Καλυβιανὴ μου
καὶ Σὺ Κερασπηλιώτισσα
βλέπετε τὸ παιδί μου.

Ὁ ὕπνος θρέφει τὰ μωρὰ
κι' ὁ ὕπνος τὰ μερώνει
κι' ἡ Παναγία κι' ὁ Χριστὸς
τὰ γοργομεγαλώνει.

Ἡ Παναγία κι' ὁ Χριστὸς
κι' οἱ δώδεκα Ἰστοστολοι
νὰ σοῦ τὴ δίδουν τὴν εὐκὴ
καματερῆ καὶ σκόλη.

β) **Κανάκια.** Κανακεμένο λένε στὴν Κρήτη ἓνα παιδί χαϊδεμένο. Συνεπὸς «κανάκια» σημαίνει χαϊδολογήματα, λογάκια πού λένε οἱ μεγάλοι, συνήθως οἱ γιαγιάδες, στὰ μωρὰ, γιὰ νὰ τὰ μερώσουν ὅταν κλαῖνε, ἢ γιὰ νὰ τοὺς δείξουν τὴν ἀγάπη τους.

Μικιό μικιό ναι τὸ μικιό
μά ἴτινα μεγαλώση
ἔχει δυὸ μάθια ὄμορφα
καὶ τίνος θὰ τὰ δώση.

Τὸ μικιό μου θὰ παντρέψω
καὶ τὸν κόσμον θὰ καλέσω
καὶ τὸ βασιλιᾷ κουμπάρο
καὶ τὸ ἴγγόνι ντου θὰ πάρω.

Τὸ παιδί μου θέλει χάρια
στὸ λαιμό μαργαριτάρια.

Τὸ παιδί θέλει χορὸ
τὰ βιολιά δὲν εἶν' ἐδῶ
κι' ὅποιος πάει νὰ τὰ φέρη
πέντε τάλλαρα στὸ χέρι
κι' ἄλλα δεκα στὸ μεντήλι
γιὰ τοῦ γιοῦ μου τὸ χατήρι.

Νά το, νά το, νά το, νά το
τὸ λαῖνι τὸ γεμάτο.

Νά το, νά το, νά το, νά το
τὸ παιδί μου τὸ χιονάτο
στὴν ἀμυγδαλιά ἴπο κατω
καὶ μαζώνει ἀμυγδαλάκια
μὲ τὰ ἄσπρα ντου χεράκια.

Νά τε το, κρατήστε το
κι' ὄντε κλαίη, ἀφήτε το.

Ἔλα, ἔλα, ἔλα πᾶ
ἀργυρέ μου μαστραπᾶ.

Ἀγαπῶ το, δὲν τὸ χώνω
στὴν καρδιά γροικῶ τον πόνο.

Χαρῶ το τὸ πουλάκι μου
χάρως νὰ μὴ τ' ἀγγίξη
κι' ἀνὲ τὸ δὴ καὶ ποθενά
νὰ μὴ τὸ χαιρετήση.

Τυρὶ ρὶ ποῦ πᾶς μωρὴ
στοῦ τζομπάνη γιὰ τυρὶ
καὶ τυρὶ δὲν ηῦραμε
τὸ τζομπάνη δειράμε
καὶ τοῦ δώσαμε ξυλιές
πεντακόσες μὰ καλές.

Νάνι, νάνι, νάνι, νάνι,
τὸ παιδί τοῦ κοτσαμάνη,
θέλει πῆττα στὸ τηγάνι,
κι' ἢ μαμά ντου δὲν τοῦ κάνει
καὶ γυρίζει καὶ τὴν κλάνει.

Τυρὶ τοῦ λέγανε
καὶ μοῦ τὸ παντρέψανε,
καὶ τοῦ δίδανε προικιά
ἕνα γκόσκινο κουκιᾶ,
καὶ τοῦ δίδανε κι' ἀμπέλι
νὰ χωρῆ ὁ λαγός νὰ μπαινῆ.

Γειά του, γειά του, γειά του, γειά του
καὶ κουλούργια στὴν ποδιά ντου
νὰ τὰ τρώη ἢ ἀφεδιά ντου.

Ἔλα, ἔλα, νὰ σοῦ πῶ
ἴντα μοῦπεν' ὁ λαγός,
εἶπε μου νὰ σ' ἀγαπῶ
μὰ νὰ μὴν τὸ μολογῶ

Κουρταλόκια παίζετε
κι' ὁ μπαμπᾶς του ἔρχεται,
καὶ βαστᾶ του κάτι τι
λουκουμάκια στὸ χαρτί.

Νὰ χορέψη θέλ' ἢ κόρη
καὶ παπούτσα δὲν ἐφόρει
θὰ τὴν δώσω τὰ δικά μου
νὰ χορέψ' ἢ πέρδικά μου.

Μυρίζουν κι' οἱ βασιλικοὶ
μυρίζουν κι' οἱ βαροσάμοι
μυρίζει κι' ἢ δρακούλα μου
ποῦ δὲν τὴν ἔχουν ἄλλοι.

Τὸ παιδί μου νᾶν' καλὰ
κι' ἄς ψοφήσουν χίλια ἀρνιά,
χίλια ἀρνιά, χίλια κατσίκια
καὶ τοῦ βασιλιᾷ τὰ ρίφια.

Τὸ παιδί μου τὸ μικιό
ποῦ στὴν Πόλη τῶδα ἴγῶ
σαγανάκι ἴγῶραζε
μπακλαβὰ τὰ γέμιζε.

Καὶ χαρῶ το κι' ἀγαπῶ το
καὶ στὸν ὕπνο μου θωρῶ το.
Καλῶς μου το κι' ἀμύγδαλα
καὶ σῦκα καὶ καρύδια.

Νά το, νά το, νά το νηᾶ,
νά το κιτρολεμονιά,
νά το νηᾶ, νά το μηλίτσα,
νά το κιτρολεμονίτσα.

Τὸ παιδάκι μου τ' ὀρίζω
κι' ὅπου θέλω τὸ χαρίζω.

Τὸ παιδάκι μὲν τὸ ρένιο
καὶ τὸ μαργαριταρένιο.

Τὸ παιδάκι μου τὸ ροῦσο
μὲ τὸ μόσκο θὰ τὸ λούσο
νὰ τὸ στείλω τοῖς δασκάλας
νᾶν τὸ πλεῖα καλὸ ποῦ τᾶλλα.

Νά το, νά το, νά τε το,
δυὸ κοπέλλες πιάστε το
νὰ τὸ πᾶτε στοῦ μπαμπά
νὰ τοῦ δώση τὰ λιολιά,

νὰ τοῦ δώση τὰ λιολιά,
κάστανα καὶ μεμπεμπλιά.

Νά το, νά το, νά το, νά το,
νά το τὸ χατήρι ντου,
ζάχαρη στ' ἀχείλι ντου,
μόσκους στὸ μαντήλι ντου,
να χαρῆ τὸν κύρη ντου,
νά χαρῆ καὶ τὴ μαμά
ποῦ τοῦ ψήνει τὰ κοκά.

γ) Μωρουδίστικες παιδιές. Ὄταν τὸ μωρὸ ἀρχίζει περὶ νὰ περπατῇ τὸ πέρνουν καὶ τὸ στήνουν ὄρθιο καὶ τὸ λικνίζουν μέσα στὴν ἀγκαλιά τους δεξιά κι' ἀριστερά καὶ τοῦ τραγουδοῦν :

« Σὰν τὴ νύφη σὰν τὴ νεῖα
σὰν τὴν κιτρολεμονιά ».

Ὑστερα κἀνοντάς το νὰ πηδᾷ τοῦ τραγουδοῦν :

« Σὰν τὸ γαμπρό, σὰν τὸ γαμπρό, σὰν τὸ γαμπρό ».

Καὶ χορεύγει καὶ πηδᾷ σὰ γουρούνη στὰ πηλά.

Κάνουν καὶ ἀστείότητες τῶν παιδιῶν, ἀπὸ 18 μηνῶν κι' ἐκεῖ, ὅπου ἀρχίζουν νὰ καταλαβαίνουν :

1) *Τὸ πουλί.* Βάζουν τὸ δείκτη στὸ σημεῖο τοῦ μετώπου ποῦ φυτρῶνουν τὰ μαλλιά, ὕστερα στὴ βάση τῆς μύτης, ὕστερα στὴν ἄκρη τῆς μύτης καὶ στὸ στόμα καὶ λένε σὲ κάθε κίνησι :

ἐκεῖ θὰ κάτση τὸ πουλί (μέτωπο)
κι' ἐκεῖ θὰ κηλαϊδῆξη (ρίζα τῆς μύτης)
κι' ἐκεῖ θὰ κάμη κουτσουλιὰ (ἄκρη τῆς μύτης)
κι' ἐκεῖ θὰ τὴν ἀφήση (στόμα).

2) *Ὁ βέλακας.* Ἀνοίγουν τὴν παλάμη καὶ δείχνουν ἕνα ἕνα τὰ δάχτυλα, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ μικρὸ, καὶ λένε :

Τὸ μικρὸ τὸ μικροπιό, κι' ἀπὸ πάνω τὸ πρεπιό
κι' ὁ μέγας βέλακας, κι' ὁ γλυφουσκουτέλακας.

3) *Ὁ περβολάρης.*

Ἀνοίγουν τὴν παλάμη τοῦ μικροῦ λένε: « αὐτὸ εἶναι τὸ περβόλι », ὕστερα κλείνουν τὸ μεγάλο δάχτυλο καὶ λένε « κι' αὐτὸς εἶν' ὁ περβολάρης », ὕστερα κλείνουν τὸ δείκτη καὶ λένε « αὐτὸς ἦκουσε τὸ μῆλο », ὕστερα κλείνουν τὸ μεσαῖο δάχτυλο καὶ λένε « αὐτὸς εἶπε νὰ τὸ φᾶμε », ὕστερα κλείνουν τὸ τέταρτο δάχτυλο καὶ λένε « καὶ αὐτὸς νὰ μὴν τὸ φᾶμε », ὕστερα κλείνουν καὶ τὸ μικρὸ δαχτυλάκι καὶ λένε « τὸ μικρὸ τὸ βίμι βίμι, θὰ τὸ πῆ τοῦ νοικοκύρη, νὰ μᾶς δεῖρη νὰ μᾶς δεῖρη ».

Τὰ νήπια παίζουν τὸ μοσχοκάρι καὶ κανέλλα καὶ τὸ κολοκυθάκι. Βάζουν τὰ παιδιά σ' ἕνα ὄρισιμένο σημεῖο τοὺς δείχτες τοῦ ἑνὸς χεριοῦ καὶ ἄλλο παιδί ἀκουμπᾷ κατὰ σειρά τὸ δικό του δείχτη στῶν ἄλλων καὶ λέει :

« Μοσχοκάρι καὶ κανέλλα, ποιά 'ναι πλειά καλή κοπέλλα
 » ἀπὸ τούτη 'σασέ τούτη πλειά καλλίτερή 'ναι τούουουτη».

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο παίζεται καὶ τὸ κολοκυθάκι, ἀλλὰ μὲ ἄλλα λόγια:

« Ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸ πλακάκι φύτεψα κολοκ. θάκι
 » πάει ὁ γέρος μάμουνας νὰ τὸ ξεμαμουνήση
 » ἄμε σὺ κουτσέ, στραβέ, πορδαυιέ».

Ἐπίσης παίζουν τὸ πετᾶ πετᾶ, τζίμιπυ τζίμιπυ κόρακα κλπ.

(Τζίμιπυ τζίμιπυ κόρακα, ποῦ τὰ πᾶς τὰ πρόβατα, κάτω στὰ λαγκώματα ποῦ 'ναι κι' ἄλλα πρόβατα τζίμιμπυπαρος).

Τραγουδάκια.

*Ἐσα γιαλέσα, πᾶμε στὰ Καλέσα, ποῦμαστε γειτόνοι, τρῶμε τὸ κωδῶνι.

*Ἐσα γιαλέσα, πᾶμε στὰ Καλέσα, νὰ πάρουμε τὴν κοπελιά, ποῦ 'φάινει τὴν παλέτσα.

*Ἐσα γιαλέσα, πᾶμε στὴν Πόλη, νὰ πάρουμε θιαμπόλι, νὰ τὸ παίζουν οἱ βουκόλοι.

— Μιά φορὰ 'τονε μιά γρά κι' ἐξιμμάτιζε κοινιά
 καὶ ξεγεύγει τὸ κορκὶ καὶ τῆ διδὲι σὶτὸ βυζί.

— Πίνει, πίνει ἀφορδακὸς πέντε μίστατα νεὶ ὀ
 κι' ὀλη νύχτα κατουρεὶ τὸ πονιέρο νιου πουλί.

— Κάτω κειὲ στοῦ χωραφιοῦ, ἦκαμ' ἡ γαίγα 'να ριφχιοῦ
 κι' ἄμε πάρε το καὶ φχιου.

Παραμύθι. Μιά βολὰ κι' ἕναν καιρὸ ἦτονε ἕνας ἀράπης, μὰ ἀράπης, κι' ἐφόργιενε μιά γκόκκινη βράκα, ἀμὰ βράκα. Κάτιστε καλὰ νὰ σᾶς τὸ πῶ ἀποῦ τὴν ἄκρα.

Προσευχὴς πρὸ τοῦ ὕπνου : Θέτω κάνω τὸ Σταυρό μου κι' ἄρμαν ἔχω σὶτὸ πλευρό μου, τέκνο τοῦ Θεοῦ λογοῦμαι καὶ κανένα δὲ φοβοῦμαι.

Πρὸ τοῦ φαγητοῦ: «Στ' ὄνομά σου Θεέ μου Δεσπότη μου Χριστέ μου».

Μετὰ τὸ φαγητό: «"Ἠφαγα κι' ἐχόρτασα, τὸ Θεό μου δόξασα».

Τὸ πατερημῶ... γαλλικά: «Πατερημῶ ντὶ θήκουρα πάντα γεννηθήκουρα, γεννηθήκουρα Μαρία καὶ δεῦτε Παναγία».

Εὐχές. α) Τὴν εὐκὴ τὸ' εὐκῆς μου νᾶχης καὶ τὸ' εὐκῆς μου τὸ φιδάκι.

β) 'Αποῦ νᾶχης τὴν εὐκὴ μου ἀπὸ μέσα 'ποῦ τ' ἄσκι μου.

— Ὅταν πέφτουν τὰ παιδάκια τοὺς λένε: «Τούτη παληὰ κι- ἄλλη καινούργια», ἢ «πλειὰ μπρὸς θὰ γιάνης παρὰ ποῦ θὰ παντρευτῆς».

— Κι' ὅταν τὸ δέρονουν; «Αἶ πρέπει νὰ τίς τρῶνε καὶ κάπου κάπου. Τούτη σοῦ δίδω, τούτη σοῦ χαρίζω». Ἄμα τίς τρῶνε ἀλαφρὰ λένε: «Νὰ Κοκόλη μὲ τὴ ράπη». «Νὰ τὸ δείρω θέλω γὼ μὲ τῆ μύγιας τὸ φτερό. Νὰ τὸ δείρω θέλω πάλι, μὲ τῆ μύγιας τὸ ποδάρι».

Ἄπειλή. «Νὰ σὲ πιᾶσω θέλω καὶ θὰ σοῦ βάλω τὴν κοιλιὰ σου ἄμπρὸς καὶ τὰ νεφρά σου ὀπίσω. Νὰ σὲ κάμω θέλω νὰ μὴ μιλῆς μόνο κάθε Σαββάτο».

—Όταν τὰ παιδάκια λένε: «Αἶ μά(να) πεινώ», τοὺς ἀπαντοῦν «πῆδα σὰν τὸν πετεινό».

—Όταν τὰ παιδιὰ εἶναι θυμωμένα τοὺς λένε οἱ μεγάλοι νὰ πιοῦν ξύδι νὰ ξεμανίσουν. Ἡ τοὺς κάνουν τὸ «μέλι μέλι». Βάζουν δηλ. τὸ δείχτη τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ στὴ μέση τῆς παλάμης τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τοὺς λένε:

«Μέλι μέλι στὸ σκουτέλι νὰ γελάσῃ τὸ κοπέλι

» βάλ' ἀκόμη μισολιά νὰ γελάσῃ πλε.ά καλά».

Τοὺς τὸ λένε πολλὲς φορὲς ἕως νὰ γελάσουν νὰ τοὺς περάσῃ ὁ θυμός.

—Γιὰ νὰ κάτσουν τὰ παιδιὰ φρόνιμα ὅταν εἶναι πελλὰ μαζεμένα, τοὺς λένε οἱ μεγάλοι:

«Ὅποιος μιλῆσῃ καὶ λαλήσῃ, γάϊδαρο νὰ κοκκαλίσῃ,

» κι' ὅποιος δὲ φτύξῃ τρεῖς φορὲς, νὰ σκυλομαγαρίσῃ».

Τὰ μικρὰ φτύνουν τρεῖς φορὲς καὶ προσπαθοῦν νὰ μὴ μιλῆσουν.

—Στέλλουν τὰ μικρὰ στοὺς γέροντας ὅταν κάνουν ἀταξίες καὶ τοὺς παραγγέλλουν «ἄμε νὰ πῆς τοῖ γιαιγιᾶς σου νὰ σοῦ δώσῃ τὸ σιρνάφτη καὶ τὸ μπατσιλοκόπο». Ἡ γιαιγιᾶ τραβᾷ λίγο τὸ αὐτὶ τοῦ μικροῦ ἄτακτου καὶ τοῦ δίδει κι' ἓνα μπαταάκι. Αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ πολλὲς φορὲς, γιὰ τὰ παιδιὰ μιὰ φορὰ τὴν παθαίνουν.

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ

Όταν τὰ παιδιὰ φτάσουν στὰ ἔξη χρόνια, κάνουν διάφορες βοηθητικὰς δουλειὰς. Ἀλλὰ ἡ κυριώτερη εἶναι νὰ «πᾶνε στὴν αἶ»* καὶ «στὰ βούγια». Ἡ δουλειὰ αὐτὴ ἔχει καὶ τὴ χαρούμενη ὄψιν της. Τὰ παιδιὰ κάνουνε πατούλιες καὶ κάθε ἀπόγεμα πηγαίνουν σὲ διάφορα μέρη καὶ βόσκουνε τὰ ζῶα. Συχνὰ πέρνουν μέρος καὶ κοπελοπούλες 15—16 χρονῶν. Τὰ κορίτσια κρατοῦνε τὴ νταντέλλα, τὰ ἀγόργια τὴ μαντούρα. Πέρνουν μαζί σταφίδες, καρύδια, ἀμύγδαλα, ψωμί. Ἡμα δέσουν τὰ ζῶα στὸ κατάλληλο μέρος, ἀρχινᾷ τὸ γλέντι. Λένε τραγουδάκια μὲ σκοπὸ ἢ χωρὶς σκοπὸ, μαντινάδες, παραμύθια, ἀνοιώματα, καθαρογλωσσίδα, παίζουσι παιδιές, ἴσαμε νὰ γενοῦνε οἱ κοιλιές τῶν ὀζῶ «τσιτά κόρδα», ὅποτε πάλι ἐπιστρέφουν ὅλοι μαζί. Περνοῦνε ἀπὸ τὴ βρύση, πορίζουσι τὰ ζῶα, καὶ πᾶνε νὰ τὰ δέσουνε στὸ ἀχίρι.

Τραγουδάκια.

1. Ὁ κασιδης ὁ κνεκνὲς ἐπαντρεύτηκε ὄψες κι' ἤπηρε τρεῖς κοπελιές.
Ἡ μιὰ τοῦ ψήνει τὸ ψωμί κι' ἡ ἄλλη τὸ σφουγγάτο,
κι' ἡ γιάλλη τοῦ μοιρολογᾷ «κάτσε κασιδί φάτο».

2. Τὸ περιστέρι στὴ φωλιά φωνιάζει βίρι βίρι
σηκώσου Ἐλενάκι μου νὰ πᾶς στὸ μαναστήρι,
νὰ κάμῃς τοῖ μετάνοιες σου κι' ἀπόκειας νὰ γιαιγιᾶς.
Δὲ γκατέχω πάρα κάτω, φάε 'να σκατὸ ἀφραῖτο.

* Αἶ=κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ γα, ὅπως λένε «αἶ μά» ἀντὶ «αἶ μάνα».

- 3 Πουλάκι μου στὸν ποταμό, πουλάκι μου στὴ βρύση
πάρε τὸ μενηλάκι μου νὰ μοῦ τὸ σαπουνίσῃς.
Μὴ μοῦ τ' ἀπλώσῃς στὰ κλαδιά μουδὲ στὰ χορταράκια
μόνο στὸν ἄσπρο σου λαιμὸ καὶ στ' ἄσπρα σου βυζάκια.
4. Μία φορὰ κι' ἔναν καιρὸ
πῆγε ὁ κάτης στὸ χορὸ
καὶ δὲν ἐχόρευε καλά
καὶ τοῦ κόψαν τὴν ὀρά.
5. Ἐνα δύο τρία δέξα
καὶ τοῦ Μπαντελῆ ἴγναίκα
πότε ζῆ πότε ποθαίνει
πότ' ὁ χάρος τὴνε πέρνει.
- 6 Τὸ ἄρκαλο παντρεύουνε
καὶ πέρνει τὴ ζουριίδα.
Πάρε τονε ζουριίδα μου
καὶ νοικοκύρης εἶναι.
Τὸ Μάη ἔχει τὰ κουκιά
τὸν Αὐγουστο σταφύλια,
τὸν ἀποδέλοιπο καιρὸ
ἔχει πηλὰ στ' ἀχείλια.
7. Εἶχα τὸ παιδί κι' εἶχα τὴ χαρὰ
κι' ἤφηνά του πέντε ἀγά
κι' ἤτρωγα τὰ τέσσερα
κι' ἀπὸ τῶνα τὸ μισὸ
καὶ τὸν ἔμισὸ κορκὸ.
8. Φράγκο λελέγκο παῖξε τὴν καμπάνα
νὰ κατεβοῦν οἱ Φράγκοι
νὰ φᾶνε μακαρούνια
μὲ τὰ χρυσὰ πηρούνια.
9. Αὐριό ἴναι Κυργιακί,
βάνω τ' ἄσπρο μου βρακί,
πάω στὴν Ἀμερική,
βρίσκω κάστανα σπασμένα
καὶ καρύδια τσακισμένα.
Πάω τα τοῦ μάνας μου
δέρνει με, σκοτώνει με,
κάνει με μπαλόματα
ρίχνει με στὰ δώματα
Πάω στ' ἀφεντάκι μου
καλῶς το τὸ παιδάκι μου.
10. Τῷ Βαγιῷ Βαγιῷ Βαγιῷ
τρώνε ψάρι καὶ κολιὸ
καὶ τὴν ἄλλη Κυργιακί
τὸ καλτσούνι κι' ἡ ρακί.
11. Δὲ σοῦ μιλῶ ἀντίδικη
ὥστε νὰ μοῦ μιλήσῃς
σάν τὸ λεμόνι νὰ γενῆς
κι' ἔτοσά νὰ κιτρινίσῃς
Σάν τὸ λεμόνι νὰ γενῆς,
σάν τὸ κεφί νὰ λιώσῃς,
καὶ τὴν ἡμέρα τοῦ λαμπρῆς
νὰ πέσῃς νὰ τεντώσῃς.
12. Κάτσε κάτσε παπαδοῦλα
νὰ σὲ βάλω στὴ σακούλα
νὰ σὲ πάω τοῦ παχιᾶ
νὰ σὲ κάμη μιὰ μπουκιά.
(τὸ λένε τὰ παιδάκια ὅταν κυνηγοῦν
πεταλοῦδες, γιὰ νὰ σταματήσουν νὰ
τις πιάσουν).

Ὁ Ψύλλος

Ὁ ψύλλος ἐγκρημίστηξε
ἀποῦ τὸ παραθύρι
κι' ἡ μάνα νιου τοῦ φώνιαξε
ποῦ πᾶς καρaboκῶρη;
Νὰ πάω θέλω στὰ Χανιά
νὰ κάμω μιὰ μανάρα
νὰ πελεκῶ τὰ μάρμαρα
νὰ κάμω κουτσουνάρα.
Νὰ πάω θέλω στὰ Χανιά
νὰ χτίσω μαναστήρι
νὰ μπαίνουνε οἱ κοπελιές
νὰ τοῖ φιλῶ στ' ἀχείλι
Τοῦ μαντζουράνας τὸ κλαδί
τοῦ πρίνου τὸ σταφύλι
τοῦ κοπελιᾶς μου τὸ φιλι
μοῦ μάρανε τ' ἀχείλι.
Τοῦ ψύλλου τὸ πλαῖσερό,
τοῦ σκνίπας τὸ σηκότι,
τὸ κουνουποσκνιπόξυγκο
κι' ἡ ἀθηρή σου νειότη.

Βρέχει

Βρέχει, βρέχει καὶ χιονίζει
κι' ὁ παπᾶς χειρομυλίζει
νὰ μοῦ κάμη μιὰν κουλούρα
σάν τοῦ τράγου τὴν κουδούνα.

"Αλλο

Βρέχει, βρέχει και βροντᾶ
 ἔλα παπαδιά κοντά,
 νὰ μοιράσωμε τ' αὐγά,
 ἕνα σύ, ἕνα ἴώ,
 ἕνα τοῦ παπᾶ ὁ γυιός.

"Αλλο

Βρέχει, βρέχει και χιονίζει
 κι' ἡ λαλά μου κοσκινίζει
 νὰ μοῦ κάμη μιὰ γουλούρα
 νὰ περνᾶ ἡ διακονιάρα
 νὰ τῆ δώσω τὴν τσουνάρα.

Ἐὐκάτης

Μύθι μύθι παραμύθι
 τὸ κουκί και τὸ ροβύθι
 πάει ὁ κάτης στὴ λειβάδα
 κι' ἀγοράζει τὴν τοξάρα
 νὰ σκοτώση πέντε δέκα
 και τοῦ Τούρκου τὴ γυναῖκα.
 Καί τὴ γρᾶ τὴν ποντικίνα
 ποὺ μᾶς ἤτρωγε τὴ γλύνα
 ποὺ τὸν πάτο τῆ λαίνας
 και τὴ γρᾶ τὴν μποντικιά
 ποὺ μᾶς ἤτρωγε τ' αὐγά
 ποὺ τὸν πάτο τῆ φωληᾶς.

Ἐὐἡλιος

Ἐὐἡλιος ὁ ἡλάκης ὁ Πιπερογιαννάκης,
 ἐπῆγε και λαγώνεψε πέντε λαγούς ἐπιάσε
 και πέντε γάμους ἤκαμε
 και πέντε πανηγύργια.
 Κι' ἕνα μερὶ τοῦ πόμεινε
 πετᾶ το στὴ θυρίδα.
 Κι' ὁ κάτης ἐλαγώνεψε

κι' ὁ πεινὸς ἐτζίμπα.
 Ἐνάθεμά σε πετεινὲ
 ἄ δὲ σὲ μαγερέψω
 νὰ βάλω ἀλάτσι χαχαλιές
 κι' ἀμέτρητο πιπέρι,
 νὰ φάη ἄνυφη κι' ὁ γαμπρὸς
 κι' ὁ κάτης ἀνὲ θέλη.

Ἐὐμελίτακας

Μελίτακας μοῦ πάντηξε
 στὸ πάνω καλντιρίμι
 κι' εἶχ' ἄρματα νεκρέμαστα
 κι' ὀπίσω τὰ μαλλιά ντου
 και τὰ στ.βανοβράκια ντου
 ψηλὰ ἄνεσουμπωμένα.
 Ποῦ πᾶς ἀφέντη μέρημηγα
 κι' εἶσαι σφιχτοζωισμένος;
 Ἐμπελί ἔχω στὴ σουργιά
 και πᾶ νὰ τὸ τρυγήσω,
 κι' ἐκεῖνο τὸ παντέρημο
 ἐκαλουργήθη ὀφέτος
 Κι' ἀπ' τὴν πολλή ντου καλουργιά
 ἤκαμε πέντε ρόγες.
 Τὴ μιὰ θὰ φάω νὰ χαρῶ
 τὴν ἄλλη θὰ χαρίσω
 τοῖ τρεῖς θὰ βάλω νὰ λιαστοῦν
 κι' ὕστερα δὰ πατήσω.
 Νὰ κάμω μοῦστο και κρασί
 τὸν κόσμο νὰ γεμίσω.

Ἐὐγρές

Ἐὐπό πάνω κειὲ ποῦ τὴ Βλαχιά
 κατεβαινει ἄνας Παπᾶς
 και μαζώνει ἀπογραφεῖς
 νὰ παντρεύονται κι' οἱ γρές.
 Και οἱ γράδες τὸ γροικοῦνε
 κι' ὄλες στὸ γιαλὸ ἀγλακοῦνε.

Τὰ κάλαντα

Ζήτω τοῦ βασιλέα μας τῆ Ἐργας τῆ ὥραιας μας
 Ζήτω τοῦ διαδόχου τοῦ μεγάλου μας ἀθρώπου.
 Νὰ μεγαλώση με χαρά, νὰ πάη στὴν Ἐγιά Σοφιά
 και κεὶ νὰ μεταλάβη, με τοῖ Τούρκους νὰ τὰ βάλη.
 Μὴ φανταζόσσετε σκυλιά, πὼς εἶν' οἱ Ἐλληνες παιδιὰ
 μιὰ ἄναι και παληκάργια τίγρηδες και λεοντάμγια.

Ἐχει ὁ καιρὸς γυρίσματα κι' ὁ χρόνος ἐβδομάδες
 νᾶρθουν τὰ εἰζωνάκια μας νὰ φύγουν οἱ γιαγάδες.
 Τόσα πολλὰ σᾶς εἶπαμε, νὰ φᾶτε και νὰ πιήτε
 χρόνου: πολλοὺς και λευτεργιά
 στὰ σπύθια σας νὰ δῆτε.

Παιδιάι.

Στὴν αἴγα, στ' ἄλωνα, στὶς χειμωνιάτικες συναναστροφές, τὶς ἀπόκρηες, τὰ παιδιά παίζουν διάφορες παιδιές. Τὰ κορίτσια στὸ σπίτι ἔχουν τὶς αἰώνιες κουτσούνες (κουῦκλες ἀπὸ κουρελόπανα ἢ τὰ θρομήλια τοῦ ἀργαλειοῦ) ἢ παίζουν τὸ σαλιντζάκι. Δένουν δηλ. στὸ μεσαῖο δοκάρι ἐνὸς πορτέγου χονδρὸ σκοινὶ καὶ κάνουν κούνια. Εἶναι πολὺ διασκεδαστικὸ γιὰ τὰ κορίτσια, κουνιοῦνται καὶ τραγουδοῦν μαντινάδες καὶ ὄμορφα τραγούδια.

Τὰ ἀγόρια παλι, παίζουν στὸ δρόμο τὸ ντελῆ ματζάκι. Νὰ πῶς τὸ παίζουν. Βάζουν χάμω δυὸ πέτρες. Ἀπάνω τους καὶ γιὰ σύνδεσμο βάζουν ἓνα κλῆμα ἕως μιὰ πιθαμὴ μᾶκρος. Ὅρίζουν ἓνα σημεῖο κοντὰ στὶς πέτρες πού τὸ λένε τοῦκα. Ἔχουν κι' ἓνα ξύλο σὰ ρήγα ἀλλὰ στοργυλὸ πού τὸ λένε ξυλίκι. Τὸ ἓνα παιδί στέκεται στὴν τοῦκα καὶ χτυπᾷ τὸ κλῆμα (τὸ ντελῆ) μὲ τὸ ξυλίκι, ὥστε νὰ ἀνιψωθῆ καὶ νὰ πέση μακρυνά, ὅσο γίνεται μακρύτερα, μὲ κίνδυνο χωρὶς ἄλλο νὰ βγάλῃ κανενὸς παιδιοῦ τὸ μάτι, προῶγμα πού γίνεται κάποτε. Ὁ συμπαίκτης τρέχει νὰ πιάσῃ τὸ ντελῆ στὸν ἀέρα, ἂν τὸν πιάσῃ κερδίζει ἀμέσως, ἀλλιῶς ἂν πέσῃ τὸ κλῆμα, χαράζει μὲ μιὰ πέτρα ἓνα σημάδι στὸ σημεῖο τοῦ ἐδάφους πού θὰ σταθῆ. Πέρνει μετὰ τὸ ντελῆ τὸ τοποθετεῖ, πάει στὴν τοῦκα καὶ χτυπᾷ μὲ τὸ ξυλίκι, σημειώνει πάλι πού θὰ σταματήσῃ τὸ ντελῆ. Κερδίζει ἐκεῖνος πού θὰ πετάξῃ τὸ ντελῆ μακρύτερα ἀπὸ τὴν τοῦκα.

Ἐπίσης τὰ ἀγόρια παίζουν τὸ μακρὸν ποταμό. Μπαίνουν τὰ παιδιά κατ' ἀποστάσεις ἴσες στὴ σειρά καὶ σκύβουν. Ἐνας πέρνει φόρα καὶ διασκελίζει ἓνα ἓνα τὰ παιδιά. Ἄμα δὲ σφάλῃ καὶ τὰ ξεπεράσῃ ὅλα, κερδίζει.

Ἀγορίστικα παιχνίδια εἶναι καὶ οἱ σβοῦροι, τὰ κότσια, τὰ τσέροκυλα, οἱ ἀμάδες, τὸ κυνήγι τῶν πουλιῶν μὲ τὸ λάστιχο, ὁ τσοῦκος, ὁ καλόγερος.

Ἀγορίστικη δουλειὰ εἶναι καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς μαντούρας μὲ τὰ στελέχη τοῦ σταργιοῦ.

Ἀγόρια καὶ κορίτσια παίζουν τὸ κισκιντάκι (πεντόβολα), τὶς ἄλλεκατριδες (μὲ 10 πετραδάκια πεντόβολα), τὸ τριῶδι (τριίλλιζα), τὴν πινακωτή, τὴν ἀνέμη, τὸν κουτσό, τὸ τόπι, τὸ χωστό, τὸ κυνηγητό, τὸ κουκουβιστό (καθιστὸ κυνηγητό καὶ ὅταν πέσῃ ἓνας παίκτης τοῦ λένε «ἦσπασες τ' αὐγά σου» καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸ παιχνίδι), τὸ κεράκι, τὴν τυφλομύγια, τὴν ἀνέμη.

— Τὰ μονὰ ζυγὰ μὲ ροβύθια ἢ κουκιὰ καβουρντισμένα πού τὸ παίζουν τὴν πρωτοχρονιά, ὁ σάρακας πού σχηματίζουν μὲ κλωστή διάφορα σχέδια ἀνάμεσα στὰ δάχτυλα εἶναι κοινὰ παιδιά γι' ἀγόρια καὶ κορίτσια.

— Τὸ καλοκαίρι πιάνουν τοὺς ἀτζιτζίκους καὶ περνοῦν ἀπὸ τὸ σῶμα τους ἓνα λεπτὸ ξυλαράκι καὶ τοὺς συνδέουν καὶ τοὺς ἀφήνουν νὰ περπατοῦν καὶ κάνουν λέει ζευγάρι (ζευγαρίζουν δῆθεν τὸ χωράφι).

— Ἐπίσης ἅμα καμωθοῦν τὰ σταφύλια, πέρνουν 2 παιδιά ἓνα σταφύλι

καὶ χώνουν σὲ μιὰ ρόγα ἓνα ψιλὸ ξυλαράκι. Μετὰ ἀρχίζουν καὶ τὰ δυὸ παιδιὰ συγχρόνως νὰ τρώνε τὸ σταφύλι. Ὅποιος βρῆ τὴ ρόγα μὲ τὸ ξυλαράκι λέγεται «τζαγκάρης».

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν παιδιῶν, τ' ἄλλα παιδιά ποῦ μένουν ἀπ' ἔξω, λένε «Χασαλῆς ἐπέρασε ἀποῦ τὸ χάσι χάσι Παναγία μου νὰ χάση».

Ἐπίσης παίζουν τὸ σ' ἔκαμα καὶ γύρισες.

Λένε π. χ. σ' ἓνα παιδί :

«Ξάνοιξε κειὲ πέρα μιὰν αἶγα ποῦ τρώει τὸ δεντρό».

Τὸ παιδί ἀνύποπτο γυρίζει.

Τότε τὰ ἄλλα παιδιά τοῦ λένε :

«Σ' ἔκαμα καὶ γύρισες

κι' ἔστραβοκοκκίνισες.

Σ' ἔβαλα στὴν πόρτα

σ' ἔφασ ἡ κότα,

σ' ἔβαλα στὸ μαξελάρι

σ' ἔφασ τὸ λεοντάρι».

Ἄστεῖο εἶναι τὸ «ἔποιος ἤκλασε νὰ πχῆ». Ἄν συμβῆ καὶ ξεφουσκῆση κανεὶς ἀπὸ τὴν παρέα δὲν τὸ μολογᾷ, μά... ἢ μυρωδιὰ γίνεται αἰσθητή.

Τότε ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιά «τὰ βγάνει» καὶ λέει :

«Ὅποιος ἤκλασε νὰ πχῆ καὶ στὴν Πόλη νὰ 'κουστῆ.

Ὅ πάφ, ὁ κιοῦφ, ὁ νιάς, ὁ κλανιάς, ὁ πι-νι-ᾶς».

Ὅ «ᾶς» θεωρεῖται ὁ δράστης, ὁ ὁποῖος «σέρνει τῶν παθῶν του τὸν τάραχο».

Γιὰ νὰ διασκεδάσουν μερικά παιδιά μιλοῦνε σ' ἄλλα μὲ τὴ γλωσσα ποῦ μιλοῦν στὰ ζῶα. Π. χ. :

Νὰ βοῦί νὰ (ὅταν παραπατήση τὸ βόδι). Ἴα (περπάτησε ἐπὶ βοός). Κούκι (οὔστ ἐπὶ σκύλλου). Ντὲ (περπάτησε ἐπὶ ἀλόγου). Σὲ (περπάτησε ἐπὶ ὄνου). Μοῦλε (περπάτησε ἐπὶ ἡμιόνου). Τζὸ (φύγε ἐπὶ κατοίκας). Νὰ κουκιοῦ, κουκιοῦ, κουκιοῦ (ἔλα, ἐπὶ σκυλιῶν).

—Στὸ πανδιδακτήριο «τὴν αἶγα» λένε καὶ τὰ κορακίστικα. Προσθέτουν σὲ κάθε συλλαβή, ἀναλόγως, τὶς συλλαβὲς ικη, ἄκα, κο. Π. χ. ἡ Μαρία ἀγα-πᾶ τὸν Κώστα — ἡκι Μακα-ρίκι-ακα, ἀκα-γακα-πακα, τόκον, Κώκο-στάκα.

Συνηθίζουν ὅμως καὶ τὰ μιλοῦν τόσο γρήγορα, ὥστε οἱ μὴ γνωρίζοντες δυσκολεύονται νὰ τὰ ἐννοήσουν.

—Ἐπίσης στὴν αἶγα βγάζουν καὶ τὰ λεγόμενα «παρανόμια». Κολλοῦν στὸν καθένα κι' ἀπὸ ἓνα παρατσούκλι. Μερικοὶ μάλιστα ἔχουν μεγάλη εἰδικότητα, ὥστε λένε γι' αὐτοὺς «πῶς κολλοῦνε καὶ τοῦ κούντουρου σκύλλου ὀρά».

Ἐνίοτε τὰ παρανόμια εἶναι χαρακτηριστικὰ καὶ ἐπιτυχῆ καὶ μένουν γιὰ ἐπώνυμα, λ. χ. ὁ πρπαλόπος μου εἶχε ἐπώνυμον λησμονηθὲν ἦδη. Ἐπειδὴ

ὅμως ἤξερε νὰ λογαριάζει τὸν ἔβγαλαν τὰ συνομήλικά του παιδιὰ Λογαριαστίκι καὶ τὸ παρανόμι μᾶς ἔμεινε γιὰ ἐπώνυμον. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ γιὰ ἀνάλογους λόγους ὑπάρχουν τὰ ἐπώνυμα :

Κρασάκις (γιατὶ παρήγε πολὺ κρασί). Πολυξίγκης (ἐπὶ ἀδυνάτου ἀτόμου) Ἄνεγνωστάκις (ἀναγνώστης τῆς ἐκκλησίας). Περηφανάκις, Πελεκανάκις, Μιγαδάκις (ὁ παρῶν μικτὰ σιτηρά). Παπατζηρίτης (Παπατρέχας).

Γυναικεῖα : Ἡ μακρὰ σαρακοστή, ἡ Ψηλὴ Πύλη, ἡ καρακαηδόνα, ἡ καβαλοκυρία, ἡ ἀλογόμυγιά, ἡ καθρομαμούνα, ἡ πολυποδοῦσα, ἡ στραβομπούκα, ἡ μαλλιαρόκαμπια (ἐπὶ τριχωτῶν γυναικῶν), ἡ στραβαελιὰ (ἡ στραβὴ ἀγελάδα, ἐπὶ χοντροκαμμένων γυναικῶν), ἡ γαλιάντρα, ἡ γλυφοσκουτέλα, ἡ γουλλοῦ, ἡ Χάϊμου Κοκόνα.

Ἴσως αὐτὴ τῇ δουλειᾷ, τὸ νὰ κολλοῦν παρανόμια, νὰ τὴν ἔκαναν καὶ οἱ μεγάλοι, δι' ὃ καὶ ἔχουν μείνει ὀρισμένοι χαρακτηρισμοὶ γιὰ μερικά χωριά καὶ κατοίκους διαφόρων περιφερειῶν :

Χανιώτης γιὰ τ' ἄρματα
Ρεθεμνιώτης γιὰ τὰ γράμματα
Καστρινὸς γιὰ τὸ ποτήρι
Μεραμπελιώτης τραμπατζῆς
ὁ πλεῖα καλὸς γιὰ χιτρι.

Στὸ Κάστρον εἶν' οἱ ἄμορφες
καὶ στὰ Χανιά 'ν' οἱ ἄσπρες
καὶ στὸ παντέρμο Ρέθεμνος
οἱ καμαροφρουδιᾶτες

— Χίλια νὰ δώσης Στειακοῦ
δὲ θὰ σοῦ πῆ ΣΠΟΛΑΤΗ

— Ἄγιομυργιανοῦ μιλεῖς ;
τοῖχο ἀμπώθεις.

Σαρανταπέντ' Ἄνωγειανοὶ
ἔναν αὐτὸ τσουρλοῦσαν

Καστρινοὶ = Ρουκουνιώτες
Λασηθιώτες = γαϊδάρι
Μεσσαριεῖς = μεσαθρόπολι

Χουδετανὴ Καπετανιά
Ἄγιοβασιλιτικὴ κασιδα
Σκυλλιανὸ Ἰνάτι

Πεξανὴ περιφάνεια
Καταλαγαριανὴ ἐμιλιά
Κουνάβοι μου καλὸ χωργιὸ
δὲ λέω τὸ κακό σου
γιατὶ πατῶ τὸ χῶμα σου
καὶ πίνω τὸ νερό σου.

Ὁ Ἀγγιώτης	κάτοικος χωρίου	Ἄβδοῦ	εἶναι Καπετανιά
ὁ Ἄγιοβασιλιτῆς	»	» Ἄγ. Βασιλείου	» κασιδης
ὁ Ἄγιομυργιανὸς	»	» Ἄγ. Μύρων	» κερῶλα
ὁ Ἄλαγιανὸς	»	» Ἄλαγνίου	» κριθινοκουλοῦρα
ἡ Ἀρχανιώτισσα	»	» Ἀρχάνες	» γλωσσοκοπανίδα
ὁ Ἄνωγειανὸς	»	» Ἄνώγεια	» ξυγκόκολος, σαρανταπιθαμό-
ὁ Βονιανὸς	»	» Βώνη	» περιφάνεια [κόλος
ὁ Βορριζανὸς	»	» Βορρίζα	» κρυγορέμματα
ὁ Ζαργιανὸς	»	» Ζαρός	» μαχιῶρι
ὁ Καλοχωργιανὸς	»	» Καλὸ χωργιὸ	» ἐξυπνάδα
ἡ Μελεσοανὴ	»	» Μελέσσης	» καρακαηδόνα
ὁ Μεραμπελιώτης	»	» ἐπαφ. Μεραμβέλλου	» τράμπα
ὁ Ντυμπακιανὸς	»	» χωρίου Τυμπάκι	» πονέμματος
ἡ Ποταμιανὴ	»	» Ποταμιῆς	» πατινάδα
ἡ Σκαλιανιώτισσα	»	» Σκαλάνι	» κρασσοκουρούπα
ἡ Σφεντυλιανὴ	»	» Σφεντίλι	» τρομάρα
ὁ Χουδετανὸς	»	» Χουδέτσι	» καπετανᾶτα

ΧΑΝΟΙΩΜΑΤΑ

Τὰ αίνιγµατα στὴν Κρήτη τὰ λένε ἀνοιώµατα. Εἶναι τὸ κριτήριον τῆς ἐξυπνάδας καὶ στὴν «αἶγα» καὶ στὸ «δισταύρι», µικροὶ καὶ μεγάλοι τὰ λένε, καὶ βαθμολογοῦνται ἀναλόγως. Μερικὰ εἶναι καὶ σόκιν, καὶ αὐτὰ εἶναι ἀποκλειστικότης τῶν μεγάλων. Νὰ μερικὰ ἀνοιώµατα :

— Ἀπὸ κάτω ἄπ' τὸ πλακάκι κάθεται τὸ νικολάκι, χέργια ἔχει, πόδια ἔχει, κεφαλὴ κι' ὄρα δὲν ἔχει (*καθός*).

— Ἀπὸ παὲ καὶ στὴν Πυργοῦ, θωρῶ τὴ θειά μου τὴ γυροῦ, καὶ σεὶ τὰ κολαράκια τῆ καὶ μαζώνει τὰ ψειράκια τῆ (*κῶκιν*).

— Στὸ τζίµα τζίµα κρέµεται, µὲ καμπανὸ πουλιέται, καὶ τὸ ψαροκοκαλάκι νου μέσ' στὴν κοπρὰ κυλιέται (*ἐλιά καὶ λιοκούκουδο*).

— Πετεινὸς ἀτζᾶτος µαυροκοντυλάτος, πορπατεῖ καὶ σύρνει τὴ δικαιοσύνη (*τὸ παντάρι*).

— Ἀέρι ἀερώτατο κι' ἀποῦ τὸ μέλι γλυκότατο, ἀποῦ βρεθῆ κι' ἀνοιώση το γὴ περίσση γνωστικός γὴ βαθειὰ γραμματικός (*τὸ µησικὸ γάλα*).

— Ἀπὸ πίσω μου τὴ βγάνω καὶ τοῦ φίλου μου τὴ δίδω (*καοέκλα*).

— Καρκατούρα ψωμισµένη ζωντανὰ πουλιά ζεσταίνει (*ἡ πατανία, ἡ κουβέτα πὺν γίνεαι μὲ τὸ μαλλὶ τῆς προβαίνης*).

— Χίλιοι μίλιοι καλογέροι, σ' ἕνα ράσο τυλιµένοι (*ρόγδι*).

— Χίλιοι μπαίνουν χίλιοι βγαίνουν καὶ τ' ἄρνοιου ὁ πόδας δὲ χωρεῖ (*μυσηγοφωλιά*).

— Ἀπὸ πόξω μαγληνὸ κι' ἀπὸ μέσα μαλλιάρὸ, κι' ἀπὸ μέσ' ἄπ' τὸ μαλλι εἶναι μιὰ γουλιὰ καλὴ (*κᾶστανο*).

— Δυὸ καλὰ στεκούµενα, δυὸ συμπορπατούµενα, δυὸ καλὰ καὶ μοιάζουνε, σπάνια ταιριάζουνε (*ἤλιος καὶ φεγγάσι*).

— Ἐνα σκουτελάκι μέλι κυβερνᾷ τὴν οἰκουµένη (*ἤλιος*).

— Βαρὺ ἄνι σάν τὸ σίντερο, γλυκὺ ἄν' ὡσάν τὸ μέλι, µουδὲ σὲ χέρα πιάνεται µουδὲ σὲ τσέπη µπαίνει (*ῥπνος*).

— Σκίζω νίζω ἄνα δεντρό, βγάνω νύφη καὶ γαμπρό, πεθερὰ καὶ πεθερὸ (*καρούδι*).

— Ἀτζιγγάνα βαρεµένη στὸ περβόλι δὲν πηγαίνει µὰ τὰ λάχανα µαραίνει (*πήλινο τσιγάλι*).

— Ἄντε νὰ πᾶ νὰ θέσωµε, νὰ πᾶ νὰ κοιμηθοῦµε, τὰ δυὸ µεριὰ νὰ σμίξουνε, οἱ κόλοιοι νὰ σφιχτοῦνε, τὸ μακρηλὸ μέσα νὰ µπῆ νὰ χαρχαρίζη (*χωριάτικη πόστα καὶ κόντε µηρί*).

— Σμίγ' ἢ τρίχα µὲ τὴν τρίχα καὶ δροσιζέται ἡ τρύπα (*μάτι*).

— Στεγνὴ τὴ βάνω ὄγρη τὴ βγάνω (*κουτάλα τοῦ φαγητοῦ*).

— Ὅλη μέρα κρέµεται καὶ τὴ νύχτα ὄρθιο (*τὸ κόντε µηρί τῆς πόστας*).

— Ὁ μάρµπα Γιώργης ὁ χοντρός ἔχει ζῶνες δεκοχτώ (*καρµυῖ*).

— Γιαλὸν γιολὸν ἐπήγαينا κι' ἠῶρηκα τὴν πέρδικα, τὰ φτερά τῆς ἤτρωγα, τὸ κορµὶ τῆς πέτουνα (*σταγύλι*).

— Ἐπήγα γὼ καὶ στὸ σκολειὸ μου, κι' ἤδειρέ µ' ὁ δάσκαλός μου, κι' ἤφυγα πού τὸ σκολειὸ, καὶ στὸ δρόμο τὸ στενὸ, µοῦ παντήχνει τὸ θεριὸ, µὲ τσι τέσσερις πνοές, µὲ τσι πέντε κεφαλές (*τὸ ἀποθαµένος*).

— Δαχτυλίδ' ἀγκάθινο, πύρινο τριπύρινο, ἀπὸ γκρεµὸ γκρεµίζεται, πέφτει καὶ δὲν τσακίζεται (*οκαριτζόχοιρος*).

- Εἶναι τέσσερ' ἀδερφάκια καὶ ζυγώνει τῶνα τ' ἄλλο (ἡ ἀνέιη).
- 'Απὸ δῶ βουνό, ἀπὸ κεῖ βουνό καὶ στὴ μέση κόρη καὶ κελαῖδει (τὸ τελάρο, ὁ ἀργαλειός, νῆμα, ὄρασια, πέταλο).
- Τὸ τσιτσί μου στὸ τρυπί σου (δαχτυλίθρον).
- Τσικάλι χιλιотρύπητο, βάνει κριάς ἀνήφητο (δαχτυλίθρον).
- 'Ολη μέρα μπουκα μπουκα καὶ τὸ βράδου χάσκα χάσκα (τὸ σιβάνι, ὑπόδημα).
- Εἶναι δυὸ σκουτελάκια καὶ ζυγώνει τῶνα τᾶλλο (ἡλιος καὶ φεγγάσι).
- 'Εναν ἀρνάκι εἶχαμε, κατσιμπουρί τὸ λέγανε, πού τὴν ὄρα τὸ δένα με κι' ὄπου θέλαμε τὸ πχαίναμε (βσιόνα).
- Πράσινο γεννιοῦμαι, μαῦρο κατασταίνω, κι' ὄντε δά γεράσω κουνοῦνε τὰ δόδια μου (χαροῦπι).
- Μακρὺς μακρὺς καλόγερος καὶ κατουρεῖ τ' ἀτζᾶ ντου (καπνός).
- 'Ενα μαῦρο γαῖδουράκι τρώει ὄλο μου τὸν κῆπο (τὸ πῆλι'ο τσικάλι).
- 'Ασπρο εἶναι σάν τ' αὐγό, στρογγυλὸ σάν τὸ πιπέρι, μὰ τὸν 'Αγιο Λευτέρη, μουδ' αὐγό μουδὲ πιπέρι (τὸ κουπέτο).
- Σὲ κῆπο δὲ φυτεύεται,, σὲ περιβόλι ὄχι, ὁ βασιλιάς τὸ γεύεται, κι' ὄλος ὁ κόσμος τῶχει (ἀλάτι).
- 'Απὸ σέντε μέντε ξύλο κι' ἀπὸ Βενεθιά καλάμι, καὶ πατεῖς τὸ σέντε μέντε καὶ σφυρίζει τὸ καλάμι (ὁ ἀργαλειός).
- 'Οσο τὸ τρίβεις τρίβεται, λιαναίνει καὶ μακραίνει, νὰ κάτεχες τὸ ζόρε ντου στὸν πόρο ὄντε μπαίνει (τὸ ζυμάρι γιὰ νὰ γίνη κουλούρα νὰ μπῆ στὸ φούρο).
- Νέος περβολάρης γέρος ταβερνάρης (ὁ τσοῦκος, ἡ κολοκύθα πού βάζουν κρασί).
- Μὰ γὼ καλὰ σὲ πλέρωσα κι' ἤδωκα τὸν παρά μου, γιὰ νὰ σὲ βάνω ἀνάσκελα νὰ κάνω τὴ δουλειά μου (ἡ σκάφη).
- Πάνω κειὲ στὸ βουναλάκι βόσκει' ἕνα μπροβατάκι καὶ φορεῖ καὶ καπελάκι (ὁ χοχλιός, σαλίγκαρος).
- Φερέοικος γραμματικὸς γράμματα δὲ γρωνίζει (σαλίγκαρος).
- 'Ενα κουβάρι ἀνελίσσω καὶ ἀνελιμὸ δὲν ἔχει (δρόμος).
- Πόδια μὲ δίχως γόνατα, κοιλιὰ μὲ δίχως ράχη, λαιμὸς μὲ δίχως κεφαλή κι' ἔντα ὄζῶ νὰ τᾶχη; (ἀσκή, τουλούμι).
- Μιά τσῆ δίδω καὶ καρφώνει κι' ἄλλη μιὰ καὶ ξεκαρφώνει (τὸ γεράνι).
- Τὴ θειά μου μπατοσελοκοπῶ καὶ κάνει πάτα πάτα (κόσκινο).
- Σπέρνω δὲ θερίζω, ἄλωνίζω δὲ λυχνῶ, καλλιὰ ἔχω τ' ἄχηρα παρά τὸν καρπὸ (βαμβάκι).
- 'Ανονίδα φουντερὴ πίνει νερό, δὲν κατουρεῖ (ἡ ὄρνιθα).
- Κασελάκι παινετὸ μέσα κείτεται νεκρός, κι' ὄντε θέλει ἡ μούρη ντου ἀνοίγει τὸ κιβούρι ντου (μπαξοσκιάληκας).
- 'Οφισ ρουφᾶ τὴ θάλασσα κι' ἡ θάλασσα τὸν ὄφι (λύχνος καὶ φυνίλι).
- Κοιλιά μὲ κοιλιὰ καὶ στὴ μέση παλουκάκι (χειρόμυλο).
- Δέκα μαμούνια κουβαλοῦν κι' οἱ ἄσπροι μῦλοι ἀλέθουν, ἡ φινοκαλοῦ μαζώνει κι' ὁ τσαούχης ξεφορτώνει (δάχτυλα, δόντια, κοιλιὰ, πσι' ὄς).
- Γύρου γύρου κάγγελα στὴ μέση παίζ' ἡ πάπια (γλῶσσα δόντια).
- Μελιτακιά μελιτακιά πέρνει τὸν τοῖχο κι' ἀγλακᾶ (καπνός).
- Δὲν κοιμοῦμαι καθ' ἀργὰ ἀδὲ βάλω μιὰ ὄλια (μάνταλος τῆς πόρας).
- Κοιλιά μὲ κοιλιὰ, τὸ μακρὺ κάνει δουλειὰ (τὸ πυθᾶρι δια πᾶνε νὰ βγά-

λουν λάδι και τὸ χέρι πὺν πέφνει τὸ λάδι καὶ ἡ κοιλιὰ πὺν ἀκουμπᾷ στὴν κοιλιὰ τοῦ πωθαγοῦ).

—Σαραντάχρονο δεντρὶ στὴν κορφὴ ρόδο ἀθεῖ, ροδοσπάνης ἀποῦ τῶ χει βασιληᾶς ἀποῦ τ' δοῖζει, κι' ὅποιος θέλει νὰ τὸ μάθη ἕνα γιόμα θὰ ξεδιάση (*Νησιεῖα καὶ Χριστούγεννα*).

—Κάτω κειὲ στὴν ποταμοῦσα κάθεται μιὰ τριχανούσα, καὶ ξεῖ τὰ τριχανάκια τζης καὶ πέφτουν τὰ ψειράκια τζης (*σοουσαμιά*).

—Τὴν κασέλα μου κλειδῶνω καὶ τὰ κροῦσ' ἀφήνω ὄξω (*μάτι*).

—Ἐκειὲ πάνω στὸ καψάλι βρῖσκει' ἕνα μουνουχάλι, κεφαλή καὶ πόδια ἔχει, μὰ μαλλιὰ κι' ὄρὰ δὲν ἔχει (*βάτραχος*).

—Ἄπο πίσω κρεμαντόλα κι' ἀπο μπρὸς κρέμονται τ' ἄλλα, καὶ τὴ βᾶνω καὶ καρφῶνει καὶ τὴ βγᾶνω καὶ συρῶνει (*τὸ γροῦνι*).

—Ἄσπρο ἄσπρο τὸ διάζομαι καὶ κόκκινο τὸ φαίνω, κι' ἂ θέλη ὁ Θὸς, κι' ἡ μοῖρα μου, μαῦρο τὸ κατασταίνω (*τὸ μύριτο*).

—Ὁ παπούς μου μὲ τὸ φέσι μὲ τὸν ἕνα μπόδα στέκει (*ἀμάνιτης*).

—Σιντερένιο τὸ θεριὸ τ' ἄντερο μπαμπακερὸ (*λύχνος*).

—Ἄπο δυὸ σκαλοθυρίδες κατεβαίνουν δυὸ κερτίδες (*μύζα*).

—Μακρὸ μακρὸ κατσουνατὸ μπαίνει σὲ τρύπα γυναικῶ (*σκοουλαρίκι*).

—Ἄπο παὲ καὶ στὸ ντυπάκι θωρῶ τὸ μπάριμπα μου καὶ χάσκει (*φοῦρος*).

—Αἶδε μικὴ νοικοκερά, μεγάλη πῆττα κάνει (*μέλισσα*).

Ἄνεχασκίζει ὁ μαλλιαρὸς καὶ μπαίνει ὁ ρετζωμένος (*τὸ ἄσκι*).

Κ Α Θ Α Ρ Ο Γ Λ Ω Σ Σ Ι Δ Ι Α

Ἐπρεπε νὰ λέγωνται καὶ γρηγορογλωσσίδια, γιατί σκοπὸ δὲν ἔχουν μόνο τὸ νὰ λέγωνται καθαρά χωρὶς λάθη, μὰ καὶ γρήγορα.

Τὰ καθαρογλωσσίδια εἶναι ἕνας χαριτωμένος διαγωνισμὸς.

Μ^ο αὐτὰ τρίβεται ἡ γλῶσσα. Νικᾷ ὅποιος τὰ λέει τάχιστα καὶ χωρὶς λάθη. Συχνότατα οἱ διαγωνιζόμενοι κάνουν λάθη. Ἄθελά τους σχηματίζονται λέξεις ἄλλες μὲ ἀναγραμματισμὸ ἢ μὲ μπερδεμα, λέξεις πὺν ἔχουν ἄστεῖα ἢ σόκιν σημασία. καὶ οἱ παριστάμενοι γελοῦν καὶ περνᾷ ἡ ὥρα. Νὰ μερικά :

—Ἄπο κάτω οὲ μιὰ σφάκα εἶχα μιὰ μεγάλη φλάσκα καὶ παράγγερνα τῆ σφάκας σφάκα βλέπε μου τὴ φλάσκα σφάκα βλέπε μου τὴ φλάσκα.

—Ὁ παπᾶς ὁ παχὺς ἤφαε παχειὰ φακή, γιατί παπᾶ παχὺ νὰ φᾶς παχειὰ φακή ;

—Ὁ παπᾶς κοπρὲς σκορπᾷ ξερομούρελ' ἀνεσπᾷ (*πολλὲς φορὲς νὰ τὸ πῆς*).

—Ἐπεθύμησα νὰ φᾶω τᾶρχου βλάχου τὰ σφαχτὰ τᾶρχου βλάχου τὰ σφαχτὰ τᾶρχου βλάχου τὰ σφαχτὰ.

—Λαῖνι λιανολάινο καὶ λιανολαῖνάκι, μουρέλο ξερομούρελο καὶ ξερομούρελάκι.

—Ἡ συκιὰ ἢ διπλῆ ἢ διπλοτριπλογουριστή, κάνει τὰ σῦκα τὰ διπλὰ τὰ διπλοτριπλογουριστά, πάει ὁ σκύλος ὁ διπλὸς ὁ διπλοτριπλογουριστός, νὰ φᾶη τὰ σῦκα τὰ διπλὰ τὰ διπλοτριπλογουριστά.

- Ἄσπρη πέτρα ξέξασπρη κι' ἀπ' τὸν ἥλιο ξεξασπρότερη.
 — Ἄσπρη καὶ ξέξασπρη κλωστή καὶ ξέξασπρο μετάξι καὶ ξέξασπρη μου κοπελλιὰ καὶ ποιὸς θὰ σ' ἀγκαλιάξῃ.
 — Ἡ μάννα μου στὴν ἔρημο ὀρθὴ γδυμένη ψωμιὰ πουλεῖ, κι' ὅσοι ἐξεψωμώσανε στὴ μάννα μου ποσώσανε.
 — Ψωμί μολυβοψῶμι ψωμί μολυβοντάσι.
 — Σπίτι μουτουπασκόσπιτο, μουτουπακοσπιτάκι, φλασκί μου πιπιλόφλασκο καὶ πιπιλοφλασκάκι.
 — Ἡ γαίγα βγήκε στὸ κλαδί κι' ὁ βοσκὸς τῆ φώναξε, αἶγα μὴ σέσε αἶγα μὴ σέσε αἶγα μὴ σέσε.
 — Μαῦρα μούρνα ἄσπρα μούρνα τῆ μαυρομυρνιαῶς τὰ μούρνα καὶ στὴ μέση τῆ μυρνιαῶς ἕνας μαῦρος μούρναρος.
 — Μάνι μάνι μαϊρίζει μάνι μάνι ξεμανίζει.
 — Τὸ ποτήρι στὸ καλάθι, τὸ καλάθι στὸ σκαρβέλι, τὸ σκαρβέλι στὸ σωμάρι, τὸ σωμάρι στὸ στρασοῦρι, τὸ στρασοῦρι στὸ γαϊδούρι, τὸ γαϊδούρι στὸ λειβάδι, τὸ λειβάδι στὸ ποτάμι. Πῶς τὰ λένε αὐτὰ τὰ πότηρα πότηρα κάλαθα, σκάρβελα, σώμαρα, στράσουρα, γαϊδουρολειβαδοπόταμα;
 — Στοῦ παποῦ μου τὴ ζωνάρα μιὰ χοντρή κοντὴ ξωμπλάρα.
 — Ἀπάνω σὲ ψηλὸ κλαδί κάθετα νούμι καὶ νουμί καὶ νούμι καὶ νουμάκι πᾶω νὰ πιάσω τὸ νουμί καὶ πιάνω τὸ νουμάκι.
 — Ὁ καβρὸς αὐγάγλυφε ὁ καβρὸς αὐγάγλυφε.
 — Ἡ μάννα μου μ' ἔβαλε στὴν ἀνέμη κι' ἀνεμιδιγάδιζέ με κι' ἀνεμιδιγάδιζέ με κι' ἀνεμιδιγάδιζέ με.
 — Ἡφαγα τ' αὐγά τῆ τάβλας, ἦφαγα τ' αὐγά τῆ τάβλας, ἦφαγα τ' αὐγά τῆ τάβλας.
 — Ἡφαγα κουκιά βραστὰ μὲ τὴ βραστὴ σκαστὴ κουτάλα, ἦφαγα κουκιά βραστὰ μὲ τὴ βρασ ἢ σκαστὴ κουτάλα.
 — Ξύλα κ' ἴντα ξύλα: κατσοπρινομυρνιδόξυλα.
 — Τρεῖς ἔντεκα τρεῖς δώδεκα τρεῖς δέκα πέντε κι' ἔντεκα κι' ἑπτὰ κι' ὀχτώ καὶ δεκαοχτώ καὶ πέντε κι' ἕξε καὶ μισὸ κι' ἕνα καὶ δυὸ κι' ἀνάμιση καὶ πέ μου πόσα κάνουσι.
 — Ὡσάν τὸ πρόβατ' ἀρρωστῶ καὶ σάν τὴν αἶγα μίσω.

Α

- Ἀγναντίζω**=έννοω.
ἀγλακῶ=τρέχω.
ἄθος=στακτη.
ἀθιβολή=μνεία.
ἀλλάργο=μακράν.
ἄλεσμα=τὰ καθαριζόμενα σιτηρά.
ἄμε=πήναινε.
ἀμπώθω=σπρώχνω.
ἀνάγκη=ἡ ἀρρώστεια.
ἀνεγυριστικά=ἀλληγορικά.
ἀνεκουλουρίδα=λοξόδρομία.
ἀνεμίζω=προσισθάνομαι.
ἀνοιχτοχέρης=φιλόδομος.
ἀντέτι=συνήθεια.
ἀντίτερο=ἀντίδωρον.
ἀποβαροσάρικος=τὰ ἀποβαλλόμενα ἔμβρυα
ἀποδυνάζομαι=καθίσταμαι δυνατός.
ἀπόης, ἀπίτης=ὕστερώτερα.
ἀπόκίας=ἀπ' ἐκεῖ, ὕστερώτερα.
ἀπομεινάροι=οἱ ἔναπομειναντες.
ἀπομπουκίδι=ἡ τελευταία μπουκία.
ἀπόπατος, ἀναγκαῖος=ἀποχωρητήριον.
ἀργαντινῆ=βραδυ.
ἀργόχειρο=ἐργαλεῖο.
ἀριφνῶ=πεινιμένω.
ἄρκαλος=ὁ ἄσβης, τρόχος.
ἀρνησά=λησμονία.
Ἀρχάνες=κωμόπολις Ν. Η. παρὰ τοὺς
 πρόποδας τοῦ Γιούχτα.
ἀσκιανάδα=ἡ σκιά τοῦ σώματος.
ἀσκιανός=ὁ ἴσκιος τῶν ἀντικειμένων.
ἀτζι=γάμπα.
Ἄτουδά=αὐτοῦ πέρα.
ἀφορδακός=βάτραχος
ἄφτου=ἀνάβουν.
ἄχμανά=τὰ γεννητ. μόρια τοῦ ἀνδρός.
ἄχνοσπίδι=θάμνος ἀκανθώδης, προσά-
 νημα.

Β

- Βαγιοκλαδίζω**=περιποιῶμαι ἐξαιρε-
 τικά.
βαρεμένη=ἔγκυος.
βαρεσάρης=τεμπέλης.
βεντέμα=ἡ ἐποχὴ τῆς ἐσοδείας, καὶ ἡ ἐσ.
βισιτιρά=τὸ κακὸ πού παθαίνει τις ἀπὸ
 δαιμόνια.
βλέπου σε=φυλάξου.
βρεσίμιο=τὰ ἔμμηνα.
βούγια=τὰ βόδια.
βουλή=γνώμη, συγκατάθεσις.

Γ

- Γαμπᾶς**=καπότο, ἐγγ. ἀνδρικό, παλτό.
γαρόφαλλο=μοσχοκάρφι.

- γεραντίζω**=δημιουργῶ.
γερίνι=πρωτόγονο μηχανήμα γιὰ τὴν
 ἀντλησὴ νεροῦ.
Γιούχτας=βουνὸ πλησίον τῆς κομποπό-
 λεως Ἀρχάναι, ὅπου κατὰ τὴν μυθο-
 λογίαν ἐτάφη ὁ Ζεὺς. Ὁμοιάζει μὲ
 κεφαλήν πλαγιασμένου ἀνάσκελα ὄγ-
 θρώπου, ὅταν τὸν παρατηρῇ τις ἀπὸ
 μακρὰ. Εἰς τὴν κορυφὴν ὑπάρχει ἡ
 Ἐκκλησία τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ.
γκάρδιος=ψηλὸ καλάμακι ἀργαλειοῦ.
γομάρι=φουτίον.
γουργουθάκι=φυσικὸς λακίσκος ποῦ
 συγκεντρώνει νερὸ
γραντίζω καὶ μπελογραντίζω=βρίσκω
 τὸν μπελά μου, παθαίνω βισιτιρά κλπ.
γροικῶ=ἀκούω.

Δ

- Διασάκι**=ἀπαγορευτικὸς νόμος.
διαφεντέγω=διευθύνω, εἶμαι γενικὸς
 ἀφέντης.
δίμουρος=διπρόσωπος.
διατάρι καὶ ντισαύρι=σταυροδρόμι.
 Πληρότερα τὸ δ. ἦσαν τόπος βραδυ-
 νῆς συγκεντρώσεως.
Δευτεροούλης=ὁ Ἰούλιος.
δόδια, ἀδόδια, ἀντόδια=οἱ ὀδόντες.
δῶμα=ἡ στέγη.

Ε

- Ἐγούγια**=ἀλλοιμόνο.
ἐφτάγερος=ὁ τελείως ὑγιής.
ἐφτάζυμο=κανονικὰ ἔπρεπε νὰ λέγεται
 ἄζυμο, γιὰτὶ εἶναι ψωμί ποῦ δὲν γί-
 νεται μὲ τὸ συνειθισμένον προζύμι. Τὸ
 προζύμι του γίνεται μὲ ἄλεσμένο ρε-
 βύθι καὶ διαφνόνερο. Τὸ ἔ. εἶναι ψω-
 μὶ ἐορταστικὸ, γίνεται τοῦ Σωτήρος,
 τῆς Παναγίας καὶ στὴ μνήμη τοῦ Ἀ-
 γίου τοῦ κάθε χωριοῦ.
ἔρωντας=ὁ ἔρως Ὁμοίως τὸ δίκταμον.
ἔχνος=ὁ ποτικὸς.

Ζ

- Ζάβαλε**=λέγεται μᾶλλον εἰρωνικά. «Ὁ-
 σκιες Ζάβαλε», «ζάβαλε .. πῶς δὲ σ' ἐ-
 κλέψανε». Ἀλλὰ καὶ στὴ θέση τοῦ
 «βέβαια» τοῦ «διάολε» μπαίνει.
ζάλα=βήματα.
ζαφιτιές=Τουρκὸς χωροφύλαξ.
ζεβλωμένη καὶ σελωμένη=λυγισμένη.
ζουμπουχιάζω=εὐωχοῦμαι.
ζουρίδα=ἡ ἀλώπηξ.

Θ

- Θέτω**=πλαγιάζω πρὸς ὕπνον

I

Ἴμιτα=ἐντός ἐίν.
Ἴντα χάρη διάφορο=τί τὸ ὄφελος.

K

Καβούσι=πηγή τεχνητή.
καβρός=κ βουρας.
κοβρούλια=τὸ βάδισμα τοῦ παιδιοῦ μετὰ τὴν τέσσαρα.
κακοσυνήγω=μολύνομαι.
κακομούντρουλος=ἀσχημος.
καλές χέρες=ἡ ἀρχιχουριά.
καλή χέρα=τὸ πρωτοχροναίτικο δῶρο.
καλοκατάλυτο=τὸ φάρμακον ποῦ λύνει μὲ ὑγίαν.
καματερή=ἡ ἐργασία τῆς μέρας.
καμηλικία=χομοτήλ.α.
καμινάδα=ἡ καπνοδόχος.
καμνυῶ=μισοκλείω τὰ μάτια.
καντίζω=πειθομαι.
καπλοσυνκιά=φραγκοσυνκιά.
καρνάδο=τὸ κατοκόκκινο.
κάσα=λέρα τοῦ σωματος.
κατοικητήριον=ἡ μόνιμος διαμονή.
καφᾶς=ὁ οβέρκος.
κάφκος=ὁ ἐραστής.
κεδιά=βελωνιά.
κεδιά νὰ σὲ κόψη=κατάρια, νὰ βουβαθῆς.
κισολιάς=καθόλου.
κείτομαι, κείτεται=κείται.
κλάνω καὶ ξεφουσκίζω=ἀποβάλλω ἀέριον.
κλειὰ=λυπημένα, παραπονεμένα.
κνισούρα=ἡ κρησάια, τὸ κόσκινο.
κοιλικᾶς=ὁ εἰλεός.
κοιτῶ=ἀρογε.
κοιτίπιδας=σκῶρος.
κοῦβος=διάιος.
κοῦδες=ὁ ποδόγυρος.
κούρη=ἡ ἀκολουθία.
κουρκουνῶ=κρούω.
κουρλιά=κοιτίδες.
κρασοκουρούπα=ἡ μετρητοῦ.
κρυγιρέμματα=ρευματισμοί.
κυρᾶς=ἡ ἐκμίσθωσις.

A

Δαλά=ἡ γιαγιά.
λαζάνια=ζυμαρικά οἰκιακῆς κατασκευῆς, ἀπαραίτητα γιὰ τὸ τροπέζι τῆς τριτημηνίας.
λαμί=ὁ σωρὸς τοῦ σταργιοῦ καὶ τοῦ ἀχύρου, ποῦ στήνεται στὸ ἄλωνι, γιὰ λύχισμα.
λαχαρίδα=ἡ νυχτερίδα.
λαχάρικα=τὰ νοῦθα.
λευτέρι=ὁ πλακοῦς.

λογᾶσαι=θεωρεῖσαι, ὑπολογίζεσαι.
λοιζέττα=δόμα χαμηλό, περιτριγυρισμένο μὲ τοιχαλακι, οὗον βυζουν τίς γόστρες.
λύκος=ἐδῶ στὴ γηθειὰ σημαίνει διάβολος.
λυσόντερος=δυσειτερία.
λῶ πῶς=λέω πῶς, νομίζω.

M

Μάκια=μερικά.
μαλάθρακος=σπυρί, σταφυλόκοκος.
μαμόνι γοζωτό=ἴδος Ἰταμενου μικροσκοπικοῦ σκαβαίου.
μανίλι=βραχιόλι.
μαζούλια=πυλόντα, εἰσοδήματα.
μαργιόλος=κατεργόλης.
μαργῶνα=μαρμαρώνω ἀπὸ τὸ κρῦο, ἀπογοητεύομαι.
μαργωίδες=χιονίστρες.
μαρθιά=τὰ ἀρνάκια ποῦ γεννιοῦνται ὀψιμα.
ματσίπέτι=τὸ σμαράκι τοῦ μαντρότουχου.
μαυρομάνικο μαχαίρι=ποῦ ἔχει μαύρη λαβή.
μεσηθρόποι=οἱ κατὰ τὸ ἕτερον ἡμισφαιρίδιον.
μετζίλι=ἀπόστασις.
μετρά=οἱ πολυποδοῦσες, τὰ ἀφθρόποδα.
μιτᾶτο=χώρος μαντρωμένος ὅπου τυροκομοῦν.
μιστᾶ=ἐλεημοσύνης.
μιασιὰ=λιγόνι, ἓνα ἡμιόλιον.
μολέρνω=ἀφήνω, φεύγω.
μουζντῆς=εἰδησις.
μουρνιά=ἡ μωρέα ἐπὶ ἀσθενειῶν ὁ καρκίνος.
μποντιέρα=σημαία.
μπατοελοκοπῶ=δίδω μπάτσους.
μπατοελοκόπος=ὁ δίδων μπάτσους.
μπέθια=τὸ στήθος, τὸ στέφανον.
μπέλικι=ἴσως.
μπελλι=ὄρατον.
μπεσμπελι=καθὼς φαίνεται, ἴσως.
μπούκα=στόμα.
μπλαχικανές=ὁ νεροχύτης.
μπροκαλάκι=καρφάκι.
μουτουπάκι=κουζίνα.
μουτουπακόσπειτο=τὸ μονόσπιτο, ἓνα ὄμματιο ποῦ χρησιμοποιεῖται γιὰ κουζίνα καὶ γιὰ ὕπνο.

N

Νογᾶται=καταλαβαίνει.
νταγιάντισε=βάσταξε.
ντελή κανῆς=νεαίας.
ντισταύρι=τὸ σταυροδρόμι.

ντις και ντόη και ντις την ώρα = συ-
χνι-συχνά
νυφάτο=ό μήν του μέλιτος.

Ξ

Ξά σου=Ξηροσία σου. Δέν είμαι τσ' έ-
ξά; μου; δέν δριζω τον έαυτό μου.
Ξεπαραλώ=ευλώνω.
Ξεφάντωσις=γλέντι
Ξεφουρνιά=τό ζεστό ψωμί που διδεται
μειά τό ψήσιμο.

Ο

*Ομπνος=τό πύον.
δρπίδες, όλπιδες, άνεπόλπιτο=έλλι-
δες, άνέλπιτο
όφκαιρος=άδειος.

Π

Παλαίτσα=είδος πατανίας.
παπαδούλα=πεταλούδα
παπουδολαλάδες=πρόγονοι.
ποραιτώ=άφήνω.
πασπατεύω=ψαχουλεύω.
παρασύρα=σκούπα.
πατατοκι=έτσι λένε στα κοριτσάκια τό
αϊδούον τους.
πατοσμός=ό πειρασμός, ό διάβλος.
πάτημα=τό παραμόνευμα του λαγου.
πατηήρα=τό κατώφιλιο της αυλόπορ-
τας.
πατινάδα=ή καντάδα.
πατούλια=όμιλος.
πεντάλφα=πέντε άλφα καμωμένα μο-
νοκοντυλιάς.
πηλειά=ή πλειάς.
πήγες=ό Ώρίων.
πιάσιμο φεγγαριού=έκλειψις σελήνης.
πόρος, πορίζω=τό στόμα του φούρνου,
βγαίνω από τον πόρο, έξέρχομαι.
πούλος=ό σφάκελος, ή μούτζα.
πουλί=έτσι λένε στα μικρά αγοράκια
τό πέος τους.
πούρι=πάντως.
πρίκα=πίκρα, θλίψις.
πρικύς=ό πικρός.
προσώμι=ύφαντό μάλλινο που βάζουν
οί γυναίκες στον ώμο και άκούμπουν
τή στάμνα για να μη λερώνεται τό
φόρεμα.
πρωτογόνατη=ή πρωτότοκος.

Ρ

Ράετι=τό τρατάρισμα.
ράπη=τό εύλίγιστο Ξυλάκι που βρισκα-
ται μέσα στο στέλεχος του σταργιού.
μ' αυτό πλέκουν πανιέργια.
ρεσπέρης=γεωργός.

ρετζωμένος=φουσκωμένος.
ρο-ύκουρος=γυνία.
ρουκουνιάτες=έτσι άποκαλούνται οί
Ήρα-λειώτες από τους Χανιώτες, έ-
πειδή στο Ήράκλειο υπάρχουν πολ-
λοί πλούσιοι. Ρουκούνοι της Κρήτης.

Σ

Σαλιντζάκι=κούνια.
Σαμιάμιθος=είδος σαύρας που ζη στις
στεγες και άναρριχάται στους τοίχους.
σάντολος, σαντόλισσα=ό και ή άνάδο-
χος.
σαφι=πάντοτε.
σκάρμη=ίχνη.
σκιπέθια=παπάτονα.
σκιζαχέλης=ό ιαγώχειλος.
σκλοπα=κουκουβιάγια.
σόρτε=τύχη.
σούρα=δυσφήμισις, κουτοσοπιό.
σπολάτη=εις πολλά έτη έδώ σημαίνει
«ήχαριστώ» Στα χωριά και σήμερα
όταν λένε σε κάποιον «με γειά» για
κάτι κουνούργιο, άποκρίνεται «πολλά
τά έτη σας».
στάξη=μία σταγόνα, λιγάκι.
σταφιδούδες=γυναίκες που ήρχοντο στη
χώρα για τό ξελιξισμα της σταφίδας.
Πρό του 1918 ή σταφίδα ήταν μόνο
ταχιάς ή ροζακι μεγάλου μεγέθους
και δέν ύπήρχαν μηχανές για την ά-
φάιρεση του κοτσανιού, ή όποία έγι-
νετο με τά χέργια
στελιώνω=διοργανώνω.
στιμέρω=έκτιμώ, ύπολογίζω, επί ζη-
μιών.
σύγκλυση=κατακλυσμός.
συναλλήτως=μεταξύ των.
συνοροβλοημένο άντρώνο, συνορόγαμ-
προι, συνορόνυφες=νεόνυμφος.
σύντεκνος οσα=έτσι προσαγορεύονται
μεταξύ τους οί γονείς και ό άνάδοχος.
συρνάφτης=ό τραβών αυτί.
σφεντόλι=ό σφόνδυλος του κλωσίματος.
σωγερω=γερωώ ίσα μ' έναν άλλον.

Τ

Τάβλα μαγτίλα=πάνινο τραπέζι.
ταγή=βρώμη.
τάξε και καλά=ήγονν
ταμασκιάρης=ό άχόρταγος.
ταχυτέρον=τήν έπομένη τό πρωί.
τελάρο=ό άργαλειός.
τζένια=ξύλο πελεκημένο μυτερό που δέ-
νεται στην άκρα του στοινιού για τό
παλοκόμμα των ζώων.
τραμπατζής=ό κάνων άνταλλαγής. Κα-
ταλήγει να σημαίνει κατεργάρης.

τρομητερός = προσκετικός.
 -εόχαλος = ξεραιθιά
 τσοῦκος = εἶδος κολοκυθιοῦ ποῦ τὸ ξε-
 ραίνουν, ἀφαιροῦν τὸ ἐσωτερικὸ καὶ
 βάζουν κρασί
 ταιρέκι = μαθητευόμενος τεχνίτης.
 τσουτσουρίζω = κρυφομιλῶ.
 τράϊστο = τροφή
 τούρτουρα = σύγκρανα.
 τσον ἰ = ἡ κόλληση τῆς κουλούρας.
 τζ-υμπές = ρασον τοῦ παπῆ.

Υ

Υστερος τράτος = τὸ ψυχοράγημα.

Φ

Φάλι = ὁ ὄμφαλός.
 φαμέγιος = ὑτηρέτης.
 φέτσα = ἡ μούφα.
 φίλιασες = αἱ ἀρθρώσεις.
 φιλιότσο = ὁ βαφτιστικός.

Χ

Χαέρι = πρόοδος.
 χάκι = τὸ δικαίωμα
 χάϊμου = ἐπιφώνημα δηλοῦ ἀπαρέσκειαν.
 χαπίσι = φυλακή
 χαχαλιά = φουχτιά
 χέρι δικαίωμα (ἔχω χ. δ.) = χαιρω δι-
 καιώματος, δύναμαι
 χερικάρης ἢ χερικαρῶ = ἄνθρωπος ποῦ
 ἐπιτυγχάνει κάθε τί ποῦ κάνει ἰδιο-

χείρως (φύτευμα, σαράντισμα, διαβα-
 στικό).

χόντρος = πληγοῦρι.
 χοχλοῖ = οἱ σαλίγαροι.
 Χουδέτσι = χωρίον ἐπαρχίας Πεδιάδος.
 χταπόδια = οἱ κίρσοι.
 χτήμα = τὸ γαῖδοῦρι
 χύνετε = ἐπὶ ἄστρον, οἱ διάττοντες.
 χωροφύλακας κοκκινογελεκᾶτος = Ἡ
 διαφαναθεῖσα, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν
 τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, χωροφυλακῆ,
 ἔφερε στολὴν Κρητικὴν (κοῦκο, γελέ-
 κι καὶ βράκα). Τὸ ἐμπρὸς τοῦ γελε-
 κιοῦ ἦταν ἀπὸ κόκκινη τσόχα. Εἶχαν
 ἐκλεγῆ οἱ πλιὰ λεβεντόκορμοι νέοι
 καὶ τὸ γόητρον τοῦ Σώματος ἦταν
 μεγάλο Ἔτσι οἱ κοπέλλες ἔτρεφαν
 συμπάθεια πρὸς τοὺς κοκκινογιλεκᾶ-
 τούς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δασκά-
 λους (ψαλτάδες). Τὸ δάσκαλος ἐδῶ
 ἔχει πάνω κάτω τὴν ἔννοιαν τοῦ
 «χαλβάς».

Ψ

Ψακή, ψακωτάρι = τὸ δηλητήριο.
 ψαρή κλωστή = κλωστή στριμμένη κόκ-
 κινῆ καὶ ἄσπρη ἢ μπλέ καὶ ἄσπρη
 ψαρές κάρτσες = αἱ ἐκ στριμμένου νή-
 ματος ἀναμικτου.
 ψαροένης = ὁ ἔχων λευκὴν γενειάδα.
 ψαρόγαροι = οἱ σαρδελῆες τοῦ βαρελιοῦ.
 ψῆ = ἡ ψυχὴ (ἀποκόπτεται τὸ χή).
 ψυλλιάζομαι = ὑποψιάζομαι.
 ψυχανεμίζομαι = διαισθάνομαι.

Παροράματα

Δυστυχῶς ὀλίγα παροράματα ὑπάρχουν, δὲν ἀλλοιώνουν ὁμως κατὰ τὴ γνώμη
 μου τὴν ἔννοιαν. Τὰ παρακάτω ἄς διαβαστοῦν ὅπως τὰ σημειώνομε :

- σελ. 27 Καθαργιά
- > 76 Στριγκλες
- > 83 ὑποθέτω
- > 87 ἀρμενόκλησα
- > 92 προστέθηκε
- > 96 νὰ πχαίνη
- > 118 ἶντα χάρη
- > 122 δὲν ξεπέφτει

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	Σελίς 5
+ Προλήψεις	» 44
+ Φταρμός	» 61
Μοίρα, γάμος, θάνατος	» 73
Δοξασίαι	» 81
+ Θρύλοι	» 95
+ Παραμιές	» 103
+ Παραμύθια	» 122
+ Γνωμικά και παροιμίας	» 164
+ Μαντινάδες	» 171
+ Εύχες, κατάρες κλπ.	» 174
Νηπιακή ζωή	» 179
Προσχολική και εξωσχολική ζωή	» 185
+ Άνοιώματα	» 187
+ Καθαρογλωσσίδια	

11-12

18-12

4-3

11-5

2/6

8/7

3/11

2/12

3-3

1/6

15-2

11-7

18-2

